

АМӢР ҲУСРАУ ДИХЛАВИ

ШӢРӢН
И
ҲУСРАУ

АКАДЕМИЯ НАУК СССР

**ПАМЯТНИКИ ЛИТЕРАТУРЫ
НАРОДОВ ВОСТОКА**

ТЕКСТЫ

Малая серия

XII

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»
ГЛАВНАЯ РЕДАКЦИЯ ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ИНСТИТУТ НАРОДОВ АЗИИ

АМӢР ҲУСРАУ ДИХЛАВИ
ШӢРӢН И ҲУСРАУ

КРИТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ
И ПРЕДИСЛОВИЕ
Г.Ю.АЛИЕВА

МОСКВА · 1966

Ответственный редактор

А. А З Е Р

Амйр Хусрау Дихлавй

ШИРЙН И ХУСРАУ

(на персидском языке)

Изд. 2-е, стереотипное

Офсетное производство издательства "Наука"

ПРЕДИСЛОВИЕ

Поэма «Шярян и Хусрау» крупнейшего персоязычного поэта Индии конца XIII—начала XIV в. Амир Хусрау Дихлавй (1253—1325) написана в 1299 г. Это одно из выдающихся произведений средневековой поэзии Востока, представляющее собой «ответ» на поэму «Хусрау и Шярян» Низамй. О широкой популярности творчества Амир Хусрау свидетельствуют многочисленные рукописи его произведений.

Несмотря на популярность, произведения Амир Хусрау мало изучены, нет научных изданий текстов. Первое литографское издание отдельных произведений поэта осуществлено в 1871 г. в Индии. Это обычная, небрежно исполненная индийская литография. Далее наступает перерыв, продолжавшийся почти полвека. Работа по изданию произведений Амир Хусрау была возобновлена лишь в 1917 г. Алигархским мусульманским университетом, поставившим перед собой задачу популяризовать творчество поэта. В изданной этим университетом в 1917—1927 гг. серии «Собрания сочинений Амир Хусрау Дихлавй», основанной Мухаммад-Муқтадй-ханом Ширванй, была литографирована полностью его «Пятерица», в том числе и поэма «Шярян и Хусрау». Это пока единственное издание поэмы «Шярян и Хусрау». Однако алигархское издание «Пятерицы» нельзя признать удовлетворительным.

Хранящаяся в Ин-те востоковедения АН УзССР в Ташкенте рукопись «Пятерицы» Амир Хусрау, переписанная спустя всего тридцать лет после смерти поэта, натолкнула нас на мысль составить критический текст поэмы «Шярян и Хусрау». Поскольку автограф поэмы не обнаружен, то

упомянутая рукопись—самая древняя из всех существующих. Сличив ташкентскую рукопись «Ширин и Хусрау» со многими другими, мы убедились в хорошем качестве ее текста. Наличие подобного списка намного облегчило работу по созданию критического текста поэмы, освободив нас от привлечения большого количества рукописей.

Рукописей поэмы Амир Хусрау насчитывается несколько десятков как в советских книгохранилищах, так и в зарубежных (в Индии, Европе); однако большинство из них датировано XVI или XVII в.

Из большого числа рукописей мы отобрали, кроме ташкентской, лишь такие, которые в той или иной степени помогают исправить и дополнить текст ташкентской рукописи. Дополнительно привлеченные рукописи следующие: 1) рукопись Государственной Публичной библиотеки им. Салтыкова-Щедрина (Догп, 386) в Ленинграде; 2) рукопись Ленинградского отделения Ин-та народов Азии АН СССР (С 86)¹; 3) рукопись Республиканского рукописного фонда при АН Азербайджанской ССР (С 304/11543) в Баку.

Кроме того, при составлении настоящего текста было учтено олигархское издание, основанное на индийских рукописях. Переходим к характеристике использованных рукописей.

1. Рукопись Ин-та востоковедения АН УзССР (1011).

Рукопись «Пятерицы» Амир Хусрау Дихлавй. Она описана в каталоге рукописного фонда АН УзССР², составленном под редакцией и при участии проф. А. А. Семенова. Поэма «Ширин и Хусрау» занимает 94 страницы списка. Колофон поэмы гласит:

كتبه الفقير محمد بن محمد بن محمد الملقب بشمس الحافظ احسن
الله احواله في الثالث عشر جميدى الاول (так!) سنة ست وخمسين وسبعماية . . .

¹ В дальнейшем ленинградские рукописи сокращенно обозначаем Л₁ и Л₂.

² См. «Собрание восточных рукописей АН Узбекской ССР», т. II, Ташкент, 1954, стр. 119—125.

«Написал это бедняк Мухаммад ибн Мухаммад ибн Мухаммад по прованию Шамс ал-Хафиз, да улучшит Аллах его [жизненные] обстоятельства! 13-го числа джумади I 756 года». Таким образом, переписка поэмы «Шярян и Хусрау» завершена 26 мая 1355 года. Почерк—средний между *сулсом* и *насхом*, очень четкий и убористый. Сохранность рукописи удовлетворительная, дефекты имеются только на первой странице: стерто несколько бейтов. Учитывая близость ташкентской рукописи ко времени написания оригинала, можно предположить, что число интерполированных бейтов в ней невелико.

Во вступительной части опущено пятьдесят семь бейтов. Встречаются также пропуски отдельных бейтов, правда очень редко.

Рукопись не свободна от пропусков отдельных слов и орфографических ошибок. Подобные случаи очень редки, и их можно квалифицировать как *lapsus calami*.

Отмечены случаи архаичного написания некоторых слов. Например, союз که в ташкентском списке повсюду встречается в форме کی; вместо سفید (белый)—سپید; вместо نوشتن (писать)—نیشتن; вместо ویرانه (руины)—بیرانه.

Изучение текста ташкентского списка показало, что он переписан грамотным человеком, прекрасно разбирающимся в тексте, а не каллиграфом-профессионалом. Как известно, рукописи, переписанные хорошими каллиграфами, содержат много ошибок, а кроме того, в них очень часто вместо подлинных, оригинальных авторских выражений можно встретить шаблонные.

Представляет определенный интерес также личность переписчика данной рукописи. Имя переписчика в колофоне поэмы «Шярян и Хусрау» дано в форме «Мухаммад Шамс ал-Хафиз». Это имя стоит в той же рукописи и в колофоне двух других поэм—*А'йне-йи Искандарй* и *Хашт би-хишт*, но еще с добавлением нисбы—Шяразя (محمد شمس الحافظ شیرازی). Исходя из этого, составитель каталога пришел

к выводу, что ташкентский список переписан известным персидским поэтом-лириком Хафизом Шяразя.

В пользу предположения составителя каталога может говорить и тот факт, что переписчиком рукописи был знаток персидской поэзии, а не каллиграф-профессионал.

Однако это предположение вызвало резкую критику со стороны известного иранского литературоведа Мухаммада Му'йна³. Основное возражение М. Му'йна заключается в том, что поэт Хафиз за свою жизнь не удосужился составить диван собственных стихов, хотя его об этом «просили его современники».

Значит ли это, что Хафиз не мог переписать произведения Амир Хусрау Дихлавй? По нашему мнению, нет. Да и Му'йн заимствует это положение из предисловия Гуландама к дивану Хафиза, где оно не подкреплено ничем, и насколько основательна подобная гипотеза, трудно сказать.

В колофоне поэмы «Шярын и Хусрау», написанном по-арабски, название месяца джумадй ал-ўля передано как جميدى الاول, что, по мнению М. Му'йна, непростительно для Хафиза, «знавшего Коран наизусть». Однако внимательное сличение почерков колофона и текста поэмы показывает, что они принадлежат разным лицам. Кстати, М. Му'йн колофон поэмы «Шярын и Хусрау» ошибочно отнес к другой поэме Амир Хусрау, а именно: к поэме *А'йне-йи Искандарй*.

Как утверждает далее М. Му'йн, в библиотеке при Иранском меджлисе (کتابخانه مجلس شورای ملی) хранится рукопись под названием منشآت فارسیه فی مصطلحات العلوم. Переписана она неким Хаджя Мухаммадом Хафизом в том же году, что и поэма «Шярын и Хусрау». Почерк ее очень близок к почерку нашей рукописи. Однако попытка М. Му'йна доказать, что эти рукописи переписаны одним ли-

³ См. محمد معين، امير خسرو دهلوی، تهران، ۱۳۳۱، ص ۷-۱۲

цом, не увенчалась успехом. По сообщению самого Му'яна, известные иранские ученые М. Мйнуви и Н. Ханларя в результате сличения почерков этих двух рукописей пришли к выводу, что они переписаны разными лицами. М. Му'ян, исходя из этого, говорит, что во времена поэта Ҳафиза было несколько каллиграфов по прозванию Ҳафиз, один из которых и переписал известную ташкентскую рукопись.

Решить окончательно вопрос о том, был ли переписчиком поэт Ҳафиз, представится возможным, если удастся обнаружить его автограф.

Сопоставляя текст ташкентской рукописи с другими списками, мы убедились в хорошем качестве ее текста, что и позволило положить ташкентскую рукопись в основу настоящего издания. Приведем несколько примеров. Так, все рукописи, кроме ташкентской, дают следующий бейт:

دلا در دامن اسلام زن چنگ * که او دارد کلید فتح اورنگ

(Соответствует 409 б. нашего издания).

О сердце! Ухватись за полы ислама,
Ибо он хранит ключ к завоеванию престола.

В приведенном бейте выражение *کلید فتح اورنگ* (ключ к завоеванию престола) является шаблонным. Ташкентская рукопись содержит вместо слова *فتح* (завоевание) слово *هفت* (семь) и таким образом дает лучший вариант:

که او دارد کلید هفت اورنگ
(409 б.)⁴

Ибо он имеет ключ к семи небесам.

Мусульманский поэт хочет сказать, что единственная религия, которая восторжествует повсюду, — ислам.

Другой пример. Рукописи Л₁, Л₂ и бакинская дают:

از اینجا بر فلک نتوان پریدن

(Соответствует 401б. нашего издания).

Отсюда нам не вознестись (букв.: полететь) к небу.

⁴ Номера бейтов везде даны по настоящему изданию.

В ташкентской рукописи вновь находим лучший вариант:

کزین پر بر فلک نتوان پریدن
(401 б.)

На таких крыльях не улететь в небо.

Теперь смысл полустигшия становится ясным. Поэт, страшась могущества рока, считает человека самым немощным существом на земле. Заметим, что Амир Хусрау часто использует фигуры и образы своего предшественника — Низамий. Нет сомнения, что приведенная строка написана под влиянием следующей строки Низамий:

بدین پر تا کجا شاید پریدن

Куда можно улететь с такими крыльями?

Нередко ташкентская рукопись содержит совершенно отличные от других списков варианты бейтов и полустигший. Так, например, в описании пиршества Хусрау рукописи Л₁, Л₂ и бакинская дают:

شکیبا بود تا هشیارئی داشت * چو سر خوش شد عنان از دست بگذاشت
چو سرها گرم گشت از بادۀ چند * زبان بگشاد با آزاده چند

(Соответствует 2605—2606 бб. нашего издания).

Пока был трезв, он обладал терпением,

Когда опьянел, выпустил узду из рук.

После нескольких кубков вина головы затуманились,

Обратился царь к своим слугам.

Здесь второе полустигшие первого бейта явно нарушает последовательность повествования. Ташкентская рукопись дает совершенно иной вариант этого полустигшия:

کفایت را عنان از دست نگذاشت
(2605 б.)

Не выпускал из рук поводья самообладания.

Этот вариант несомненно лучше согласуется с контекстом.

Подобных примеров лучшего чтения ташкентской рукописи можно привести очень много. Это и позволило положить ее в основу настоящего издания.

2. Рукопись Государственной Публичной библиотеки имени Салтыкова-Щедрина (Dorn, 386)⁵.

Это прекрасно сохранившаяся рукопись собрания сочинений (*куллийат*) поэта. Поэмы цикла «Пятерицы» переписаны на полях рукописи. Дата списка—923 (1515) г. Почерк—мелкий *наста'лийк*. Местами пропущены отдельные бейты, встречаются также интерполированные бейты. При составлении текста эта рукопись позволила в какой-то степени исправить и дополнить текст ташкентской рукописи. Например, рукописи Л₂ и бакинская дают такое полустиише:

چو آمد در کنارم سرو گلروی

(Соответствует 3083 б. нашего издания).

Когда пришла ко мне розоликая красавица.

Ташкентская рукопись дает следующий вариант:

چو در آغوشم آمد سرو گلروی
(3083 б.)

Когда в объятия мои пришла розоликая красавица.

С точки зрения размера и контекста возможны оба варианта. К варианту ташкентской рукописи присоединяется и рукопись Л₁. Поэтому в тексте предпочтение отдано этому последнему варианту. В некоторых случаях эта рукопись дает лучшее чтение. Так, например, в главе, где описывается воцарение Хусрау, рукописи ташкентская, Л₂ и бакинская содержат такое полустиише:

بشادی با دل آزاد بنشست

(Соответствует 970 б. нашего издания).

Весело (или радуясь) с сердцем свободным воссел.

Совершенно очевидно, что слово *بشادی* (весело) введено в текст искусственно. На помощь приходит рукопись Л₁, которая дает бесспорно более правильное *بشاهی* (на царст-

⁵ Описание ее см. В. Dorn, *Catalogue des manuscrits et xylographes orientaux de la Bibliothèque Imperiale publique de St. Pétersbourg*, 1852, № 386.

во). Приведем еще один пример. Поэт описывает наступление ночи, восход луны; ташкентская рукопись дает вариант:

چو از جلوه فرو آسود خورشید
بر آمد ماه نو با جام جمشید

(Соответствует 3554 б. нашего издания).

Когда скрылось из виду солнце,
Поднялась новая луна с кубком Джамшида (в руках?).

Выражение «с кубком Джамшида» было бы возможно, если бы речь шла о появлении красавицы. Опять решение вопроса подсказывает рукопись Л₁; вместо предлога با «с» мы читаем здесь چون «словно». Теперь фраза звучит так: بر آمد ماه نو چون جام جمشید (Новая луна поднялась, словно джамшидов кубок). Подобное сравнение очень часто встречается в персидской поэзии.

Случаев хорошего чтения рукописи Л₁ отмечено довольно много.

3. Рукопись Ленинградского отделения Ин-та народов Азии АН СССР (С 86).

Список содержит все поэмы «Пятерницы». Сохранность удовлетворительная. Текст переписан в четыре колонки, почерком *наста'лиқ*. Дата переписки—1014 (1606-07) г. Данная рукопись моложе рукописи Л₁ почти на один век, однако при составлении критического текста поэмы она оказалась более надежной. По-видимому, она переписана с более древнего списка. На то, что эта рукопись восходит к более древнему списку, указывают и редко встречаемые интерполяции. Пропущены отдельные бейты. При составлении критического текста поэмы «Ширян и Хусрау» эта рукопись во многом способствовала улучшению текста. Возьмем для примера следующий бейт. Рукописи ташкентская, Л₁ и бакинская дают его в такой форме:

تو شاید با چنین مطلق عنانی

که مرکب با عنان دارد جهانی

(Соответствует 2032 б. нашего издания).

Здесь второе полустипише бессмысленно. В рукописи Л₂ этот бейт читается так:

تو شاید با چنین مطلق عنانی
که مرکب با عنانداران نرانی
(2032 б.)

Тебе с такой самоуверенностью

Не следует гнать коня вместе с выдержанными [людьми].

— Еще один пример. В описании шатра царя рукописи ташкентская, Л₁ и бакинская содержат такой бейт:

بروی لاله و گل خرگه شاه
چو بر نطع کواکب خرگه ماه

(Соответствует 1126 б. нашего издания).

На тюльпанах и розах шатер царя,
Словно шатер луны на звездах.

Образ «шатер луны» явно искусственный, к тому же слово «шатер» повторяется дважды, что только умаляет художественные достоинства бейта. Рукопись Л₂ дает вместо «шатер» — «стог», «снятие». «خرمن ماه» — очень распространенный образ.

4. Рукопись Республиканского рукописного фонда при АН Азербайджанской ССР (С 304/11543).

Эта рукопись так же, как и предыдущие, содержит все поэмы «Пятерицы» Амир Хусрау. Текст переписан на лощеной бумаге и расположен в четыре колонки на каждой странице. Почерк — каллиграфический *наста'лиқ*. Поэма «Шярян и Хусрау» не датирована, но колофон в конце всей рукописи «Пятерицы» указывает, что переписка завершена в 986 (1590-91) г. Хотя бакинская рукопись старше рукописи Л₂, но текст ее менее надежен. Очевидно, она восходит к плохой рукописи. Общее количество про-

пущенных бейтов — сто сорок шесть, имеется незначительное число интерполяций. Пропущены названия глав, хотя для них оставлены специальные рамки. По качеству текста бакинская рукопись примыкает к индийским рукописям XVI—XVII вв. Она дает большей частью то же чтение, что и индийские рукописи, положенные в основу алигархского издания. Роль бакинской рукописи в улучшении текста сравнительно невелика. Однако она также помогла восстановить отдельные бейты и полустихия, пропущенные в других списках.

Поскольку бакинская рукопись близка к индийским спискам, она помогала там, где возможно, подвергнуть критической проверке разночтения алигархского издания.

5. Литографированное издание Алигархского университета, серия «Собрания сочинений Амир Хусрау Дихлавй»⁶.

Текст поэмы «Ширин и Хусрау» издан в 1927 г. профессором Алигархского мусульманского университета Хаджи 'Али-Ахмад-ханом.

Из пространного предисловия издателя, в основном посвященного пересказу содержания поэмы, комментариям к собственным именам и географическим названиям, а также анализу ее поэтических особенностей, мы узнаем, что это издание базируется на рукописях, хранящихся в Индии. В распоряжении составителя было четыре рукописи, древнейшая из которых датирована 984 (1576-77) г. Однако текст был составлен на основе лишь двух рукописей, поскольку две другие, как сообщает Хаджи 'Али-Ахмад-хан, «от начала до конца идентичны первым». В предисловии отсутствует какое бы то ни было описание использованных рукописей, указаны лишь даты переписки. Часто на

امير خسرو دهلوی، شیرین و خسرو، به تنقید و تصحیح
مولوی حاجی علی احمد خان، مسلم یونورسٹی پرس، علی گڑھ میں طبع
ہوئی، ۱۹۲۷

многих страницах не даны разночтения к тексту. Составитель, как правило, приводит разночтения в том случае, если ему что-нибудь непонятно или он в чем-нибудь сомневается. Сопоставление зафиксированных разночтений аллигархского издания с нашими рукописями позволило установить, что рукописи, использованные Хаджи 'Али-Ахмад-ханом, очень близки к нашей бакинской рукописи, которая также переписана в конце XVI в. Прекрасное знание «индийского стиля» вообще и творчества Амир Хусрау, в частности, дало возможность Хаджи 'Али-Ахмад-хану в составленном им тексте устранить многие ошибки и выявить интерполяции рукописей, а порою отметить сомнительные варианты там, где на основании имеющихся рукописей нельзя было добиться удовлетворительного чтения. Разумеется, опираясь только на рукописи XVI—XVII вв., нельзя было дать вполне надежный текст.

Используя старейшую ташкентскую рукопись, мы убедились, что многие чтения, принятые Хаджи 'Али-Ахмад-ханом, являются конъектурами переписчиков XVI—XVII вв.

Например, в аллигархском издании «Шарин и Хусрау» читаем такое полустишие:

نه پا بر سنگ باید سنگ بر دست

(Стр. 108; соответствует 1560 б. нашего издания).

Не нога на камне должна стоять, а камень в руке.

Не говоря о том, что данный стих неудобочитаем, нельзя согласиться с ним еще потому, что эта мысль выражена поэтом во втором полустишии предыдущего бейта, которое гласит:

قدم بی سنگ باید دست بر سنگ

(1559 б.)

Нога должна [быть освобождена] от камня, а в руках—камень.

В ташкентской рукописи вместо первого из этих полустиший читаем полустишие, которое отлично согласуется с

контекстом: *بگاہ جنگ باید سنگ بر دست* (1560 б.) (Во время драки следует иметь в руке камень).

Приведем еще один пример.

Алигархское издание:

چو آن دیوانه باشد از همه روی
ز دیوانه بتر پیر جوان خوبی

(Соответствует 504 б. нашего издания).

Со всех точек зрения безумен как тот.
Старик с иравом юноши хуже безумца.

Смысл первого полустушия не ясен. Наши рукописи дают правильное чтение первого полустушия: вместо *چو آن* (как тот) *جوان* (юноша). Таким образом, первое полустушиие должно звучать так:

جوان دیوانه باشد از همه روی
(504 б.)

Юноша со всех точек зрения безумен.

В алигархском издании имеется также много ошибок, которые, по всей вероятности, своим происхождением обязаны перу переписчика, подготовившего текст Хаджи 'Али-Ахмад-хана к литографированию. В качестве примера приведем следующее полустушиие:

چو باد صبحدم میرفت پویان

(Стр. 143; соответствует 2073 б. нашего издания).

Как вино, рано утром скакал рысью.

Ясно, что здесь не *باد* (вино), а *باد صبحدم* (утренний ветерок). Автор сравнивает бег коня Хусрау с движением утреннего ветерка. Подобных ошибок в издании Алигархского университета немало.

Однако в этом издании иногда встречаются чтения, которые нельзя не предпочесть вариантам, содержащимся в наших рукописях. Ценны также комментарии издателя, разъясняющие географические названия, встречающиеся в поэме Амёр Хусрау Дихлавй.

* * *

При составлении текста мы по возможности придерживались чтения ташкентской рукописи. В тех случаях, когда она содержала явно неверное чтение, мы предпочитали лучший вариант из того, что давали остальные рукописи и алигархское издание. В нашем тексте мы отказались от фиксации явных ошибок рукописей, главным образом бакинской рукописи и алигархской литографии.

В аппарате в основном зафиксированы отрицаемые нами разночтения. Но выдержать его в этом направлении невозможно, поскольку отсутствует автограф. Поэтому в аппарате иногда можно встретить разночтения, которые ничуть не хуже вариантов текста. Ташкентская рукопись позволила свести их количество до минимума. Такие разночтения в аппарате специально оговорены.

При подготовке текстов восточных классиков наиболее трудным является выделение интерполированных полустихий и бейтов. Но здесь опять на помощь пришла древняя рукопись. Кроме того, автор в конце поэмы сообщает, сколько бейтов содержал подлинник (4124). Мы по возможности стремились сохранить это число бейтов.

Как известно, персидские поэты-классики редко давали названия отдельным частям (главам) своих произведений. Если же названия и давались, то в последующие времена они были изменены до неузнаваемости, о чем свидетельствуют позднейшие рукописи. Таким образом, при переписке больше всего подвергались изменению названия отдельных частей (главы). Так произошло, по всей вероятности, и с названиями глав поэмы «Шарин и Хусрау».

Ташкентская рукопись дает самые длинные (иногда в пять и более строк) названия, весьма витиеватые и вычурные. Приблизительно такие же содержит и рукопись Л₁. Рукопись Л₂ дает четкие, соответствующие содержанию глав названия. Такие же названия зафиксированы Хаджи 'Али-Ахмад-ханом в его издании. В нашем тексте мы придерживались рукописи Л₂.

Учитывая технические условия издания, аппарат нашего текста дан на языке поэмы, что, конечно, не составит затруднений для ее читателей. В разночтениях к тексту приняты следующие условные обозначения:

1) рукопись Ин-та востоковедения АН УзбССР (1011) обозначена— ٣;

2) рукопись Государственной Публичной библиотеки имени Салтыкова-Щедрина (Допн, 386)—۱۲;

3) рукопись Ленинградского отделения Ин-та народов Азии АН СССР (С86)—۲۲;

4) рукопись Республиканского рукописного фонда при АН Азербайджанской ССР (С 304/11543)—۳;

5) издание Алигархского университета— ٤.

* * *

Считаем своим долгом выразить благодарность доценту А. А. Старикову, просмотревшему подготовленный к изданию текст и сделавшему ценные замечания, и кандидату филологических наук А. Азери, взявшему на себя труд редактирования текста.

Г. Ю. Алиев

Т Е К С Т

۵ - مورد دیگر بکار بردن جمله « چه بید!» ، که برای بیان تعجب آورده شود.
در موردیکه مطب مربوط بزمان گذشته است ، یعنی بجای « چه دید!» مثال:
چو بگذشت از چهار ایوان به پنجم چه بید! آسمانی پر از انجم
یا در جای دیگر :

چو چشم ناز بگشاد آنمه نو که گیرد فال بنک از روی خسرو
چه بید! نا مطب کرده بلائی فراز گنج خفته اژدهائی .

۴ - یکی دیگر از مورد های که نظر را جلب میکند مسند ضمیر سوم شخص مفرد است که گاهی شکل «او» و گاهی شکل «آن» (درین اواخر او تیرا مخصوص انسان و دومی مخصوص غیر انسان بسته بکاربرد) آورده میشود. لکن بکار بردن «او» که مطلقاً ضمیر شخصی است بجای «آن» در مواردیکه وظیفه اشاره را دارد، بعید است و حتی باید گفت نادرست است با وجود این در تمام نسخهای این مثنوی چنین مورد در چند جا تصادف میشود. قبلاً باید یاد آوری کنیم که شاعر وقتی از دو شخص یا چیز صحبت میکند، غالباً در مقام مقایسه جمله ای مرکب از شکل «گهی این داد، گهی آن سست» و غیره «مبازد» که در آن هر دوی «این و آن» ضمیر اشاره است. و حتی «آن» در مورد اشاره بانسان شکل «او» آورده نمیشود. بنابراین گفتن

گهی این داد، گهی او سست «درست نیست. اینک چنین مورد در مثنوی :

گهی این کارمانی گفت و او کرد گهی این دوستانی داد و او خورد (ش ۱۲۴۲)

در جای دیگر :

گهی این جهد او بگشادی ارتاز دل در مازده را کردی گره باز (ش ۱۲۷۲)

بنابر این در اینجا، و در هر مورد دیگر نظیر آنها، باید «او» را بضمیر اشاره «آن»

تبدیل نمود

چونینسان گردنی دیدی کندم بازادی روازمن تا بندم .
دیگر ساختن قید است از اسمیکه معنی کیفیت را نمیراند و مانند صفت بکار رفت
مانند: عروسانه و خواجگانه بدیتهای زیرین :

چو بر رسم عروسی خواستگان باه عروسانه رساند شربت شاه .
و در جای دیگر « خواجگانه » را مانند صفت بکار برده است :
دو دستش ز آستین خواجگانه چو کفش کننده زیر جامه خانه .

۲ - دیگر از خصوصیتهای لفظی موردی است که در آن صفت مانند اسم مصدر بکار میرود:

چه حاجت گرگ را تعمیم خویریز بس است استاد کارش ناخن تیز
شاید بر سر « خویریز » است که بجای « خویریزی » بکار رفته است . و چنین موردی در
عمومی زیاد است . از آنجمله فعل مرکب آشام کردن است . چنانکه دیدیم است :
چو زان جلاب شیرین کردی آشام ز شیرین عاقبت شیرین کنی کام .

۳ - دیگر زیاد بکار بردن اسمهای دو وحشی سه حالتی است . مانند :

« زرد » یعنی « زرد » ، یا « از بهر شکر را » یعنی برای شکر . چنانکه دیدیم است :
و بود مردم فرخنده دیدار ز بهر مردمی را شد پدیدار .

و معنای دیگر «عدل» که «لنگه بار» است، از اینجاست مشتق شده است .
قلبه زدن شیار کردن . سخن را قبه زدن یعنی ازین در و از آن در بدون
مقصود معنی صحبت کردن . مثال :

سخن را قبه زد سختی چیست و راست پس از پیش خجالت خورده برخاست .
کلاوی کوزه گر ، قنار .

کلاوی گر کند باریچه سازی بدان باریچه اورا بازی .

۷ خصوصیت‌های دستوری

۱- به کار در بکار بردن پاوند های واژه ساز . از آنجمله ساختن صفت‌های کسفی
از اسم توسط پاوند «ناک» و «شور» . مانند :

شدار خون حریفان خطر ناک با طاری آس طرح خوناک . یا :

ز شرگان سیل آتشناک میرخت جگر میخورد و خون بر خاک میرخت . یا :

چو سازد تیرگر تیر بلا شور هم اندر دیدش خور آ کند کور .

شاد بر سر «خوناک» آتشناک و بلا شور است و این آخری بسیار ماریا شده

و از این قسمل صفت‌نسی «گردنی» درین بیت :

دِلْمَانْدِگِ نَامِیدِکِ، یَاُس (مانده یعنی خسته، فرسوده). شال :

از آن دلمانگی کامد بجانش زبس گریه گره میشد زبانش .

دَوَالکَب نازُ حیدگر، حقه باز ؛ دزد . لکن در ثنوی در معنی مجول یعنی
« دوالکب خسته ، دوالکب خورده » بکار رفته است . شال :

سری کوتافت از گردن دولت دوالکب باز فراک حلالهت .

دورباش فراش مخصوص پاسداری حرم، (برجم شود به « جاندار ») شال :

بگرد خسر و از بهر خراشی زهر سونی در آمد دور باشی .

سَبْرُ پَا شوم ، بدین . شال :

نه در دست طبیب اثر خایست که گاهی سرخ رو که سبز پایست

سِتَادُ توقف، ایست ؛ ایستگاه (از اینجاست که امروز بجای « دار کاخرب »

سابق بکار می‌رود . شال

نبدزان ترک تاز ؛ همچو بادش بجز در حد ترکستان ستادش .

عَدْلُ موزون ، یک اندازه (بهین معنی امروزه در لجه خراسانی بکار می‌رود) .

دگر کوب زمین رفتار دارد بعضر عدل از هر چار دارد .

نچال چرک دتی چشم . شال

پلگ سرخ و نظر بیکار مانده . پراز نچال چشم زار مانده .

تا پاک نه‌طراب بیقراری . پانیک . شال :

درون جانس تا پاکی در افاد . بهر کنج دلش حاکی در افاد

قند نه ، با این تفاوت که در زبان معاصر «نه» بمعنی «قهر» بکار می‌رود . نه

نه چاه و غیره . لکن درین معنی «زیر» بکار رفته است . شال

وگر سنگش زندگی خلق در جنگ . چو آهن تیز گشتی در تیر سنگ .

تھی چشم گرسنه چشم ، ضد «پر چشم» است که در بالا آورده شده است :

تھی چشمندان شستی علفخوار . بیاید زله شان دادن بخزوار .

تهدیل بی‌علاقه زندگی . خالی از عشق بزندگان . شال :

تهدیل کو بحر و می زبونست چه داند لذت عالم که چونست .

جاندار محافظ ، ماسود نظامات سطح (ژاندارم اروپایی) . شال

بزرگان داده بحر جانخراشی گمنی جانداری وگه دور باشی .

خلد (از خیدن) سیخ یاد فیشیت که برای اندن چارپا بکار میرفته است :

بعهدش هر که در سر کرد بادی مراد اسزدی بی ایستادی .

بایست و نابایست خواهی نخواهی . شال :

ملک بایست و نابایست برخاست بصد شادی بساط ماتم آراست .

بالش (هم مصدر از فعل «بالیدن») رشد ، نمو ، ترقی . شال :

دگر گفت از خورشدها تن جو سیر است درو بالش زبالا یا ز زیر است .

براتی پوشش طفیلی ، محتاج . «براتی» لباس کهنه ایست که دراز از خدمت بکسی دهند :

ولایت دار حسنیت بیم و امید براتی پوشش بوی ماه و حورشید .

بوسه علاوه بر آنچه که است ، سر براری . شال

زهر حرفه که مرد از زبانت درخند همه است و نکور پوشش بر سر .

لکن این واژه بیشتر بکل «برسری» بکار میرفته است .

پیر چشمی ، پیر چشمی ، چشم سیری . شال :

بگنجی گر چه خوش کردی ضمیرش ز پر چشمی سودی دلپذیرش .

پوکم ناچیز شده ، از کار رفته ، که دندان گنگوی امروزی «نغه» گفته میشود :

من از دل دارم این غم نزد لارام که مرغ از دانه پر کم شده از دام .

چنین موردی تصحیح شده دین شنوی زیاد است، لکن برای گریز از طنباب همین چند نمونه اکتفا میکنیم.

۱۱ - واژه های مخصوص

دین شنوی نسبت به اشیای هم دوره او، واژه های نو و یا کم استعمال بیشتر گرفته است. بعضی از این واژه ها از زبان گفتگو گرفته شده، و شاید هم برای بار اول، داخل دوزبان ادبی شده است. ما در اینجا چنین واژه ها را که غالباً در فرسنگها ذکر نشده اند جمع آوری کرده با ذکر معنی و شاید هم آنها در فرسنگچه زیر ترتیب گذاشتیم، تا بتوانند مورد استفاده خوانندگان قرار گیرد.

آزارن در معنای زاری، ماله زار. مثال:

طرب را باز نوشد روز بازار قدح خندان و ابریشم در آزار.

اشکنند غمزه و غنچ، که در زبان گفتگو بان «قرو غریبه» گفته میشود. مثال:

ز خار خاست آن همچو باه نور بازو اشکنه چون گل و در بخور.

اِستاد مقاومت، تحل، تاب آوری. مثال:

دگر کاریکه دولت را اراد است ملک را در صف جنگ ایستاد است.

واژه اینجا است که مجازاً در معنی «مائل» نیز بکار رفته است. مثال:

میریزد و باعث ریزش جدار قنات و خرابی کلی میشود و این بیت اشاره باین موضوع است.

۴ - با بخیر اندرون گرم درون میر چه داند چیست در بیرون بخیر (ش ۳۷۸۲)
که در نسخه با بطلکهای مختلف و از آن جمله «با بخیر اندرون گرم درون شیر» ، «با بخیر اندرون
گرم درون میر» و غیره آمده است و جمله کلی معنی ندارد، مگر بصورت تصحیح شده بالا.
یعنی «با بخیر اندرون گرم درون میر» .

۵ - ملک باید که آرد غنچه را زیر بود در نیز خشمی کند شمیر (ش ۳۸۲۷)
که در تمام نسخه ها «که آرد غنچه را زیر» یا «که آرد غنچه در زیر» آمده است و پیدا
که در اینجا مناسبتی ندارد.

۶ - و این هنگامه ده جا گرم دارم نه دزدی کرده ام تا شرم دارم (ش ۴۰۸۱)
که در تمام نسخه ها «درین هنگامه ... آمده است و بمعنی است .

۷ - گر آید گریه بیدار چالاک هم آخر خورد گنجشکان شود ناک (ش ۴۰۹۱)
که در نسخه با بطلکهای مختلف و از آن جمله در نسخه «آ» چنین است «بر آید گریه بید
ار چه چالاک هم آخر خورد گنجشکان کند پاک» که هم این و هم سایر نسخه بدین
معنی نیستند .

کاملآ تأمین نگردد . و میوان تریدند هشت که این مصرع در اصل چنین بوده است

۲- و گر محراب دیگر پیش کردم هوای نفس کا فرکیش کردم ،

جوانی تهمت بردست دانی ... الخ (ش ۲۷۲۵)

که در تمام نسخه با بجای «پیش کردم» و «کا فرکیش کردم» نوشته شده است «پیش گیرم» و «کا فرکیش گیرم» . لکن واضح است در مورد یکم هر روز در باره گذشته خود یعنی آمیزش با شکر عدوی می آید و آرا معلول جوانی و تبعیت از نفس کا فرکیش میداند ، آوردن فعل مضارع «گیرم» نه تنها نحو بیت را بلکه تمام مطلب بیان شده در قطعه را بر بطلان یکی نامربوط و شوش میکند . بدین ترتیب «گیرم» تصحیف شده «کردم» میباشد بهمت تصحیف نیز واضح است که بیشتر متعلم بر دن فعل «پیش گرفتن» است تا «پیش کردن» .

۳- سفال خام چون بینی بفرنگ ز آبش خسته پیش افتد که از سنگ

(ش ۲۸۵۸) که در تمام نسخه با «چون بینی بفرنگ» آمده است و معنی نمیدهد .

لیکن با عوض کردن «فرنگ» با «فرنگ» معنی آشکار میشود . باید دانست که «فرنگ»

در اینجا مطرفات است ، در آنجا سافتی از مجرای قنات از داخل با حلقه های

بزرگ سفالی بشکل خاموت پیوسته اند . اگر یکی از این سفالها خام باشد آب کشیده

۱ - بیتمای تصحیح شده

بیتمایک در نسخه های خطی، انتخاب شده برای ترتیب متن، دارای معنی مربوط نیستند، آنها را میباشند که غالباً در نتیجه عدم دقت و یا بیوادی نویسندگان این نسخه با تصحیف شده اند. بعقیده مصحح بیوان شماره زیادی از بیتمای ما مربوط را به آنچه محتمل است که در اصل بوده است تبدیل نمود، البته با رعایت اینکه در بیت دخل و تصرف نشده و کسب بیت تغییر نپذیرد. و این تصحیح تنها با حذف و اضافه نقطه یا تعویض حرفی است به صورت گیرد. اینک عده ای از چنین بیتمای برای نمونه در اینجا آورده میشود

۱ - ضم گفت ار چه جانت نامیسور است یا امشب که فردا هم نه دقدرا (شعر ۱۶۰۰)
که در تمام نسخه های «بشکل» «یا امشب» ضبط شده است. بدیهی است که این شکل علاوه بر شوش بودن معنی خود بیت، این جمله «یا امشب» بکلی با جهت عمومی مطلب در این قطعه (که مخالفت شکر است با هر از خسرو به اجرای عقد در همین شب و موقوف نمودن آن بفرود) نیت آشکار دارد. در اینجا با تبدیل «یا» به «یا» (یعنی صبر کن) هم معنی خود بیت بر لبث شود و هم ربط آن با مطلب بیان شده در بیتهای پیش و پس بطرز منطقی

نیز آمده است، باز معنی دستی نیدهد.

۱۳ - منع همسایه کز رندی فسانه است کلوخ انداز گنجگان خانه است (ش ۳۵۶)
که مصرع اول شکل: رخ چمانه کز رندی فسانه است، نیز آمده است. لیکن در برود
صورت بیت معنی نیدهد.

۱۴ - نه پسرنگ چو گانی برآمد که خورشید سیمانی برآمد (ش ۳۳۵۷)
که در تمام نسخه بدلای گوناگونیکه برای آن آورده شده است، فاقد معنی مربوط است.
۱۵ - تو بردیا کلوخ اندازداری اگر صیدی کنی پروازداری (ش ۴۵۸۵)
که چنانچه بسبب خسرو دهلوی از «کلوخ انداز» اراده «کلوخ انداختن» یا «کلوخ-
اندازی» هم بکنیم (جمع شود بصفحه ۱۶ همین مقاله)، باز این بیت نمیتوانیم معنی
مربوطی بدست آوریم.

۱۶ - و این بیت که پیدا است متضمن مثنوی است که امروز دیگر متداول نیست:
تک تیزی بود با گاویسی کش چون بیل را بسیلی (ش ۴۵۹۷)
که شکل دیگر آن با «گاویسی» آمده است. همچنین محتمل است که مفاد این بیت مربوط
بکلیاتی باشد. به حال شکل فعلی از آن چیزی ستفاد نمیشود.

۸ - تمته در عمل بهتر ز جوله از آن معنی که این است و آن جاه (ش ۱۶۹۸)

که اگر تمته را بمعنی عکسوت بگیریم، مصرع اول معنی دار شود، ولیکن با مصرع دوم، و نه با جمله ای پس و پیش ارتباطی دارد. و اما مصرع دوم صلاً معنوم نیست مفیده معنی نباشد.

۹ - مصرع اول این بیت: ولیکن خست چون خستند بالا پای خود رود برزد کاللا.

(ش ۱۸۳۲) که در نسخه های ۲ و ۳ ب چنین است: وکیل خست چون خستند بالا
و اینهم معنی بر ربطی ندارد.

۱۰ - چو در خویش را بی بند خواهی درت را یسما نا چند خواهی (ش ۱۸۳۳)

که بشکل: چو با بی بند خواهی، یا بشکل: چو در خویش را بی بند خواهی نیز آمده است. و لا در هر حال معنی آن روشن نیست.

۱۱ - چو گبران مسکنی بر من جفائی ترا یارب که مری نیست جفائی (ش ۳۴۹۸)

که علاوه بر معنوم بودن معنی «ی» مکره جفائی، کاملاً مجبور است.

۱۲ - چو شیر ماده جست از ترف بخیر کند گلگونند لیک از خون بخیر (ش ۳۵۰۴)

که مصرع دوش بر ربط است. لیکن مصرع اول، که با پیشکل: چو شیر ماده کرد از ترف بخیر

برای این بیت معنی تراشد، و در حاشیه چنین نوشته است: «غالباً (یعنی لفظ قوی) مراد از گریه ابراهیم است، که بظاہر همچون گنجشک (۱) کم قدر شنود، مگر (۱) آنگاه نمود را پوشیده کرد (یعنی خاموش کرد)». با همه این بدست که این بیت بهین شکل معنی مربوط ندارد.

۴ - دورویه کاریه میدقواناده دونه رخ شده سرافقاده (ش ۹۳۱)
 در اینجا سرهای افتاده بهره‌های شطرنج تشبیه شود، و چگونه مقصود معلوم نیست.

۵ - خردگتس پریشان آه بردشت خرداحده کردوراه بردشت (ش ۹۳۲)
 که در نسخه‌های مختلف اشکلهای مختلف آمده است، از آنجمله در «آ»: خردگتس پریشان راه بردشت. یا در نسخه «ل»: خردگتس رفیق و راه بردشت. و غیره، که هیچکدام معنی درستی نیند.

۶ - بسی کزوی گشاید دل فغاعی بمی باز آید و یاد سماعی (ش ۱۰۴۳)
 که مصرع دوم بشکل «بمی باز آید او یاد سماعی» نیز آمده است، که با بنیم معنی است.

۷ - مصرع دوم این بیت: کنی سنگین دل اندر سینه تنگ کشی دستی بهنجار از ته سنگ.
 (ش ۱۱۳۳) که به مصرع اول و اصل موضوع ارتباطی ندارد.

بعضی دیگر بیتها می باشند که از بس تصحیف شده اند، مقصود گویند در آنها
اصلاً معلوم نیست . اینک این بیتها :

۱- نجیب کون و شیرش را بوادی خضر ثانی و دو فرزند حادی (ش ۸۹)
این بیت در نسخه های مختلف بچهار شکل زیر آمده است و همه بدون معنی مربوط :

نجیب کون و شیرش را بوادی خضر ثانی و دو فرزند حادی

تخت جوان و دیش را بوادی خضر ثانی و دو فرزند حادی

نجیب کون و شیرش را بوادی خضر ثانی و دو فرزند حادی

نجیب کون و دیش را بوادی خضر ثانی و دو فرزند حادی

چنانکه دیده میشود با آنچه که در متن نوشته ایم پنج شکل بعقل آمده است که هیچکدام

معنی مربوط ندارد .

۲- مصرع دوم این بیت : شدند از تیر کدیگرشانه که بود آماج واری در میانه

(ش ۶۷۷) هر چند این مصرع را حیوان چندگونه تعبیر کرد، لیکن در واقع معنی مربوطی ندارد .

۳- پوشیده است زیرا بگون رود نم گنجشک و آنگاه نمزود (ش ۸۳۵)

ادیب بندی ، علی احمدخان متخصص به اسیر مصحح فاضل نسخه چاپی بند ، نوشته است

(شماره ۹۵۳) در این بیت که در نسخه "آ" به شکل "دردن چون بسته باشد..." آمده است، معنی کلی بقرینه بیت پیش (اگر سوهان نهدند از گردد در شتیبا کجا هموار گردد) معلوم و چنین است؛ اگر آسیا سنگ سخت، خشک و آردار نباشد، چگونه می تواند دانه های سخت غده را خرد کرده آرد نماید؟ و لے ربط دادن این معنی به این بیت ممکن نمیشود.

۲- بگام بگام یاد آوردی از یار بگریش غرق خون گشتی چون تقار (ش ۱۷۹۱).
 در این بیت، که در نسخه "آ" به شکل "خرام بگام... الخ بگریه غرق خون... الخ" آمده است و باین شکل هم معنی است، قبلاً کلمه "بگام" را به "بگام" یعنی قدم و روشن کردیم، و باین ترتیب مصرع اول دارای معنی گردید، لیکن بر صرع دوم، با وجود اینکه معنی بطور کلی بقرینه معلومت (به سبب غن گریستن چون تقار بگام که سرخ است عرق خون میشد)، ربط این معنی بآن ممکن نمیشود.

۳- مصرع دوم این بیت: شاید خواب پیش ای همان گفت که نیک و بد ببندد هر چه شکفت (ش ۲۰۹۷) که در نسخه "آ" به شکل "که نیک و بد بزاید هر چه شکفت" آمده است، معنی بطور کلی اینست که خواب را در وحده اول هر چه تعبیر کند، همان طور هم میشود، و لے این معنی از ترکیب این مصرع بر نیاید.

پی بردن معنی آن مشکل باشد، تصادف نمود، به این نتیجه نرسد که این بیت نیز جزء آندسته از بیت‌های هم‌معنی است که ناگزیر در غالب دیوان‌های قدیمی وجود دارد؛ بنابراین آنچه در دریافتن معنی آن صرف نظر نماید، بلکه با نیافتن این بیت در ردیف بیت‌های هم‌معنی، بغوررسی پردازد و معنی آن را دریابد.

۱- بیت‌هایی که معنی آنها دانسته نشد

در این ثنوی بیت‌هایی که معنی مربوطی ندارند غالباً آهنگ است که تصحیف شده اند، بجزگویی این تصحیف در بعضی موارد می‌توان با سانی پی برد و این ترتیب می‌توان اصل داشته معنی بیت را دریافت. لیکن در بیشتر موارد، بدون دخل و تصرف زیاد و بی مجوز، می‌توان به بیت معانی نسبت داد. چنین بیت‌ها در تمام این ثنوی بعقیده مصحح، نوزده بیت نگاشته شده در زیر است، که در بعضی از آنها، معنی عمومی بیت از روی قرینه و معنی کلمه‌های داخل ترکیب معلوم است، لیکن هست جمله، چنانچه غلط دستوری نداشته باشد هم، طوری است که این معنی را می‌توان با و ارتباط داد. این سه بیت با این از این قبیل است:

۱- درون چون پیش باشد آسای سنگ به پیکان چون کند با آسای جنگ

نصوبیتهای لفظی و دستوری ثنوی «نخسرو و شیرین»

امیرنخسرو و دهلوی

از لحاظ تأثیریکه بجهت محلی سرانیده خواه ناخواه در طرز بیان او دارد، مطابقت
نصوبیتهای لفظی و دستوری هر شاعر عرب بنوبه خود کمک مؤثری بتکمیل دستوعمومی زبان و
لفت آن نخواهد نمود. برای همین منظور مصحح متن اتقادی این ثنوی، تا حدیکه از حوصله این
مقاله بیرون نباشد، بجمع آوری نصوبیتهای مزبور پرداخته، ماحصل آزاد زیر بنظر
خوانندگان میرساند.

پس از آغاز مطلب مصحح چنین صلاح دانستکه در ثنوی حاضر، ترتیب داده شده
از روی چهار نسخه قدیمی یکیه در مقدمه تفصیل آنها آورده شده است، همه بیتها می فاقد
معنی مربوط اجمع آوری کرده در اینجا مورد بررسی مختصری قرار دهد. زیرا باین ترتیب
نظر زودتر و بیشتر به این بیتها متوجه بشود و برای یافتن علت بمعنی بودن آنها و
پی بردن باصل آنها مفید واقع میگردد. فایده دیگر جمع آوری بیتهای بمعنی در این
چنانچه خواننده ای به بعضی از بیتها یکیه دارای تعقید میباشند، و در نظر اول

نفس

ازین بهنگا مه چون بیرونم فرد
چنان کن دستختم را ملک یز
مگردان گرمی بازار من سرد
که باشد تا قیامت غبت انگیز
چو بگشایند فردا پرده راز
میرسی از من این بار چه را باز
چو بر خسر سر آید زندگانی
گناهش عفو کن باقی تو دانی

4124

پس از کلام چکید این شربت نو
بقار اگر تهی ناید خزینه
4110 در آغاز جب فرخ شد انفال
که نامش کرده ام شیرین و خسرو
سه گنج دیگر افشایم زیننه
ز هجرت ششصد و شصت و نود سال

وگر پرسی که پیش را عدد چیست
خراب آنکو ز چندین بیت معمور
تو ای مبل چون بخرامی در بناغ
پوش از خلل با بی نشانی
4115 بد و نیک مرا از هم جدا کن
نه مقصود من آن بود اندرین راه
و لیکن خواطرم زین سوختن است
من از جانس بر ندامم پرواز
خدا یا خاک من چون خود شستی
نه در خور بود معتر من بدین بوی

چهار الف و چهار ست و صد و
کندیتی ز جای خویشتن دور
بهر لحنی نگیری نکته بر زاغ
که نبود میوه ای بی استخوانی
نکو بگیر و بد بر من روا کن
که گردم شهره در هر شهر چون ماه
عنان از کف خواطر چو توان یافت
خدایش جایی در جانا دهد باز
سخن بر من بگلک خود نوشتی
تو دادی روز بازارم درین کوکی

۱- ل ۲، ب ۱، آ: شهره هر شهر . ۲- ل ۱: سر آغاز .
4120

ولی ترسیدم از کفخنده باغ
 تک تیزی بود باگا و گیسلی
 فراغ دل مرا از صدیکی بود
 چو بازار تمتاگر ترگشت
 میان پرستم و بستم بزاری ⁴¹⁰⁰
 بدین ابجد که طفلانرا کند شاد
 گرش شیرین بخوانی بار بدست
 گرم فرصت دهد زین پس خداوند
 گشاد او پنج گنج از گنجه خویش
 فرو گویم بشیرین تر بیانی ⁴¹⁰⁵
 که تا گوید مرا عقل گرمی
 تحت از پرده این صبح نشوم
 که دانم رقص کبک از همت تراغ
 کشد چون بوم ببل از نیلی
 هموس بسیار و فرصت اندکی بود
 دل از اندیشه بی آرز ترگشت
 ز بازوی تو کفل دست یاری
 مثالی بستم از تعلیم استاد
 و گرجان نیست باری کالبدت
 کنم حلاوی او را تازه زین قند
 بدان پنج آرزایم پنجه خویش
 بعرض داستانی و داستانی
 زهی شایسته شاگرد نظامی
 نمود از مطلع الانوار نورم

۱- ل ۲: گرش آزا ؛ ب گرش باری . ۲- ل ۱، ب ۱، آ: عطف خداوند

۳- ل ۲، ب ۱، آ: زبانی .

4085 تو بر دریا کلوخ اندازداری اگر صیدی کنی پروازداری
 بهر حرفم که درخواهی زدن جنگ زکان هم لعل خواهی یافت هم سنگ
 معاذسه اگر من در تو چه چم چو تو بهیچی چه بر خیزد ز بهیچم
 مگس را چو نتوان کشتن بشمشیر چگونه پشه را سیلی زنده شیر
 مگو کاین ز باغ قولان گرم کارند که سرخان دلم عنقا شکارند
 4090 مبین سبزه که آن ز کین خوش است کز آسبسی توان کنده است
 گر آید گربه بیدار چالاک هم آخر خورد گنجشکان شود تا
 چو من چابک روی باد بها گیر که شب دیز مرا گردد عنان گیر
 نظامی کاب حیوان ریخت آن حرف همه عمرش درین سرمایه شد حرف
 چنان در خمسه داد اندیشه راداد که با سبع شد دشمن بست بنیاد
 4095 دلم دیریت کاین سودا ببرد است که گل چشم ز باغی کو گذرد است
 ۱- ل : ز باغ خواران ؛ ب : قولان . ۲- ت ، ل : در .
 ۳- ت : زخمه . ۴- ل ، ب : این بیت افتاده است . ۵-
 ل ، ب : این بیت هم افتاده است .

چو گدازد زدیگ خوابه‌های
 بود خورشید را جایت معمور
 توی چشمندان شستی علفخوار
 زیاده و دم کسی کو برتر افتاد ⁴⁰⁷⁵
 سرگلکش که تمیزی ندارد
 عروسی را که برقع کرده ام باز
 و گر بینی مکرر معنی بگر
 بدل می‌نگذرد چون یکم درج
 و گرنه خانه پر خوبان فرخار ⁴⁰⁸⁰
 و رین همگامه ده جا گرم دارم
 زرم کز شرکت بیگانه پاکست
 و گر بر ماه بندی تهمت سلخ
 بدانند آنکه صاف از درد بیزد
 سیه روی دهد روی گواهی
 بکج بیوه زن کی گنجد آن نور
 بیاید زله شان داو نبحر وار
 توی تر دان بسان بشک پرباد
 بدان ماند کالف چیزی ندارد
 ندارد و سهمه ای برابر وی ناز
 ز سهو طبع دان نرسستی فکر
 که این سرمایه جانی کرده ام خرج
 بتی را کی نمایم جلو ده بار
 نه زدی کرده ام تا شرم دارم
 گرش ده بار بر سخم چه پاکست
 کی از زهر مگس حلوا شود تلخ
 که از نخل انگبین چندین تخمیزد

۱- ب: بیزد

4060 که مستی مهره چین اندر کینند

که در بینند و آنکه مهره چینند

مبادا کاید این طوطی بگفتار

که بر بایند ز عا نشن بمنقار

مرا کاقبال داد این برده بخت

ز دم اندیشه را بر آسمان بخت

پاسخ شکرین کردم زبازرا

که اسی نامت حلاوت داده جازرا

بگفتن نیست چندان آرزویم

ولی چون باز پرسسی بگویم

خدایم داد چندان خزینه

که دریا زو بود یک آبگینه

اگر صد سال گرداند دولا

چه کم گردد ز دریا ؛ قطره ای است

رها کن تا در آید هر که داند

برد چند آنکه بردن میتواند

ببر ز پنجه آنه رخم جمله بیزد

که رخت خود حلاوت کردم ای

یک تحسینت ای بدم حلال

و گردشام گوئی هم حلاوت

و گر پی گم کنی کاین آن گنیت

حریفی از سخن غماز ز نیت

چو افتد گوهری بردستی ویش

همان گوهر کند غمازی خویش

4065

4070

۱- ت، ل، ل، ل؛ در چیتد . ۲- ل، ل؛ بیند . ۳- ابن صراع در بحیث
نسخه با چنین است با وجود این بقیاس متوالگفت که در اصل چنین بوده است : نه گم گردد ز دریا قطره ای

در خاتمه کتاب

مرا چون همت خورشید پایه برین سیمون سواد افکند سایه
 4050 طراز نقش چین را آب میبرد خرد را هم بدیدن خواب میبرد
 در آمد فاصداقبال سرست بتوقع ابد غشور در دست
 که خسرو چیست این جادو خیالی که عالم پر شد و گنجینه حالی
 نگویم دهر بر آوازه کردی که تاریخ سخن را تازه کردی
 بدین رنگین خیالی پریان سنج بحیب تفت گردون یختی گنج
 4055 نور دپر نانت را خداوند بد امان قیامت دوخت پیوند
 ازین شگین عبیر مغز پرور دم روحانیان کردی معطر
 عطار در ا قلم در وی شگتند ملایک بر جناحش نقش بستند
 نشاید کرد سحرش همتر ازو که حرز جان شد و تعویذ بازو
 ولی به سود چندین نگه گفتن گهر سنجیدن و یا قوت سخن

۱- ل ۲، ب : سیمون های (؟) . ۲ - ل ۲ : طرازش (؟)

۳- ل ۲، ب، آ : گفت .

چوست است این ناکاندر وجود است
رواقی را چه باید ساخت حالی

4040

نماند جان بتن پوشیده جاوید
چراغ از بهر جان دزد داغ نیست
بقائی نیست چون در هیچ چیزی
فسوس مانده بهر زندگان نیست

4045

ز بهر آنست افسوسی که داریم
چو زین خواب گران بیدار گردیم
چو نتوانیم گرد کار گشتن
خداوند ادین فرموشکاری

دگر ایوان ز گل کردن چه سود است
که خواهد ماندن از سازنده خالی

چو کسری رفت گو در خاک نشست
که جاسوس فلک شد چشم خورشید
مگر گردون که دزد با چراغ نیست
همه ملک جهان ز زد پشیزی

که این فرصت نه کسرا جاوید است
که فرصت هست و ضایع میگذایم
بکار نویستن بشیار گردیم
چه سود از آنچنان بشیار گشتن
تو بخشی غافل از آهوشیاری

۱- ل ۲، ب : آینه . ۲- آ : پوسته . ۳- ل ۲،

ب، آ : عاقلان را .

سکندر کابھو از اہوس برد
 برہ کاین ذرہ ہای گردینی
 گداکش کاسہ گل بہر آبیت
 کلالی کو کند بازیچہ ساری

4030

چو مردم ساز بین از گل بہ تمیز
 همان مرده کہ دارو بردمان بند
 تو دل را گوش ساز و پند بیوش
 چہ میسر مست یارب آدمیزاد

4035

چو در بنیم بادی در میان است
 ز دم جز باد نتوان یافت درشت
 خرد مندی باشد تکیہ بر باد
 چو باد مست این حیات است بنیاد

۱- ل: چو مردم سازو از گل بین چہ تمیز ۲۰- ل: ب، آ: زبان ۳۰- ل:

ب، آ: دار ۳- ل: می ۵- ل: ل، ل، آ: بی نشان است؛

ب: این بیت نسبت .

4015 نه دست انگه بازورش تیریم

حذرین زال ابرو و سمه کرده

ازین زال انگسان آرا بستند

گواران نیست جام روزگار

مخسب ایدل که دوران دکمین است

4020 ولی چون برکشد تقدیر سبخر

سپهر اول کند چشم خرد کور

چو دزدی جوید اندر خانه ای سود

چو شیر اندر دهبی گشت آدمی خای

چو سوی کیسه دارد کیسه برپوش

4025 بود گر چاره پیش از مرگ بودی

بساکس کان بچاره پی فشرند

نه پای انگه از پیشش گریزم

کران و سمه است چندین شوخی خورده

که خوش خوردند و دل دروی نهند

تو خوش خورتا ترا باشد گواران

اجل گرگ و حصارت گوشین است

تخت اغفل بیدار افکند سر

پس انگه بر خرد مند آورد زور

کشد اول چراغ خانه را زود

نخست از پاسبان خالی کند جای

با فیون مالد اول عقلر گوش

چو مرگ آمد ندارد هیچ سودی

که در روز اجل بچاره مردند

۱- ت : سرمه . ۲- ل : معصود . ۳- ل ، ب : بچاره

بسکه راه دین سپردند .

بر آوردند عالی گنبدی خوش
فلک کو گنبدی زنگار خورده است
4005 شنیدی گنبد بهرام نام

بان گنبد فیروزه دلکش
چنین گنبد نگر تا چند کرده است
کنون مین زیر گنبد گور بهرام
پس آنکه عاقلان در خواب خروش

پلنگی همچو مرگ اندر ناگوش
خلاصی نی و هر دم در زیانیم
چو گرد ناگهان آتش بکشتی
چو اندر حلقه گرم او قد مور

که در گرد آفت و مادر بیانیم
بیاید سوخت در دریا بزشتی
شود تفسیده هر سوکاو در نور

4010 تن ما کاندین طوفان جیتا
چو گردد کوزه خام از نمی خرد
فلک چون اردهای تند و برسم
در آید هر زمان چون زورند

سعالی خام در گرداب دریاست
درست از قعر دریا چو نتوان برد
درون حلقه او ما تسلیم
رباید هر که خواهد بدندان

اگر عالم بغو غا گردد انباز
ت : کسی کو برد توانی سستد باز .

کیرا کو برد نتوان سستد باز
۱ - ل ا ب : از پیام ۲۰ - ل ا ب : آ : عاقلان ۳۰ -

3990 زبالیگانه خسرو دشمن برداشت

پس آن قطره بجان تشنه برداشت

چو بودش ز آتش دل در جگر آب

زدشنه بر جگر زد قطره آب

نهاد آرزخم را بر زخم و بر بست

جراحت را بخون گرم پوست

بلوح خاک تقدیم وفارا

زخون خود نوشت این ماجرا

خبر بردند بر شیرویه ز آن حال

ندید اقبال خود را فرخ آن فال

3995 ز بیم بدسگالان مجلس آراست

طرب کرد و نثار افکند و می خواست

چو گل بادوستان خندید پیدا

نهانی شد چو مرغ از ناله شیدا

چو قرآنه بگریه سرنگون بود

دین پر خنده و دل پر زخون بود

بخاصان گفت تا ز آنسوی پویند

دو خون آلوده را از گریه شویند

پس اندر یک کدو سیر و چالا

نهند اندر فراستخانه خاک

4000 بر آرند اندر آن مشهد تعمیل

حرم مجای شویدان بیل دریل

دو دیدند آنهمه فرمانبران زود

چنان کردند در ساعت که فرمود

دو عاشق را بجواب خوش هاغوش

یکی کردند و پوشیدند سر پوش

۱- ل ا ب ، آ : ۲ : ل ؛ ل : ۲ : فتح اقبال . ۲- ل : ۲ : برسم .

فروگفت این و تشمیم در حال
 چنان زد خنجر تیز آسکارا
 ز زخمی کان تبر زن زده طرکان
 3985 خراش دیو مغز آدمی سفت
 کشته زان تن خسته که خون
 چو آمد بر سرش شیرین دلتنگ
 رسیده برگریزی در بهاری
 بیدیدم بیدین نیمبرگشت
 سرش درگشت بود از پای و گشت
 ۱- ت، ل، آن، ۲۰-۲، ل، ب، آ؛ چنان زد بر جگر خشم درشتش
 که بیرون کرد خنجر سرز پشتش . ۳- ل، ا، ب، آ؛ ز زخم آن پدید
 جلف و میاک . ۴- ل، ا، ب، آ؛ درخت حسودی افتاد . ۵- ت
 ل؛ چو عزرائیل مردم کش . ۶- ت، ل، ا؛ سرش درگشته اواز
 آ؛ سرش درگشت او؛ ل؛ چو آن حالت بیدید و نیمبرگشت
 سراپایش همه از جای برگشت؛ ب؛ این بیت نیست .

بگره گفت کاری بچنین است
اگر من بر پدر افسوس خوردم
چو تو بر من گشادی پرده خویش 3970

رضا دادم بتقدیر الهی
چو بر شیرویه فیت آسایخ درد
اگر چشم دور باشی در جگر بود
بمانا خسر و اندر عهد شاهی

پس بود آن سیاست کرده را چند 3975
سه فامی رخ از دود سیه وام
بدو کردند اشارت ناسپاسان

فرستادندش اندر پیش پرور
چو شه سیمای او را دید در یافت

بدو گفت آمدی بان در دروغم 3980
چو از خون پدر گردی فراهم

جهان با سر و مهران گرم کین است
سزای خویش دیدم ز آنچه کردم
تو هم بینی جزای کرده خویش
بکن لبم آله اینک هر چه خواهی
بدرد آن دشمنه را در دل فرو خود
از آن سروان شد چون بیم سربود

یکیرا کشته بود از کینه خواهی
یکی زان کینه جوئی ناخرد مند
سزای خشم بزدان بزدکش نام
که دشواری کند بر خسر و آسان

که خون کشته را خواهد ز خون زرز
که نقب افکن بشاستان گذر یافت

که تا خون پدر شونی ز خونم
یکوئی از پسر خون مرا هم

چو در زنجیر آهن بسته شد شیر زبان بگشاد شیره چو شمشیر
 که رای عاقلان راست معلوم که عمر و روزی آمد هر دو مقسوم
 بکوشش چون فروز و کم نباشد خوش آن کز هر دور ویش غم نباشد
 چو یک نخت دهد هر سپنجی 3960 دو نخت آرزو باشد بر بنجی
 خردمند آن بود کز ترک تدبیر ز سر لوید با استقبال تقدیر
 بر فعلیکه باشد نیک و بد را نظر دارد سزاشی فعل خود را
 جهان خسرو که عالم انبیاست ره می راهم پدر هم پادشاهست
 چو شد سخن بار استی جنت حدیث راست توان باید گفت
 فراموش کرده امی یا باشد یاد 3965 که باز آینده خویشت چها زاد
 چو تو خون پدر خودی بنا چیز مرا معذور دار از خون خود نیز
 چو بر خسرو رسید آنخرف جانگاہ بنومیدی را آورد از جگر آه

۱- ل، آ: کز بر آتش . ۲- ل، ب: دیر آ: دور . ۳-

ل، ب، آ: جزای . ۴- ل، ب، آ: باید . ۵- ل، ب، آ:

که چون کردی پدر را ظم و بیداد . ۶- ل، ب، آ: تر چون

رقم سنج نخت از خار خوش
 3945 که چون شیره شد بر تخت شاهی
 چنین آراست نقش نامه خوش
 در آمد کینه و در کینه خواهی
 که شهری را دو سلطان برتابد
 نه یک مسند دوشه را پای دار
 برین دادند آرامش سخن را
 که جوید شاه نو شاه کمن را
 که پویند آن طرف کان محرم رفت
 3950 گرش یابند از وسرخواست باید
 و گرنه از سر خود خاست باید
 هر مداران از آن فرمان پریم
 بهر جوینده ای کامه به خوزیز
 بیاع اندر شدند آزار جویمان
 گل پژمرده را در خار جویمان
 بگرد خسرو از بهر خراشی
 زهر سومی در آمد دور باشی
 3955 قاتد از گردش گردون دوار
 یکی خوشید را با صدوبکار
 تختش آهنی بر پانها دند
 ز گوهر بند بر دریا نهادند
 ۱- ل، ل، ل، ب، آ؛ بر جا بود ۲۰- ل، ب، آ؛ دوران ۲۰- ل، ب؛ زاین

بزرگان ز اتفاق نیک رانی
زمینداران هر مای سرانی
ز حرمت در حرما ره نبروند
بزنهار حرداران سپروند
گره بر سکه خسرو نهادند ³⁹³⁵
بهر گنجینه مهر نون نهادند

همی گفتند باشد کار داریم
و گر پس سخن بسیار داریم
بسنی هستند در ایوان و در حاق
نبود اندر شبستان شمع آفاق
چو شیر ز نیاید میشش شمشیر
بشیر و به شدند از پیشه شیر
که و مه ز اتفاق نیکخواهی
نشاندش به تخت پادشاهی

ز بهر جانب شاری گشت باران ³⁹⁴⁰
سزای تاج و تخت تا جداران
زمانه در شد کاین پیشه دارد
کزین بستند و آنرا سپارد
که او داد آرزوی صرخ نیلی
که نشد باز در آخر نیلی
چه نادانست یارب آدمیزاد
که گردد از سماع عاریت ناساد

کشتن شیرویه خسرو را و بر تخت
شاهی نشستن

۱- ل ۲۰ ب : همه ۲۰ - ل ۲۰ ب : نزد

و کرزین فتنه داری خویش را دور
 چو بشنید این سخن شیرویه زیشان
 اسارت هم بدیشان کرد ناچار
 دویدند آن همه حق ناشناسان
 چو حلقه برد خسر و نشستند 3925
 چو آگ گشت شه از شور و نجات
 دیون قصر باغی بود زیبا
 بهشتی در فراخی میل در میل
 ز انبوهی در خان شاخ در شاخ
 کسی کاندرد و نش لب سپیدی 3930
 ملک پنهان از ایشان شد دران
 هنوز او در چمن ناکرده آرام
 که از غوغایان پر شد در و بام
 ۱- ل، ب، آ: ح، ای ۲۰- ل، ل، ب: ناخوشناسان ۳- ل، ا:
 ۲- ل، ب، آ: فشردی ۵۰- ت: آ، توی در ۶۰- آ: غوغایان
 تک ۶- ل، ب، آ:

ز شیر و دوشان شیر و پیه اسخ
چو سربزه باسته چو گدوم کله پوش

3910

که آزار بزرگان نیت فرخ
کله را بار بر سر به نه بردوش
بد ابر که در بار د بفرسنگ

من از خانی کلیداری چه خواهم
چو وقت آید که خالی گردد آنجای

که افتد از زبر و دین کلاه هم
نمود آن پایه بخوابش بوسدم پای

کسی خود جز من این افسر نیند

و گر خواهد که بید سر نیند

سر خسرو ز شیرین بر سما باد

3915

عنان سبز بایان ازو جدا داد

سر از رازان شکاف پرده راز

نبود از حیلده جای دو خشن باز

ضرورت سربغو غا بر کشیدند

زبان تیز چون قشقرک کشیدند

بدو گفتند کایچ از رای مازاد

بدان باید چو دانا مان رضا داد

اگر خواهی صلاح زندگانی

صلاح کار بین دیگر تو دانی

ز دولت کار آنکس پیش باشد

3920

که در دولت صلاح اندیش باشد

۱- لا: بخار بزمایان؛ ل، ب، آ: بخار فتنه حواهان ۲۰-

لا- صلاح زندگانیز تو دانی (؟)

بود تا ایستاده بانه سرو
 چو سرو از ماد خواب آید فرازش
 تو ای گوهر که هستی زیور ملک ³⁹⁰⁰
 ز چندین دوده خسرو در آفاق

فر اوان از پدر آر ایدگی
 چرا انگشت میخانی با زرم
 اگر موزه پای آری روانیک
 بگو تا دل کنسیم ایمن ز کارت ³⁹⁰⁵

چو طفلان کاستین خایندار شرم
 و گرافسرنهی بسم اللہ یک
 کزین هر دو ند است اقصیارت
 با استقبال دولت پیش نه پای
 چو در روزیت باشدنی خوری زود
 پشیمانی خوری کی داروت سود
 بجمدار بر نمالی آستین تیز
 برو دامن بدنجان گیر و بگریز
 چو ش . ۵ - ت : شاطین . ۶ - ل : شبا گایکه (؟) .

۱- ل ۲، ب، آ : تا دل گرناری لقمه رازور : در بقیة السنه ۴ : چو رور
 نباشد خوردنی زود ، زود هر دو صورتی معنی است . بنابراین از روی قیاس اصلاح و در متن
 نوشته شد .

شب و روز از شکر فی جیله انیز
ملک پوسته بودی ز دهر اسان
گهی استی بزندان اندرونش
گهی از شهر مسلم کردی برنوش

چو پیداشد بطوفان شرابی
بزرگان عجم گشتند با هم
نهانی با چنان آفاق سوزی
شدش بنشین با محر می چند

3890

که بدانی تو هم تا چند گاه است
نه تن میر کند صاحبکلاهی

چو سز نبود سپه را کار فرمای
بشاهی کر چه خسر و سربند است
شان کاهنگ خفتن شد ضوایش
صلای گرگ باشد با گنگ خویش

3895

۱- ل ۲ ب : می . ۲- ل ۲ ب : آ : صلاح مملکت . ۳- ل ۲ ب :
آ : وزان پس با مخالف محرمی چند . ۴- ل ۲ ب : آ : (باقی صفحه بعد)

3875 مبین از شه بی شمشیر گبری که آن مستی بودنی شیر گبری
چو شه خود شد خراب از آب گنور ولایت کی تواند داشت معمور

چو دو لیمند می نوشد پایی ز دولت دست شوید هم بدان می

مثل نیکو ز آغز و خدائی که یا عشرت بود یا پادشائی

نه شه کافکنده ای باشد علقه زار که گردد شاید و می را پرستار

شهی کورا پرستد جمله هستی زهی عیب ار کند شاید پرستی

3880 بسازد شه ولیکن کی بود سجت ز ساق نازنینان پایه تخت

چو نبود باغبان و نبال کاری بیستان خیر و از هر سوی خاری

چو شه با شیشه می کشت بدجوی بسنگ اندازد دشمن ز هر سوی

سران سر برزدند از کینه خواهی که مهمل ماند رسم پادشاهی

ز فرزندان خسرو بود خامی ازین شیر افکنی شیرویه نامی

3885 دلیری سرکشی آتش زادی درشتی کینه جوئی بد نهادی

۱- ل، ب، آ، طبکار، ۲- ل، ل، ب، آ، کار، ۳- ت،
ل، آفت سگالی، ۴- ت، ل، بدفعالی.

زوالش یافت اقبال بندی قزون شد ز آنچه بودش هوشمندی
 3865 از آنکه باز قانون جلالت نهاد اندر ترازوی عدالت
 مشورت شیرویه با مهران خود در
 کشتن خسرو

دین فرخنده باغ نرنت و ناز نواز نیگونه زد مرغ خوش آواز
 که چون خسرو بخت آرزو کوش در آورد آرزوی دل در آغوش
 شراب تلخ با شیرین هم بخورد ز شیرین عیش را شیرین هم کرد
 چنان گشت از وصالش خرم و شاد که هیچ از ملک و دولت نامدش یاد
 یکی می با حریف نیکبختش قزون بود از هزاران تاج و تختش
 ز بس عشرت غم شاهی نبودش چه شاهی گز خود و اگاهی نبودش
 از آن سیلاب می گامد بسکینز خلل ره یافت در نیاد پرورز
 اگر چه باده خوردن دلپذیر است ملک را آنقدر کوشش گیر است

۱- آ: فیروزه ۲۰، ۲۱، ۲۲: زنت آرامی ۳۰-۳۱، ۳۲: سکر خای.

۲- ب، آ: قزوتر ۵۰-۵۱، ب، آ: تغزو ۶۰-۶۱: ولیکن

دگر اورنگ را پیرایه جود است
چو فرمانده بود بخشنده در شهر
کز آن هر سر که معنی در سجود است
همه کس را رسد ز آسودگی بهر
چو دریا بند خلقی نعمت عام
بجان خوانند معم را بنا کام
نه تنها دوست باشد سا را گاش 3855

چو خصم از لطف طاعت پیشه گردد
مشو لیکن چنان هم لا ابالی
سر را ز فتنه بی اندیشه گردد
که تو مفلس شوی و گنج خالی
جو انمردی نباشد خرمخا
که طوفان خیزد از باران بسیار
بسختی نیز از انگونه مشوسنگ
که از تنگی جهان بر خود کنی تنگ

جو انمرد آن بود کز راه انصاف 3860
شوی کا ماده گشت این چنگارش
نگمدار در میان نخل و اسراف
دگر در ملک حاجت نیست یارش
بزرگ امید چون زین نکته چند
امید خرد شه را داد پیوند
شه از بخشش بزرگ امید کردش
به زرد غرقه چون خورشید کردش

۱- ل: کس ۲۰ - ل: ب: سریرفته را اندیشه گردد (؟) ۲۰ -

-: مزد ؛ ل ؛ ل ؛ ب: خورد

بودناریکی شبهای دیجور
چو هر باخسب از فوشید محروم
دگر سرمایه شاهی و تار است

بهر کاری نیاید موزه دریای
نه دست راست اگر دو چپ انداز

وگر با خصم بدگو در مصافست
عدو را در شراب قهر دادن

دگر کاریکه دولت را بر او است
نه بگریزد کران در دم شکست

شهی آتش دروغا بنیاد نیست
در خنبره که جنس بد از زمین بخ

بچشم کور موشان سر نه نور
بسوی شپشک چشمک زند بوم
نه آنباشد که چون کوه استوار است

بهر با دی بنجد چون نفس ارجا
نه گاه راستی باشد دعا باز

خلاصه آنکه میبستی معافست
شکر باید نمودن زهر دادن

ملک را در صف جنگ استاد است
نه جولانی زندگان هم شکست است

بسر سبزی سپاهش چون درخت است
در ایوان تخته شد ذریعه با یخ

3845

3850

۱- ل: ب، آ: چشمه ۲۰ - ت: بدخو ۳۰ - ت: میسجد ۴۰ -

ل: این بیت افتاده است ۵۰ - ل: درهم ۶۰ - ب: این بیت افتاده

است .

چو جان رفته ناید در درونی
نه دامائی بود که خشمم بیاک
سر مردم نه دیگر بار خیزد

3830

ببین تا چند گردد چرخ دولاب
رواداری که شمشیر خطرناک

و گر با دشمن خونی ستیزی
قصاصی کان صلاح پادشاه

اگر عدل آفتت آلودگانرا

3835

هوای خوش که ماهی را کت
سیاست گر چه درد مردمان است

چنان زهر که جازا میکند خا
عوان کس در تعصب ذوق جانت

چو نزد زگیان زشتی بگویت

3840

چه باید سیمجا بار بخت خونی
جهانرا آسیمی کند خاک
گیا باشد که آن هر بار خیزد
که دریائی کند از قطره آب

بدان یکقطره دربار کند خاک
صلوات باد هر خونیکه ریزی
بکن کش در همه مذہب روایت

بود راحت جفا پا لودگانرا

حیات جلگی حیوان خاکست
ولی دلروی نامردم همانست

بود مجذوم را معجون تریاک
هلاک مردانش ز دکانیت

سیه روی بر ایشان سرخ رویت

۱-ت: کنی . ۲-ت: مردگانش .

جهان با قلبه بازان قلبه باز
 چو سلطان درستم دامن گنبد
 شبانی کوبه بقصائی کشیدش
 دگر حزمست کار با دشان

مخالف با مخالف در نسا زد
 شود آسودگیهارا بناست
 در آرد گو سفد از اتبشولش
 به پیش با پس ملک از کینه خواهان

3820 بزرگان را بود ز افرونی کار
 یکی تن را که صد زیر دوال است

ملک را گر چه دشمن رام باشد
 اگر چه باشدش صد خانه پر دست
 زمین گر چه سراسر لاله زار است
 زوزد آنکس براند مایه خویش

بود هر صد کوه خواه این محال است
 گراز دشمن نترسد خام باشد
 یکی دشمن بود زان جمله در پوست
 برهنه پامرو دروی که خار است

3825 دگر عفو است رسم ملکداری
 ملک باید که آرد غیظ را زیر

۱- ل، ب، آ: جهان با جبهه بازان جبهه باز ۲۰-۲- ل، ب، آ: کن

۳- ل، ب، آ: ستانه ۴- ل، ب، آ: در زیر

3805 چو شه کسزده دارد سایه داد جهان در سایه او گردد آباد
 و گر بگذارد آئین شریفان بر اندازندش از همت ضعیفان
 حکایت مرد صاحب همت

3810 شنیدم من که وقتی جزیه خواهی پیامی برد از شاه بی شاه بی
 شه جزیه رسان را بود بر در درختی نو جوان و سایه گستر
 پیام آور چو از تندی سخن گفت ملک نیز از سر تندی برآشت
 بیست و گفتش آنکه گردی آزاد که افتد این درخت سخت آباد

اسیر آزادی خود را بناچار در آن نورسته همت کرد بر کار
 چو پا در گل دوروزی ماند چون منج در آمد بادی و بر کندش از بنج
 اگر همت بدگیرد قیاسی گزند آرد بمحکمتر اساسی
 پس آن بهتر که شه نبود کمانگیر بر آن آهوک که سلطان را ز تیر
 3815 چو شه باشد نکو خواه همه همیز همه چیزش نکو خواهی کند نیز

۱- ل : نشت (که غلط آشکار است) - ۲۰ - ل، ل، ل : در کار
 د که معنی بر رطل ندارد).

بدانا گفت که حکمت بسینه
نهان کردم خزینه بر خزینه
کنونم کن بکاری بنمستی
که دستورم بود در پادشاهی

جواب

3795 بزرگ امید گفت ای دادگر شا
ترا تعین دولت هست همراه
ز دولت نیت خود نزد کیکر کس
همان دولت صلاح آموز لبس

کسی کو اختیار از او بد پسند
بسودا سوی خورستان بردند
چه حاجت شیرالعلیم مردی
نه دانش پیش بطلیموس کردن
نشاید نقش بر طاوس کردن

3800 چو بر دریا یارو ابر جالاک
فرو افتد بجنده برق در خاک
چو دستور تو فیض آسمانست
لصیحت کردنت ز کار نیست

ولی چون بنامی جستجویم
کم و بیش آنچه میدانم بگویم
مموداریکه میگنجد بهوشم
هواداری ای باشد گر بهوشم
تخت از مملکت بر پای خواهی
بنا بر عدل دارد پادشاهی

۱- ل، ل، ب : بر خواهی .

با بنخیر اندرون کرم درون میرا
 ز بهر میهمانان هر عزیزی
 چه داند چیست در بیرون انجیر
 درین نه تا بنجان نه چخت چیزی
 ابای کس چنان ماندگواران
 که آساید درون چون بو شیاران
 حدیثی کان گزارف و ناپسند است 3785
 ز تخمهای سزای ز تخمهاست

ز تخم زن کش ز تخم شد سست پیوند
 گر انصافست راز سبز گلشن
 نمزد تا نمزندش ز تخمند
 حقیقت بهیچ کسر انیت روشن
 دستی را همود اند بچستی
 کسی کو سازگار این عمارت
 کز و دارد درستیها درستی
 سخن در کار او گستاخکاریت

نظریه کا مدین ره پیش سازیم 3790
 ندیم کاروان زینسان بسی روز
 خموشی را اشعار خویش سازیم
 بدانش بود شه را حکمت آموز
 که تا زان کیمیای روشن و پاک
 بدست آورد شه گنجی خطرناک

۱- در همه نسخه ها این مصرع چنین است: «با بنخیر اندرون کرم و بیرون شیر»
 که معنای ربطی ندارد، لکن بسبب سهولت میتوان ببرد که در اصل این مصرع چنان
 بوده است: «با بنخیر اندرون کرم درون انجیر» و سپس تصحیف شده است.

چرا ز آهن حد زر پیش باشد بقیمت زر ز آهن پیش باشد
جواب

بگفتا زربذات خویش بالعین متاع زیور است و مایه زین
و لیکن نیست آهن بهر رحمت مگر از بهر آزار و جراحمت
ضرورت هر چه باشد مردم آرای بعزت گیرد اندر سینه ما جای
دگر بهر ج آن بود آزار پیشه بود بقدر و بقیمت همیشه

3775

چو دانا گفت بهر ج از حکمتش ^{سوال} همه را از جها زار است آراست
ملک گفت آنچه در چرخ وزین است تو خود گفتی که میگوید چنین است
بعقل از چند مردم بهوشمن است نداند سوی ریش خود که چند است
جهان کور است باریکی بهر روی کسی چون داند او را سوی در روی

جواب

زدانش داد پاسخ مردینا که شرح فیلسوف از چرخ مینا
بسان تخم خشخاش است کز آرز بخشخاش اندون بر دارد آواز
۱- آ : دانا ۲- آ : کز آرز

3780

چو گل بانم محرم ماند جاوید شود سخت از هوا و تاب خورشید
 صلابت چون بگل شد آشکارا تو خواهش سنگ خوان و خواه کا

سؤال

دگر گفتش که این خود هست رو که از خورشید شد گوهر بعد

3765 بگو کان سرخی وزدی چگونه آ که رنگ هر یک از دیگر نمونه است

جواب

جوابش داد کاینچ از ناب مرست که آزاد از شیر کان سپهر است

برزدی میزند زان آتشین قوت بسان زرناب و لعل و یاقوت

دگر بملوی خورشید ختری است از و نیز آن گهر را از یوری است

هر آرزنگی کزان ختر دهد کار در آن گوهر همی گردد پدیدار

سؤال

3770 دگر گفت که چون گشت این مقرر که نفع آهنست افزونتر از زر

ا- ت : در و یاقوت ۲۰- ۱ : این بیت افتاده است . ۳- ۱، ۱، ۱، ۱

ب : که نفع آهن است از زر افزونتر .

دگر بهرج از کثافت یافتیستی بمرکز میگراید سوی هستی
همه عنصر بکوشش یکیم ویش کشش دارند سوی مرکز خویش

سوال

دگر گفتی که سولود نباتی که هست اندر زمینش نشود اتی 3755

چه نفس است این که بر تخمی زهر رنگ برستن سبز ویدنی دگر رنگ

جواب

جو البش و او کاب آنجا که کند بکرم خاصیت زنگار بندد
گیاه تر که زنگار نباتت همه سبزی دروزنگار است

سوال

چو بگذشت از نبات اندیشه را سخن گشت از معادن با کهن جفت 3760
ملک پرسید کا اول سنگ باری چسان بینمزد از هر کوه ساری

جواب

حکیم آراسمش با سنج که تادیر بخاری در زمین در میخورد سیر
۱- ل. ا. ل. ا. س. : سبزیش در زنگار .

بگفتا در تن اندر مدت دیر
 هم از بالا بود بالمش هم از زیر
 بالا میکشد نار و هوایش
 کشانش آب و خاک از سوی پیش
 تنی آتش نصف زیر از ته بلند است
 در و ثقل دو سفل زور مند است
 3745 و گر کس را تن از بالا دراز است
 در و زور دو علوی سرفراز است
 و گر باشد برابر زیر و بالا
 در و یکسانست زور دون و بالا
 بهر سو که خشبچی شور دارد
 همونا چار از آنسو زور دار
 عبارت را چو آمد سر بالمش
 سخن را با نبات افتاد مالش

سوال

ملک پرسید که یک تخم در گُل
 چرا بالمش دو جانب گشت پائل
 3750 که شاخش میکشد سر سوی افلاک
 به پستی یگر اید بیج در خاک

جواب

جو بالمش داد که ز ضد عناصر
 قومی شد رستی را نشو قاصر
 خلاصه که لطف همیشه دارد
 بالا میل اصل خویش دارد
 ۱- لاله کشانت بال آب کشاند ۲۰- لاله آب کسی

جواب

بگفتا هست دیگر زنده را هم تصور دقتی سس فراسم
فوس کوراست آخر در تصور شب تا آبد از هر جا در آخر
وگر مرغیت چون برخوردانه رود نیز از تصور سوی خانه

3735

سوال

دگر گفتش که مرغ و مردم و مار چو از چار آخشیج است اصل این چار
چرا آن در هوا وین بر زمین است خرزنده چون زیر گل و فین است

جواب

بگفتا مرغ کس بالا روا نیست زهر چار اندر و غالب ایوا نیست
دگر کو بر زمین قمار دارد بعضر عدل از زهر چار دارد
خرزنده زان طلبکار مفاک است که غالب در تنش نیروی اخاک است

3740

سوال

دگر گفت از خورشید اتن چو سیرا در و بالش ز بالا با زیر است
۱- ل ا ب آ: زین جمله .

در و از شر جان فیضی هویدا	چو عکسی میشود ز آئینه پیدا
وگر در ذهن تو وجود و معدوم	مصور میشود چون نقش در سوم
زمین و چرخ و خورشید و ثریا	ز گوهر کوه و ز بسجایاب دریا
3725 بگویی ار مستت از پیش فراغی	که چندین چون بگنجد در دماغی
در آئینه که معنی آسمان را	درو گنجد چون عینی آن را
توان گرج آسمان را دید در وی	نگوید کس که او گنجد در وی
چو در آئینه صورت همه حال	زمین و آسمان گنجد به شمال
در آن آئینه که معنی است تصویر	چه میگوئی چها گنجد بقدر
3730 درین عینش که ز بیننده پیدا	چو ترا بشکنیم از وی نه پیدا
که گر آئینه صدره بشکنی خرد	چگونه صوتی بیرون تواند برد

سوال

بگفتش این همه نقش خیالات بجز مردم کسی را هست در دانت

- ۱- ل: ز سرار؛ ب: در آن از سر ۲- ل: ب؛ آ: ز گوهر کوه پُر
- ۳- ل: ب؛ چراغی ۴- ل: بنجیده ۵- ل: ب؛ آ: سمار ۶- ل: ل؛ ل: چون

چو جازا جنس تن در میان نیست
 دمی از ری بچین رفتن گریان نیست
 تن اندر خواب و وهم اندر نگر نیست
 چنان داند همین بنیده کاین است
 نه بینی کاکه فکر تیشه دارو
 شب آن بیند که روز اندیشه دارد

سؤال

3715 دگر گفتش که تصویر خیالات
 که از ما میشود پیدای جالات
 اگر از جنس مستی نام دارد
 چه چیز است و کجا آرام دارد
 چو در خاطر جهان اندر جهان است
 چگونه در تن مردم نهان است
 اگر بیرونست چون روشن نسیم
 و گرد تن چرا در تن نسیم
 که بتوان صد جسد را پاره کرد
 کز و نتوان جوی نظاره کردن

جواب

3720 بوالش داد کاندز نهنانی
 دماغ آینه معنی است دانی
 در ویروی ذهنی و خیالی
 صفای آینه است از رنگ خالی

۱- ۲: اینچنین؛ ب هشتم ۲۰-۲۱: اگر از جنس این فرعام دارد. ب:

اگر از جنس این آرام دارد. ۳- ب: انجام ۴- صفا آینه است.

دگر چیزی که حوش خوانی و پست تن فرزند را از مادر اوست

سؤال

پرسیدش که برگ خواب چه بود نمودار وی از هراب چه بود

جواب

3705 چه بیداران جوابش داد دانا که ای رایت به بیداری توانا

خیال خواب کز وی دیده خالی است تصورهای نیروی خیالیت

نموداری که می بینیم در خواب خیال خاطر است اندر تک و تاب

بیداری که در زمین آومیزاد نری در چین رود از چین بغداد

تواند بر فلک پرواز کردن دگر ره بر زمین در باز کردن

3710 چه در خواب از عمل میماند اندام غار کا بید میگیرد آرام

ز قاف میدید نیروی جانی تخیل میکند مطلق عغانی

۱- ل: سخنانی دراپوست . ۲- ل: تصرفهای . ۳- ل: ل: ل: می بینم

۴- زیر زمین . ۵- ب: خیال (منظ آسکار است) . ۶- ل: ل:

زغالب (همچنین منظ آسکار است).

جواب

بگفتا هست خون را در بنای مزاج گرم و تر چون رنگانی
 3695 هر ا چون شد موافق با برهش بخود خون میکشد بهر علا حبش
 قوام تن اگر از خون نباشد هو از وی بجز بیرون نباشد
 بود بیدم کسی که خوش نمیشد بین ماهی که خوش نیست دم

سؤال

دیگر گفتش که چون صنع خداوند ز آبی بیکار و نقش فرزند
 یکی ماده دو گونه بر چسبان است که بعضی گوشت بعضی استخوان

جواب

3700 نیوشنده ز طبع دانش انگیز جوابی باز گفتش حکمت آمیز
 که آن قطره که او تخم از خویش یافت درون استخوانها پرورش یافت
 چون تخم استخوان است آن بر اندام بنا چار استخوان گردد سر انجام

- ۱- ل: ب: کم؛ آ: بم ۲۰- ب: آ: یکی ماده و دیگر ز چسبان است.
- ۳- ل: ب: آ: نکته ۵۰- ل: حکمت انگیز.

چو از جذب هوا عاجز شدندکم حکیم اینحال امرودنندکم

سوال

بگفتس اگر دم از نیروی جایت چرخون در تن آب زندگایت

چو نماید در خرد کز راه اسکان زید کس بیدم و بخون و بیجان

پس این عمر از که باشی من یا کم زجان و یا ز خون و یا خود از دم 3690

جواب

بگفتا جان چراغی گیر روشن که میریزد غذا از خویش رخون

چراغی نیست این کز دم بمیرد که خود از دم فروزش میزد

سوال

دگر باره سوالش کرد کاین چیست که تن بیجان نیارد یک زمان نیست

۱- ل، ب : بگفتا . ۲- ل : دگره گفتس از نیروی جانیت . ۳- ل،

ب : در راه . ۴- ل : عمری که . ۵- ل، ب، آ : خویش . ۶-

ت : دگر باره جوابش داد . (قاعدهٔ باید در اصل : « دگر باره سؤالش

داد » باشد) .

3680 جوابش داد مرد زنده دل باز که دشوار است پی بردن درین باز
 گروهی جوهر و الاش گفتند گروهی پرتو بلاش گفتند
 گروهی از حدوث آزاد خوانند گروهی دم گروهی باد خوانند
 گروهی داخلش کردند با خاک گروهی دیگرش کردند از آن پاک
 گروهی خود ریش گفتند مشکل که نی خارج نهادنش نه داخل
 چه تحقیقش برون بود از تحت با مرغیب کردندش حوالت

سؤال

3685 دگر ره گفت کای گنج معانی بگو تا چیت مرگ و زندگانی

جواب

خبر دادش که تا کتب ذی مهر او از نفس بودن حیات

۱- ل، ب : گروهی از حدوث آزاد خوانند ؛ آ؛ آدش

خوانند (؟) - ۲ - ل، ب، آ : مصرعهای دوم این دو بیت افتاده

بیت و مصرع اول بیت دوم بجای مصرع دوم بیت اول آمده است چنانکه در بالا

آوریم . ۳- ب : هر سراسر از نفس بیرون حیات است ؛ آ؛ هر سراسر از نفس بیرون حیات است .

چو این سرمایه نبود با خرد هفت نشاید بخرد را آدمی گفت
پس آنکس مردم آمد ز آفرینش که مستش بر خرد قانون بنش

سؤال

ملک گفت که چون بکشای اینند که مردم گفت توان خرد خردند
پس از مردم چنین باشد چنین است که اگر گوی خردمند و خردویت

جواب

خردمند از خرد پاسخ چنین داد که پرسیدم خرد را پاسخ این داد
که آن باشد خرد نزد خردجوی که باشد مرد را در عاقبت روی
شاسد مرد را که نعتش داد بتعظیم از و لیسعت کند یاد
خردمند آنکسی باشد که این کرد هم از راه خرد بتوان یقین کرد

سؤال

دگر باره پرسیدش که چایست وجودش را درین قالب نشانست

جواب

۱- ل، ا، ب، آ؛ چنین نیکو و بد بگفت ۲- ل، ا، ب، آ؛ آن خرد .

جواب

3660 جوابش داد دانای معانی که هست این جمله را قسمت کنی
کسانی کاین سه برهه را نوشتند نبات و معدن و حیوان نوشتند
چو در بنیم یک یک را بنیاد بهین فرزندشان هست آدمیزاد
تو قدرت بین که در موجز خیالی نهاد از جملگی عالم مثالی

سؤال

چو در مردم فتاد اندگفت ملک ز اندیشه در مردمی سفت
3665 پرسیدش که مردم در جهان گیت مرادی کان ز مردم باشد آن

جواب

جوابش داد کاین پرسش بلند است کسی انجبارسد کو بر شمن است
غرض گر شهوتست و خورد و آشام خراز احم توان کرد آدمی نام
و گر در سیم وز کس تیر چنگ است ستوری دان که زیر بار سنگست
گرش گنج و درم باشد جهانی چو و ایمنی بود محتاج نانی

۱- ل ۱، ب : معجز ۲- ننگست : در ل ۲، ب ۱، آ.

هو انیز ارچه چارم آخسج است
 دگر خاکست نیز از بس نزدی
 چو فرق آب روشن شد به تمیز
 که آب اینست توان بر روز باز
 هر آنج اولاد در آرتیب ذاست 3655
 گر و هی دیگر این هر چار زن را
 پدر کردند نام آتش و باد
 چنانکس گفته ام ناقص مزج است
 ز فیض آب دارد بهره مندی
 هو اراج بود از وی بیک چیز
 که مکدم بهیج نتوان بی هو اینست
 ز هفت آبا و زین چار اهماست
 با می و ابی بردند ظن را
 بآب و خاک نام مادر اقاد

سؤال

چو آمد نکته در شرح موالید ملک و جستن رازش سکا لیده
 کز بن مادر پدر چون زاد مولود موالید سکا نه گشت موجود
 ۱- ب: مصراع اول پاک شده است. ۲- ل ۲، ب: این بیت افتاده است؛
 آ: ز فیض آب دارد سر مندی. ۳- ل ۲، ب، آ: راجح شود.
 ۴- ل ۲، ب: سالما. ۵- ل ۱، ل ۲، آ: این بیت پس
 بیت بعدی آورده شده است. ۶- ل ۲، ب: ثلاثه

بر آب آورد غور چار طوفان	حکیم فلسفی چون فیلسوفان
یکی نقطه است وان دیگر محیطند	که ایان نیز اجسام بسیدند
چه سان بروی دریا دارد آرام	تو حکمت بین که گونی از گل خام
بصد لطف اندر آغوشش گرفته است	زمین کباب از سه سو جنبش گرفته است
بدور گشته گرداگرد آتش	3645 هو کرده است گرد آب جانفش
که تسخینی زد دوران سپهر است	نه نیروی اشر از تاب مهر است
نگیرندش حکیمان عنصر تام	هو اکو زیر آتش دارد آرام
ز آب اندر فرو تری پذیر است	که گرمی سوی بالاش از ابر است
نباشد عنصری کاملتر از آب	گراز حکمت به بیزی در همه با
دو گرمی جنبشهای بالاست	3650 از آن معنی که آتش کر چه والا است

- ۱- ل ۲، ب ۱، آ: برون آورد موقت خود ز طوفان . ۲- ل ۲، ب ۱، آ: جرام . ۳- ل ۲:
- زمین کان از سه سو جنبش ؛ ب ۱، آ: زمین کان از هوا جنبش . ۴- آ: که تسخینی
- ۵- ب از گزیر است . ۶- ل ۲، ب ۱: که آب از زیر او گرمی پذیر است .
- ۷- ل ۲، ب ۱، آ: پذیری . ۸- ل ۲، ب ۱: در جنبش زگر میهای بالاست .

یکشان حی ناطق گفت چون ما
 که بیرونند ایشان و درون ما
 ولی گر بودشان حیوان بنادی
 بهر سو سیرشان بودی ارادی
 3635 چو جنبش است بینی بی چپ و راست
 نه حیواتد بیشک شوبه بر خاست
 برین خاتم هر آن نقشی که هست
 همان کا نقش با انجام در دست
 نگیند انجم از فیروزه خاتم
 نوشته بر نگین شادی و ماتم
 ز نقشی کان نگین دارد در آثار
 اثر در دهر میگردد پدیدار

سؤال

فلک را چون بشرح آدضای ملک پرسیدش از حال طبایع
 3640 که چون ز افلاک روشن شد چیزی بیانی باید اندر عنضم نیز

جواب ۴

۱- ل، ل، ل، ب : خواند ۲۰- ل، ل، ل، ب : باید ؛ آت :
 باشد . ۳- ل، ل، ل، ب ، آ : بهر . ۴- ل : پاسخ
 بزرگ امید به فسو ، همچنین دو سوال جواب و یک سوال دیگر که شامل
 ۲۳ بیت است افتاده است .

بر یک جنبشی بی هیچ ثقلی
سراسر هر یکی از ثقل پاکست
ز خفت نیز جسمش راجد است

شریک هر یکی نفسی و عقلی
که این سرمایه و صف آب و خاکست
که آن اوصاف بادوی و آبیست

وجودی از مواد طبع معصوم
چون بود چار عنصر را در و نام
خرد را نیست روشن پیش ازین حال

که کسر ماده او نیست معلوم
تو خوانش عنصر خامس ناکام
ز عقل اولین تا عقل فعال

و گر گویی که انجم چیست در دور
بظا هر هر چه روشن گردد از دور

بگویم چون فرو فرتم در این مغور
ستاره نیست الا پاره ای نور

و گر خواهد کسی عین الیقینش
ولی کردست هر کس از کم و بیش
یکشان گفت مانند گنجینی

باید رفت بر چرخ از زمینش
نموداری بقدر دانش خویش
که بنشاند بر انگشترینی

3625

3630

۱- ب : آ ، بی ثقل و نقلی ۲۰- ل : ۱ : ز وصفی ۳۰- ل : ۲ : ناری ؛
ب : آ بی ۴۰- ب : این بیت افتاده است ۵۰- ب : آفرینش
۶- ل : ۲ ، ب : آ : گفتند .

نمودار فلک را اهل بینش بدین ترتیب گویند آفرینش

سوال خسرو

دگر ره گفت کاین معنی یقین گشت که نه کردون به ترتیب اینچنین گشت

بگو تا هر یکی چون ماده دارند کز نینسان صورت آماده دارند

3615

درین گنجینه مروارید باصیت کلید گنج مروارید باکیست

کیا ند اینصمه اجرام والا که گاه هی زیر عینی گاه بالا

جواب بزرگ امید

جوابش داد دانی فلک بیز که در گردون فراوان دیده شدیز

بتحقیق آنچه راز آسمانست نه بر ما بر همه عالم نهانست

ولی در دل نمایشهای فکری ز بعضی عقده با برداشت بگری

بترتیب از فرود عقل اول چنان گشت از سطرلاب خر حلق

3620

که هر نه چرخ نه جسم بسیط است که بر هم تو بتو هر نه محیط است

۱- ت : کردند . ۲- ل ، ل ، ب ، آ : شکاین خود . ۳- ت ، ل : بر .

۴- ل : جرم ؛ س : چرخ .

و جوبی دشت و امکانی ششم باز
 و جوبش کرد هفتم عقل را ساز
 ز امکان شد ششم دولا ب ^{دو}
 که دارد چشمه خورشید از غور
 به عقل هفتمین نیز آندونی بود
 که امکان و جوبی داشت بر جود
 و جوبش عقل هشتم کرد پیدا
 ز امکان چرخ هفتم شد هویدا
 که دروی زهره زد عشاق راره
 ز بالا هفتمین و سوتم از نه

3605

به عقل هشتمین هم بود با هم
 و جوبی باز و امکانی فرا هم
 ز امکان یافت چرخ هشتمین عرض
 ز امکانی ششم از نه دوین دیر
 که کلک تیر شد دروی سبک سیر
 با امکان و جوبی کار پر داز
 شد از عقل نهم هم عالم راز
 دهم عقل از جوبش زاد در حال
 که خواندش حکیمان عقل فعال
 که مه دروی رود چون رهنوردان
 ز امکان شد نهم کاشانه گردان
 ۱- ل : را ؛ ل ۲، ب : در . ۲- ل : هشتم . ۳- ل : ؛
 ز روی . ۴- ل ۲، ب : آغاز . ۵- ل : ؛ با امکانی و جوب .
 ۶- ل ۲، ب : خواست ؛ آ : خاست .

3610

پس از عقل دوم باز اندر آثار
و جویش باز عقل سوم انگیخت 3590

و جوئی گشت و امکانی پدیدار
محیط دوم از امکان برون نخت
که خوانند از صد ذات البرز

محیطی که ز صل بر تر عرو چشم
عقل سو بین نیز این دومی غایت
و جویش با عقل چارمین کرد

که امکان و جوئی شد بهم راست
پس امکان سوئین پیکر مبین کرد
که تو ایوان کیوانش زنی نام

ز بالا سوم از ته مضمین بام
دو وصف آورد عقل چارمین نیز 3595
و جویش باز عقل پنجمین خست

و جوئی باز و امکانی به تمیز
ز امکان چرخ چارم یافت پرداخت
که شد بر حبیب را رخسند طام

ششم از زیر و ز بالا چهارم
ضرورت که عقل پنجم هم دومی داشت
ششم عقل از جویش زاده شد هم

که امکان و جوئی معنوی داشت
ز امکان گشت پنجم باغ حرم
که جو لا نگاه مریخ است از پنجم

ز بالا پنجم از ته نیز پنجم 3600
۱- ب: آء ۲۰- ل: ا: ب: ث: لث ۳- ل: ل: ا: ب: ز: بلائی سوم بر هفتین
بام ۴- ب: آ: چشم ۵- آ: بصورت ۶- ل: انه داده شد .

ولی ز آنجا که نقد حاصل است بگویم آنچه مقدار دل ماست
 3580 ملک چون خازن گنجینه درایت طلب کرد آنچه در خاطر گذریست
 سوال در گردش افلاک

نخستین حجت راز آسمانی کزین پرده بر وزیر آنچه دانی^۲
 کز اول نه فلک را شکل تدویر چگونه در وجود آمد ز تقدیر

جواب

جوابش داد مرد حکمت اندیش کز بنیان خوانده ام در حکمت پیش
 که پیدا شد ز اول عقل اول با شنیدنی و صفش مستجیل^۴
 3585 یکی در وی و جو بستی از غیب دوم امکان که نقد اوست در جیب
 چو اشرف بود آئین و جو بی ز اشرف اشرفی آمد بجو بی
 اگر تو نام آن اشرف ندانی بین تا باز گویم عقل ثانی
 وزان وصفی که امکان گشت پیش سپهر اول آمد در خرامش

۱- ل، ل، ب، آ؛ مقدور ۲۰- ل؛ برون ده ۳۰- ل، ب، آ؛ کزین

برانداز ۴۰- ل، ب، آ؛ پس آنگه بر دو عنوان شد مستجیل

زهر نوعی سخن را نکتہ پیوند	حرفیان دل انگیز و خردمند
شراب روشن است و بار لکش	یکی گفت آنچه دارد طبع را خوش
کز و بالا شود هر کوه فروتر	دگر گفتا که دوات زان نکوتر
نکوتر زین همه پر همیز گاری	یکی گفت ار در آخر چشم داری 3570
ولیکن علم معریت و عمل پو است	دگر گفتا که پر همیز از چه بیکو
بسان نافه بی مشک باشد	چو بیسرمایه زاهد خشک باشد
بجلس بر زان جز دود نبود	اگر بوی خوش اندر خود نبود
ملک برداشت از دل پرده راز	سخن چو نسوی دانش کرد پرواز
مرا میبچد اندر دل سوالی	که در تماست کز هر حسب حالی 3575
بجویم گر کلبه‌ش باز یابم	بگویم گر خرد را ساز یابم
زوهم نبندگان صد ساله را ^{است}	بزرگ امید گفت آنجا که ^{است} شاکه
زدانش چون توئی گوید بخواست	چو الهامیست از دولت خفاست

۱- ل: ا: رود ۲۰ - ل: ا: ب: آ: دگر ۳۰ - ل: سخن ۴۰ - ل: ا:

چو سرمایہ زاهد خشک باشد ؛ ل: ب: فی اشکر باشد خشک شد

قران کردند چون خورشید با ماه	برسم دوش با هم تا سحرگاه
سمن بیدار گشت و با سمن خفت	سحرگاهان چو گل در باغ شکفت
سرود عاشقان آغاز کردند	نوا سازان نواها ساز کردند
قدح خندان و ابریشم در آزار	طر بر ابا ز نوشد روز بازار
بسر بردند خوش خوش زندگانی	بریکونه به عیش و کامرانی 3560
تمنای دگر در سر نکردند	همه عمر از طرب سر بر نکردند
نمی خفتند شب تا با مدادان	بسی روز از خوشی بودند شادان
دوروزی نیستند و خب نیستند	چو وقت آمدیم از مردان رفتند
چنین افسانه بسیار خوانده ^۱	زمانه اینچنین بسیار رانده ^۲
که ما هم چندگاه افسانه گردیم	بیا تا نطع غفلت در نور دیم 3565

مجلس ساختن خسرو پروز با حکیمان

ملک روزی بعیش و کامرانی ز می میداد واد زندگانی

۱- ب. آ: عاشقی. ۲- ل: زردن هم. ۳- ل، ل، ب: داند.

۴- ل، ل، ب: خواند. ۵- ل: دوت.

ز یک گلبنگ مرغ صبحگاهی
شد از سر خواب دوسر وروانرا 3545

بآب گل بستند ارغوان را
روان کردند شکر ایزد پاک
بزاری روی مالیدند در خاک
وزان پس باز در می دست برزدند

عنان دل بدست دل سپردند
دگر ره عیش را بازار شد تیر
روانشد نکته بای غبت انگیز
صبحی چنگ را آوازه در داد

نوید نوشهای تازه در داد
بمی بست خسرو با حریفان 3550

زبان بگشاد شیرین چون طریفان
گهی سوی بریشم گوش کردند
بهر لحنی شرابی نوش کردند
گه از لوزینه های شکر آلود

زمین چون آسمان شد گویا نمود
برینگونه ملک با آن دلارام
پیاپی دو ستکانی کرد تا شام
چو از جلوه فرو آسود غورشید

بر آمد ماه نو چون جام جمشید
دگر باره بخلوت راه بستند 3555

چو دوبرگ گل از یک غنچه بستند
۱- ل ۲، ب ۱، آ : جان ۲۰- ل ۲، ب ۱، آ : گهی از نکته های

ت : گهی مرموز های ۳۰- ت : با .

به تیزی در عقیق الماس میراند
ز حلقه در دل شب نیز می بست
نه جوی شیر ملک آن جوی بنون بود

همیش با جهندس پمیسگان بست ³⁵³⁵

حضر سیراب گشت اندر سیاهی
دهانش بردهان و نوش بر نوش
چنان باد جوانی در سر آورد

گلی دید از بستش آب بخوردی
پو چشمه سرگشاد و غنچه گفت ³⁵⁴⁰

دل از آسودگی نبشت بجای
فروفتند هر دوسر و آزاد
ساره داد چون خورشید را

۱- ل، ل، ۲، ب، آ، و .

نهالی در شکاف غنچه نشاند
که گلگونش بجوی شیر می بست
رواز فرما در سرش کن که چون بود

زمیلس سرمه دان تاراج میشد
سه یکرا ضرب از آن میکرد دست

چکید آب حیات از کام ماهی
میانش بر میان و دوش بردوش
که شور از چشمه شیرین بر آورد

ز تاراج خزان نادیده گردی
خرد بیدار گشت و آرزو خفت

صبوریر از رفتن کند شد پای
چو شاخ یا سمین بزرگ شمشاد
بیکدم صبح شمع ما هر اکت

چگونه بوی مشکینش که چون بود
نه بوی مشک بلکه آن بوی خون بود
بمجلس هر که حاضر میشد از پیش
در آن نظاره غایب میشد از پیش
ملک را کان تا شاد و سنگه داد 3520
برون شد عقل و جانش در ره افتاد

اگر چه دیده روشن گشتش از هور
ولی تاریکی آوردش از آن نور
اشارت کرد سوی کار فرمای
که از نامحرمان خالی کند جای
پریدند آن همه مرغان دمساز
تندروی ماند و بس در شکل باز
دو عاشق را قرار از دل بر افتاد
نشاط کامرانی در سرافتاد

هوای دل هو سر شد غمانگیر 3525
شکب از سینه بیرون جبهت چون تیر

گرفته دست یکدیگر چوستان
شدند از بزمگه سوی شبستان
تخت آن تشنه لب خشک بیاب
دهن را ز آب حیوان کرد سیراب
چو فارغ شد ز شربت های چون بوس
کشید آن سر و را چون گل در آغوش
چنان در گرفت آن قامت راست
که نقش پرنیانش از پوست بر خاست

خدنگی زد بدان آهوی بدرام 3530
که خون پنجه جبهت از نافه خام

۲۱۱ ت : دستگه داشت ... و جام باده ره دشت ۴۰ - ل ۲۱ ب نقره ۰

فرب غمزه جا دو زبان بند
لبی از چشمه حیوان سرشته
به لب زان خنده شیرین همبیا
نخدا نش که بردار مشتری تاب

شکاف پسته شیرین شکر خند
هلاک عاشقان بروی نوشته
حیات افزای مردم چون میجا
بعینه گوی چون افتد به حساب

3510 رخس را سکه زد خالی دم وار
خوبی کز روی آن طناز میرخت
بناگوشش چو برگ با سیمین تر
در اندر گوش پنداری که بردوش
دو گیسو کز چشمش خاشاک برفت

درم بی مهر بود و نقره بسیار
گر شمه میچکید و ناز میرخت
بر و اندامی از گل نازنین تر
فرو خواهد چکید از زرمه گوش
فرو میرخت مشک و پاک برفت

3515 زمستی زلف را در هم شکستیه
بها نسوزی چو خورشید جهانبا
بی کز دیدن آن شکل و رفتار

هزاران توبه در هر خم شکسته
میانش تشنه و بر لبش سیراب
به بستی زا اهد صد ساله ز تار

۱- ل: ا: بگرداب ؛ ل: ۲: ب: چو گوئی کوفتد عینه بگرداب ۲۰- ل: ا:

این بیت و دو بیت پس از آن افتاده است ۴۰- ل: ا: ب: ا: بی آ:

همی زو بر خوی مشکین کلابی
چو کرد از گرد صندل سرو را پاک

3495

عجب طشت آبی هم به آبی
ز بویش باد صندل سود بر خاک
بگیسو چشم بدر راه بر بست
گشاد از در جک ز آهین بند

حریر آنگون بر ماه بر بست
نور در پریان بر گل بر افکند
مکمل زیوری در خوردشاهان
بر آن بالای شهر آرای پوشید

بهای هرودی خرج سپاهان
عروسانه ز سر تا پای پوشید
بدوش افکند چون پروین مهباشا
یک خنده جهانی پر شکر کرد

ز بر پوشی ز مروارید شتاب
ریخ از گلگونه چون گلنار تر کرد

3500

موکل کرده بر هر غمزه خوابی
دو چشم شوخ هم شباروم مست
میان خواب و بیداریست گویی

برون آمد چو از ابر آفتابی
دوب هم انگبین هم باده درد
خمار ز گش در فتنه جونی

گهی جان داری و گه دور باشی

بمژگان داده بهر جان غمراشی

3505

۱- ل، ب، آ: این بیت را افزوده اند: صنم چون خرمن گل خاست از جای

عروسانه بیار است آن سرهای ۲۰- ل، ل، ب: فی ایشیاریونی است .

3485
 عروسى نخستمت باد لى نوازى
 درين كشته ز من نتوان درودن
 كه هر مژده در كنش كرد بارى
 زمانه خود سزا داند نمودن
 خرد مندان كه در پي هميشم دارند
 بسى ديدم گنجشك ملخ گير
 جزاى فعل خود را هميشم دارند
 كه ناگاهش عفاى كرد تخمير
 ز باز جره بنيد عاقبت زور
 برينگونه در آن بزم كيانى
 همه روز آن دو طوبس هميشتى
 بيوى مى روان كردند كشتى

ز قاف خسرو پيرين

3490
 چو آمد آسمان در مسكبارى
 بنان شد آفتاب اندر عمارى
 زمانه روشنى كرد از جهان دور
 ز ظلمت داد مه را سرمه نوز
 چو مه در جوده شد بانار بنان
 بحدوت رفت از آن خوت نسيان
 بنان گشت از پي عاشق تازى
 كز آب گل كند گلرا نمازى
 ا - ل آ : كه ردائى كه ۲ - ل : صدم در پرده ؛ ل
 ب آ : چه خسروست ۳ - ل ب : عشرت

3470 با هنگ صبوح آن نازنینان
 روان کردند می با همشنان
 حرفان باز در مجلس رسیدند
 نوا سازان نوا با بر کشیدند
 بر آورد از سر آتش بم وزیر
 کفلگاه گوزن و ران بخیر
 ز مجمر بر هوا شد عنبرین دود
 هوا را کرد یکسر عنبر آلود
 ازین جانب کلج کرده پرویز
 بد پیر اسن قبا پوشان نوخیز
 3475 وز انوسوبده خوشید رویان
 شهنشه نافه طیب گشته
 گرفته حلقه گیسوش چون شمت
 بهر موبدله ای موزون همی بست
 که شب جو زفت و یار دینه چوست
 خمار شربت دوشینه چوست
 پر پوش چون بموزونی چنان بود
 کز و هر نکته ای پیوند جان بود
 3480 با سنج کرد لب را سگر آلود
 که حلو اساختن^۳ نتوان بدین دود
 مرا خود هر چه بود از بخت روزی
 بسر سبزی گذشت و دلفرونی
 تو شاید کابین نظر در خویش داری
 که روزی این شب اندر پیش داری
 ۱- ل ؛ آن می . ۲- ب ، آ ؛ کز آن . ۳- ت ، ل ؛ سوختن

همیگفت این چه فرست از حاضران دور
نضا شاک که ماند این دو دبا من 3460

که بود این دیو چهره لا ابالی
که لا حول از چنین شیطان شالی

زجا بر خاست آن بمخوابه نور
بناز و اشکنه چون گاد و رنجور

سخن را بر نشاطی داد سر جوش
که شیرین را شد آن تلخی فراموش

دلش گرج از غضب در سینه جیخت
که چون گیرد دنب خورشید را دست

و لیکن چون ز رضوان بودش آن خار 3465
که بند و تهمت طاوس بر مار

بشیرینی ز لب شکر فشان گشت
تلخی ز بهر خندی کرد و بگذشت

بمی نشست و ساغر نوش میکرد
بدل چون ساغر می جوش میکرد

چو رست از سایه شب شاد روز
دید از چرخ صبح عالم افروز

نسیم غنچه های صبح گاهی
عبیر افسان شد از مه تابا هاهی

۱- ل، ا، ب : که چون طنت ۲- ل، ا، ل، آ، ب : در ۳- ل، ا : چون (؟)

ل، ا، ب : آ، زان ۴- ل، ا، ل، ا، ب : چه ۵- ل، ا : چو فرست از شاد ب

سایه روز (؟) ۶- ل، ا : نسیم از غنچه های ۷- ل، ا : آگین (؟)

برج ماه برد آن جرم منحوس
چو سنبل راقربن یا سمین کرد
فاده یخبر آن تیزم خشک

3450 درختی کو بود سایه عود

پربوش یخبر زنان دیوتاری

چو چشم ناز بگشاد آنمه نو

چه بید نا طرب کرده بلالی

چنان حبست از پرند خوابگاهی

3455 از آن شب تازی عفریت کاران

چو آواز پری بشنید جمشید

دوید و در کنار آورد مهر را

صنم بر خویش میزدنید نادیر

چو بوتیمار در پهلوی طادوس
خود از بهر تماشای را کمین کرد
معطر گشته از بوی گل و مشک

ز بولش عود گردد عاقبت زود

پریرا کی دهد ایلیس بازی

که گیرد فال نیک از روی خسرو

فراز گنج خفته اژدهائی

که از منقار بوتیمار ماهی

فغان برداشت همچون سایه داران

که سایه راه ز در نور خوشید

ز دیو خانه خالی کرد ره را

گهی سحبت فنجر گاه شمشیر

۱- ل ا ا ب آ : بازی ۲۰ - ت : کرده ۳۰ - ل : کاری

۲- ل ا ب : ترتیب صرعها پس و پیش است .

دو دستش ز آستین خواجگانه
3435 شکم چون بربط ناساز کرده
چو کفش که نه زیر جامه خانه
دو پا چون دو عصائی کرم خورده
چو عنوک خشک و پاهای فسرده

کسی بکدم ندیش فرق تاپای
بالینگاه شیرین دلفروز
که از خنده مانند آقاده بر جای
زیکاری گس کشتی همه روز
شدی چون خرمن امید جو جو

3440 در آندم کز طرب معزول بودی
بر مننه خفتی اندر شب الف وار
زدت سنگی بدو مشغول بودی
دو پارا لام الف کردی بدیوار

بیاین خفته بود از باده مرست
چو دید آندیورا ناگاه جمشید
میان هر دو پایش چون کف دست
قاده سایه ای در پیش خورشید
کنذ ان کار شیرین کار شیرین
بر آن شد تاش سازد یار شیرین

3445 بیازد باد غا بازی دغانی
گرفتش چون عفا بی کر کسی را
کلا غیرا کند بخت هائی
ز جا برداشت چون دریا خسی را

۱- ل : دو پایش چون عصای ؛ ل ۲ : دو پا همچون عصای .

ز سوز عشق کاش در دل فروخت
غزل میگفت شاه و شمع میبخت
ز شیرینکاری تیرین دلبند
فراوان خورده بود انگور در قد
چو آن شب نارین را بنمیرفت
مکافات عمل را وقت دریافت

صنم را بود بر در خادمی پیر
چوستان دیو و چو ندیوان ز بوگیر
ز پیری ست خیزبال^۱ فرسود
چو طفلان زود خشم و دیر خشنود
ازین دلنگ روی خنده انگیز
مزاجی بمیزه چون نان پر پیز
بروش^۲ از پوست گک چون چنگ بسته
دهن بی آب و دندان زنگ بسته
ز پرگفتن لعاب از لب روانش
مکس ریده فراوان در دهانش

3425

سری چون پوستین کهنه شمین
رضی چون فوطه مالیده پر چین
پلک سرخ و نظر بیکار مانده
پراز پنجال چشم زار مانده
نبود از بسکه در رویچ مویش
کدوی تلخ زار مانست رویش
کلاه کافری بر سر چو دیگی
زد قیانوس مانده مرده بگی

3430

۱ - ل : ا : بخت (؟) . ۲ - ل : ا : دیر فرسود (؟) . ۳ - ل : ا :

ب ، آ : برو از . ۴ - ل : ا : زنده .

نیستی سرزنانوی ملک برد
 سر خود را بدست خویش سپرد
 شکر بست و خواب آلود درخوی
 بجوی انگبین ره یافته می
 زمانی بود چون بلبل بدستان
 دمی بگریست از مستی چوستان
 سرشکش کرد ز انوراه میکرد
 در آن آئینه هر دم آه میکرد
 چو نختی لحن شتافان سکايد
 3415
 بنالید از فراق و زار نالید
 ربوده بود خود سیل شرارش
 که ناگاه آمد و بر بود خویش
 مرادی آنچنان اندر کنارش
 اگر مان نبودش افراسیاب است
 ببالش رفت چون سرو از بلندی
 بخون نگاه خود فرستند هر کس
 3420
 بآب اندر زده خورشید را طاک
 ملک میداشت نور صبح را پاس

۱- ل، ب، آ، چون ۲۰-۲۱: در کنارش؛ ب: بهر بارش^(۱).

۳- ل: مراد این جهان. ۴- ل، آ: برین. ۵- ل، ا:

بپایش (؟)؛ ل، ب، آ: بیابین.

3400 دو دل با هم بشوق سینہ مائل بدوش یکدگر باز و حایل
دومی ممزوج گشته در یکی جام دوسه جلوه نموده بر یکی بام
گهی این کارانی گفت و او کرد گهی این دوستانی داد و او خورد

3405 گه اورفتی بسوی چنگ تازان گهی این پهلوی بر ربط دویدی
کمیت ارچه چو آتش گرم می نشد یک جو عنان خسرو از دست
ولیک از بوسه شیرین اثر داشت که نقل از باده مستی بیشتر داشت
نشاط و بذله مستانه میکرد پریرا هر زمان دیوانه میکرد

ازدواج خسرو و شیرین

3410 پری پیکر در آن عاشق نوازی شده مست از شراب عشق بازی
پریشان گشته زلف نیم تابش بگردنمزه هامیگشت خوابش
چو در گشت اندران حالت دمی چند خرابی عقل را بنیاد بر کند

۱- ب: کرد ۲۰ - ل: این بیت افتاده است . ۳- ت: نشاط بذله
۴- ل: ترتیب صحیحاً پس و پیش است .

عروس از جلوه چون منسبت
برآمدش تخت و شاد منسبت
چو بر رسم عروسی خواست کاناها

شاه شربت نخورد ارج انگبین بود
پس از جایش ربه و شد بکنجیز
بجز منها گهر ربه نشانند
روان کردش بقصر دولت پیش

بمنزل گاه خویش آورد مهر را
چو منسبت با هم روی در روی
شاه از بس خوشدلی بود در زمین بر
فرو غلطید پیش آن پریراد

چو این پستی بدید آن سرو بالا
حمایل دادش از بازوی سمین

3390

3395

شکوه فرقیوسی خواست از بخت
همش سر بوسه زدیم پا و هم دست
عروسانه رساند شربت شاه

لبش بوسید کاینک شربت این بود
چو شاه یعنی که کبکی را برد تیز
بمهد گوهرین چون نه نشانند
تجمل کرده برگردش ز حد پیش

ز انجم کرد خالی بارگه را
زرنج آسوده جانهای عرض جوی
سر اندر پای پارانائین برد
چو سایه زیر پای سرو آزاد

بپوزش کرد رودر شاه والا
نوازش کردش از لبهای شیرین

۱- ل: صنمرا ۳۰۲- ل: سود. ۴- ل: اب: سرو شمشاد.

چو ناگه در جمال شاه دیدند زهر جانب تشارافشان دویدند
 چو آن شیر ژبا نرا هرغزالی همیداد از کرشمه گو شمالی
 مقابل پیش تخت عرش پیکر نشاندش فراز کرسی زر
 چو بر کرسی نشست آن سبگ همشید برون آمد ز ابر تیره خورشید
 3380 گرفت از نور آن صنع خدائی ز مشرق تا مغرب روشنائی
 شده مشاطکان دلاله ناز متاع یک را در داده آواز
 شده باز از خوبی رونق انگیز که کالا قیمتی بدبشتری تیز
 بهر دستی که گشت از جلوه پیدا فلک دیوانه گشت وزهره شیدا
 تشارافکن شده گوهر تشاران ستاره برمه و خورشید باران
 3385 صنم در موج لولوهای منور چو خورشیدی که در باران دیده نور
 ملک در حیرت آنحال مانده بلاک غمزه قتال مانده
 ۱- ل، ل، ب، آ: زهر سویی . ۲- ت: چنان . ۳- ل:؛
 نشاندش بر . ۴- آ: بانازو . ۵- ل: خلق (۴) . ۶- ل، ب:
 تشارافشان . ۷- ل، ب: آن لولوی . ۸- ت: جلای (۴) .

3365 ملک فرمود کاید موبدی نود کند پیوسته مقصودی مقصود
 خردمندی طلب کردند بسیار زدل دریاوش و از لب گهر بار
 درآمد کاردان و راز پرسید دو یکد را رضاها باز پرسید
 پس آنکه بر طریق آند و هم کیش معین کرد کابینی ز حدیش
 پوشد فارغدل از تعیین آن فرو خواند از طلاق خطبه عقد

3370 یاریدن درآمد گوهر و در چو دریا نشد نگاه زمین پر
 چو بار از سینه های ریش بر خاست حجاب نام و سنگ از پیش بر خاست
 روان شد با عروس خویشتن شاه که بنید جلوه خوشید با ماه
 چو بگذشت از چهار ایوان پنجم چه دید او آسمانی پر ز انجم
 زهر زد دید ماهی در لفظ زهر برج آفتابی در حراره
 3375 بهشتی پر ز حوران بهشتی همه بر خون دلوارانده کشتی

۱- ل، ب : کار ساز ۲۰- ب، آ : بد کیش ۳۰- ل : کابین ۴۰- ل، ب :

این بیت افتاده است . ۵- ل : مصرع عیال پس و پیش آمده است .

۶- ل، آ : چه بنید ۷۰- ل، ب، آ : زهر سو .

بدین ترتیب بهر جلوه نو عروسی را جهاز آمد بحسرو
عقد کردن خسرو شیرین را

3355 چو شب زترین جهاز افکند بیرون عروس ماه شد بر تخت گردون
بر آئین شهی شاه فلک قدر سوی شب دیز شد خشنده چون
نه بر شبنگ چو گانی بر آمد که خورشید سایمانی بر آمد
روانگشت آفتاب عالم افروز شب تاریک شد خشنده چون
عجب کان آفتاب تیغ زن بود ز انجم گرد گردش انجمن بود
3360 بهر سو صد هزاران مشعل نور زده در خرمن ماه آتش از دور

طبق بردست مردار پدیزان گهر هیان^۲ براه افان و خیران
در آن تاراج درهای زمین پوش زلک معزول گشته چو جابوش
بدینسان تا رسید آشفتم آفاق که قصر ماه را روشن کند طاق
شد اندر طاق وزانوز در اور زخوش همتران شد بار که تنگ

۱- ل، ل، ب، ب؛ روشن تر از روز ۲۰- ب، آ؛ نشان

۳- آ؛ بود؛ ضم بدل؛ چون (؟)

درو انگشترین مانده دهن باز
 چرا حیران مادم چون چنین دید
 چو از لب دستگاه مشت دادش
 در آن انگشتری بازی زمانی
 3345 پس آنگه گفت ناگردد مهیت
 بیک فرمان روان شد تحت تابخت
 ده آستر بر دعی از لعل و دربار
 متاع سیم فرزده کار و این پیش
 غلام ارمنی صد سرو آزاد
 3350 کنیزان نیز صد سیاره نور
 بجز من صندل و عود قماری
 ز جنس باد پایان صد طویله
 ز گوهر هر طویله چون شریا
 که صرصر گردشان دیدی بکیله
 که کردی هر گهر آشام دریا

۱- ل، ا، ن : کبخسروی . ۲- ب، آ : دو .

چو نتوان یک جواد این گنین را
3330 ولی در لب راهم خاتمی مست

دوم بادو گنین انگشتر نینی
چو نخست یک نگینز ادو گنین باز

دو خاتم را که در حبش می کلید است
چو شاه انگشت سایه بر نگینم

3335 بگفت این وز لب زب گنین داد

برابر گویند میکرد با هم
دبازا کرد با انگشترین هفت

که بان انجام این اندازه هست
که آن خاتم که نام او هلال است

3340 ولی میبوسمت زین دولت نو

چسان گویم دو چندان پاسخ این را
بدست شه دهم چون بوسمش است

که از دهر دو عالم را گنینی
دو خاتم نیز باید کرد نم ساز

که داند قیمتش چون ناپدید است
شاید قیمت انگشتر منم

بعزت بوسه بر انگشترین داد

گنین را با گنین خاتم به خاتم
بشیرینی همی نیدد و میگفت

که داری با دوان من دوان چیست؟
رسد در خضر شیرین محال است

که بوسیدی فراوان دست و

۱- ت، ل، ا، ب : دوم خاتم که ۲۰- ل، ا، ب : این بیت

نیت . ۳- ل : لذت .

میان هر دو ایوان بود یک میل	مسافت گر کسی رفتی به تعجیل
پوشیدند عیبی کان زمین داشت	ز دیباها که رنگ یاسمین داشت
همه بر آسمان فی بر زمی رفت	ز ایوان تا بایوان کادمی رفت
بریشم دام مرغان هوا گشت	همه شهر از ترنم پر نوا گشت ³³²⁰
که شد پوشیده چنگ زهره را زیر	چنان شد غفل کوس آسمانگیر
فرستد دست پیمان عروسی	چو خسرو خواست کز رومی و روی
بودش با خود اسباب خراین	جریده بودش آهنگ از مداین
خراج هفت کشور در گنجش	ز شاهان بدیکی انگشترش
سلیمان دار خاتم را به بلقیس	فرستاد آنمه نورابه بریس ³³²⁵
شدش هم در نظاره دست و پا	چو بر شیرین رسید آن خاچمست
عروسان را جواب هدیه شاه	بجیرت گفت کاینست در راه
دو چندان باری ارده چند بود	مروت چون بکم خورسند بود

۱ - ل : پوشیده همه روی زمین داشت ۲۰ - ل ۲ ، ب ، آ :

زهره پیر . ۳ - ن : بحسرت

دو دل کز کوب بجز افکنندگی داشت^۱ بامید نوازشش زندگی داشت^۲
 اگر نتوان برون از عمر و جان زیست^۳ بیوی وعده جانان توان زیست

شکر ریزی عردسی خسرو و شیرین
 و فرستان خسرو انگشتری^۱

برسم پیمان

3310 چومه در چادر شب فرو خواب
 فرو پیچید گردون نطع مناب
 عروس صبح را بیدار شد بخت
 عروسانه بر آمد بر سر تخت
 صنم فرمود کز گنج چو در با
 کند اسباب جهانی مهیا
 کمر بند ان کبر است در کار
 گشادند از ساع قیمتی بار
 بزبور بهر دو خورشید پر نور
 دو منزل راست شد چون بهر معبور
 3315 روان شد خسرو از فرمان شیرین
 بایوان دگر ز ایوان شیرین
 دو جانب کله بر ایوان کشیدند
 رسن در گردن کیوان کشیدند
 ۱ - ۲ - ل، ا، ت : یافت . ۳ - ب، آ : اگر نتوان عمر
 دیگران زیست . ۴ - ل - ۲ - زبور .

کسی گردد بر این فیروزه فیروز
 که بر فردا ندارد کار امروز
 کنیسا کاین غزل بنوخت در ساز
 شکیب از جان شیرین کرد پرواز
 چنانش در گرفت آن نغمه زار
 که گشت از خویش بی طاقت بیکار
 پایله خواست از ساقی در آن جو
 بشرط چاشنی کرد اندکی نوش
 چومی را مایه داد از لعل چون نقد 3300
 فساند از دیده دوی قطره ای چند

پای پی داد خسر و رانثانی
 بجای آورد شرط دوستگانی
 بدو گفت از لب من این شاینت
 بنوشا نوش وصلت مژدگانیت
 که چون فردا بر آید جام همبشید
 دهم جام مرادت با صد امید

شرابی ریزم اندر لب جلالت
 دهم جاوید پیوند وصال
 ملک را بر لب آن ساغر حجم 3305
 نمیا مد لب از شادی فراهم
 کشید آن شربت جلاب پرورد
 دل صد پاره را پیوند نو کرد
 بدین شادی همه شب با ده خوردند
 می رنگین پیوس ساده خوردند

۱- ل، ل، ب، ب: ملک را کاین غزل بنوخت در ساز ۲۰- ل، ل، ب، ب:

این بیت نیست ۳۰- ل، ل، ب، ب: پیوس ۴۰- آ: زندگانیت

مغزی کا فقدریش لپٹ بیہوش
 مرادی کا ندیرین دیر ہلاکت
 3285 دو عمر ارچہ ہر شب شادی نو

بہشتی جو کند سختی فراموش
 چو آخر خاک خواہد گشت نکست
 اگر چہ گر بہ لیس پست فرزند
 جہا ز ابرگ و تنگی فراخ است
 3290 مرادی گرز گیتی بہت خوش باش
 حیات بمراد از مرگ کم نیست

بدندان نیز داند پہلویش کند
 طب نایاب و محنت شاخ شاخ است
 و گر نبود قضا را بار کس باش
 چو حاصل شد مراد از مرگ غم نیست
 کہ بنیادی ندارد زہد گانی
 مشو زینگونه مغرور جوانی
 شرابی نوش کن بروی باران
 نشاط رفقہ را از سر ما کن
 بہ آن باشد کہ با باران و ساز
 دوروزی کز حیات آوازہ دایم

کنیم اسباب شادیرا دری باز
 بیا تا روزگاری تازہ داریم
 کہ از ما تا بفرودارہ دراز است
 3295 کنیم امروز ہرج آن دنواز است

۱۔ ل ۲ ب : مدہوش ۲۰۔ ل ۲ ب : یکدم ۰

3275 حصار گل کشد گرسر را فلک
 بنیدیش آرزمان کاین خاک گم نخت
 کسی کز تو فراوان آورد یاد
 بسا خانه کزین دور کهن هست
 چه حاجت گرگ را تعلیم خوزیر
 بران کامی ز عیش ارمیتوانی
 چو میدانی که گیتی را وفایت
 وفا دار آن بود کز نیگرائی
 3280 گر امان را گرانی نه بگردن
 مکن تا میتوانی ایجه انگرد
 نه مردم چارپائی دان جفا سو
 که باشد سخت خشم و دیرخشنود
 ۱- ل ۱۲ ب : که بسیاری درین ۲۰- ل ۱۲ ب : اس بیت نیست .
 ۳- ل ۱۲ ب : این بیت نیست . ۴- ل ۱ : که باشد سخت جان و سهل
 خشنود (؟) ؛ ل ۱۲ ب : که باشد دیرخشم و زودخشنود .

چرا باید بعدا دور بودن	چو میباید بنهائی غنودن
که دارد هر که بینی تکبیر بر جوا	بیداری نشاط عمر در یاب
که هر گله را خزان در کمین است	مانند ارگله هنوزت نایتین است
نه باقی ماند اندر تن جمالی	نباشد هیچ روزی بجز والی
شتاب زندگانی مین که چو نشت	مبین کاسباب عیش از حد فرو نشست
هم آخر غار باید منزلش کرد ^۱	نه خسرو گر که کین خسرو بود مرد
که از پیلان خطا کمتر شود تیر ^۲	بزرگانرا خطر بیش است ازین پیر
بط آسان و ملخ دشوار گیرد ^۳	عقابی کو هوای کار گیرد
که نیش شپه سوراخش کند زو ^۴	مبین مهره به پیشانی نمزود
بین مقراض در نقار سمین	مبین طاوس را زیبا و رنگین
بنای آدمی خاکی و آبی	جو انی چیست ایدر؟ نقش خوانی

3265

3270

- ۱- ل: ب: : این بیت نبت . ۲- ل: ب: : این بیت هم نبت .
 ۳- ل: : این بیت افتاده است . ۴- ل: : این بیت هم افتاده است .
 ۵- ل: : نابودش . ۶- ل: ب: : این بیت نبت . ۷- ل: ب: : بنام آ: بنامی .

درخت اربتر آرد میوه خویش تبرزن کی گذارد میوه خویش
3250 گل ارچه نازه روی آید بر اصحا گلابی عاقبت خویش کند آب

چه ریزی فطره با ای چشم بد روز
بدندان پشت دست خود کند شیر

من آن شرم که چون آیم بشمشیر
بدان مشکین رسن چون کرد بنم
نگرگان آهوی مشکین کندم
ز موئی پیل را رنجیر سازند

3255 اگر چه سوخت جانم زان ستمکار
هنوز ای آه من در وی مکن کار

ز مویش گر چه چون مویش دو تا هم
هنوزش تا ز موئی کز تو احم
چو رود بار بد این نغمه برداشت
نکیسا از غنوم خویش بنوخت

ز موزونی بر آنگونه که دل خوا
روان کرد این غزل در پرده راسنا

سرود نکبسا از زبان شیرین

کجائی ای دلم برده بدستان نظر زین به فکن بر زیر دستان
3260 بنور وصل روشن کن با هم بیوی خود معطر کن دماغم

۱- لاله اب: چند: است: درده راست

توکز غم فارغی وز بیدلی فرد
نه من از می ز خوندل خرابم
چه گفت آن خمر بدان خرنده حاشا

3240 نذاری از هلاکم میش ازین غم
بزی کز گرگستاند شبانش
بود بر ساربان چون شد شتریش

اگر سنگ آمدی از من بفرمای
ز مهر ارجانب بیداد گردی

3245 مرا میسوز تا باشم بدان خوش
بضاکن تا ز غم چون نموی گرم
نوازش مستمند از آن سازد

وگر من رحمتی خواهم بزاری

چه دانی تا چه باشد لذت درد
تو پذیری که من خود مست خواهم
که مرگ من ترا باشد تا شاشا

که از صد بیدلت گردد یکی کم
غم قیمت بودنی مهر جاننش
غم بار از غم جان شتریش

که تا چون عود بر آتش نهم پای
بسوزم تا بویم شاد گردی

که پروانه شناسد ذوق آتش
که گر بنوازم بدخوی گرم
عروستی گو سفند از آن سازد

تو خوی نازنینان کمی گذاری

۱- ل، ا، حات، ؛ ل، ؛ محنت . ۲- ل، ل، ؛ بیم، ؛ ب، ؛ مزد .

۳- ل، ل، ؛ ب، ؛ زبونی .

3225

مبین ز آئینه روای صبح آید

که در آئینه نتوان دید خویشید

بدان سختی مدار آئینه در پیش

در آب چشم من بین صورت خویش

بآئینه نگویم این هوس را

از آن کائینه ستاند نفس را

تو هم خود رحمتی کن بردل ریش

حجاب آینه کیسونه از پیش

چو خواهم دیدن آن روی طربک

بهفتاد آب شویم دیده را پاک

3230

بنیم چون تو باشی در نظر گاه

گرم خویشید پیش آید و گر ماه

چو بالعلت می همدست باشیم

بهوئی تا قیامت مست باشیم

مرا این آرزو در طالع شوم

خمار بی می است و مهر همیوم

نیابد نقش آب لریه پذیرد

رقم بر باد خود هرگز نگیرد

جد کرد این فراق دیر پیوند

بشمشیر سیاست بدم از بند

3235

نیامد هرگزت ای سرو آزاد

که روزی از فراموشان کنی یاد

عمیدم که پایانی نذارو

تنی که ز بیدلی جانی ندارد

۱- ب: در آن ۲۰- ب: بشناسد؛ آ: میسازد، ۳۰- ل: ب، ۳۱- آ: تو آخر

۴- ل: اب، ۳: کن، ۵- ل: آ: گذرگاه، ۶- آ: جدائی .

چنان کز سینه عمر ایچ بر کند فرو گفت اینغزل را در نهادند
غزل باربد از زبان

خسرو

3215 زهی حسن و جوانی از تو در ناز غمت با جان من چون عیش و مساز

درد حاجتگه بخت جوانم سر زلف تو خلو نگاه جانم

خیالت مردم چشم نیازم لبست سرمایه عمر درازم

گبونی تا کجا می خوردی امروز کد امین باغ روشن کردی امروز

کد امین خانه گلشن شد بدین چهر کد امین چشم روشن شد بدین نور

3220 کرا اقبال داد ایند لفرونی کرا بخت این سعادت کرد روزی

اگر داغم کجا بودت گذرگاه بجا روب مژه رویم همه راه

وگر در یابم آن ترهنگه پاک بیدیه تو تیا سازم همه خاک

چه دولت مند بود آچشم روشن که جاز از جالت کرد گلشن

چنازونی کزومه زیر میغ است در آینه خیالش هم دریغ است

۱-ب، آ: خانه ۲-ت: باغ ۳-ب: چهارزا ۴-ب، آ: مجالش

3205 رواج می مجلس بهر مستی است
 کمان گرتیر نبود چو بدستی است
 چو بد خو او قد یاری بهر همیز
 کسی باشد سزای صحبتش نیز
 زمانه دیر شد کاین نسبت آراست
 که کژ با کز نشیند راست بار است
 متعاضد مرکز عمل باشد و غا باز
 برو با چو نخودی گو مهره میباز
 چو افتد با عنوان باد اشتر ازور
 ز مار گززه ترسد کژ دم کور
 بد از آنیکجو اهی نیست از رای
 که سگرا کفش بر سر به نه بر پای
 زینکی دوستان را دوست نامت
 چو باشد دوست بد دشمن کد مت
 ز پاید که سوزن کز شد خار
 چو سوزن خار باشد گرد و آزار
 هزاران آفرین بر آشنائی
 که توان یافت زو بوی وفا
 3210 کسیرا کاین سعادت یار باشد
 ز عمر و نجات برخوردار باشد
 نکیسا چون بدین افسون دلزد
 شکیب عاشق از ابروی سرد
 رباب بارید شد سحر پرداز
 بزخمه خون چکاند از رگ ساز

۱- ل: رواج من مجلس می پرستی است (۱)؛ ب: نه رواج می ۳۰- ل: مقمّر

۲- ل: یابد .

3190

چه خوش کار بست روی یار دیدن
 گهر بی سنگ و گل بنیاد دیدن
 بیاری صاف باید سینه مرد
 که می چون درد باشد کم توان خورد
 مبین از کبر خوبان شکل دلجوی
 که هست آئینه هند و سیه روی
 نه هر کو یار شد باشد وفادار
 فراوان نسبت است از یار یار
 نه هر آبی که بودار و گلاب است
 نه هر ردی که رنگین شد شربت

3195

هزاران جان فدای آشنائی
 که باشد در دلش بوی وفائی
 کسانی که ز خرد کار آزمایند
 بکار افتادگی یار آزمایند
 سفال از طاس بزرگم نسبت در کار
 ولی گاه گرو گردد پدیدار
 کسیکه ز آفرینش ناتمام است
 چو دلسوزی کند مشنوک سحت
 وفا کز یار نامعلوم باشد
 تکلف شد تکلف شوم باشد

3200

بموسم هندوان شکر ف مانند
 هم آخرا نسیم روئی نبالند
 وجود مردم فرخنده دیدار
 ز بهر مردمی راشد پدیدار

۱- ل؛ ۲؛ خونی؛ ل؛ ۱- ۳؛ کبر خوبان ۲۰- ۲؛ با ۰ ۳- ل ۱؛

معلوم (که غلط آشکار است).

از آن سایه که دولت برین افکند
در آن خواب خوش از بیداری سخت

3180 بهاری دیدم از لطف آفریده

نشاطم تازه کرد از بادۀ ناب

بوسه دل ستد جان را بگانی

چنان کرد از شراب بوسه مستم

چو کردم چشمهای نازنین با نا

3185 بهارم خود چو گل در آستین بود

مرا این خواب خوب از بخت بیدار

سین تا چند بیداری کشیدم

در لغت ناید ای دوران قلاب

هنوزم چشمم بد خو میکند ناز

سکلم در حیب و مه درد امین افکند

نهادم بر شتاب پایه تخت

خضر ز آب حیاتش پر وریده

خمارم را شکست از بوی جلا

بنامیزد نهی بازار گانی

کز آن آواز خوش از خواب مستم

حریف خواب را در دادم آواز

خیال خواب سرور آستین بود

عجب خوابیست دور از چشم غبار

کز نسیان خوابی اندر خواب دیدم

که ز گس را بجناب می ازین خواب

بیا ای دوست در رویت کنم بار

۱- ل : این بیت افتاده است ۲۰- ل : این بیت افتاده است ۳۰- ل :

این بیت افتاده است ۴۰- ت : بخوابانی بدین ۵۰- ل : این در بیت هم افتاده است

ز اقبال غمت زانگونه شادم
 که هیچ از شادی کس نیست یادم
 غمت را تا چو جان در تن گزتم
 همیشه شاد بودن تیره رأیت
 3170 درخت سایه و رکش لشکند شاخ
 در آید آفتاب از راه سوراخ

چو رود بار بد زین خوش ترانه
 پر آب زندگانی کرد خانه
 کنیسا زین رفیق گوهر آئین
 شرابی ریخت در جام نکارین
 غزل کنیسا از زبان شیرین

سحر گامان که ز گسست برجا
 پیاله برگرفت و مجلس آراست
 نسیم صبح ستارها به گلزار
 بچنانید دامن کرد بیدار
 3175 هنوزم بود خواب ناز بر سر
 ز بادی صبح میزد بوی عودم
 میان خواب وستی میغنودم
 چو طایوسی بمهمان تذر وی
 که در آغوشم آمد رادسروی

۱- ب، آ: که هیچ ایام شادی نیست یادم . ۲- ل، ل: :

کوثر: ب: رفیق گوهر آئین .

3155 مروت چون بگیرد آستینت
در آن رسته که زرخ جان شیراست
که بشیند گس بر انگینت
چومن خاکی گنجه کن تا چه چیز است
چومن کاسد متاعی در دکانت
نه پردازم که هم باشد بجان

ندارد قیمتی سوزان دلم وای
ندارد بیش ازین حاجت وجودم
که آتش رایگان باشد همه جای
که در خدمت قبول افتد سجودم
کنم گر خدمت صدسال و بل در
بوم صد پایه از پائین گهت زیر

3160 کند چون شمشیر استقبال صرصر
چه باید نفس نشاندن در دل آب
بود اول قدم صد گام پس تر
که بیرون افکند آبش به پرتاب^۲

چه باید بر هوا افکندن آن سنگ
بخاک ره فروشد بیگناهی
که بازش سوی پستی باشد آهنگ
کم از دنبال چشم آخر نگاه

3165 گرم ندی بخود نزدیک ای نور
اگر وصلت چراغ افروز مغرنت
بجداله که بجزان نیز نغز است
غمتر از زندگانی باد کوهست

اگر سادی ز جانم رخت برت
۱- ل : اب : و گر : ۲- ل : بعد اب : ل : اب : برتاب

بد آن نموی پریشان گاه مستی
 بد آن بالای همچون سرو آزاد
 که یکدم پیش پایت جانفشانی
 رفت چون شمع میسوزد نهانم ³¹⁴⁵
 چونوشی باده ولبر کنی ناک
 ورم نذهی مئی را انجام لبگیر
 اگر دولت نداد آن احرامم
 دعایت را که گویم صبح تا شام
 مشوبی گانه کاخر آشنایم ³¹⁵⁰
 از آن گاهی که بازار تو شد تیز
 فروشد چشمه خور درخوی شرم
 در یغاز آنچنان دکان برقد
 که فتوی میدهد برت پرستی
 که پیشش بنده شد نسیرن و شمشا
 به از صد سال بتو زندگانی
 کز آن خورشید روشن باد جانم
 بیفشان جرعه ای آخر بدین خاک
 کم از بونی بدست باد شبگیر
 که رنجانی زبان خود بنا موم
 مرا آخر زبانی هست در کام
 بدشامی همین ارزد و عایم
 نبود از مشتری برمه در مرز
 که داری روز بازاری چنین گرم
 خریداران بچشم از دور خرسند

۱- ل: فوی ۲- ل: ب: زیر ۳- ب: تو ۳- ل: ب: آ:

وگر ۵- ل: نذید ۶- ل: با جان: ل: کان چان.

3130 بیک کنج لب پنهان دل یار
 کند چون یاد از آتلف سلفی
 بکنج دیگرش صد جان افکار
 مکن زنجیر مشکینز اگر گبیر
 صبا بر روی کل ترسان نمود پای
 کسی کش دل بزنجیری چنانست
 که نتوان داشت دل دزن بزنجیر
 تو در خوابی و خون خلق بیدار
 اگر دیوانه گردد جای آنست
 حرفت بسکه بیداری نداند
 مکن گردن بچندین خون گرفتار
 مرا از ناله شد کام و زبان پیش
 ورت در خواب بند خفته ماند
 بگاه حمله گرگ تیسزدن
 فراقتم هم بر آن خوزیزی خویش
 نرسد آنفسیر گو سفند
 نخواهم شد مگر پیش درت خاک
 باز غمزه جادو فریبت
 بدان برقع که پوشد ماه و مرغ
 بدان زرگس که بر جانم زند تیغ
 بدان سگر فشان قند نمکسود
 بزو گردد عبارت سگر آلود

۱- ل: بیک کنج لب پنهان صد دل بار ۲- ل: بر که بت، ل: جز که ۳۰- ل:

دش ۳۰- ل: بدان لب سگر فشان نمک سود.

گبوی ای یاسبان باصیجکه خیز
3120 گبوی ای زهره گردوزا به تعجیل
که چشمه باز در دریا فرو ریز
همه عمرش نشاط و دلفریورست

کسی که ز خوب رویان بهره مند است
نه دولت مسند از تاج و نگین است
اگر در پایشان غلطه بلند است
ز خوبان روزی اینک دولت است

رخ خوب و می لعل و جوانی
3125 نکیسا چون زدا نیزاه روازا
چو این نبود نباشد زندگانی
بتاراج از حریفان برد جازا
نوی بار بد جانی دگر داد
بدانسان اینغزل ز دراه شیرین

نغمه بار بد از زبان خسرو

ز بی روشن چو نور صبحکاهی
غمت چشمه گشای اشک کلنگ
فروغ رویت از مه تاباهی
وصالت چاره سار سینه تنگ

۱- آنکه دولت مندی . ۲- ل : اب : بدانسان اینغزل زد دره ریز (؟)

۳- ل : جان ستان (؟) .
که آتش زد به شیرین و به پرویز . ۳- ل : جان ستان (؟) .

رسید آن میهمان کز من جدا بود
 و لم ندوید و زدم آشنا بود
 سحر که خفته بودم نیم شب
 که یار از آب چشمم کرد بیدار
 نسیم گل که در بالین من خفت
 غبار صندل اگر کیسوی من رفت
 رسید از فر بارانی بسویم
 ز خون آشنائی شست روم
 3110 زهی خواب گراغم صبح تا شام
 که از خوابم گران گشت اندام
 مجنابان هر دم ای باد آستینم
 که ژولیده است برگ یا سیمنم
 چه بنویست دوری دولت پیش
 که تا بینم بمقصود دل خویش
 دهم دل طعمه زاع کمانش
 بخون دل کنم زنگین غمانش
 بدین نیت سیر اینجان پر جو
 بمردم تشنه و دریا در آغوش
 3115 تو در خواب آمدی یا خود خیال
 که در بیداری این دولت محال
 تویی باری میگرد و تقسیم
 بالم دیده آنکه در تو بینم
 اگر جانست و گر پیوند جانست
 گو اهی میدد دل کاین همان است
 مرا بایار خود خوش میرد خواب
 نیندای ابر تیره چشم هتاب

۱- ل : ب : یارب

نه زرم است اینکه بویش جان برشت
 که ز بهت خانه هشتم بهشتت
 مگر رضوان که شد همان بادوش
 کلبه خانه کرد اینجا فراموش
 3095 مگر در آن صدای ماستنیدند
 که پرسان کو کبوا اینجا رسیدند
 مگر مژده بحیب است آسمانرا
 که میوسد به تعظیم آستانرا
 مگر باران رحمت در فشان گشت
 که موج عشرت از آفاق بگذشت
 مگر سیل آمدار در بامی مقصود
 که شد پای حریفان گوهر آموذ
 مگر ابرو فابر شد بخورشید
 که اندر سرتازه شد گلزار امید
 3100 مگر دولت صبار یافت بهر
 که ناخوانده درون میاید از در
 مگر باغ سعادت غنچه بگشاد
 که بوی آشنائی میدهد باد
 در آای ساقی خورشید پای
 بهرق دوستان انداز سایه
 بنوشانوش فرخ کن زبازرا
 صلاهی خوشدلی در دو چهارزا
 روان کن شربتتی کز زرم شادی
 فرو شوید غبار نامرادی
 3105 جنان زن موج عیش از خوبی خلا
 که کشتی بسکند عمر اگر داب

۱- ب : آلود .

چو من زان روی گلرنگت شدم شاد
 چو در آغو شدم آمد سرو گلروی
 چو دست بار بد زین نغمه تر گشت
 زمین بر قدم و مجلس رشک گشت
 با کن سرخ گل را تا برد باد

ترانه نکسا از زبان شیرین

3085 نکسا خود فسون جان ز برداشت
 با ننگ حجاز این پرده برداشت
 چه روز است اینکه بخت سازگار است
 میم در دست و یارم در کنار است
 شکوفه میکند شاخ جوانی
 منظر میریزد آب زندگانی
 بهر سوار غنوم عیش در ساز
 بهر جانب درسی از حرمی باز
 خمار شوق با می میشود یار
 سرود عشق در جان میکند کار
 3090 شبنم را دیو فتنه مست جو است
 چرا غم را زبان در آفتاب است
 زمانه جبهه شادی گساده
 غم از دل نخت در صحرا نهاده
 در احی باز کرده پنشمه نور
 برات سلسیل آورده از حور

۱- ل، ب، آ: چو آمد در کنارم ۲۰- ل: نغمه ۳۰- ل، ل، ب، آ: نکته

۳- آ: بستم، ده و سه در کنار است ۵۰- ل، ل، ب: دور

3070 غنیمت داشت باید روزگاری
 حریفی کس نه با خبت شترت
 که پیوند وفا یابی زیاری
 بود عذیرت اگر هو بهشتت
 کسی کز دل نباشد سوی او هوش
 ز دل پیش نظر گردد فراموش
 یا ای درباب زود پرمسیر
 تو آن گنجی که در جان خرابی
 چه رانی چون مگس از انگبینت
 دلم کز تو نسیم یا سمنیت
 مکن پرتابم ای ترک کمانگیر
 کسی کورا بودی سگوزی
 مرا کجی که در پیشت نشینم
 چو مرغ آموخت با مردم بد
 3080 بهشت و بوستان بیدوست شترت
 من و جام می و زلف دو تاست
 چرا گوید حدیث رنگ و بوی
 به از باغیکه بیروی تو بینم
 قفسن جوید بجای آشیانه
 بروی دوستان زندان بهشتت
 بهشت و باغ من روی چو تاست

۱- ل: داری. ۲- ل: یا ای دوریاب و دیر بریز (۹) - ۲۰- ل: دوزخ

دوروزی کز غلط کامی برآید
 اگر خواهی که چندی زنده مانی
 بسا شرت که خوش دارد دهانت
 تو کوشش کن که صحبت جمع ماند
 پس از عمری بود پویند خویشان
 کند کرسی باهی تیشه موجود
 درختی کش زمین صد سال برود
 جهان باد است و مردم فنا کیم
 منع همسایه کز رندی فسانه است
 چو مرغازا بسا آرد بهم تنگ
 چرا گل بست بار برگ بردوش
 قران سعد چرخ آنرا قرین است

3060

3065

فرب آسمان خوردن نشاید
 مخور با هیچ دشمن دوستگانی
 چو خوردی باشد آن آسیب جانت
 زمانه خود پر اکندن تو اند
 شود صد جمع در یکدم بریشان
 بیک زخم تبر بهیزم شود زود
 بر آرد با داز آن در یک زمان گرد
 یاد اندر فراهم کی بود خاک
 کلوخ انداز گنجسگان خانه است
 بار دابر نوروز از هوا سنگ
 قفای برگ ریزش در بناگوش
 که یاری دلپذیرش همشین است
 ات : این بیت نیست ؛ ل : چو خوردی دست شو باید زخات (که غلط
 آشکار است) ۲۰- ل ؛ ب ؛ آ ؛ شود کرسی بچین روز موجود ۳۰- ل ؛ ب ؛ جنای

غزل سرائی باربد از زبان خسرو

چه فرخ ساعتی باشد که تقدیر دو عاشق را کند با هم بدبیر
 گهی خوش خوش بشادی جام گیرند گهی در بزم وصل آرام گیرند
 گهی با سرو و سبیل دست مالند گهی افسانهٔ بهرمان سکا لند
 که از بهما نصیب جان بایند که از دلها غبار غم زدایند
 3050 کسی کاین خواب بخش راستین است کلید دولتش در آستین است
 اگر جمعیتی داری زیاران فرو مگذار شکر هکذا ران
 که گردون گرچه چندین دیده‌د دو مرد مرا بهم دیدن نیارد^۱
 دوتن کز چرخ دائم در قرانند مگر جز او یا خود فرقدانند
 شرف زان میکند مژه از شریا که او جمعیتی دارد مهیا
 3055 بنات النعش کا فاد از روش دور پراکنده است زان بانه است بی نور
 بین چند انجم آرد چرخ با هم که تا یکجا دوتن آرد فرا هم
 ۲-ت: گهی یکجا بوصل ۲۰-۲: آ: خواست ۲۰-۲: ل: اب: دوتن با هم قرین دیدن
 نیارد ۳- ل: ل: اب: ماه ۵۰- ت: این بیت نبت .

نشاندهش بر سر ریگ و هر آسود
نماز شام بود و شمع در تاب
شب از گیسو جهانزاسایه میکرد 3035
ساره ما هر ا پیرایه میکرد
زین را کرد از لب شکر آلود
چپه خوش باشد بنور ز جوانی
شب وصل و شراب ارغوانی
بآئین بز مگاہی ساز کردند

ز بوی خوش که بر سر ماه میزد
نسیم از سوز شیرین گرد میزد
ز سوسای شاه چندی محرم راز 3040
سپند آسا بر آتش مای میگرفت
درون خوانند با صد پوزش و ناز
در آمد بار بدطنبور در دست
پیاله نوش کرد و شاد بنشست
در آنجا بکنیسی خوش آنگ

نوانی میزدند آند و نوا سنج
ز زخمه بار بدگشت ارغنون باز
چنان کز صبر کرد اندیشه طاق 3045
که جان از تن برو نمیرفت بیرنج
غم دیرینه را در داد آواز
فرو گفت این غزل بر رسم عشاق

۱- ل ۲، ب : هر دو استاد ۲۰ - ل ۲، ب : که جان برداشتی هر لحظه فریاد

3020 کنیزی شد صنم را تنگدل کرد

شکر لب چون شنید ایند استارا

خرد را خواست با خود پایدارد

بسی کوشید جان ستمندش

چو بی طاقت شد از تیمار خوردن

3025 دل از عقل خیال اندیش برداشت

ز بی صبری دوید از پرده بیرون

چو آمد پیش آن آزرده خویش

بزاری پای شه بوسید غمناک

چو شه آندید دودش در سراقاد

3030 فاده هر دو تن تا دیر ماندند

چو باز آمد ز صفر اهر دور اموش

بجو اموش دست زد در امن شاه

که ابر از گریه در بار اخیل کرد

سگیامی ماند آن دل سنا زرا

بمستوری قدم بر جاسی دارد

یا مد پند بادل سود مندش

وز آن صبر نه بر سنگام کردن

حجاب نام و سنگ از پیش برداشت

چار امقنع از سر کرده بیرون

پشیمان از خود و از کرده خویش

چو آب چشم خود غلطید در خاک

ز پشت زین چو پیهوشان در افتاد

بدل تشنه بیدیده سیر ماندند

صنم بر جاست با صد عنذ چون تو

بقصرش برد و خالی کرد در گاه

۱- ت : زبس دوران که اورا در سراقاد .

هر آنکاریکه باشد بر تو دشوار حوالت کن بمن ایمن شوا از کار
 ز تو در آینه نظاره کردن ز من سدسکندر باره کردن
 چو باشد کار فرما را دل شیر تواند کرد سوزن کار شمشیر
 مرا عشقت چنین کرده است بی زور که شیرینم برویت با همه شور
 و گرنه من بحسن آن آقا بم که نتواند فلک دیدن بخوابم
 3015 بدان زانگونه هم خوشیدر است
 سر خود گیر کایندر پایگیر است که افسوس نه با ما جایگیر است
 بگفت این و کشید از دل کی آه که آتش در گرفت اندر دل شاه

فرود آمدن شیرین از بام قصر و حضور
 بدرون قصر بردن

چو حضور با پنج دلخواه نشیند بگوش خود شیرین آه نشیند
 فرود آمدن شمشیر سیل اندوه جو باران بهاری بر سر کوه

۱- ل ۲: پایدار است ۲۰- ل ۲: جایدار است ۳- ل ۲، ب ۱، آ: ولدان

۳- ل ۲: زدلبرزار (۴)؛ ب ۱، آ: حدیث یار.

ز بهمت با کواکب بمعنائم
 ستاره گرچه در گوهر بند است
 3000 بگردون آن که از سبزی نشان است
 و گرد کعب میدان آیدم رای
 پلنگ آسا کشم چون گور دزیر
 گلام از حوی شاهانست بر وی
 چو شیر ماده جسته از زلف بخیر
 3005 مجلس هر گل از من بوستانست
 نه خسرو گر که کیخسرو بود یار
 فشانم بر تو نیز این قطره میخ
 بجز تو هر که باشد گویا پیش
 بلکه ارهست خصمی کوه بنیاد
 به رقت با فلک همد آستانم
 ولی بر آتش رویم سپند است
 سر سبزیم بگردون سود از آن است
 بیک نالوک با ایم صد دل از جای
 کله همچون زن از اناخن کند شیر
 ز خون غازیانم غازه بر روی
 کند گلگونه لیک از خون بخیر
 در آیم دروغا هر مونسانست
 تا بم شکر بشمشیر او قد کار
 ولیکن چون کشم بر دوستان تیغ
 که تا در پای خود بید سرخوش
 بگو تا زود هم هر دره بر باد

۱-ت : کوه ۲۰- ل ۲، ب : این بیت . ۳- ل ۱ : جوی .

۲- ل ۲، ب : فشانم خون تر چون قطره میخ .

ولی ز اختر بنوزیم جنگ قیامت
 که این ناموس نام و تنگ قیامت
 دهد هر دم گبو شمع عقل ره دار
 کزین آلودگی خوزر انگه در
 دگر ره گویدم جان هوایی
 که عشقت این نه آخر پارسائی
 مباد عشق و تقوی با هم افتد
 که بامی پارسا ئیرا کم افتد
 2990 دلم خوشد ز سوزش خند جو شوم
 بنجاشاک آتشی را چند پوشم
 بعصمت با تو توان زد پروال
 که تپو ناز گست و جره قاتل
 چو مرغابی کند رغبت به پرواز
 بدشواری عهد از چنگل باز
 در آلوده شود این دامن پاک
 ریزم آب چندین ساله در خاک
 مباد اگر دل از من سنگ برود
 بزرگان مرا گوهر کند خرد
 2995 بنام نیک شاید کام جستن
 کز آب روی توان دست شستن
 چه خوش گفست آنکلابی رگستان
 که گلستان و آب روی مسان
 مبین مقنع که آخر پادشاهم
 بهر موکت نهان صد کلام
 ۱- ب: ریزار؛ آ: بکار ۲۰- ت: اب: زکوشش؛
 ۲: زجوشش.

گر آن دولت ندادم بخت جوستان
 که در گنجم بسکک سفته گوشان
 2975 تو انم اینکه بر بام سرائی
 معی نوبینیم و خواغم ادعائی
 از آن بالاتر آید ماه منظور
 که هر کس را رسد نزدیکی نور
 مرا این دولتی بود آسمانی
 که کردی بر سرم دولت فشانی
 ترا چون تو سری باید فلکسای
 که تعظم ترا خاکی کند پای
 چه بر خیزد ز من جز باد سردی
 که افشانند ز دامان تو گردی
 2980 چه در خورد تو این زندان پر شور
 کجا گنج بد سلیمان از در مور
 مگر از دیده همچون شرمساری
 بناشد دستمزد پای بخت^۲
 اگر میدارد از تو بخت دوم
 کنم هر کخطه در پایت نثاری
 نه پنداری که از روت صبوم
 بجان تو که جام نمی قراری^۳
 شبم سالی و سالم روزگاری^۴
 2985 ز عشق پایوست آبخش انم
 که در لب معکف گشته است جامم

۱- ل، ب، آ، گویم. ۲- ل: باشد نیم مزی جای بخت ۲۰-

آ: بیقرار است، روزگار است.

یا سخ شیرین بحسرو

دگر باره گشاد آن سرو گلرنگ سرتنگ نبات از غنچه تنگ

اجازت داد لبر اشهد بیزی صدف اشغل مروارید بیزی

2965 دعا را با عبارت داد پیوند که با وی تا ابد کیستی خداوند

زده رایات تو بر آسمان کوس در ترا دولت و بخت آسان بوس

سری کو یافت گردن از دولت دو الک باز فراگ جلات

کنی چون انگبین تلخرا نوش چو شیرین باقیی بابت در اشوش

تمنای شه از کمتر نواز است کینز از آنچه جای سرفراست

2970 اگر رحمان فرود آئی ره اینک و گر خور زیم بسم اله اینک

نه یک جان گر صد و گر صد هزارا چو تو خواهی مرا با آن چکار است

بیر جان و اما نم زده ازین داغ دین ویرانه گو کم گیر کز داغ

ترا صد مانه در مسکوی پرشگ ز چندان گل منم یک همیزم شگ

۱- ل، ب، آ؛ چو تنگ نبات آن غنچه بیزی (؟) ۲- ل؛ هم. ۳- ت، آ؛

زداغی. ۳- ت، آ؛ زاعنی.

من آیم بر درت ناخوانده برابر
 تو بیرحمت خشم آفت انگیز
 ملی بز را چو گیرد آخرین خواب
 کنون گشتم ز جان تسلیم پیر
 2955 مین شایم که خاک آستانم
 اگر گل چرب در باشد مبرطن
 ولی گلخواره کش غیرت بدنه
 مرا این مرد می کز چشم تو بست
 چنانم رد مکن زین خاک پر نور
 2960 مشو بیگانه چون دو چشم کیش
 چو گرد در دلب با هم یگانه
 دو دیده در جوار هم نشینند

بسان گو سفندان علف غبار
 کشی خنجر چو قصا بان خونرز
 پیاپی خود رود در کوی قصا
 بکن هرج اندر آن باشد ریضا
 مکن با خود برابر دستاغم
 که گیرد خاک تیره جای روغن
 ز روغن توبه بتواند رگل نه
 برادر خوانده خاک در تست
 که خولیشار از یکدیگر کنی دور
 بیا موز آشتی از دلب خویش
 نفس هم در گنجد در میانه
 که هرگز روی یکدیگر نمیند

۱- ل ۲، ب ۱، آ؛ فقه ۲۰- ل ۱؛ گیرد چو بزرا ل ۲، ب ۲، آ؛ آید ۳۰-

ل ۱؛ نفس همراه باشد در یانه (۹)

ترا گرداد یزدان خوروی
2940 تو خود آگه نهی ز اندازه خویش
چه آگه دوق خود اشک و شیر

تو دانی وصف خود کردن زبانی
نمک را در زبان لذت همین پیش
ز من پرس آفت زیبائی خویش

2945 گره زد طالع اندر کار سخمتم
مرا کاین روز غم تاریک فام است

نه حال عارضی دارد جمالت
تو خوی فقده ز بنیاد داری
از آن شد رو سیاه آتخال خود خوار

2950 ندغم تا چه خواهم مذہبت را

مرا خود کشته ای دیگر چه جوئی
پرس از جان من آ دانه خویش
شناسد آنکه باشد چاشنی گیر
ولی چون من که میسوزم ندانی

پرس آزا که میریش بریش
که کردم در سرت بنیائی خویش

ندغم بر چه طالع زاد بختم
ز زلف و خال شبقام تو وام است

که هم با تو ز مادر زاد حالت
گر این سان حسن مادر زاد داری
که خال تست و دارد بالبت کار

که خال همگی گیر دلبت را

۱- ۲ ل، ب، آ: گونی . ۲- ب، آ: بی آوازه . ۳- ل، ا:

بین . ۴- ل، ا: که حالت همیشین گردد .

از آن جرعه چه می‌رسی که نیست

درین لوفان تماشا کن که نیست

نه من بنوشتم اعشرت شرابی

که بر سوز جگر میرزم آبی

و لیکن دوزخی زنگونه پرتاب

کجا کشته شود از قطره ای آب

چو یاد آرم ز تو گر خود خرابم

روان از سرفرو د آید شرابم

منم هر روز و این انگ جگر سوز

تو پنداری که من مستم شب و روز

بلی آنکس که خود سرمست ماند

همه کس را چون خود سرمست داند

من از یاد تو هر ساعت بحالی

ترا در کار من هر دم خیالی

بلی اندر حق یاران جانی

عجب نبود ز خوبان بدگمانی

بتا ز با کسی کا فروست باری

برو افزون بود ما استواری

تو بی خود شیر گیر اندک خویش

پس آ بر گیر گشتی از سنگ خویش

مریز اندر سرم جوش جوانی

بخشایم بهر نوعیکه دانی

ستانی جان هم از بود مراد

دهنده زین زبان صبری دهاد

دلیم پر آتش و دیده پر آب

میان آب و آتش چو تخم جوا

۱- ل : مرا از یاد تو هر لحظه حالی .

ز تو هر تار موج از آنکندی ز مویت هر خمی بر سینه بندی
 همه ساله چون بخت خود جوان باش همیشه همچو دولت کمان باش
 مباد ²⁹¹⁵ چشم بد را با بخت کار ز گلزار بخت در چشم بد خار
 بمی خوردن مزن طعن خرابی که خوخصا میخورم از بر خوابی
 ز بچوایی چو کردم سست و تباب کنم زین نوشدارو داروی خواب
 نه خواب از بهر راحت خواست انگس که بهر دیدن دیدار تو بس
 چنان از دیدنت در خواب مستم که از نایدن رویت برستم
 در این غم زان دامدم باده رانم ²⁹²⁰ که چون بخود شوم غم را ندانم
 ملی آنکس که نیشی بایش خورد دهند ایون که نبود آگه از درد
 همه عیسم بمستی میسنامی میگوئی که دیوانه چرا می
 ز جام باده می بینی خوارم خرابی می بینی کز تو دارم
 ز می گر جبره ای در جام کردم ز تو طوفان خون آشام کردم

۱- ت : میخورند ؛ ل ، ل ، ل : میخورد ؛ ب : میخوری . ۲۰-

ل ، ب : بمن گوئی . ۳۰- ل ، ب : کام .

2905

ترا باشد سماع از پرده تارا
 چه افتاده هست فی نویدم از خوش
 هنوزم رخ چو برگ یا سیمین است
 هنوزم گیسوان آشفته کارند
 هنوزم سبب سیمین نارسید است
 هنوز ارب سرخو زردارم
 هنوز اندر سرم صدگونه ناز است
 نه زلف است این که از آفتاب است
 چو زینسان گردنی دیدی کنم

2910

پاسخ خسرو بشیرین

جو ابش داد شمع تا جداران
 که ای چشم و چراغ گلعداران

۱- ل ۲ ب : ۳ : نماز ۲۰ - ل ۲ : ناله زار : ب : ۳ : پرده راز :

۳- ل ۲ ب : ۳ : که پیرده هست دل ایدم از خویش : ۴- ل ۲ ب :

شوریده ۵۰- ل : گهی (ممكن است راصل "گهر" بوده باشد) .

کنون بین تا چه سان دهر در نی
تو در پیش چنین شمشیر باری
خندنگ مستمذیرا مبین نرم
بسی کوشیدم اندر پرده پوشی

2895

دهن برد و ختم از ناوک آه
کنون کز بنجودی شطراطم طاق
زدل تا چند جو شتم چون خم مل
گرفت نرم بدست ایندل زار
ترا کا گاهی از خود نیست می

2900

دل آسوده نشناسد که غم چیست
تو خوش خوش می خوری عیش ابدرا
ترا در می کباب از پهلوی پیش

زدل بیکشتم چون برق تبغی
مکن با چو نمنی گرد لفر ازی
که از خورشید روشن بگذرد گرم
که پوشتم ناله باراد رخنوشی
فرو خوردم سنانها در جگر گاه

نذار دبرگ بودن جان مستاق
فرو خواهم قناد از پرده جو صعل
مب داکسن بدست دل گرفتار
ز حال من خبر کی باشدت کی
ستم نا دیده کی داندستم چیست

غرم مندم ولیکن خون خود را
مرا هم هست لیک از پهلوی نشست

۱- ت : بکینسم ۲۰ - ب : آ : رخشان ۳۰ - ل ۲، ب ،

آ : که بهر چون تویی سوزم دل ریش .

مرنجان بیش ازین آزرده ایرا
شدم در هم ز حال در هم خویش
دلم خون گشت ازین تیمار خوردن ²⁸⁸⁰
تن من استخوان شد از زویت

کسی را دوست شاید گفت و هم
نه یار اغیار گو آزا که هربار
نه تو سن کا ستری خوار و ننگو
غمت در من چا گشت آتش انگیز ²⁸⁸⁵

هنوز اندر طریق عشق خامم
چو باشد تشنه را اندر جگر تاب
بر او عصمت که سینه پر ز سورا
مراکز پختگی در دل بود دور
دلم صد پاره شد کز آه خونی ²⁸⁹⁰

رها کن در خرابی مرده ایرا
نداغم تا که را گویم عم خویش
در غم خسته شد زین خار خوردن
که سوی من سگی نامد ز کویت

که باشد همدم اندر شادی غم
بشادی یار باشد در غم اغیار
که در جو حاضر و در تک ز بولست
که خاکستر شدم زین آتش تیز

که میباید هنوز از تنگ و نامم
خسک باشد بیرون رخسار
چو غسل روزه داران تموز است
برون مرهم نهم گمی داردم سود
فرو خوردم بسی تیغ درونی

۲۰۱ - ل ۲ ب آ: این دو بیت نیست. - ۳ - ل ۲ ب آ: در کار ۴ - ل ۲ ب: نهی.

گم شو بد میزبان در مستجویت
 مرا کشتی و من از مذهب بانی
 گمت جان خوانم و گه زندگانی
 تنم آتش زدی جانته چه خوانم
 کجا بم سوخت مهانت چه خوانم
 بر نیشان منظری کش سر بجا هست
 بدیوارش من مجور بندی ²⁸⁷⁰
 بزندان دوستان را کی توان کرد
 ترا کی خواهم اینجا میهمان کرد
 که یوسف را از زندان ناگراست
 مگر یک عذر است کم در ضمیر است
 کز آه من نیفرورد چراغی
 من و کنج و شب تار یک و داغی
 که از سایه بنیمنم روی خورشید
 چنان ماندم بکنج خانه زوید
 که میآید مگس هم سوی شیرین ²⁸⁷⁵
 درین تلخی چنان شد جوئی شیرین
 تنیده عنکبوتانش بدیوار
 کجا جوید مگس راه اندرین غار
 چو دیده در نقاب عنکبوتی
 در این گوشه من از بس تنگ قوتی

۱- ل : در ۲- ل : ب : خویش ۳- ل : جاوید ۴-

ت : ل : ۲ : روی ۵- ل : ب : خزیده ؛ ل : پریده .

2855 بزارى گويمت در ساز با من مباحش از پرده سنگ انداز با من
فسون سازى بسى کردم بگفتى بر آن غمزه نکرد افسونم کار
کنون تدبیر کارم برد بایست که با خانمان ستیزه خاکسار است
سفال خام چون مینی بفرنگ ز آبش زخه بیش افتد که از سنگ
ثبت نفوس باد مگسل شنائی که دارد طاقت در جدائی؟
2860 مجلس گر نخواهی میهمانم کم از خون ز تخم بر آستانم

پاسخ شیرین خسرو

دگر باره نگار سرو بالا گشاد از لعل تر لولوی لالا
که شاها جاودان فرما زو باش بلکه هفت کشور پادشا باش
مجنر و گفت کای چشم مرانور مباد از روی خوب چشم من دور
مباد ابیتو جوی ملکر آب بدوران تو چشم فتنه را خواب
2865 غمت پیوسته شیرین را بجان باد دلت بر جان شیرین مهربان باد

۱- ل: جانان - ۲- ل: ز آب فتنه - ۳- ل: روز - ۴-

ل: این بیت افتاده است.

من از فرق تو موئی کم نخواهم
نداری شرم ای محراب نوحاد
گر فهم خود که ماه آسمانند
چو تو عمره زنی زان نگر است

2845

تو از پشم کسان دوزی کلاه هم
کنی پائین پرستی چند را یاد
نه آخر خاکروب آسانند
ز تو یک تیر و زیشان شست

کبوتر خوش پر در چرخ نیلی
بباز نگاه کبک کان گاه بازی
چو گیرد چشمه خورشام تاروم
جوانی چون بر آرد آتش تیز

2850

ولی شاهنش زیر آرد سیلی
کلهنگا ز ایزد پادارانی
در آن چشمه حواصل کی شود بم
ز خار خشک نتوان کرد پر میز

ببین آتش که در خس زود گیرد
اگر چه تاب آتش گرم خیر است
مراجا نیست عشقت بی هوایی
چراغ عشق امدت دراز است

که گر چه زود گیرد زود میرد
بیک قطره بمیرد گر چه تیز است
با سان چون توان از جان جدائی
که تا صبح قیامت سرفراز است

۱- ل ۲ اب : ناوک . ۲- ل ۲ اب : رود . ۳- ل ۲ اب : چو شعله بر فروزد .

۳- ت ، ل ۲ اب : آ : شمت . ۵- ل ۲ : نه . ۶- ب : از صبحش .

2830

شبی دارم درین درد جگر سوز

که تا روزیامت نیتش روز

مگر زلف سیاهت گاه باری

شهم را داد و تعلیم درازی

من و شهبها و جان محنت اندوز

زلزلانی تنی چون ساه دود

نخسیم ز اول شب تا سحر گاه

گهی در زهره بینم گاه در ماه

توئی خفته چو شمع مرده بسوز

چه دانی حال این شهبای بیروز

2835

در صبح ای دم بی کلید است

که پایان شب غم ناپدید است

ز آه صبحدم در هر خراشی

خورم پوشیده از جان دوربانی

نه مهری کو دل مرا گرم دارد

نه بختی کز غریبان شرم دارد

بجو اہم ریخت خون خود بشمشیر

که شیر گرسنه از جان بود سیر

ہمہ روزم بہر سوئی دل و ہوش

مگر روزی ز نامت خوش کنم گوش

2840

ہمہ شب چہم حسرت درہ باد

مگر وقتی ز بویت دل کنم شاد

من از دل دارم این غم نزد لارم

کہ مرغ از دانہ پر کم شد نہ از دام

ز تو چندین غم در دل نهسانی

ہنوزت دوست میدارم کہ جانی

۱-تال و نامم ۲- ل ۳- کرد ۴- آ: نرانی ۵- ت: سرم را .

خیالت کرده با جان آشنائی
ز رخسار تو چشمم باد پر نور
2820 نگویم چون پری از من بنانی

تراکز آشنائی صد زیان بود
منم کز آستان سرتام
گرم سر میری بیکینا هی
همی کن هر چه خواهی در حضورم

2825 گرافد رخت کمر نوازی

وگر سوزیم هم سوزم چون عود
مدم چندین ز سوز عشق با من
غم بجران زجان ممنحن پس
گراز من بیروی چون گل زستان

جالت چشم جان را روشنائی
وزان رخسار زیا چشمم بد دور
که جان باشد پری تو جان جانی
اگر بیکانه گشتی جای آن بود

وگر تغیم زنی رخ بر تاجم
پذیرتسم بهر نوعیکه خواهی
مکن بهر خدا از خویش دورم
کنم بر آستان گرد نقرای

که ناچخته بود حسوای بیدود
که از دل فرق باشد تا بدامن
تو معشوقی ندانی این زمین پس
تو از دل بازیمانی من انجان

۱- ل: جان جهان بو ۲۰- ل: ۲: کوی ۳۰- ل: اب: میرو ۴۰- ل: اب: بسوزم

کری: آ: وگر سوزی ہی ۵۰- ل: اب: آ: نگو.

مرا زید بدین صنع الهی
 رسد طایوس را در پیش درآج
 که بر خوبان کنسم صاحبکارا
 که از دم چتر سازد بر سر تاج
 مکن خورشید را همان متاب
 2810 چون با سوز خودش دم درین بام
 نه سرو بوستانست این بن با
 که آلوده شود پایش بهر خاک
 که سرو باغ را در گل بود پای
 من آن سروم که در دل ساکن جا
 نظر هر لحظه در من کرد نتوان
 مفرح را بسیری خورد نتوان

پاسخ خسرو بشیرین

چو خسرو دید کان آهوی سست
 نخواهد داد شیر شترزه را دست
 2815 جوابی با هزاران عذر چون قند
 گشاد و کرد بشیرین را زبان بند
 که ای داروی چشمم خاک کویت
 دلم دیوانه زنجیر مویت
 ولایت دار حنفت بیم و امید
 براتی پوش رویت ماه و خورشید

۱- ل: ۲؛ زین روی شاهی . ۲- ل، ل، ل، ب، آ: سازم .

۳- ب، آ: نام . ۴- ل، ب: ترانی .

روا باشد که با این سحر و بزرگ
 ز بی سنگی زخم قاروره برسنگ
 کنم آنگاه با صد زیر دستی
 کنیزان ترا پائین پرستی
 همانی کس به پستی غیبت آید
 قفای ماکیانش خورد باید
 مبادا ناکسازا کارانی
 که دشوار است با سنگ زندگانی
 چو خالی گردد از گوهر خزینه
 بیا قوتی نشیند آبیگینه

بجو دادن نشاید ز رخ کافور
 نه بر ظلمت نهادن تهمت نور
 مخوان سوی به شتم زین خرابی
 که با ماهی نسا زد مرغ آبی
 چه نوید است با این حسن بویم
 که یک گل با هزاران خار بویم
 من آن باز گیرم با چشم طنّاز
 که چین و روم بستانم بیک نماز
 کسی کز بوسه کردم دلنوازش
 بنوک غمزه دانم کشت بارش
 چو ز گس را طریق ناز بخشیم
 برم صد جان و از لب با بخشیم
 بنا گوشتم نگر چوندا من گل
 ز رویم خون گل برگردن گل

۱ - ل، ا، ب، آ: که دارد این روا ۲۰ - ل، ا، ب،

آ: خط .

بهر گفزار می در جام کردن
2785 نذار دبا دل یگرنگ نغزی
پس ایوان مرا بدنام کردن
دو دل بودن چو بادام دو مغزی
مجزز آینه کز راست گوئی
دل مردم چو گشت از استخوانی

عتاب کز نذار سود بر من
مزن پیکان زهر آلود بر من
ترا من یارد انستم بهر کار
از آن در ساختم چون یار یار
ندانستم که چون شیران هست
بخو نیز من آئی تیغ در دست
2790 مزن در خون من چون چرخ ناورد
که من چون آفتابی مانده ام زرد

نذار د بخت من آن زور بازو
که باشم چو نتوئیرا همتر ازو
مرا بگذار تا میرم بزاری
که از خواری تبر ز نهار خواری
ترا اینمان بهر برج آفتابی
بهر گوشه بهشتی در نقابی^۲
منم تنها چنین مجبور مانده
ز نزدیکان خدمت دور مانده^۳

۱ - ل ۲ ، ب : اگر یگرنگ باشی یار نغزی . ۲ - ل ۲ :

بهر جا ما هروی در نقابی ؛ ب : این بیت نیست . ۳ - ب :

این بیت نیست .

من آنطاوس رنگینم در اینباغ
 که دود دل سیاهم کرد چون تراغ
 نه تسکینی که خود را باز جویم
 نه دلسوزیکه با او راز گویم
 ندانم کاین گره تا چونکنم باز
 که با یگانه نتوان گفت این راز

2775

بنینم ره چو رویت بنیم از دور
 چو مرغ شب که کورش بینی از نور
 شبنم در غم رود روزم به تبار
 مبادا کس بروز من گرفتار
 بر آنم زین دل دیوانه خویش
 که آتش در زخم در خانه خویش
 دهم بر باد حسرت جان و ترا
 بر سوائی بسوزم خویشتن را
 مرا اگر سینه بشکافی بشمیر
 دلی بینی ز جان خویشتن سیر

2780

تو ای بد خو که در جانم درونی
 حذر کن ز نیخرا هتمای خونی
 دلم سوزد ترا دامن سوزد
 که میدانم دست بر من سوزد
 من از عشقت چنین تنها و بیوش
 تو خوش خوش در نشاط و نغمه و نوش
 خیزی با نازینان دوستگانی
 پس آنکه جرعه بر شیرین فسانی

۱- ت، ل، ا، ل؛ ۲- نیارم کاین گره با جان کنم باز ۰ ۲- ل، ا؛ خاک

ترا ۰ ۳- آ؛ مد برش

2760 بدینخواری مرغان بچو دیرا
 به خوشخوئی توان بادوستان
 مکه فانت آخر هر بدیرا
 چو بدخودوست باشد دشمنی صیت
 گلی کز بوی خوش نبودشانش
 به آزار غریبان دست بگشای
 جفائی کان ز تو بر مبر انت
 تبوز دیگر از دیگر انت
 چو هواهی پشه ایرابش کنی ²⁷⁶⁵
 طپانچه خود زنی برگردن خویش

پاسخ شیرین به خسرو

دگر باره پر روی فوناز
 رطب را خنده داد و عنز را حوا
 فسونی تازه کرد از چشم غماز
 روان کرد انگبین در جوی جلاب
 دعا از زیر لب پرواز میداد
 که شاه تا ابد شاه جهان باش
 ز مشرق تا مغرب کار انباش
 سرگردن فرازان در کندت ²⁷⁷⁰
 جهان اجرا خورد بخت بلندت
 شکوت را فلک زیر انگین باد
 کلید عالمت در آستین باد

۱- ل ۱ ب : ج ۱۰ - ۲ - ل ۲ : د ع ا ر ا : ب : د ع ا ئی زیر ۳ - ل ۲ ب : ا جری

چو خود را ندی بجوی شیر کشتی شدی هم شیر خوار و هم بهستی
 چرا بی سنگی من نماندت یاد چو بستی نقش خود بر سنگ فریاد؟
 2750 بسا توشه که همانسوزت زان بود سگ همسایه با انباش بر بود
 گرم جلاب شیرین پیش بودی ز شکر کی دهانم ریش بودی
 ز شور شکر من سکین نباشد سگر چون شور شد شیرین نباشد
 گذشت اندر غمت عمری و بل بر که در رویت ندیدم بکز زمان سیر
 بهر وعده که در کارم نهادی بسا عشوه که در بارم نهادی
 2755 فریبت کمتر از جور و ستم نیت که چاه کور از کور اب کم نیت
 مکن چندین خرابی بر خرابی که سوزی تشنه ایراد سرابی
 نکردم من گناهی و که کردم شفاعت خواهد اینک روی زردم
 گناهم گر بخیستی شرم مرام و گر خوریزم هم با تو یا ر م ۲
 گناه و عذرباشد شرمساری خداوندی بود آمرزگاری ۴

۱- آ: خونم بریزی ۲۰- ل: این بیت نیت ۳- ت:

گناه و عذرباشد شرط یاری ۴- ل: این بیت نیت.

در افکن زلف تا زان شسته ناز
 و گر بالا نخوانی زین معاکم
 و گر راضی بدان شد لعبت نور
 که باشد ذره ای از خویش نبید ²⁷⁴⁰
 اگر زلفت نسایم بر دل ریش
 گرفتیم خود که یار برانشایم
 گناهی زان قویتر نیست برین
 روا باشد که تا بند ایجفا جوی
 و گر محراب بگیر پیش کردم ²⁷⁴⁵
 جوانی تهمت مرد هست دانی
 من از رخ سگر پرسیدم از ما
 ۱- ل، ب، آ: چو دارد ذره از خورشید آید ز نذران تکیه بر باروی خورشید
 ۲- ل، ب، آ: فاشم، ل: این بیت، ۴- ل، ب، آ:
 ۵- ل، ب: ای یار.

جالت رونق افزای جوانی
بهار از زلف شگین تو گردی
دصالت خواجہ تماش زندگانی
زلعلت چشمہ خضر آبخوردی
مباد آبخشم را جز بردلم ناز
مباد اجز برویت چشم من باز
عبادت گر چه با ماتنخا کست
چو شیرین میکند طغنی چه با کست
چه عیب ارشکرت شد سرکه پرورد
که سرکه با شکر خوشتر تو ان خورد

بود اینهم وفا کز مهربانی
مکش کربدلم کز بیکب بی
دهی زهرم در آب زندگانی
شراب تلخ زود آرد خرابی^۲
مرنج ارگویمت بالا چرانی
فرو د آی ار چه بر جانم بلانی
چو شد خورشید خاک آسنت
چه حاجت بر شدن بر آسنت
مده دهمای سردم را بخود راه
که از آه اینست آینه ماه

صدزکن زین فغان آتش آلود^۲
بغینی گاه جان مستندی
که دیوارت سپه گردد بدین دور
بر آن کسگر بیند از دکندی

۱- ل ۲، ب بصیر عبا پس و پیش است ۲۰- ل ۲، ب آ: ابن میرا پس از ۲۷۱۵

آورده اند. ۴- ل ۱، ب آ: اندو ۰ ۴- ت ۱، ل: کتاب چشم.

شکر گر چه دهد ذوق زبانی ولی شیرینست ذوق زندگانی

چه شیرین است ده این شربت ولی دور از لب و دندان خسرو

2715

چو شکر خورده ای بسکن ز جلافت که با سر که نیب میزد می ناب

تو خوش خوش با پریر و بان رساز بهر گلزار چون بلبل به پرواز

من و کنج غم و شبهای دیو دروغم چون چراغ صبح بمنور

نه من خشم نه از فریاد من کس همه شب مونسیم هجران تو بس

تن از غلطیدن خاکم چنانست که خارم زیر پهلوی پر نیانست

2720

ز آسم گرد درون آبی درین کاخ زمین آرزده یعنی بام سوراخ

چه میجویای ز چو من در غذای رها کن بید لیرا در خرابی

پاسخ خسرو بشیرین

دگر باره زبان بگشاد پرویز با پاسخ کرد لبر اسکر انگیز

که ای شمع من و خورشید آفاق بزبانی چو خورشید از جهان طاف

۱- ل، ب: این بیت علاوه است: بخش گر بیدلم که یکبارگی شراب تو زود آرد خرابی

۲- ل، ب، آ: هوا پر دود.

نه در شرط و فانا حق شناسم
چو گل در دست مستان آید کف
2705 مکتوبش تا با کنون دشم پاس

کنون بازیگان با لطف و خالم
ز لوزینه صبوری چون کند کس
تو بر بسیار حلو دست داری
مدان حلوای شیرین را چنان خام
2710 تو چندین سکر از اچاشنی گیر

برو خود را با زار سکر بند
لب شیرین که جز با جان سازد
میر نام سکر گر خود نبات است

۱- ت ، ل ؛ کنون بازی کنم .
ترا باید سکر خوردن گسوار
۲- ت ؛ این بیت نیست .

ولی ز آسب تهمت میهراسم
مانند دانش ز آلودگی پاک
در ناسفته را از نوک الماس

میکنم برقع شرم از جالم
نمک باشد که انگشتی زنی بس
زبان اندر سکر پیوسته داری

که پیش از چنگلی شیرین کنی کام
قاعت چون کنی بر جرعه ای شیر
که شیرین انگبین است و سکر قند
شکر داند کز و چون میگدازد

که شیرین شربت آب جاست
۱- ل ؛ ل ؛ ب ؛ بیت زیر علاوه است :

نه سیمرغی که یابی بر دم بار

بدان عزت که بر شیرین مسکین بسی شیرینتری از جان شیرین
 کز آن رغبت که خسر و ایجان است هوس در جان شیرین پیش از آن است
 تو انم کز وفاداری در میراه دهم تن در رضای خدمت شاه
 2695 فرود آیم از این منظر خرامان کمر بندم بر آئین غلامان
 ولی ترسم که و اما نذر پرواز تدر و نازنین در چنگل باز
 تو شاه و عاشق و دیوانه هستی چو در دست قامت چو نتوان است
 مرا مادر بنام و ننگ پرورد تو شیر پنجه و من خام پرورد
 روا باشد که با این خوی خاست بپای خویشتن آیم بدست
 2700 چه خوش گفتند موشان با پنگان که پیش گر به نتوان رفت لنگان
 بسا سیلا که بینی در نظر خورد که رخت از وی بد شواری تو ابرزد
 چو آه بود دل نهد بر خنده شیر بپای خود خراید پیش شمشیر

۱- ل ۲ ب : مکن غیرت ۲۰- ل ۲ ب : نهم سر در رضای رغبت شاه ۰
 ۳- ل ۲ ب : تو باشی با پادشاه و عاشق دست ۴- ل ۲ ب : چو در دست ۰
 ۵- ل ۲ ب : به شهید و شیر و شکر چهره چون ورد ۶- ل ۱ : که جان

اگر بالا شدم چون دیدم میست
 مرا بخت تو بالا برد پایه
 مکن از سز زنش سرو مرا پست
 که بر فرقت کنم چون ابر سایه
 نه آخر پیش دریا سر نهد باز
 دست را پایه صد خدین بلند است
 نه از خورشید تابان برتر آید
 اگر چه فده از روزن بر آید ²⁶⁸⁵

و گر بر مه رسد گرد وجودم
 گرفتم خود سرم بر آسمان سو
 همان خاک ره شامم که بودم
 مسجج از من که تو شمع می تو بود
 که بر دم سربخوردشید از بندی
 از آن سرب فلک برد این پست
 که تا گرد سرت گردد فلک وار
 که یکسر بر سر سلطان بر آمد ²⁶⁹⁰
 عزیز از ابرو زانند نجواری
 و گر گفتمی که نبود شرط یاری

۱- ل : ا ، بید ؛ ب : آب (؟) ، ۰ - ۲ - ل : ا ، ب ، ۳ : هم

۳- ل : ا ؛ رخشان ؛ ل : ا ، ب ؛ روشن . ۰ - ۴ - ل : ۲ : در .

۵- ل : ا ، ب ؛ غریبازا .

چه بود این بی سبب مرده ماندن
غریب را ز در بیرون نشانند
مرا بگذاشتی در خاک خواری
چو مه بر آسمان گشتی حصاری
ترا گر چه عروسک در هصار است
مکن کز سنگ من بر مه غبار است

مان با این سرافرازی بچاهم
که افتاد از زبردیدن کلاه هم
نه شیرین آید از شیرین زبانا
تر شروئی بروی میهمانان ۳

چو جانم جز وفاداری نیاموست
چرا باید ولی میوهی سوخت
تبر بر میوه باشد بو سارا
برون در نشانند دوستان را

جواب شیرین به خسرو

جو ابش داد شمشاد و قصبه پوش
که دولت باد شه را حلقه در گوش
فلک را سر بلندی در پیش
ستاره خاکروب بارگاهش

هزاران کام دل درد اعشش باد
هزار اقبال در پیرانش باد
دش خالی مباد از شادمانی
فزون باد از شمارش زندگانی

۱- ل، ا، ل، ۲، ب : بودت . ۲- ل، ۲، ب : برون در . ۳-

ت : همزمان . ۴- ل، ۲، ب : بی .

هلاکش گرچه ترک جان همیکرد	ز بانش در سخن باری نمیکرد
2660 از آن دلمانگی کآمد بجانش	ز بس گریه گره میشد ز بانش
چو لب بستن نه زیبا بود با دوست	که در حلقه اینقدر پسته را پوست
نقاب از لولوی خشنده بر کرد	بجانی پر ز مر و اید تر کرد
بزاری گفت کای جانم تو شاد	غممت شادی فرای جانم باد
بزرگیهای بی اندازه کردی	که با خردان بزرگی تازه کردی
2665 قیامتها نمودی تا توان گفت	که نتوان تا قیامت شکر آن گفت
ز افشادی و مر و اید شب تاب	نشاندی تا سرم در آتش و آب
ز نطع انداز دیابهای زلفت	فرس نی رزمین بر آسمان فیت
ز صحرا تا جناب همت بر امم	در آوردی به عظیم تا مم
پس از چندین نواز شمای چون	که کردی بنده وارم حلقه در گوش
۱- ل، ل، ل، ب، آ: هلاکش گرچه ترک جان نمیکرد	ز بانش در سخن
فرمان نمیکرد . ۲- ل: تا پوست (غالب «با پوست» باید باشد).	
۳- ل، ل، ل، ب: ضیافتها . ۴- ل، ل، ب: ز صحرا بابسی نو .	

ز خجسته روی را چون غم آن کرد که بی روی چنین خود چون تو آید
 زمانی ماند بر در دیده پر آب درونش تافت بیرونش بیاب
 2654 بهر سازیکه میزد با خرد رای نمی آمد دل شوریده بر جای
 جهان شب شد بچشم نیم خوابش که ماند اندر پس کوه آفتابش
 بجواری باز گشتن خواست در حال که خواندش نازنین ز آواز خمال

ملک را کاند آن آواز در گوش بجان بیخبر باز آمدش هوش
 چو سر بر کرد سوی قصر و الا زمین بوسید ماه سرو بالا
 2655 دید از هر دو جانب صبح آید مقابل شد بدگرمی دو خورشید
 پر روی از مژه میریخت آبی بروی میمان میزد گلابی
 بنظاره فرو ماندند تا دیر نمیگشت از تماشا چشمشان سیر

گفتوی خسرو و شیرین

ملک هر چند خوانمان بادلش که در صحرا اندر راز دل خویش

۱- ل، ا، ب : نوعیکه ۲۰- ل، ا، ب، آ : نظر انداخت چون بر ۳۰-

ل، ا، ب، آ : بگرمی ماه و خورشید ۳۰- ل، ا، ب : سوز .

فروزان در پیش فر شاهی
 زمین تا آسمان نور الهی
 به پیرامن نه از گردنشان کس
 غلامی چندان خاصان لبس
 خطش بر لاله عنبر بگریخته
 گلش از خوی گلاب انگیز گشته
 ز بوی خوش که میزد آتش پاک
 عیبر آینه گشته نافه خاک
 2640 ز رویش آفتاب از دست برفت
 کسی کا مد بیدین مست برفت
 چو دیدند آن رقیبان چهره شاه
 جبین سودن بر خاک گذرگاه
 نشاری یخند از گوهر و لعل
 که گوهر دار گردید آهن نعل
 ز لولو حلیه می بستند ره را
 نشار افکن همی بروند شه را
 از آنجا تا بشاد روان ماهش
 همه پر فرش دیا بود راهش
 2645 چو آمد بر در قصر دلارام
 کزان شیرین سخن شیرین کند کام
 در ی بر بسته دید و میزبان دور
 مه اند برج عصمت مانده مستور
 تعجب کرد و حیران ماند زانکاه
 که نخل بار و چون گشت بیار
 ۱- ب : او . ۲- ب : کوره (کره) . ۳۰- (ل) ، ب ، ۳ : عاض ۴- ل
 ب ، ۳ : هم شبیز گردید آتشین نعل . ۵- ل ، ب : مه .

چو آمد آبقصر نازین تنگ
 ز مغزش بوش فریاد نینه فرهنگ
 2625
 خبر بر بند بر سر و گنبد ام
 که طوبی بر در فردوس زد گام
 بلر زید از هراس آندستگل
 کزان سیلاب تندش بشکند پل
 سگوه تنگ و نام آواره گردد
 لباس عصمتش صد پاره گردد

صواب آندید رای هوشیارش
 که نهد راه در ایوان بارش^۲
 عمل داران در که را بفسر نمود
 که بشتابند پیش آنگش زود
 2630
 چو پید اگرد آن خورشید نوره
 زمین بوسند همچون سایه از دور
 در افشاند و مروارید شتاب
 زمین را گردنشانند از آب
 راستش چنان با عز و تکین
 از آنجا تا در ایوان شیرین
 چو فرمانداد ماه شتری قد
 ز صحن خانه بالارفت چون بد

دویدند آنمه فرمان پذیرن
 با استقبال شاه تحت گیران
 2635
 چو پید اشد سگوه ارجمندی
 کلاهی تا بخورشید از بلندی
 ۱- ل، ا، ب: سونی عمر . ۲- ل، ا، ب: بعقل شد . ۳- ل، ا، ب: که نده
 جای در ایوان بارش . ۴- ل: که پیش آیند .

همه شادند و جانم در عبادت
که می بیروی خوبان ز بهر ناب است
اگر چه روی گل مهاتنوار است
ولی افسانه بلس در است
مرا از سوز دل هر لحظه مرگی
کی آرد تاب آتش گاه برگی

بلاکم ز نیمه ناموس خامست
چو عشق آمد چه جای تنگ و مات
بر آن میداردم این جان بخت
که عصمت را بیزار افکنم خست
نغم از غصه دل سینه را چاک
ز خون خویشتن رنگین کنم خاک

مگر باد آید وزین جوی خونم
بدان بدخور سازد بوی خونم
چو پندی زین سخن گفت حالی
دل از اندیشه بختی کرد خالی
بغیبت هست وز دل بار برداشت
ره مسگوی آندلدار برداشت

روانگشت از شراب لعل سرخوش
ولی از سوز سینه دل پر آتش
بر قاصی صبا در زیر رانش
خیال بار زیبا بمعنانش
بناگوشش ز آب گرم درخوی
دم سردش پیام آورده از دی

۱- ل ۲، ب : بگم شده بخت ۲۰ : ت : نهم ؛ ل : کنم ۳۰ - ل ۲ :

ز آه گرم ۰

2600 نبود آرزو ز پیش شاه شاپور
گره چون غنچه میزد بر دل تنگ
که از غمسر و غم شیرین کند دور
همی شست آستین از اشک گلرنگ

بهر رگس که در گلزار دیدی
بهر شاخی که از گل برگرفتی
خیال چشم مست یار دیدی
بیاد دوست آه از سر گرفتی
زهر سبیل که تابی باز کردی
ز زلف او عتاب آغاز کردی

2605 سگیبا بود تا شیار بی شت
چو سر ما گرم شد از باده ای چند
کفایت را عیان از دست نیک شت
زبان بگشاد با آزاده ای چند

که نوروز آمد و گلزار بشکفت
روانش باد جام لاله بردست
صبا با گل پیام عاشقان گفت
خمار ز گسن بجای بشکفت

همه کس با حریفی باغ در باغ
نشاید خورد می بی دوستدار
مراد دل زدوری داغ برداغ
که شادی غم بود بی روی یاران

2610 بود بید وستان در مجلس ناز
پایاله سرنگون شیشه دهن باز
۱- ل، ۲، ب : میگرد - ۲۰ - ل، ۲، ب، ۳ : چو سرخوش شد عنان از
دست بگذاشت . ۳ - ت، ۴ : باده .

ره بط باز تیز آهنگ میزد
ملک هر سو که مرکب را ند حالی
چو لختی گشت و صید افکند تا چاشت

بگلزار آمد از نخلرگه شد

2590

بمی نشست با خاصان در گاه

برون دادند مرغان فرس آهنگ

شمال از شاخ سبیل خاک میرفت

ملک ز انوزده برسند ناز

چو گل میثانی دولت گشاده

2595

پای پی گر چه می میکرد بر کار

یادش در چمن نظاره میکرد

سخن بیگفت و آب از دیده میرفت

نه سکینی که خود را باز جوید

برقص کبک شاهن چنگ میزد

زمین از گور و آهوی کرد خالی

از آنجا سوی بستان راه برداشت

بساط افکند زیر سرو و شمشاد

بر آمد بانگ نوشا نوش بر ماه

نوی ای اغنون و ابریشم چنگ

صبا بر فرش نسیرین پای می گرفت

بعشرت ریخ سوز و گنج پر دواز

بیا لیلین پشت دولت باز داده

نمیرفت از سرش سودای ولد دار

بجای جامه جازا پاره میکرد

بدامن گوهر ناچیده میرفت

نه همدردی که با وی راز گوید

۱- ل: آزاد . ۲- ل: فرق .

2575 نسیم صبحگاه از مشکبوی
هزاران نافه در بردشت گوی
حرر گل ورق در خون سرشته
برات عیش بر ساقی نوشته
غنوده ز گس و قمری به دستان
چو بانگ چنگ در بالین ستان
خمار ز گس شب با غنوده
شکب از جان شتاقان بود

2580 شگوفه شاخ را پیرایه میکرد
سمنز اگل ابد امن سایه میکرد
خبر میرد باد صبح گاهی
ز بوی گل بشاد روان شاهی
کز نیسان نوبهاری عشرت انگیز
چرا از زاده باید کرد پر همیز
ملک بر عزم صحرا با رگی حبت
به پشت باد سرو نارین رست
بخد مت با و شاقی چند دلخواه
جنیبت را ند چون نورشید و چو
نخت از گشت کرد آهنگ تخیر
فرد آورده هر مرغی بیک تیر

2585 برون بستد بازان بکنجیز
بخوان صید کرده چنگ را تیز
در آمد چنگل شاهین تاراج
نه تیهو ماند بر بالا نه در آج

۱- ل ۲ ب : بستان . ۲- ل ۱ ل : سمن گل را . ۳- ل ۱ :
رستی . ۴- ت ۱ ل : بخت .

رها کرده عنان دنباله دل بار من باز شد منزل بتمل
 هو را بود وقت برگریزان گریزان گل ز باد افغان و خیزان
 بجلت همچو دم سردان بیکشت بکوه و دشت سرگردان بیکشت
 سرنگش خاک را پیرایه میداد دم سردش خراز را مایه میداد
 نهان میگشت در ویران و آباد بدینسان تا خزان بگذشت چون باد

رفتن خسرو بسوی قصر شیرین و در بستن

شیرین بروی خسرو

چو بستان تازه گشت از باد نوزد جهان بستد بهار عالم افروز
 ز آسب صبا در جلوه شد باغ بغارت داد عیسیل خانه زراغ
 هو اگر د از گل آشوب خزان دور بمشک تر بدل شد گرد کما فور
 عروس غنچه را نو شد عماری کمر رببت گل در پرده داری
 بنفشه سر بر آورد از لب حیوی زمین گشت از ریاضین غنچه بوی

۱- ل، ل، ا، ب : هوا بد سرد . ۲- ت : دل . ۳- ل، ا، ب، آ : روان

۴- ل، ا، ب : میبود . ۵- ل : رنگ ؛ ل، ا، ب : برگ .

اگر چه ماجر است از ادب دور
نختم در لباس آرزو پوش
2555 چو شیرین از سر صدق ایند عاگرد

بصدق آنکود آنحضرت پناهد
چو پوینده^۳ مراد خویش یابد

در آتشگان صنم زینان غمین بود
همه شب نارین آباد میکرد

2560 فراوان غم کشید اندر شب تاه

چو رفت از دیده انجم سیاهی
نماند از آرزو مندی فرارش

سبک بنشست بر شبیز چون بدر
همان سوداغان انگیز جانش

تو آنی کز تو نتواند شست مستور
پس این جریمه ستاری فرو
خدا از صدقش آن حاجت روا

ننداند کنارش بهره خواهد
بمزد عتقاد خویش یابد

ملک را هم ز غم حالت همین بود
بدل در میزد و فریاد میکرد

که تا شبر بروز آورد یکبار

جهان روشن شد از مه تاباهی
برفت از خویشتنداری شمارش

روانش سوی خورشید فلک قدر
همان خاصان دولت به معانش

۱- ل: دت (؟) ۲۰- ل: دانی . ۲- ل: آ: جوینده ۴۰-

ل: ب: بخورد . ۵- ل: غم یار . ۶۰- ل: ب: مردم .

بدان زندان تاریک مغاکی
بیا لاین فراموشان خاکی
بجزون غازیان در قطع پونید
بسوز مادران در مرگ فرزند
بآهی کز سرشوری بر آید
بخاری کز سرگوری بر آید

بمهر اندوده دلغای کریمان
بگرد آلوده سرهای یتیمان
بدان غرقه که بر ناید ز آبی
بدان تشنه که باشد در سرابی

بشبهای سیاه تنگستان
بدلغای سپید حقیرستان
بیادی کاؤل اندرتن در آید
بدان دم کاخر از مردم بر آید
بعشق نو در آغاز جوانی
به عمهای کهن در دل نهانی

بدان بیدل که هستی نایدش یاد
بدان سینه که دارد عشق جاوید
بهجر اینکه هست از وصل نو مید
بدان دل کو بود بانگستی شاد

که برداری غم از پیرامن من
گر قنارم بدست نفس خودرای
نهی مقصود من در دامن من
بر آور آرزونی را که دارم
برحمت برگرفتی بی نیازی
کلید آرزونه در کنارم

است : بخاکی

که ای در سردی دهنده راز
زیگامی دلم سنگ آمد از نیست
2530 چو تو امید هر امید و آری

جز این در دل ندارم آرزوی
ز حرمت داشتی چون بوی با لم
در دغم سوخت این حاجت بنانی
و وجودم گشت ازین در ماندگی گشت

2535 شاطلی ده کزین غم شاد گردم
به سر کبریا در پرده غیب
بنور مخلصان در وسپیدی
با یمان تو اندر جان بدگیش
بدان اسگی که شوید نامه پاک

به بخشایش درت بر همگان باز
تو میدانی که کام چو نمنی صیبت
امیدم هست کا تمیدم بر آری
که با بم از وصال دوست بونی

بشارت ده بکابین حلالم
گرم حاجت بر آری میتوانی
تو گیری از کرم در مانده راست

ز زندان فراق آزاد گردم
بوحی انبیا در حرف لایب
بصبر مفلسان در ناامیدی
به پیوند کهن بر پشت درویش
بدان هسرت که گردد همه خاک

۱- ل ۲، ب ؛ بیدلان . ۲- ل ۱ ب صبح بیکسان . ۳- ب ، آ ؛
دلق . ۴- ل ۲، ب ؛ حرفی .

2515 مرا زین شب سیه شد روی هستی

سیه رویت این فی شب پرستی

گهی باشد که این شب روز گردد؟

دل پر سوز من بی سوز گردد؟

ازین ظلمات غم یا بزم ربانی؟

بچشم خویش بینم روشنائی؟

بسی میکرد ز نینسان ناامیدی

که ناگه از افق بر زد سپیدی

چو لاله گر چه بودش در جگر داغ

ز باد صبحدم بشکفت چون باغ

2520 چه خوش باد است باد صبحگاهی

کز در جنبش آمد مرغ و ماهی

در آندم هر دلی کافرده باشد

اگر زنده نگردد مرده باشد

بزرگان کاین نفس را زنده دارند

بجان بخشی دمی بخشنده دارند

دلی کو نور صبح را ستین یافت

کلید گنج را در آستین یافت

همان در زد که ملک عالم آنجاست

و گرزان بیشتر خواهد هم آنجاست

2525 که شد صبحی ز خواب غفلت آزاد

که بخش صد در مقصود نگشاد ؟

پوشیرین یافت نور صبحدم را

بروشن خاطری بر زد علم را

بسکینی حسین بر خاک مالید

زدل پیش خدای پاک مالید

۱- ل، ل، ب، آ، کار .

تو هم داری مگر ز آشوب غم هوش
 که کردی خنده را چون غم فراموش
 2505 مریز اشک اید و چشم نیره روزم
 وگر سوزم رها کن تا بسوزم
 چه باید بخت این سیل ستم را
 چو نتوان شستن این سوای غم را
 چنان تار شدی خورشید یار
 که پیدانیت روز روزگار^۲
 گر فتم گز خمار باده دوش
 صبحی گشت مست از فراموش
 چه شد یارب بگه خیزان شبر
 که در تسبیح نگشاید بسرا
 2510 مگر بگفت نامی مطرب پیر
 که بر چنار دامنش ناله زیر
 مگر بر نوبتی خواب اشتلم کرد
 که امشب خاستن را وقت گم کرد
 مگر شد بسته مرغ صبح در دام
 که بانگی بر نیآرد بهمن گام
 مگر دود دلم عالم سیه کرد
 دم من شمع گردوز اتبه کرد
 وگر نه کی شبی را این درنگست
 که گردون بسته و سیاه نگست

۱- ت، ل، ا: این بیت نیست ۲۰- ت، ل، ا: این بیت هم نیست.
 ۴- ت: بگرفت. ۳- ت، ل، ا، ب: چاشنی را؛ ل، ا: خستن
 از خواب گم کرد. ۵- ل، ا، ب، آ: بی سر.

مباد ای هج غم در دل شود سخت
 که اول خواب را بیرون نهد سخت
 چو در بیداری شادی بود رنج
 چه باشد حال بیداران غم سنج
 اگر چه پاسبان بیدار باشد
 نه همچون عاشق و بیمار باشد
 در آن شب حالت شیرین چنان
 که غم از جان شیرینش بجان بود
 به آب دیده باشد باز میگفت ²⁴⁹⁵
 ز روز بد حکایت باز میگفت
 همی نایب کای شب چند ازین داغ
 همایر اکمش در شکل زاغ
 بپایان شو که من زین بقراری
 بخواهم مردن از شب زنده داری
 چو گبران میکنی بر من جفائی
 ترا یارب که مهری نیست جانی
 بدین بیمهری و تار یک رومی
 شبی یا روز بخت من نگوئی
 تو هند و کافری نام تو شیت ²⁵⁰⁰
 ز هند و کافری کردن عجب نیست
 مگر سوگند خوری ای جهان سوز
 که بعد از مردن شیرین شوی روز
 چه خسبی آخر ای صبح سیه روز
 با آب چشم من خرافه شوی
 چرا زیر زمین چون نخ فسرده
 دمی بالا کش آخر گر نمردی
 ۱- ت : عاشقان بیمار باشد ۲۰- ب : خیز! آ: چند .

2480 زنبای کواکب راشد خار
 ز ظلمت گشته پنهان خانه کجک
 سواد تیره چون سودای خانان
 ربوده باد تند از شمع با تاب
 سدا بی خورده چرخ آبستنیگاه
 غنوده در عدم صبح شب افروز
 2485 گنج صبح قفل افکنده افلاک
 بریده تیغ شب از کینه خواسی
 حر و ساز ابگاه بانگ و تکبیر
 مؤذن قرص صوفی از زده گاز
 جهان چون از دمای پیچ و پیچ
 2490 شبی اینگونه تاریک و جگر سوز
 زخم بنجواب شیرین سبه روز
 کره ک دست دهل ز زائده مار
 چو چاه بیژن و زندان صبحک
 بد امان قیامت بسته دامان
 زده مهر ابد بر دیده ماه خواب
 سترون گشته از خورشید و از ماه
 بقیر انا بسته دروازه روز
 کلید گنج را گم کرده در خاک
 گلوی بلسان صبحگای
 خمیر پیر زن گشته گلو گیر
 ز حلوا خوردنش افتاده آواز
 بجز دود سیه گردش دگر هیچ
 ز غم بنجواب شیرین سبه روز

۱- ل ۱، ب ۱، آ؛ کجک ۲۰ - ل ۱، ب ۱؛ شده آبی چرخ آبستنیگاه
 ۲- ل ۱؛ نمودن (؟) قرص صوفی مانده از گاز.

دلش را خار غم درد امن آویخت
 بجزش افتاد جان مستمندش
 ز انگش خانه در سیلاب خونش
 در آمد شهنشه همراهِ تاج
 2470
 سپاه فتنه شد بر قلب زن چیر
 چو عشق آرد لگد کوب خطرناک
 مکی دان عشق را موران و پیلان
 شبی تنگ آمد از بس رنج برون
 سخن را هر زد چون نقش چینی
 2475
 بکنجی تنگ شد دلنگ میبود
 شبی تاریک چون دریائی اقیانوس
 ز جنبیدن فلک بیکار گشته
 بدریا در چکیده چشمه شیر
 ستاره در مهش مسار گشته

۱- ل: بدریا در فکنده چشمه شیر. (دروش بت که نگارنده این نسخه سهواً این معرعه را
 که از آن شش بیت بعد است بجای صراع اینمورد گرفته و با این ترتیب شش بیت بعدی را شش
 بیت

زارمن در مدائن رفت غمناک ز حضرت کام خشک و دیده نمناک
 بکنجی در شد و اندوه میخورد به بی سنگی غمی چون کوه میخورد
 بروزش خوردن غم کار بودی به شب آسایشش دشوار بودی
 چراغ دل ز باد سرد مرده چراغ جاننش را هم باد برده
 چنین رفته است رسم عشقبازی چو با جان ساختی با او نازی
 گرت دلدار باید ترک جان کن دل و جان از پی دلبروان کن

مناجات شیرین در شب فراق

ز کوهستان ارمن چون سرافراز سوی شهر مداین کرد پرواز
 صنم بشنید بعد از چند گاهی که خسرو در فلان ده بوده ماهی
 زدوری با هزار افسوس ناید برید از بغضت گوش مالید
 خمار عشق از سر تازه شد باز شغب در دل عیب آوازه شد باز
 ۱- ل، ل، ل، ب، ب، ز، ۲- ت : شب آسایش خود دشوار بری ۳- ل
 ب : میبرد ۴- میبرد ۵- ل، ل، ل، ب، آ : این بیت نیست.

2445 اگر بنیاد تو بر یک خوبی است
 و از خود خوبی بدر ساز یابی
 نبات ز هر جا کاشت توان
 درین گنبد به نیکی برکش آواز
 یکی را ده صد ایابی درین راه
 2450 چو چشم دیگری بجزاشی از خار
 بر آید جانستاز جان تابان
 چو آهنگر سازد تیغ کین جوی
 چو سازد تیرگر تیر بلا شور
 بود سوزن به از تیغ برنده
 2455 چو خسرو جرم خود را یا فایده اش
 طمع یکب رگی برداشت از دست

مکافات کنونی هم کنونی است
 جزای خود هم از خود باز یابی
 چو کاری زو شکر برداشت توان
 که گنبد هر چه گوئی گویدت باز
 که بالا گنبد هست و در تنش آگاه
 خراش خویش را هم چشم بیدار
 عقاب اندک زید کر کس فراوان
 بدست خود کند خود را سپه روی
 هم اندر دیدنش خود را کند کور
 که این دوزنده باشد آن درنده
 پشیمانوار گشت از دیده خویناش
 رضا بمیغز گشت و کینه بی پست

۱- ل، ل، ب، جواب ۲۰ - ل، ب، آ، درخت ۳۰ - ل، ب:

زیر آن .

پس آنکه جست دستوی زغبان
رسید و ماجرا پرده برداشت
2435 اگر چه از کار دانی پیش فرتوت

ولی در پرده گشت از غم دلش پیش
کسی کز بزرگ نبود جانش آزاد
بخسرو نیز گشت آنقصه روشن
بر آورد از جگر سوزنده آهی

2440 نشست از سوگواری با تنی چند
ز زنگس بهر آن سرو خرامان

بصد تنخی ز شیرین کرد فریاد
عمل بار اجزاها در کسین است
کخور اینک و بدر ابد شمار است

روانش سوی شیرین پاکوبان
صنم خود را آنهمه یک یک خبر داشت
بخنده داد بیرون درج یا قوت
که او را نیز بود آن روز در پیش
چرا گردد بزرگ دیگران شاد
که مهمان شد شکر در سبزه گلشن
که بودش حق صحبت چند گاه بی

با تم چاک زد پیر اهنی چند
بخاک افشاند دُر دلمان بدمان
که به زین خواست نتوان فریاد
جزای آنکه من کردم همین است
بیادش عمل گیسوی بکار است

۱- ت : در زیاقوت ؛ ل ۲، ب : در یاقوت . ۲- ل ۲، آ :

سزای . ۳- ل : گفتن .

وگر کس چشم عبرت هست کوما
 بیند یک ندهد سوی خود راه
 چو دور زندگانی بر سر آید
 نداند کز کد امین ره در آید
 کسی زین خرمگاه امین قاده است
 که یا مرد آنکس و یا خود تراده است
 چو زاوی باش خمشرا همیا
 که لولو سفته بر نماید ز دریا
 برو حی کا نذرین نیل مصار است ²⁴²⁵
 دوشش بر کعبتین قلب کار است
 که یارد بافت با این شوخ قلا
 که دارد کعبتین پر ز سیاب
 عجب کعبی که برد اوست مطلق
 که در کعبتین پر ز سیاب
 اگر چشمت نه امهره معلق
 به آن باشد که مانقدیکه دایم
 بیوسیم و بدست او سپاریم
 سخن بین تا کجا شد شاخ در شاخ
 عاغم بین که برد اندیشه گستاخ
 چو کردم گنج باد آورد راض ²⁴³⁰
 خرامان بازگردم بر سر حرف

برگشتن پرین به ترو شیرین

چو کرد آن فتنه مه سامان بمهر
 باخن خست بهر مصلحت چهر
 بشوخی با عروسان شکر خند
 در اندوه سگر ز ناله ای چند

۱- ل ۲ ب : این مهره .

2410 چه در خاکش ندبیکار گردد
 همانساعت فرامشکار گردد
 اگر دل نقشبند و گر زیم است
 فرامشکاری مردم قدم است
 در آندم کاد میرا گل سرشتند
 ز غفلت نکته ای بردل نشنند
 گراز غفلت نبودی سینه را برگ
 زیم مرگ بودی هر زمان مرگ
 و گر جنبندگان مردن ندانند
 و گردانند خود زنده مانند

2415 تو ما را این کز نیان عقده پیش
 همی نسیم و آگا هم زین راز
 ولی چون چشم بنیش دور بین
 که تن با جان نخواهد ماند مساز
 بسی را فعلت از حد پیش دیدیم
 نظرمی بیند و دل را یقین نیست
 اگر چه دیدن مازود زود است
 رحیلش هم بچشم خویش دیدیم^۲
 چه عبرت نیست از دیدن چه بود^۱

2420 بیسند هر کرا چشمیت نهان
 خیال مرگ در آینه جان

۱- ت، آ: بروی . ۲- ل: دانش ؛ ل: اب: مردم .

۳- ل: زو . ۴- ب: این بیت نیست . ۵- ت: دور

دور (۶) ؛ ل: اب: دیروزود .

چه فردا صبح محشر گردد آغاز
 درین گفتن پلک در هم غمخودش
 عبا نیستی در شکر افت
 2400 زهر چشمه انجمن را خون برآمد
 جو انمردان بسر با خاک کردند
 ز مژگان خلق خون دیده بالود
 نه تنها مخلصان و سنجو اهان
 بستندش بترتیبی که باید
 2405 چو در دخمه خاک اناشتندش
 پس از چندی بشادی روز نهادند
 کسی کو بیشتر کرد از غمش جوش
 همیشه عادت مردم چنین است
 همه کس با بیزاران بفراری
 بگریده مرده خود را بزاری
 ۱- ب، آ، م: ۲۰-۱: مصرعها پس و پیش است.

گلی بودم اگر نسرين نبودم شکر بودم اگر شیرین نبودم
 با ندم منتظر بهر تو تا دیر چو وقت آمد ندیدم درخت سیر
 از آن میوه که وصلم داد حالی دهان آلوده گشت و معدّه خالی
 چو نیم انجیر باشد قوت زانگی همان قوتش شود سوزنده دانی
 چو بازی را کند از چاشنی دوا بخوید چاشنی هم در دوسه چاشت^۲
 چو افتد قطره ای بر نابه گرم بود چون روغنی بر آتش نرم
 ز شاخ بخت خرمائی گستم بخوردن باغبان بستد ز دستم
 بمی بادوستی همدست گستم باول دوستکافی مست گستم
 تختم روز هجر از تابش و تاب چو روز وصلم آمد میبرد خواب
 تو خوش با یا خست ای بار جالا که من با خاک خواهم خفت و خاک
 از نیس کز جدائی تاب بینم جمال یکدگر در خواب بینم

2390

2395

۱- ل، ا، ب، آ، مسکین ۲۰- ب: در زنده ۳۰- ل، ا، ب: این

بیت نیست ۴۰- ل، ا، ب، پخته ۵۰- ل: این بیت نیست

۶- ل: هیچ روز ۷- ل: خفت

2375 که ما فقیم با جان پرامید
مرا دور از تو گرد چشم بد راه
ترا جان تازه باد و عمر جاوید
ترا هر روز بادا نو جوانی

وگر من شربت می خورم جگر جوش
چو نوشی باده باشین تمیز
ترا بادا شراب خوشدلی نوش
چو بنشین روی دوستان شاه
بریزی جرعه بر خاک سگر نیز
فراموش گشتگان زاهم کنی یاد
غبارم را بپوشانی ز دامن
چو آئی بر سر خاک خرامان

2380 که گر خونم بگیرد گردنت را
گرازیاد سگر گیر دملالت
بگیرد خاک باری دامنت را
مبادا شربت شیرین جلالت
که روزی آخر این خاک آدمی بود
بیا وز خون من ترین کفن را
مرا از یاری شیرین مکن خوار
2385

۱- ل : نو بادا . ۲- ل : غبار راه بپوشانی ؛ ل ۲، ب، آ :
غبار من . ۳- ل : دامنت را .

دریغاً رفتم از دوران پرپیچ
چو بی‌مزدی غم من خورد ایت
چو مرگ آمد بسوی من شتابان
چو شخص ناتوان را در فشار است

که حق خدمت نشناختم هیچ
بمزد من بیا مرز و خدایت
تو کردی آن خود بر تو چه تاوان
چه سود از دارویش گرنوشدارو است

که اول سرز داروسای گیرد
طیب از داغ مرگ آزاد بودی
که گاهی سرخ رو که سبز پاست
گنه بر مرگ و تهمت بر طیبان

درین علت چه دارو جای گیرد
گراز و ارو حیات آبا بودی
نه در دست طیب ژان خاست
کشد تقدیر جان کم نصیبان

که در نه شیشه داروی اجل نیست
که چون دور افتد از من راه تا تو
زمین بوسی بزم خسروانی
بگونی آسمان را قصه خاک

2370 طیب از اگر کاین نکته حل نیست
وصیت پیش ازینم نیست با تو
زمن با شرط تعظیمی که دانی
جالی زیر پایش دیده غمناک

۱- ل، ب، ت : تا بان . ۲- ل، ل، ل : چه سود آورد دو اگر نوشدارو است
ب چه سود آرد مرا گرنوشدارو است . ۳- ل، ل، ل، ب : یاد ؛ آ ؛ درد .

برون کرده زمانی همچو آذر
2350 گه از بقراط خود را کردی افزون

تو پنداری کار سطور راست مادر
گهی خنیدی از قول فلاطون

نخاده شیشه‌ای پنجاه در پیش
دو اها بیگه نامد هیچ در کام
گه اینرا کوفت گاه آزار میسود
گمان بر اعمادش بسته بیمار

زخمه خود چگویم از عدد بیش
گیا بائیکه نشنیدش کسی نام
وزین کوب و شکن بکیم یا سود
کبوتر نازک و شاهین ستمکار

2355 چو ناگه یافت آن فرصت که محبت
قدح پر کرد و در دست شکر داد

بنوشین شربتی ز بهرش فرو بست
لبش را ز آخرین شربت خبر داد

چو ماه نازنین کرد آن قدح نوش
خرابی یافت اندر قالبش راه
تخت از بنجودی خود را بهش کرد

درون نازکش افتاد در جوش
ز پرواز عدم شد جاننش آگاه
وداع مادر فرزندکش کرد

2360 که رحمت بر تو باد ای مادر پیر
ز تو آن سایه دیدم بر سر خویش

که در زحمت نکردی هیچ تقصیر
که امیدم نبود از مادر خویش

۱- ل: گه . ۲- ل: اعتقادش .

مخالف در کین کار میبود	بلب مست و بدل هیشیا میبود
چنان افتاد وقتی فرصت کار	که کرد آهنگ می سرو سمن بار
2340 بقدر هفته ای در کارانی	پیاپی داشت دور دوستانی
بجا رباوه در سر کرد کارش	صداع انگیز شد مغز از خارش
قادش در مزاج از رنج هستی	به بیماری کشیدش تندرستی
ز بس گرمی تنش آمد بزمی	سگر را چاره نبود خود ز گرمی
سگر در مردمان باشد تب انگیز	سگر را هر که خورد آرد تب نیز ۳
2345 ز بالین بستن سر و خراکان	بسا مانکاری آمد ماه سامان
بتدبیر آستین بالید بشت	همی آمیخت نیز رنگی به دست
گلاب آمیزش ترتهای محمور	طلای صندل و معجون کافور
گوارشها که باشد راحت درد	مزورهای پر میز از پی خورد

۱- ب : بقدر هفته در هر کارانی . ۲ - ل ، ب : طبع . ۳۰ -

ت : سگر را دید کس کاید تب نیز ؛ ل ، ب : سگر را دید که دارد (باشد)

تب نیز . ۴ - ل ، ب : انگیخت . ۵ - ل ، ب : بنات و سگر .

چو محرم شد همه شادی و غم را
 نمودی بر کنسیران سرائی
 با در خواندگی بزد مسلم را
 گهی کد با نوی گه کد خدائی
 ز شیر نیکاری جا دوزن پیر
 ز افسوسنا که بهر شکرش بود
 2330 دیدی هر زمان دیگر فوش

پر بروی اینچنان جادو ربانی
 گمیش از عشق خسرو راز گفתי
 جدا بودن نیارستی زمانی
 درون رفته بشکر موی در موی
 چو روزی بودش آن شربت چشیدن
 عجز فتنه باوی روی در روی

2335 بدو داده کلید خورد و آشام
 نه نوشیدی بصد سوز جگر تاب
 ز کامش نقل خوردی و ز لبش جام
 برون از گفت او یک شر آب
 بدینسان تا بر آمد سالی آزاد
 بنای قعه محکم کرد بنیاد

۱- ب : پیشش زبر بود ۲۰ - ل ۲، ب : بخوبی رفته ۴۰ - ب : آ :
 ز کامش مابه ۴۰ - ان، ل ۲، ب : آ : کفش ۵۰ - ل : بغیر از .

مفرحها ز مروارید وز درُ
 که خوبا ز ابرو هوش از بلا در
 2315
 بر خمره ز معجون منقأ
 سرشته شیر مرغ و خون چغقا
 گیاهانی به تسخیر آزموده
 2320
 چو در گوش آمدش گفتار شیرین
 بدندان خست لب ز انکار شیرین
 بجای آورد شرط خاکبوسی
 سخن برداشت با صد حالپوسی
 که بانوا پرستاری چو من پیش
 پس آنکه بهرنا چیزی دلش ریش
 بفرما تا بیک پوشیده میگن
 کتم صحرای عالم بر شکر تنگ
 2325
 شکیبا کرد شیرین را فسونش
 نواز شها نمود از حد فرونش
 بگرمی داد فرمان تا براند
 سگر را شربت شیرین چنانند
 عجز کاردان ز آنجا به تعجیل
 روانند تا سپاهان میل
 بچاره ره در ایوان شکر کرد
 چوموری کو بخورستان گذر کرد
 بیامد تا بر شکر به صد نوش
 نهاد از مهر بانی حلقه در گوش
 2325
 بشیرینی چنان در مغز در شد
 که دلال تر از وی شکر شد
 ا-ت بنشته ۲۰-ب آ،ت: برونش .

چو شیرین بر ز دار قفل شکر بند
 سرافکنند خوابان شکر خند
 بخدمت بود فر توتی که منسال
 چو گردون در جهان سوزی شده زال
 نگون پستی و لیکن کز خرامان
 می در سلخ و نامش ماه سامان
 بهر جا در صیبت رفته جای
 بهر کوه در عروسی کوفته پای
 2305 بداده در جوانی نیزه را داد
 به پیری نیز چو گان بازی آساده
 بلورین سجه ای بر کار کرده
 بجای ریسمان زنا کرده
 لبش درود و وردش سحر و نیرنگ^۳
 برون ساده لباس و از درون ر^{ننگ}
 گشاده گریه تزویر چون می
 هزاران اهرمن حل کرده دروی
 فریب انگیزی از گیرائی گفت
 که کردی پشه و سبمخ را جفت
 2310 همه بیداری زرقش به پرده
 همه خواب در غمش راست کرده
 حدیثی نرم چون زیر از گچک
 زبانی چرب چون خنجر گه جنگ
 ز دار و ها که کار آید زنا زرا
 زره برده بسی سمین تا زرا
 ۱- ل، ب : کش ؛ ل : خوش . ۲- ل، ب : بعشوه . ۳- ل،
 ب : وردش درس نیرنگ .

چه در دست آمد آن نامهربانرا
 که بجز می کبشت آن بیزبازرا
 چو توانست خونم را پی افکند
 گناهم را سیاست بروی افکند
 چو فردا دست خون در دامن آید
 دیت بر خسرو و خون برن آید
 ندانم کز چه سان برسخم این داد
 که از خسرو بجواهم خون فرماد
 چو نتوانم بکینش چاره کردن ²²⁹⁵
 که نتوان جان خود را پاره کردن
 بر آن شیرین کتم باری دل بوی
 که بیزعم بر شکر شود دل ریش
 مرا جوش شکر خود بود در ره
 کس باید که همچون کینه خوابان
 بشربنی کند بسداد بروی
 چو در سودای شیرین مرد فرماد ²³⁰⁰
 بجوای شکر جاننش کنم شاد

صفت پسر زن ندیمه شیرین و کشتن او

شکر اصفهانرا

ل:

۱- ل: با نازنرا. ۲- ل: ب: اقاد. ۳- ل: ب: افتد. ۴- ل:

ریش. ۵- ت: ل: ۲: خویش. ۶- آ: روش

بسی بگریست شیرین بر عیشش فرو ترزان ز بهر بی نصیبش
 بخانه باز شد با آنده نو مدوش در دمندا ز کار خسرو
 شکایت کرد پیش هم نشینان که بد باشد بجای گرم کینان
 کسی کش رنج مردم گم یاشد بنزد مردمان مردم نباشد
 چه مردم در خود دشوار داند گزند دیگری چون خوار داند

حکایت

همی زد با خری خرنده ای لای که پالا نگر به است از پریشان با
 خرش گفتا که گریز یاست این کای ز پشت من به پشت خود نه این بار
 جوابش داد پالا نگر چو بشنید که پشتم ریش گردد خر بختید
 که خود چون سگری پالا نگر ای به پشت من نویس این داوری رأ
 چو می نتوان کشید از پشت خود بار به پشت دیگران خوار مسپاره
 نیارد مرگ خود کس بر زبان برد بجان دیگران صدره توان برد

۱- ل ۲، آ: زان . ۲- ل ۲: بسیار . ۳: ت ، ل ۲: دارند... خوار دارند
 ۴- ل ۲: این بیت نیست . ۵- ل ۲: این بیت هم نیست .

مترس از مرگ اگر جان را نیازد که بعد از مردن عمری دراز است
 2270 خردمند آن بود که کار دانی غم مردن خود در زندگانی
 رسیدن خبر مرگ فریاد به شیرین

وزاری او

بگوش خسرو استاد معانی چنین گوید نوای خسروانی
 که چون فرما در روز خود برسد چو شمع صبحدم در سوختن مرد
 خلل در عشق شیرین در نیاید بر آمد جان و شیرین بر نیاید
 خبر بردند بر شیرین خوزیز که خون کو کهن را ریخت پرویز
 2275 همه گفتند کاین رسمی نواقاد که شیرین کشت خون بر خسرو افتاد
 رواند نازنین کز راه یاری شوید خویش را گردید بزاری
 ببا لاین گاه او شد بادی تنگ بآب دیده شست از خون او سنگ
 اشارت کرد تا فرمانبرانش بستند از گلاب و غفرانش
 کفن کردند و بسپردند غمناک غریبی را بفرستجانه خاک

ا- ب: تا با جان! آ: چون جان بی.

کز ان افرون توان زین کم خریدن
عدم را توشه کن کجا بنجای کم نیت
2260 مسافر کآب از اینجا برنگیرد

چو میدانی که گردون پرستیش
نخواهی تا زیر گل شوی پست
رها کن خاک را در ظلمت خاک
همانی داری از فیروزه که سار

2265 بطعی کو دیده باشد جوی گلشن

گرت صد زیب و زیور در وجود است
چو بستان را بود پر تنده محتاج
در آن عالم که جازا کار سازی است

بهیچ از ان بود عالم خریدن
غم آن روز خور کا مروز غم نیست
چو در دریا خرا د تشنه میرود

بنا از خاک و این سیلاب تیر است
این خانه باید پیش ازین حسیبت
روان کن پا کرد در عالم پاک
مدارش چون غلیو اژان بر درار

کی آب خوش خورد در حوض گلخن
تن آساید از آن جازا چه بود است
قفص خواهی بزرگن خواهی از عاج
نیاز مرد تاج بی نیازی است

۱- ل : بنات از خاک . باب : این مصرع افتاده است . ۲۰ - ل : ۱ : این

بیت نیست . ۲۰ - ل : ۱ : زرش کن . ۴ - ب : این بیت

افتاده است

همین خود دارد این چرخ جفاکش
 نماید تشنگا ز اشربت از جام
 کسی کو زاد در صحرای عالم
 بس آهو کو بگشت افتاد شگبر
 چو بی روزی بود مرغ طبخوار ²²⁵⁰
 خیال و خواب شد گیتی بفرنگ
 اگر دریا کشد لب تشنه در خواب
 چه باید سیده حمتاب گز کرد
 شعاع خورشاید زر گرفت
 سواد سایه را خنبر مکن نام ²²⁵⁵
 چو روشن گشت کلین سرمایه هیچ است
 پذیریده چه مکرم داری ای خاک
 که نهد بر کام دل کسر در آغوش
 ولی در خاک بیزد گاه آ شام
 نخورد آب خوش از دریای عالم
 جو ی ناخورده خورد اندر جگر تیر
 ز شاخ بر خورد پیش از طرب خار
 که نماید ولی نماید فرا چنگ
 بیداری نیابد در جگر آب
 که نتوان شقه ای زان بهر خرد
 چو نتوان از زمینش برگرفتن
 که خاکش نقد مینی عنبرش وام
 چه بهر هیچ چندین هیچ است
 بده این خاک و بستان عالم پاک

۱- ل، ا، ب: این بیت پس از ۲۲۴۹ آمده است. ۲- ب، آ: آن .

۳- ل: شفاعت (که عطف آن کار است).

که آه ای نجت میفرمان چه کردی
 2235 اگر میریزیم خون بهر یاری
 بدردم میکشی در مان چه کردی
 در یغاز آرزویش زار مردم
 هم اندر زربایش ریز باری
 بمردن بود در پایش گمانم
 نه آن کو میرد و من زنده مانم
 کنون کان دوست اندر خاک خواست
 من ارمانم نه شرط دوستدار
 چو از عالم برو رفت آنکه یار است
 مرا بی یار با عالم چکار است
 2240 چو یارم نیست کس جان جای نامم
 روم بر یار و جازا پای سازم
 من و راه عدم کاینجای کس نیست
 ره من تا عدم جز کیفیت نیست
 چو جان با جان در آمیزد هم شاد
 در آمیزی بجاکش خاکم ای باد
 همی گفت اینکه روزش اشب آمد
 بتلخی جان شیرین بر لب آمد
 دهانش تلخ و شیرین در زبان بود
 بمرگش و اسپین شربت همان بود
 2245 به شیرین گفتش از دیده خو رفت
 که تا شیرین کنان جانش رو رفت

- ۱- ل ۱، ب ۲، آ : در عالم ۲۰ - ب ۱، آ : روم بر یار و جازا پای سازم .
 ۲- ل ۲ : من و راه عدم کاینجای کس نیست . ۳- ت ۱، ل : مگر کس .

دریغ او برد خود بر پیش نصیب است
دریغ اینجا است در غور کاین غریب است
چو بشنید این سخن فرماد دل سنگ
قناد از بخودی چون شیشه در سنگ
بزاری گفت بازم گو چه گفتمی
که هوش از جان و جان از تن برمی

جو ابش داد مرد آهینین دل 2225
که ای در سنگ مانده پای در گجل
چه کاوی کان که آنگوهر زمان
ز بهر کالبه دغمنخور که جان رفت

تو در کاری چنین خست کس پیش
که برد آنکار فرما خست غمیش
بخاک انداختند اندام پاکش
بآب دیده تر کردند خاکش

هزار افسوس از آشاخ جوانی
که بشکست از دم باد خزانی
2231 و گره کاین سخن بشنید فرماد
نشان پوشمندی قشش از یاد

بزوز انگونه سر بر سنگ خارا
که جوئی خون شد از سنگ آشکارا
بجوی شیر در شد جوی هوش
دل که خونگرفت از بوی هوش

ز چهره خون ز مژگان خاک گرفت
بمان خاک و خون افتاده میگفت

۱- ل، ل، آ: بر پیش خود؛ ب: بر پیشی ۲۰- ل، اب، آ: بر، ۳- ل: که .

۴- ل، اب، آ: زندگانی . ۵- ل: این بیت افتاده است .

پس آنکه در غرض بگشاید لبر
 شد آند یوانه بدخوش تان
 روانشد سوی فریاد آن بد آفت
 به سگی بر شد و نظاره میکرد ²²¹⁵
 بزد کیش از چندان شعده گرم
 بکار آورد نقش بجز در
 نشسته با شبانی قصیه میگفت
 گذشت از مرگ شرین بقیه پیش
 نه این کوه استیز با که فاف ²²²⁰
 و راز دندان کند ناف زمین چاک
 که خشف ماه روشن کن زنب را
 چو دیوی سوی آن غول مایان
 زبانی پر دروغ و هشتمها ترا
 نمودار سخن را چاره میکرد
 نشد یک جو دل چون آغوش نرم
 زبان بگشاید و نادان ساخت خود را
 کز نیشان کوه چون ضایع توان
 رفیقش هم بر آن جا کندن خویش
 چنان لعلی نیا بد روشن صاف
 بنیند نقش آن گرم گشته در خاک

۱- ل، ل، ب، ا، این بیت نیست. ۲- ل، ل، آ، زیر گش.

۳- ل، ا، این بیت نیست. ۴- ل، ل، ب، آ، راز میگفت.

۵- ل، بدینسان. ۶- ل، ب، آ، بدان. ۷- ل، ا، در چه بیز.

۸- ل، فاف. ۹- ل، اینست.

کسی کس پیش او گفتی کز نام
 چو دوری شد کسیرا در میانه
 مسافر چون نهاد از برون پای
 با تمها بخنددی طربناک
 اگر کردندی از چویش فرو کوب ²²⁰⁵
 و اگر سنگش ز زدندی خلق دینگ
 ز سر تا پا کبود از مشت و سینی
 گنه در سببش بیفته نهاده
 سگی سگچمره با خوی پنگان
 به پیشانیست داعی بر کشیده ²²¹⁰
 شومش خواند و عطای یکرنگ
 ز دیش اندر قفا صد گونه دشنام
 ز مرگ او خبر گفتی بخانه
 بفال بدزدی پیش درش وای
 فکندی در عروسها بسر خاک
 زبان چون اژه کردی در تیر چوب
 چو آهن تیز گستی در ته سنگ
 چو پیش برد کوبان بر دینی
 بموی مینیش رشک او قاده
 خری خرنبره نام او خرنگان
 چو خطی بر خطائی در کشیده
 بو عده نیز دامانش گران کرد

۱- ل ۱، ب ۱، آ ۱؛ چو دیدی دوری کس در میانه . ۲- ل ۲، فسانه . ۳- ل ۱

۲- ل ۱؛ بفال بدزد در پیش او وای ۳- ل ۱، ل ۲، ب ۱، آ ۱؛ بر سر چوب

۵- ت ۱؛ سنگ . ۶- ل ۱؛ حایه .

اگر میرد فتوح خویش گریم و گرنه کار دیگر میش گریم
خوش آمدش هر آنچه ساری نمودش مرگ آن بیچاره بازی

مردن فرما و عشق

شیرین

2195 ملک را بود تنگی پاسبانی ترش نرساره امی کز مرزبانی

چو دیو دوزخ از غضبیت یونی چو زاع گلخن از بیهوده گونی

تویکامش فراخ و حوصله تنگ ز آروغ ترش سبب شده رنگ

سگم چون دیکدان آتش اندود دهن چون و آمد در خشنود

دما نشرا کسی نایدید با هم لبش را آشنائی نا فراهم

2200 خصومت پیشه ای ابلیس خوئی عوانی مستحواری جنگجویی

۱- ب : و گرنه راه دیگر . ۲- ل ، ب : خون ، ۳- ب ، آ :

کج ، مج . ۴- ل ، ب ، آ : چو زاع کمنه از بسیار گونی ، ۵- ب :

چو ز آروغ ، آ : که زاروغ . ۶- ل ، ب : و دیکدانی ، ۷-

ل : ز آشنائی ؛ ب : ز آشنایان ؛ آ : با آشنایان .

ولیک آن تیزی از لب برود در

سخن را قلبه زد کجی پی در است

بممنزل شد ز کوهستان اندوه

ز فرهاد آنچه درد داشت حالی

2185 ندیمان کان سخن در گوش کردند

فرو بستند لب در کار شیرین

ملک گفت این وجود خاک بنیاد

اگر خوزیر نمش بر رسم شاهان

و این اندیشه را در فویش گیم

2190 بیاید فت را هم باهنجبار

بزرگ امید گفت این سهل کاریست

روانکن هرزه گوئیرا که در حال

مشعبد وار کرد آ شام شمشیر

پس از پیشش خجالت نموده برخاست

عبار کوه کن بر سینه چو کوه

دل اندر پیش ما بان کرد خالی

بند جای و سخن خاموش کردند

عجب مانند از گفتار شیرین

خرایم شد ز سنگ انداز فرهاد

مبارک نیست خون یگنا هان

عجب نبود گرا غیرت مبرم

که پایم وار بد از آشوب اینخار

مبزرگان خام اردو پایت

برواز مردن شیرین ز نفال

۱- ل، ب، آ؛ غصبا در غلاف افکند شمشیر ۲- ل، ل، ل، ل

ب: از زخم این خار.

2170 چو صیادی که گنجشکان فروشد
 بیگمشت علف صدجان فروشد
 نباشم در طریق عشق معذور
 که بهر جانی از جانان شوم دور
 منہ بر جان من بندیکه داری
 بخسرو گوی هر چندیکه داری
 هر انکس کو دهد دیوانه را پند
 نخواندش خردمندان خردمند
 گراز لعلس مرار و ریت جابی
 رسم زو عاقبت روزی بکامی
 2175 و گرنوبز نخستم فتح بابی
 گدائی مرده گیر اند خرابی
 چو لوح زندگانی شد من پاک
 چه خواهد ماندن امن؟ پاره ای خاک
 تو خسرو انصیحت کن بر ایند
 که خواهد ماندن آرتاج و نگین فرد
 چو اورد عاشقی باز و جهانی
 مرا خود سهل باشد ترک جانی
 بروزی گروی از شیرین کند پای
 مرا اگر تلخ گونی باشد بجای
 2180 دل شه زینجواب آتش انگیز
 یکوش آمد چو دیگی ز آتش تیز

۱- ت : تو بر خود . ۲- ل : ماند : ب : چو خواهد ماند . ۳- ل : دارد .

ب : بد پیشانی . ۴- ل : ب : بروزی گرد تو شیرین کش پای ؛ آ : اگر خسرو ز شیرین .

۵- ب : آ : چو دیک از .

2160 جهاندار از خمار شرکت یار فرو میخواند ازینها بیغرض وار
 چو روشن کرد عاشق کان بنجین صیبت بختید و میان خنده بگیر است
 بگفت آنکه توان بر جستن از چاه که تا زانو بود یا تا کمر گاه
 چو قعر چاه صد گز بیش باشد بختن پشت و پهلو ریش باشد
 مرا کا ندر تیغ آتزلف مشکین بچه کرد و رسن برید شیرین
 اگر چه چه نماید در نظر خُرد و لیکن هر که افتاد اندر و مرد
 2165 بمردن زیر این چه رفت پایم و گر کس بر کشد من بر نیایم
 اگر چه هست شیرین جان سکن و لیکن نیست شیرین تر ز شیرین
 چو از دل فیت شیرین جان باشد چو خصم خانه شد همان که باشد
 مرا تا جان بود ترکش نگیرم و گر میرم رها کن تا بمیرم
 چو شد بی پرده زیباروی خود کام فرو شد خون صد عاشقین یکجام
 ۱- ل ؛ یکفیت ؛ آ ؛ میخورد (۴) . ۲- ل ؛ کو (که معنی دستی

ندارد (۳۰ - ل ، ب ، آ ؛ شیرین . ۴ - باین شکل منسی مرتبط
 ندارد و قاعداً باید «صاحبخانه» باشد .

بگفت دیده چون دل مایا اقسا

بلائی دیده لابد بر دل افتاد

ازین پیشم نبود این با بگ و فریاد

که طبعم بنده بود و جانم آزاد

ندانم کز کجا بر خاست این دود

کز نیشان سوخت جان محنت ایندود

2150 مبارک روی شیرین سگر بار

مرا شیرین نمود از اول کار

نیامد درد لم زانماه بی سلخ

که بر من عیش شیرین را کند بلخ

چو د لرا خود عا ندادم بر پرواز

کنون کز دست شد چون بومیش باز^۲

بیاید داشت وحشی را بتدیر

که نماید باز چون بگست بخر

چو گنجشک نو آموز از قفس جنت

چه سودا طفل ساید دست برد

2155 ملک گفت اندک پرش این سل

بپستی هم بر آن نسبت کند میل

دل اند چیز دیگر بند و میکوش

کش از خاطر کنی عمدا فراموش

تدریج این خیالت چون شود کم

تسکین گرددت خاطر فراهم

چنان آزاد گردی روزکی چند

که ناری بیش یاد این مهر و پیوند

۱- ب : این بیت نیست ۲۰- ل : یا بمش ؛ آ : بینمش ۳۰- ب : بیت نیست

۴- ل ، ب ، آ : مالد ۵۰- ب : آ : بیت نیست ۶۰- ل ، ب : آ : حشرش

کسی که عشق درد آشام باشد

اگر چخته باشد خام باشد

چه دیدش کوه فارا پای دارد

قدم درد دوستی بر جای دارد

ز بارزا داشت ز آن جولا نگر بی باز

بر آئین دگر شد نکته پرداز

2140 مزا جیش را بپوش راز پرسید

وز آن حال بریشان باز پرسید

که بونی وز کجا افتادت این روز

که میسوزد دل من بر تو زینسوز

جو ابش داد مرد غم سرشته

که این بود از قضا بر من نوشته

چو باشد دست تقدیرم غنا گیر

کجا بیرون تو انم شد ز تقدیر

چه رود قسمت آمد همگنا زرا

که یار د تا فت از قسمت غنا زرا

2145 و گرنه من گیاهی آنک پویان

مگر بندم بکار خو بر ویان

بخاک پایشان کردم هوشناک

ز راه دیده ریزم سوی دل خاک

۱- آ: خون . ۲- ل: ؛ وصالش را . ۳- ل، ل، ل، اب: ؛

باز (تکرار قافیه) . ۴- ل: ؛ کجاست افتاد . ۵- ل: ؛ رسیده

(قافیه نادرست می‌شود) . ۶- ل: ؛ گیاهی او که ؛ ل، اب، آ: ؛ گیاهی آنکه

(قاعدتا باید چنین باشد: ؛ و گرنه من کجا و آنکه پویان مگر بندم بکار خو بر ویان ؛)

2125 بگفتش گرسرت برد بشیر

بگفت ارغون تو ریزد بفیالش

بگفت آخر نه خوزیری و بالست

بگفت ار بگذرد سوی تو ناگاه

بگفتش گریزد بر چشم تو پای

2130 بگفت اربینیش در خواب قامت

بگفت آید گهی خوابت درین باب

بگفت ار گوید از ناخن بکن سنگ

بگفتش خوش بزی خدایم دست

بگفت اغشس جانت در هلاکت

2135 زهر پیش گفت دارای زمانه

تعجب کرد شه زان استواری

بگفتا هم بسویش بنیم از زیر

بگفتا هم بمیرم در هوایش

بگفت اردوست میرزد حلاست

بگفت از دیده رو بم پیش او راه

بگفت از چشمم در جان باز نش جای

بگفتا بر تخم نامقامت

بگفت آری برادر خوانده خواب

بگفتا کامم از مرگان بفرسنگ

بگفتا چون زیم چو جان من اوست

بگفتا عاشقا ز این چه باکست

جو ابی باز دادش عاشفانه

وزان سوزش بچندان نخبه کاری

۱- ل: هفتقه مانم . ۲- ل: خوش بری چندین ؛ ب: آ:

چون خوری چندین غم . ۳- ل: ب: آ: تا زیم .

بگفتش دل چرا با خود ندارند
 بگفتا خوبرویان کی گذارند
 بگفتش زبیب خوبان که است
 بگفتا کش فریب و عشوه هست
 بگفتش پیئه دیگر چه دانند
 بگفتا غم دهند و جان ستانند
 بگفتش تلخی غم ایچ کم نیست
 بگفتا اگر غم شیر نیست غم نیست
 بگفت از دوریش چونی در نیوی
 بگفتا مردم از غم دور از آن روی
 بگفتش بر تو اندازد گهی نور
 بگفتا آری ولیکن چون از دور
 بگفت اورا امین بازنده مانی
 بگفتا مرگ به زان زندگانی
 بگفت از روی جان باشد زبانی
 بگفتش دور کن زان دوست یاری
 بگفتا این نیست شرط دوستداری
 بگفت او شهر سوز و خامکار است
 بگفتا عشق را با این چکار است
 بگفت از عشق او تا کی خوری غم
 بگفتا تا ریم در مردگی هم
 بگفتش گز بمیری در بهوایش
 بگفتا در عدم گویم دعایش
 ۱- ل : جان ۲۰- ت : بگفتا چون به نولیکر از دور ۳- ت : مرده .
 ۲- ل : بگفتش شیر سوز .

از آنسو پرس پرسان کوه برکوه^۲ بجوی شیر شد تنه ز انبوه^۳
 تماشا کرد کختی بر لب بجوی بید آن سنگها را روی در روی
 بهر نقش هنر چون نقش بینی نظر میکرد و میگفت آفرینی
 چو دید آن اوستا دیرا به بنیاد²¹⁰⁵ به بنیاد و گر شد سوی استاد
 جوانی دید در سیکل چو کوهی ز فر همتران در روی سگوهی
 گرمی پیکرش مانده خیالی چنان بدری زغم گشته هلالی
 بلا پیش از شمردن دیده جانش سزاوار شمردن استخوانش
 بخش پر خون و سرتاپای پر جان میان خاک و خون غلطیده غمناک
 بگفتش کیستی و در چه سازی²¹¹⁰ بگفت عاشقم در جان گذاری
 بگفتش عشقبا زیرانسان چیست بگفتا آنکه داند در بلا نیست
 بگفتش عاشقان زین چه پویند بگفتا دل دهند و درد جویند

۱- ل: جا ۲۰ - ل ۲ ب: آ: بر سر کوه ۳۰ - ل ۲ ب: دل پر غصه و جان پر

اندوه ۴۰ - ل ۲ ب: آ: بر سر ۵۰ - ل ۲: او ۶۰ - ل ۱ پیکری ۷۰ - ب:

آ: عشقبا زانرا ۸۰ - ل ۱ ب: آ: باید ۹۰ - ل ۲: در بند است ۱۰۰ - ل ۱: داند

وزان شیر که ماند آن مرد ناشاد بجوی شیر ماند شسته فرماد
 2095 وراق داد آن بخوار اساعز جنگ در افتد کو کهن راتیشه بر سنگ
 ملک گفت آری اند خواب تاثیر همان سدا شود کاید به تعبیر
 ناید خواب پیش ابلهان گفت که نیک و بد بیند و هر چه بشکفت

رقن جسر و پیش فرماد و مناظره ایشان

چو صبح در خب از خواب خوبخت گرفته ساغری پر شیر در دست
 سهر از جنبش دوری که انگیخت روان شد ساغر و شیرش فرو بخت
 2100 شهنشه گفت کز بخت و لفروز بجوی شیر حوا هم رفت امروز
 کشید از تن لباس مرزبانان برون آمد بر آیین شبانان

- ۱- ت : از جنگ (خلال قافیه) ؛ ل، ل، ل، ب، آ : شیشه در سنگ .
 ۲- ل، ل، ب : بر آید ؛ آ : بزاید . ۳- ل : دیر خواب از خواب بر ؛ ب ؛
 آ : از جای بر ؛ ل : خود . ۴- ل، ل، ب، آ : در . ۵- ل : ملک . ۶-
 ل : رقص . ۷- ب، آ : از بر .

سحرگه چون روان شد باد بگیر
 بر آوردند مرغان ناله زیر
 گشاد از خواب نو شین ز گس ناز
 ندیمان را بخدمت داد آواز
 چو از خواب گران بیدار گشتند
 بر سم بندگی بر کار گشتند
 حکایت کرد کز بیداری بخت
 چو شب در خواب فتم بر سر تخت
 2085 چنان دیدم بخواب اندر که گوئی
 در آمد گلرخ با صد کنوئی
 دو ساغر در دو دستش صاف و
 یکی پر شیر و دیگر پر جلاب
 سپرد آن ساغر جلاب پر جوش
 جوانی بود دیگر، هفتشش
 جوان چون شد با ساغر چاشنی
 2090 کنون این خواب را تعبیر وجود
 بزرگ امید گفتش کز همه باب
 تو خود دانی که به زین خواب نبود
 چو آن جلاب شیرین کردی آسام
 ۱- ب، آ: از ۲۰- ل: خواب را ۳۰- ل، ل، ا، ب، آ: چو زان
 بلذت شیر چون جلاب نبود
 ز شیرین عاقبت شیرین کنی کام

یکایک بارها فرمود بستان
 علاما زرا به پشت زین نشستن
 چو مرکب به رفتن شد سبکخیز
 بر آمد همچو مهر بر پشت شبدریز
 چو باد صبحدم میرفت پویان
 گل خود را کبوه و دشت جویان
 باز گشت خسرو از اصفهان

و خواب دیدن او

چنان روشن شد از تارنج شاها
 که چون شه بارگی راند از سپاهان
 2075 غم دل در گریانش زده چنگ
 همی بردش دوان فرسنگ فرسنگ
 چو در این رسید از جنبش تیز
 زره داران شیرین کرد پر بهیز
 کج بوستان دبی بود از گذر دور
 ز آشوب خلایق مانده مستور
 عیان باد پارا تافت از راه
 در آن ویرانه نور افکند چو ناه
 چو قندز فام گشت این نطع سنج
 زمین چون پشت فاقم شد ز جوتبا
 2080 جهان سرد و هوای پوشتین بود
 ملک در شقه دولت بر آسود

۱- ل، ب، آ؛ بستند ۲۰- ل، ب، آ؛ نشسته (در تصویر جمله میباید بود)

۲- ب، آ؛ بستن ۳۰- ل، ل، ب، آ؛ بیاسود.

2060 فکندہ پیچ پیچ نامہ در پیش
 ہمی خواند وہی پیچید بر خویش
 بہر خط نکتہ ای از ناز میافت
 جواب نامہ خود با نیکافت
 بسی جلا بجای سرکہ پرورد
 کہ مستازا بود آن بادہ در خورد
 مفرح چاشنمای سکر ریز
 چو بادہ تلخ فام و رعبت انگیز
 جگر ہائی نمک پرورد کردہ
 نمک بیش از قیاس خورد کردہ

2065 ہمی خورد ارچہ کامش پش میشد
 ولی میلش بخوردن بیش میشد
 چو در خود خورد شور این سخن را
 بشور ایند غمہای کہن را
 دلش از شور شیرین بیخبر گشت
 و نہ آن شوریدگی شوریدہ برگشت
 بیاران گفت در یابید کارم
 کہ بودن میں این لحاظت ندارم
 نہ شیرین باشد از شیرینی کا
 کہ شیرین یار و من دور از چنان یار

2070 بدان عزم از بساط بزم برخت
 جنبت بست و ساز رفتن آست
 ۱- ل : فکندی . ۲- ل : نقطہ ای . ۳- ت ، ل ، ل : در روشی
 صحیح این است ۴ ، ۴- ل ، ب ، آ : بریش ، خویش ۵- ت ، ل : بگرفتند
 ۶- ل ، ل ، ل ، ب ، آ : زان ۷- ل ، ل ، ل ، ب ، آ : برین .

کشد کمتر چراغ خویش درویش
 2050 بزاری چند سوئم چون چرخ است
 که داند سوز او از سوئش خویش
 غمت جز در دلم ما و اندازد
 تو گوئی جای دیگر جا ندارد
 بکش تا وارسم باری ز دغمت
 دل آگم گشته باز آورد نتوان
 چو دل نبود صبوری کرد نتوان
 کجا بیرون شود این نفس خردی
 رسن در گردن و رنجیر در پای
 منم هر روز و این شبهای بجز
 تو شب غم شب ای چو زو زین دور
 چو با و نایدت بر خود چه خندم
 2055 من ارصد بار خود را بر تو بندم
 رها کن گو چنین باشی این است
 همانم من کت اندر دل یقین است
 ترا روزی شکر باد امر اشیر
 چه چاره چون چنین افتاد تقدیر
 ز شیرین بستد و دادش بپرویز
 چو ناره ختم شد پیک بسکنیز
 عبارت های شیرین در نظر داشت
 ملک زان گنج گوهر مهر برداشت

۱- ل : که ۲۰ - ل ، اب ، آ : دلم . ۳- ل : روم زین ۴۰ - ل ، اب ، آ :

تو خوش خسی ز سوز چو زنی دور . ۵- ل : در . ۶ - ل : آد ؛ ب : آید :

۷- ل ، ب : کان (؟) .

وگر مویست اندر خنه تنگ	اگر ماریست اندر فرجه سنگ
وگر در گردش دریا ننگی است	اگر در گرد کس از آن پنگی است
وگر هست آهویی در مرغزاری	وگر مرغیست اندر لاله زاری
همه با جنس خویش آرام دارد	2040 ز بهر جنس آنچه حیوان نام دارد
نه یکساعت ز بخت خویش طاقند	نه یکدم ز آشنائی در فراقند
که میباید ازینسان یکسهم نیست	نداغم تا ازینما نام من چیست
بمنهائی چو عفتا خوی کردم	های آسا بغلت روی کردم
نه درد بلیزم آسایش نه در کاخ	روان خونم ز مرغان شاخ در شاخ
گهی در صحن و گه در بام کردم	2045 ز سودا بسکه بی آرام کردم
کسی جز سایه بهرام نباشد	کسی همدم بجز آهیم نباشد
بسان شمع سویم تا سحر گاه	تو شب در خواب و من ز راه جگر گاه
شه اندر خواب باشد شمع در سوز	بلی رسمت شاهانرا که تا روز

۱- ل، ل، ۲، ب، ۳، کو، هستان . ۲- ل، ا، ب : نه بر (در ایفورت، سفر مغرب)
دوم جمله جمله سوال است و با آنک مال خوانده شدنت. ۳- ب : ز سودایش که.

2025 کسی کز بهر من کوشد بجانی گرش ندیم دلی باری زبانی
 دل او چون مرا میجواید و بس بی خواهنده را خواهد همه کس
 تو هم دانی که مردم را همین سوت که دارد دو ستاره خویشترا دوست
 تو بر من گردگر مگر قیسی یار رسیدی بر منت زینگونه گفتار
 چو این بنیاد بد را خود فکندی گناه خویشترا بر من چه بندی
 2030 اگر مظلوم نتواند جز از داد تواند ظلم ظالم را سزا داد
 بر همین چون باتش درو بدتن چه حاجت روغنش کجاست روغن
 تو شاید با چنین مطلق عانی که مرکب با عا نداردان زانی
 مزن چندین گره برستندی که دارد از تو بر هر موی بندی
 مکن زینسان دل در مانده امی ریش که در مانده است در دست دل خویش
 2035 چنان در دل نشستی هیچ هیچ که جای دیگری نگذاشتی هیچ
 مرا خود لبس بود واع جدائی تو داعم را ملک دیگر چه سائی

۱- ل: ندی ۲۰ - ل، ب: لبی ۲۰ - ل، ب: برهنه ۴۰ - ت،

ل: نشاید چنین مطلق عانی که مرکب با عا ندارد جانی ۵۰ - ل، ب: بکران

نگہ دار دل خود را سخن نیت
 عنان دیگری در دست من نیت
 ز تهمت بیگناہی را منہ خار
 کہ نہ گل دید ازین بستان نہ گلزار
 چہ تاب دیدن من دارد آفتاک
 کہ گرمی میزد دامن کند چاک
 کی آرد کرد انکس با دہ را نوش
 کز آواز صراحی گم کند ہوش
 کسی کز من بگفتاری شود فرو
 گرم بیند غم جان بایدش خورد

من اپیشش دمی بی پردہ باشم
 بدست خود ہلاکش کردہ باشم
 کسی کو میدہد تفسیدہ را آب
 بروغن دادہ باشد سعدہ را تاب
 دلش روزیکہ پہلوی من آمد
 نہ من خواہم کہ خود سوی من آمد
 کنون چند آنکہ میرانم ز پیشش
 تمنائیش بیینم بہ خویشش
 من آخر مردم ہر چیز دانم
 طریق مردمی ہم نیز دانم

۱- ل، ل، ل : دل خود را نگہ دارم ؛ ب، آ : اگر خود را نگہ دارم . ۲۰- ل : تمنای کز

ل، ب، آ : دیگران . ۳- ل، ب، آ : منہ . ۴- ت : چہ یار د کرد آن نہ

۵- ل، ب، آ : من . ۶- ل، ب : وگر . ۷- ل : این بیت

نیت . ۸- ل : این بیت ہم نیت . ۹- ل، ل، ب، آ : را .

خود اندازی بازار شکر شور
 ز هوی تلخ با شیرین کنی زور
 2005
 ز شیرین روزه مریم کنی بیش
 پس از شکر گشائی روزه خویش
 چو از تنگ شکر برداشتی بند
 مژدی یاد شیرین شکر خند
 چو لب در جوی شیر آمد کنونم
 چو همبران شدی شنه کنونم
 مکش زین طعنه شیرین با پاپی
 که جوی شیر شیرین نسبت بروی
 توفی شیرین تر از چاشنی گیر
 که بر شکر فرود آورده ای شیر
 2010
 محو چندان کت آب افیون نماید
 چه پنداری تو ای مافبران دوست
 به بد عهدی چو گیتی زود سیرم؟
 که بمرم چو تو من نیز در پوست
 من آیارم که تا همت گزیدم
 بگشتن چون فلک بالا وزیرم؟
 اگر بندند در پیشت گرویی
 بجز تو در خیالی هم ندیدم
 و بال کو بکن بر من چو کو بی

۱- ل، ب، آ: چو لب ۲۰ - ب، آ: شیرین است ۳۰ - ل، ا:

شیرین پری: ب: شیرین ترین ۳۰ - ل، ب: شکر ۵ - ل: بندی

ل: بند ۶ - ل: دارای تحریف است و همانا نسبت ۱: خیال کو بکن بر من کو بی

شدم بر هر چه فرماید بگانه
 چو گردد سوز آتش مجمر افروز
 شفاعت کیست کاید در میانه
 تو اندگفت خود آهسته تر سوز؟
 چو تابستان کند خورشید را گرم ¹⁹⁹⁵
 تو اندگفت حربا کاندگی نرم با
 چو بیرون داد شاه از دل و مغز پیش
 کنون منم برون ریزم غم خویش
 امید از دوستی مارا چنان بود
 که خواهم با تو دائم همغان بود
 ز آمیزش که دارد نور با نور
 نتخواهی بودن ازین بگریبان دور
 گمان تقاد کافت رخا
 بچشم دوستی زانک غباری

2000 یقین شد کان وفا و مهربانی
 فریبی بود بهر من زبانی
 و گرنه بر کس این تهمت توان
 که خود می نوشی و خوانی مست
 خود از پیمان من بیرون نهی کام
 مرا بر عکس بی پیمان نهی نام
 کنی خود با هماغوش دگر جو
 دهی گوش من بنجو ابرتاب

۱- ل : تو اندگفت کس کاندک تری نرم ؛ ل۲ : ب : کجا خرم ما بند سبزه نرم

۲- ل۱ ، ل۲ ، ب : بود . ۳- ب : ما . ۴- ل۱ : مرزبانی ؛ ل۲ ،

ب : بر مازیانی .

ورا ز بیچارگی نام شغبناک
 فرستادی بسوی من بنانی
 مفرح نامه ای کز ذوق آرزو
 نه نامه کز غم حرز امان بود
 1985 چو دیدم بر سرش نام مبارک
 به خرده خرد کامی دگر یافت

ز سر تا پای آن فرخنده تصویر
 در آن پرسش که از یار کهن بود
 شدم ز انگونه بادولت هجانش
 1990 کنیز اویم آرد ارد عزیزم
 که باشم من پرستار کینه
 زیادی کز من آمد در دل شاه

چه یارم کرد با دوران اعدا
 سوادی پر ز آب زندگانی
 امید مرده در تن زنده شد باز
 که تعویذ دل و آرام جان بود
 گوش بر دیده سووم که تبارک
 بهر خط خاطر آرامی دگر یافت
 بود از مرد میهای هیچ تقصیر
 فراوان ز آرزو مندی سخن بود
 که خود را کردم از دولت فراموش
 و گر خواهد گذارد هم کنیزم
 که روزی بگذرم شه را به سینه؟
 ز سادی پانهادم بر سر ماه

۱- ل ۲ ب؛ نامی . ۲- ل ۱ ا ب ، آ؛ بایار . ۳- ل ۱ ا ؛

این بیت پس از بیت ۱۹۹۲ آمده است . ۴- ل ۱ : و ؛ ب : او .

نیایرا که خسرو کرد تحریر جوابی باز میگفتش کلوگیر
 تخت آغاز آن دیاچه ناز که راز عاشقان را بود غماز
 جواب نامه شیرین بخسرو

بنام نقشبند لوح هستی که بر ما فرض کرد ایزد پرستی
 خرد را با کفایت کرد خرسند سخن را با معانی داد پیوند
 دو در را کو به پیوند آشنا کرد به تیغ از یکدگر نتوان جدا کرد

وگر خواهد دو تن را نافرهم بصد زنجیر نتوان بست با هم
 اگر پیوند خواهد در جدائی ستیزه نیست با حکم خدائی
 چو تقدیر است ما را قطع پیوند رضا دادم به تقدیر خداوند
 چو وقت آید که این غم بر سر آید مراد از بام و بخت از در آید
 تو نیز آید و ست کآزار منت هست چو روزی باشم روزی شوی دوست
 ز دوریت ارچه دوزم از به کام چو افتاده است مسامح بنامک

۱ - ل : میدادش . ۲ - ل : آ : با سر . ۳ - ل : ای شنه
 ۴ - ل : ز دولت ؛ آ : ز ریت .

سحر تا شام خار سوختی ز آه	میان خار غلطیدی شبانگاه
به پشت خار خونی نیم نمی	خلیده چوند فشی در ادیمی
ز پاکی دام و دگشته ندیش	نه ترس از گرگ و نی از شیر همیشه
1780 گهی نقش پلنگ از دیده شستی	که از خرگوش خوابی و ام جستی
گهی در آندوی چشم دل بند	زدی بر چشم آهوی بوسه می چند
که از سودای آن حال و لفرز	سواد دیده کردی خال هر یوز
که از دندان بریدی سبلی شیر	بخوردی و شدی از جان خود سیر
گهی اشک گوزمان پاک کردی	ز بهر زهر غم تر پاک کردی
1785 هوایش را چو عصمت در میان بود	نه نیش سود و نی آنش زیان بود
تن مردم چو شد ز آلودگی پاک	پلنگش آهویست و زهر تر پاک
رسول پاک در پاک سفته است	که پاکی را سلاح مرد گفته است
گهی در گوشه با مرغان نشستی	ز وحشت دل بدیشان باز بستی

۱- ل ۲ ب : سواد دیده کردی خاک بر یوز ؛ آ : سواد دیده کردی حک شب و روز

۲- ل : این بیتا افتاده است .

1765 از آن نالش که او کردی بازده
بنالیدی با و از صدا کوه
بگریه ز آستین الماس میرفت
سرشکس سنگر از الماس می

بر آوردی چو آه صبحکاه
گرفتی آتش اندر مرغ و ماهی
چو شیرین که گهی پیش رسیدی
نمک بودی که بر ریشش رسیدی

1770 چو مرغی تشنه کابی بنیازدم
درو دیدی و افتادی بجواری
نه آن یابد نه بی آن گیرد آرام
میان خاک غلطیدی بزاری

ز محنت ساخته پیرایه خویش
دلش از هوش و هوش از وی رسیدی
سپهر افسون غم در وی دیدی
گریزان از خود و از سایه خویش

1775 ز حیرانی بکار هویشتم گم
شدی از دست چون شوریده گان
نه مغزش رانسان هوشمندی
بروش دیده اشک انداز بودی
بماندی بیخبر چون سایه داران
شبش چشم از غنودن باز بودی

شده دیوانه همچون دیو مردم
نه خوابش را افسون چشم بندی
۱- ل. ۲ ب. آ: نالیدی. ۲- ل. ۱: یابد. ۳- ت. ل. ۲ ب. : شده. ۴- آ. ل. ۱:

بازده. ۵- ل. ۲ ب. آ: نه در مغزش. ۶- ل. ۲ ب. : نه در خویش

چو دل برسیم دارد عاشقش بیاید داشت از سیمین برش دست
 بجان کن خدمتی کز یار باشد که خدمتکار زر سیار باشد 1755
 بجز مردم ز مردم خواستن چیز تهی چشمی بود بی دیدگی نیز
 آواره شدن فریاد از عشق

شیرین

جوهر سنج دریای معانی چنین کرد از سخن گوهرشانی
 که چون بر کوه شد فریاد دلنگ ز غم بی سنگ شد با آنمه سنگ
 نه جوی شیر بر دلجوی میکند که بهر فنون خود را جوی میکند
 1760 نه تنها کوه میکند از پی جوی که گاه هی کوه میکند و گهی سوی
 ز عشق آتش بدامانش گرفته ز دامان نعل در جانش گرفته
 از آندودیکه سر بر زد جانش گدازان گشته معترستخوانش
 نه سوی آنکه سوی از عشق تابد نه هوس آنکه خود را باز یابد
 ز شوقش موی بر تن خار گشته مژه در چشمها مسمار گشته

۱- ل. ا. ب. ۱؛ ن. ا. دیدگی ۲- ب. ۱؛ جوی . ۳- گشت .

بو عده شاد شد فرماد جانکن چو بر امید گوهر مرد کاکنن
 بدان وعده همه شب خرقی داشت زجان شادی زجانان یغمی داشت
 جوی کندن فرماد بدستور شیرین
 درکوه سبتون

برون آمد چو صبح عالم افروز 1745
 بکوه انداختن فرزانه فرماد
 کبوه سنگ شد چو کبوه پولاد
 دل خارا بنیروئی بهمی کند
 چنان برکوه میرد تیشه تعجیل
 که سنگش سرمه میشد میل در میل
 چنان میداد ز آهن سنگراتاب
 که هم آتش برون میجت هم آب
 چو بر کارش فتادی چشمش یارش
 یکی راده شدی نیروی کارش
 بنظاره شدی که که پریروی 1750
 نشستی یکزمانی بر لب جوی
 چو دیدی دستگاه کو بکنرا
 گزیدی پشت دست خویشتن را
 امیدشرا بو عده بند کردی
 بدان وعده دلش خرسندی
 بگنجی گر چه نوش کردی ضمیرش
 ز پر چشمی نبودی دلپذیرش

مرد نامرد بر گنجِ انپی قوت کشد مرد از میان سنگ یا قوت
 بگو بهی قانعم با اندکی مزد نه کارم با عسس نه همیم از درد
 به تنوائی آزیس کا سوده کارم سرا بنوهی مردم نذارم
 نفیر خلق جستن برد خویش صداعی باشد از بهر سر خویش
 خریدار کسی شد خلق مشتاق 1735 که دارد نام و ناموسی در آفاق
 نرسد هیچکس گننام را حال که موران اینند از بیع و دلال
 کنون کم دولت شد کار فرمای خود از دولت نهم بر آسمان پای
 کشم جوئی در آن خااری دلگیر که جدی آرد فرود از آسمان شیر
 بشرطی کا فکنی در کار من نور ز روی خویش بخشی مزد مزدور
 بگرد من بر آئی گا هر گاهی 1740 نمائی آفتاب از بعد ما هی
 چو بیدل دید شیرین کو هکنرا برحمت در پذیرفت آن سخنرا
 ۱- ل : زند ؛ ل ، ب : هر دو ۲۰- آ : گوهر ۳۰- ل ، ا ، ب : نینیا
 ۴- ل ، ل ، ب ، آ : بیدار ۵- ل : دو لقم ؛ ب ، آ : کنون کاب
 دو لقم ۶- ل : بر ۷- ت : آفتابی ۸۰- ل این .

1720 چو خواهد گشت زرگر تنگروزی هوساکی کند در کفش دوزی

پدر کاگاه گشت از پیشه من به تیشه کرد پاره ریشه من

بسی تادیب کرد از هر منط ساز نیامد زین هوسبازی لحم باز

بر نخبش داشت از آزار من دست بآب دیده شست از کار من دست

بصد نو میدی از خود دوریم داد بر آهنگ سفر دستویم داد

1725 روان گشتم ز شهر خویش با کام وز آن کشور دین کشور زوم کام

چو مردان دستکاری پیشه کردم چو بازان دستم زد خویش خودم

چو دیدم پادشاهی خود همین بود که خون دل در انگشتم گمین بود

بنیم زین پس تحت و تاج محتاج خوی پیشانیم بس دره التاج

هنزد از او بازوی زر الفنج مدان کم کان دوار در هاست برگنج

1730 چو شیراز است خورد از پیشه خویش چشان جابی دگر چه پیشه خویش

۱، ۲، ۳، ۴ - ت: این بیتها افتاده است. ۵ - ب، آ:

ز خون. ۶ - ل، ل، ل، ب، آ: تاج و تخت. ۷ - ل، ل، ل، ب:

آ: سزد آزا. ۸ - آ: چشان.

که با من راست گویی گوهرت صیفت
 دیارت را چه نام و نسبت اریکت
 مامل کرد مرد از هر صوابی
 ندید از راستی بهتر جوابی
 ز لب بگشاد قول استکاران ¹⁷¹⁰
 که کز نبود خیال نخبیاران
 من اندر نسبت از خاقان صنم
 بگوهر صاحب تاج و نگینم
 بقصر دولتم مانی وارزنگ
 طراز مهر می بستند بر سنگ
 بر آنم داشت این طبع هوسناک
 که چون ایشان شوم استاد چالاک
 دین صنعت چنان آشفته بود
 که کردم دولت شاهی فراموش
 خبر در گوش خاقان گفت دستور ¹⁷¹⁵
 که ماند از تاج شاهی گوهرت دور
 مدام از تیشه مغز سنگ خارد
 هوس نی بر نگین بر سنگ دارد
 چو باشد مهره سار کار با شیم
 بیاقت و ز مردکی نهد چشم
 چو دولت را بر فتن باشد آهنگ
 زند مقبل بکار مدبران جنگ
 چو آید بخت دهقا ز اگرانی
 دلش مایل شود بر هفت رانی

۱- ل ۲ ب ، آ : فصل ۲۰ - ل ۱ ب ، ۳ : نسبت خاقان ۳۰ - ت ،
 ل ، ل : سحر ۳۰ - ل ۲ : چنانم فتنه شد برش .

رود هر موری اندر گوشه خویش
 همه کس باده کش در جایگاهی
 تنده در عمل بهتر ز جوله
 چو ز دخت این کرده کار سخت
 هر آن مرغی که روزی سنگ دارد 1700

من اندکاو کاو توشه خویش
 من اندر خاک خوردن زیر چاهی
 از آن معنی که این رهست و آسپاه
 ستیزه چون تو اعم کرد با نخت
 نه باروزی ده خود جنگ دارد

گدائی را نهادن نام شاهی
 بچشم لطف می بیند خداوند
 مهنرین است چشم مهربانی
 بچشم مقبلان نیکو نماید

نه بس زیبا بود گر راست خلهی
 ولیکن در غربت آرزو مند
 چو چشم از مردمی دارد نشانی
 چو اقبال آدمی را رو نماید
 بجنده گفت شیرین طرف حالی 1705
 مرا ز انگونه هم ابده مسند
 بدان دانا که مار دانس آموخت
 که پوشی گوهر را از سفالی
 که سنگ از لعل نشاستم گل از خار
 بهر مغز از خرد شمعی را فروخت

۱- ل- غریبی ۲۰- ل: در؛ ل۲، ب: با سفالی ۳- ل۲،
 ب، آ: زینگونه .

درختی از نبات و سروی ارقند	در آمد چاشنی گیر شکر خند
ز فرق مطبخی خوانی زیاقوت	فرو دا آورد بهر قوت و قوت
سزاواردهان یکن خواهان	1685 در آن آرایش بر رسم شاهان
نشاط انگیز گشت از میوه و می	چو نعمت خورده شد ساقی یابی
شراب تنخ را بروی شیرین	فرو میبرد خوش فرواد مسکین
کجا باشد این به روزگاری	شراب و خلوت فدای گونه یاری
طلب کرد از دلش راز نیا زرا	چو سرخوش دید شیرین بهما زرا
فرست را چو گشتم کار فرمای	1690 که در سیمای تو از فرق ناپای
کز نیشان با فروستان نمائی	گو اهی داد دل کز خسروانی
گد را اتمت شاهی محاست	جو ان کاروان گفت این بخت
کسی کز سنگ روزی می تراشد	کجا با خسروان هم سنگ باشد
بدا ز من کونه چون من سنگ روزی ^۳	گدائی کوزد و دان سنگ روزی ^۱
مراد کوه جاکنندن بود کار	1695 بکاکنندن رود هر کس به کوسار

۱- ل، آ؛ ۲- ل، ۳- ب؛ ۴- از ۳۰- ب؛ این بیت نیست.

زا بروی هلالی پرده برکن
 صنم چونید کودل ریش دارد
 کرم گنڈا شمش کز خوبی خویش
 بدست ناز برقع کرد بالا
 1675 تن فرمود از آن نظار نخست
 ز حیرانی زمانی بیخبر ماند
 چو حالش دید شیرین دوش آواز
 میان بر بست و ساز کار برد
 شکر لب دپس و فرمود پیش
 شدند از کوه سوی مقصد خویش
 اظهار کردن فرهاد عشق خود را شیرین

1680 چو پنهان کرد رو خورشید رخشان
 طلب فرمود شیرین کو که نرا
 ز بیرون سرایش پیش خود خواند
 به تعظیمی که واجب بود بنشان
 درون کوه چون لعل بدیشان
 که تا مشغول دارد خویش ترا

۱- ل، ل: ۲؛ زکات را نغمه دارد ۲۰- ۲۱، ب، ۲۲: دل از م- ل، ب، ۲۳: دل داده

یاید ساختن جوئی به تدبیر
چنین کاری جز از تو بریاید 1660
کز آنجا تا با آسان رسید شیر
فت را کو گوا با خویش دارد

در آن منگر که من خود شیر خوارم
چو میش را بود آینه بی رنگ
که گرچه شیرستم هوشیارم
ببیند صورت آینه در سنگ

جو ابش داد مرد سخت بازو
و گرنه کی گذارد عقل چالاک 1665
که مزد دست من نه در ترازو
که بهر نیه نقدیرا کنم جان

شکر لب گفت کاینجا چیت با من
بخواری بر زمین غلطید فریاد
که مزد چون توئی زیم بدامن
زمین بوسید و راز سینه نکشاد

بگریه گفت مقصودم نه مال است
هر آن صنعت که بر سنجی مالی
بزر زرخ هنر کردن و بالست^۵
بجای گوهری باشد سفالی

مرا مزد از چنان خسار دلدر 1670
تاشائی که باشد دیدش مزد

۱- ل، ب، آ؛ دیش . ۲- ل، ب، آ؛ شیر خوارم ۳۰- ل، ب؛ و لیکن؛

ب؛ و گرنه . ۴- ل، ب، آ؛ بزاری . ۵- آ؛ که مزد کار من دید جالست .

بہاری دید در زیر نقسانی
بزاری گفت فرما دست نامم
بسختی چونکنم پولاد را تیز 1650

وگر تیشہ بہ سنجار آیم
چو روشن کرد مت کاین کو بکن کیت
کہ تا گفت تو در گوشم رسیدہ است
ضمم گفت از من این پرسش آ 1655

ولیکن خواہمت فرمود کاری
بعزم کار چون ز انوشی رانی
بلکوستان از من از بزو میش
ز شیر آرنندگان جمعی بانبوه

نہقہ زیر ابری آفتابی
در این حرفت کہ مینسی تمامم
بہر زخمی بود کوی سبکخیر

بصنعت پوست از موبر کشایم
تو نیزم بازگو تا نام تو حیت
ز بی خویشی ہمہ ہوشم رسیدہ است
رہا کن سرگذشت من در از است
کشیدن جوئی اندر کوی ہساری

ضرورت کار فرما را بدانی
رمہ دارم بہر سوا ز عدد میش
در آمد شد بر بخت از سر کویہ
۱- ل، ب، آ: نگاری . ۲- ل، ب، آ: بیوشی . ۳- ل، ب، آ: ضم

۴- ل، ب، آ: بریدن . ۵- ل، ل، ب، آ: آن . ۶- ت: کم و بیش
۷- ل، ب، آ: گھہ

بهمواری و صفوت چون بوری که بر رفتن نمیارست موری
 بحیرت گفت کاحسنت ای هنرند کز آهن سنگرادانی چنین کند^۳
 1640 همی شده نظاره جوی و بجوی^۴ نظر میکرد روی موی در موی^۵

عنان میداد هوش کوه ترا که دید از دور ناگه کوه کن را
 شتابان شد بصد غنبت پیشش وز آنپس کرد لحتی جستجویش^۶

جو انی دید خوب و سر وقامت بکوه انداختن کرده اقامت^۷

از و هر بازوئی ز آهن ستونی ز تیشه بیستون پیشش زبونی

بپریش گفت کای مرد هنر سنج بکوه از تیشه آهن زر الفنج 1645

چه نامی و چنان نیزنگ تیار که پیش صنعت ارژنگ تیار

بگوش مردگان آواز بر شد چو آواز ارشیدن بخر شد

۱- ل، ل، ب: حسنت ۲۰- ل، آ: جوانرد ۳۰- ل، آ: کرد ۳۰- ل، ل

۲- ب، آ: بر لب جوی ۵۰- آ: موی بابوی ۶۰- ل، ل، ب: ب که دید

ناگهی آن کو بکن را؛ ت: این بیت افتاده است ۷۰- ت، ل: وز آلفن ۸۰-

ت: این بیت افتاده است ۹۰- ل، ل، ب، آ: قیامت .

1625 نه دلداري رکس نه ياري از ياد هم از دل دور مانده هم ز دلدار
 دلي و صد هزار اندوه بردل ز بي سنگي غمي چون کوه بردل
 بتنهايي نشستی در شب تار همه شب تا سحر گبرستی زار
 ز پنجوايي شدي چون ماه بر بام فرستادي بدست باد پيغام
 کشيدی هر دم از دل دور باشي فلکدي چشم انجمن اخراشي
 1630 شش تا صبحگاه اين کار بودي بروش کار خود سوار بودي
 حبيبت را برو زاندي زانده گهي در دشت گشتي گاه در کوه
 فراوان صيد کردی دام و دوا بدنيا دشتي مشغول خود را
 شبانگه باز گشتي سوي خانه نشستی هم بر آئين شبانه
 چو لختي کوه از اينسان بي سپرد بکوه ميستون روزي گذر کرد
 1635 فرس ميراند دروي با دل تنگ ز نعل رخس ميريد فرسنگ
 ز خارا و يد جوئي ساز کرده رهبي در مغز خارا باز کرده
 دروسنگي تراشیده چو سندان پديد و نقر چو نکلر گزند
 ۱- ل: با ۲۰- ب: اين بيت نيست. ۳- ب: اين بيت هم نيست. ۴- ل: ب: آري

1615 در او چید چون در گل گیائی
غلط کردم که در گنج ارد هائی
پراز صد گونه نعمت دید خوانی
در و پالوده وصلوا جهانی
تخت اندر تک شد چاشنی گیر
نشاند آنکه نواله عرق در شیر

شکر خائیده شد در زیر گازش
بجگج انداخت بارش مهره نوش
چو شیرین دید شربت را برومند
صدف بست ز باران قطره نوش
در افکند آب در وی قطره اچی
بجلو او در شد انگشت در ایش

1620 دمی باد لبر اندر کام دل ماند
دلش آسوده شد چون کام دل راند
شبان روزی کشیده در برش تنگ
همی همی دوره فرسنگ فرسنگ
بر آنسان کرد جلاب شکر نوش
که شد حلوائی شیرینش فراموش

خبر یافتن شیرین از عقد کردن خسرو شکر

و بصحرارفتن و ملاقاتش با فریاد

خبر شد چون شیرین شوش
که خسرو شد شیرین دگر خوش
که از جور فلک دل تنگ میبود
گهی با بخت بد در جنگ میبود

۱- ل، ۲، ب، آ: شماره‌ری ۲۰- ت: این کلمه افتاده؛ ل، ل، ۲: خبر میشد

روا باشد که چندين کرده پر بهيز
 سر انجام افساد آتش کنم تيز؟
 مرا خواهی تو کس خواه اشتیاق
 که بی تزویج دورم ز اتفاق
 ملک کفا که هست این سهل کاری
 بکا بینی میسر ز دهر تو یاری
 همین دم موبدان را شو طبکار
 که تا فردا ندارم صبر اینکار
 صنم گفت ار چه جانت نا صبور است
 بپا اشب که فردا هم نه دور است
 ملک با کام از آن سر و سر خند
 با غوشی و بوسه گشت خرسند

1605

عقد کردن خسرو شگرا

عروس صبحدم چون پرده برداشت
 جازا جلوه خورد نظر داشت
 سپهر اندر نشا ر جبهه حالی
 طبقه ما را ز گوهر کرد خالی
 دو کار افتاده که ترا صد امید
 شدند اندر پی پویند جا وید
 طب کردند موبد را نهانی
 که عهدهی ببت بر رسم مغانی
 چو شد شرط ز ناشوئی همه ر است
 مراد آماده گشت و داورى است
 ملک در پرده باد لدا بنشست
 بتاراج شکر شد طوطی مست

1610

۱- ل: ۱ ب: بکا بینی خوش از د: ۲۰- ت: آ: جانم ۳۰- ل: ۲: شیر و ...

1960

چو آید میهمانی کس نتواند
 اگر خود من مجبمانی گرام
 من و خاکدردت زین پس زینا
 بعنوان چون مسجلی گشت پیشور
 پری پیکر چو دید آن نامه نقر
 پراز حلوای شیرین یافتنی
 بزیر هر خطی رمزی نوشته

1965

زفتش لقمه ای در لعل خندان
 رطبهای که کار خاری کرد
 چه خواند آن ماجرا تا پایان
 بموزونی دیر خویش را جست
 قلمزن کرد گل با مشند
 ۱- ل ۲: وگرم ۲۰- ل: گرم ۳۰- ل: زفتش در گلو آن نقل خندان
 ۴- ل: ماندش ۵۰- ب: آ: گل

مگو شدم بعد ازین در جستن کام
 سر خود ز آستان دور دارم
 شدم راضی بذل بی نصیبی
 بدست دوست بگذارم برت
 مگویم بر چه زان بیتاب گردی
 چو حلوا خورده باشد یا حالا
 چو می نوشیده باشد عاشق
 متاع یک داری چون تو دربار
 ز مشتاقان چه چاره سیمت را
 نه تنها عاشقان مستند و قلا
 بود معشوق و عاشق شهر گیتی
 اگر تونی یکی صد یار گیری
 بهمد وزم دو لب زین گفتن خام
 ترا در کار خود معذور دارم
 بمیرم چون غریبان در غریبی
 ز خواب خوش نشور انم سرت را
 مگر زین آرزو سیراب گردی
 من آخر صحن حلوا را کنم پاک
 شوم از جرعه آن مندم از دست
 ضرورت باشد از جوئی خریدار
 فراوان مرغ باشد یک صحن را
 که زیبا نیز خوابد حسن خود فاش
 که گلنیم مغز باشد باده بی پوست
 یکی زان صد منم گرد پذیرد

1950

1955

۱- ل ۲- نگیرم . ۲- ل ۱، ب ۱، آ: شوم . ۳- ل ۲، ب:

نشور انم ز خواب خوش سرت را . ۴- ل : نگیرم .

مشوغره چنین نیر از جوانی
 که از نو تا کمن فرقی ندانی^۱
 چو گیری با حریف تازه جامی
 کمن را هم ز دور آخر سلامی^۲
 چو باشد در سرائی منعمی سور
 گدائی نیز نمانی یابد از دور^۳
 چو فرمائی بنزد یکان براتی
 بدوران نبرده آخر رکاتی
 چو خاصان ز ادبی ز انب شرابی 1940
 به محرومان کم از بوی کبابی
 چو بخشی همنشینان را مرادی
 جدا افتادگان را کم زیادی
 چو خانی عاشق نورابد هیز
 ز درخاکی روانکن بفرمانیز
 چو امزدان چو پیش آرنده خونی
 سگی را نیز بخشند استخوانی
 چو سوزد مقبلی در خانه خودی
 رسد هم سایگان را نیز دودی
 و گر محروم خواهی کردن از خویش 1945
 مخیرم نیز نام آرزو بیش

۱- ل ۲، ب، آ: که یاران کمن از پیش رانی؛ ت: مصراع دوم

مکر است. ۲- ت: این بیت نیست. ۳- ل ۲، ب: برای

۴- ل: این بیت پس از بیت ۱۸۴۲ آمده است. ۵- ب: جام. ۶-

ل، ل، ب، آ: سوی. ۷- ل: نیزم؛ ل ۲، ب: دوم.

1925 وگریاری نبود اندرین نه
 غلامی بوده ام آخر بخانه
 خدا و ندان که قدر بنده داند
 غلامان را چنین از در زانند
 غلامی کو کمن پیوند باشد
 نه بنده بلکه خویشاوند باشد
 وگر چه حُجره و جلد است و کای
 مکن بر برده نو استواری
 دل از میل کهن مگسل که سود است
 شراب کهنه داروی وجود است
 1930 ورنه آنرا وفا داری قییم است
 چرا اینجا کرده ایم کجا هم است
 اگر چه دوستش دشمن نباشد
 ولی در دوستی چون من نباشد
 گل اندر تازگی از سر و کم نیت
 ولیکن در وفا ثابت قدم نیت
 بتان را اگر چه باشد یار بسیار
 بود بسیار فرق از یار تیار
 نصیبم گرز تو نامهربانیت
 نه از تو گرز قضای آسمانیت
 1935 گرفتم خود کت ای سرو خزان
 نگیرد صحبت دیرینه دامان

۱- ت، ل، ل، ا، ب : زخانه . ۲- ت : بیرون . ۳- ل، ل، ا، ب : برده (؟)

۴- ل : تلخ . ۵- ل : دوست چون ؛ ب : دوست جز ؛ ل : آمده است

خود . ۶- ل، ا، ب، آ : ولی در تازگی . ۷- ل، ا، ب، آ : کت خود .

ترا چون دل بسویش مهر باست
 1915 ستم بردل خداوندی باشد
 مرا تو جانی و او جان نیست
 شود با هر که هوا به آشنادل
 دست این جنگ تو اکنزد بادل
 چو جوید کس خرد مندی باشد

بگفتن میل در قالب نیاید
 حدیث عشق کرد دل نیت با بود
 که این کار دست از لب نیاید
 مبارکباد کن خود را ز خسرو
 نمودار زبان باد نیست در پوت
 بعشق تازه و همخوابه نو
 ز لعلت شربی کور ابکام است

1920 اگر تو وقف او کردی همه چیز
 نشاید یافت کام از حیده تویی
 نصیب خود بجل کردیم ما نیز
 ولی زانگونه هم با او مشوشاد
 کسی روزی خورد کور است بوی
 ز بهر ما به آبی بود تقصیر
 که ناری ز آشنایان کمن باد
 بجوی دیگران چون میرود شیر
 گر او یار است فی ما خابویم
 که ما هم روزی آخر یار بودیم

۱- ل ۲، ب ۲: ت: گرید. ۲- ت: ۱ و ۲- ل ۲، ب ۲: آ: زینگونه.

۳- ل ۲: خوش، آ: خرد. ۵- ل ۲، ب ۲: مانی.

بلی اینست رسم آدمیزاد
ولی من گر چه صد فرسنگ دوم
چنان نزدیک تو گشتم ز جیش
نه از کوی تو زان بر تا فتم چهر

1905 غمی کور او چو جان با تن و دست

ولی چون دیدت کز من بولی

بچشم افشاندم از خاکد رت نور

چو دیدم خود ترا حاجت همین بود

بصد رنجبت شدی با او یگان

1910 بلی آنرا که باشد سرکاری

مگس را خورد با جلاب نتوان

اگر جز با منی راضیست رایت

که دور افتاده را دیر آورد یاد
چو بینی روز تا شب در حضورم
که صد فرسنگ دور افتادم از خوش

که دل بی میل شد با طبع سیمیر

ز تن بیجان برون آید گشت

مکروم چون گرانجانان فضولی

وزان در همه چشمم بد شد م دور

گلت را مرغ دیگر در کین بود

مرا هم خود برون کردی ز خانه^۳

تکواهد بر سر خود هیچ خاری^۴

خسک در زیر پهلوی خواب توان

رضا دادیم ما هم با رضایت

۱- ل. ل. اب. آ: چه بد سمیت . ۲- ت : این بت نیت . ۳- ت

این بت هم نیت . ۴- ل : خواری .

کسی را بر مرادش دسترس نیست	کلید کار او درد دست کس نیست
پس آن بهتر که در امید و در بیم	نه سپید آدمی گردن ز تسلیم
پس از نام خدای آسمانی	برون داده جراحتهای جانی
که شمع دیده شیرین شکریز	که چون شمع و شکر شد خاطر انگیز
سلام من که دل در دام دارم	علامم لبیک خسرو نام دارم
بخواند با هزاران بیقراری	پس از من پیش خود مال بزار
بگوید حال من پیش دل خویش	که مردم زین دل بجاصل خویش
نیم از یاد تو یک لحظه خاموش	فراوشیم گوئی شد فراوش ^۲
نه خوش دارد شراب لاله رنگم	نه دیگری دلبوش آوار منگم
صراحی وار در مجلس زبونم	که لب پر خنده و دل پر زخونم
توئی کت گذرد بر دل که روزی	برین در مستمندی داشت سوزی

1890

1895

1900

۱- ب، آ، کس ۲۰ - آ : بخا هر ۳۰ - ل، ا : گریه ؛ ل،
 ب : گوید . ۴ - ل، ب، آ : نیم یک لحظه از یاد تو خاموش -
 فراوشیم شد گوی فراوش . ۵ - ت : بود .

وزان پاسخ قیاس خویش گیریم بدان اندازه کاری پیش گیریم
 1880 ملک و فرمود کاین معنی صواب است کلید هر سوالی در جواب است
 دبیر خاص را فرمود تا زود کند لوک قلم را خنجر آلود
 باطلای ملک مرد مهر اسبج و شانداز کلک چوبین گوهرین گنج
 تخت از زیر کی و هو شمندی سخن را داد منشور بنی

عنا بنامه خنجر و شین

بنام آنکه تن را نور جاداد خرد را سوی دانائی عان داد
 1885 خدائی کافر نیش کرد بر پای در روش جابی و بیرون از مهر جابی
 نه چون ما بندگی را مانده در نه خداوندان عالم را خداوند
 چو خواهد دوستان را دوستگانی کند در چشم یکدیگر گرامی
 و گر خواهد چراغ مهری نور زد لعلها مهربانرا کند دور
 اگر نیکیست و گر بدی کم و کاست همه حال آ نشود کورا بود خاست

۱- ل: سخن ؛ ل: آ ؛ ب: آ ؛ گ: ۲- ل: ؛ گ: برگنج ؛ ب: ؛ گ: برگنج ؛ ۳- ل: ؛

ب: آ ؛ ب: ۳- ل: ؛ ل: ؛ ب: ؛ ب: ؛ ب: ؛ آ ؛ ب: کند .

در آن آئینه نمباید همپیز	دگر آئینه بیند دوستان نیز
شمش گفتا که اینها چند گوئی	چه آئینه نشاید عیب جوئی
چنان آئینه صادق خوانند	که میگوید دروغی راست مانند
1870 نه هرج آن رسد داند کس درست	نه هرج آن که نماید نیز نیست
کند هر کس بقدر عقل خود کار	چه داند کس نهایت را نمود آرا
هم اول گرفتوان دیدن بد خویش	نیاید هیچکس را روز بد پیش
بچاه افتادن مردم ز کویست	و گرین فقد آنهم سیورست
گذشته خود گذشته از بود و نابود	پشیمانی نمیدارد کنون سود
1875 کنون آینه را باید نظر داشت	که از دل چو نتوان اینبار برداشت
بزرگ امید گفتش کا بنچه ربه است	منت گویم دگر به دان خدای است
رو انکن نامه ای بایاد کاری	عتاب و لطف را در وی شماری
جواب نامه را چون باز خوانیم	مزا بخش هر چه باشد باز دانیم

۱- ل: ۲؛ نباشد ۲- ل: ۱، ل: ۲، ب: آ؛ نه هر چه ۳- ل: ۲؛

پدیدار ۴- ل: نه کوریت .

1855

پس آنکس کو دورنگی را نشان است
 حقیقت قره العین زمانست

چو این ماورونگ آمد ز رنگ
 کجا زاید از و فرزند گیرنگ

ز ابلق کره ادهسم نیاید
 که مارپسیه مارپسیه زاید

و از صد آدمی یکتن گزیده است
 خدایش از رحمت خویش آفریده است

چو روشن شد تحقیق انمعانی
 که کس را نیست بوی مهربانی

سکایت چون ز بیمبران کنی ساز
 تخت از خویش باید کردن آغاز

مشو بر طره شیرین شکن گیر
 و گر گیری تخت از خویشتن گیر

ز عیب آزاد بینا نمی نهند
 که عیب خود بچشم خویش بیند

نشاید بهر خود بود از سر زور
 به سبکی اهل و اندر بدی کور

ز تیر انداز اهل راست می پذیر
 زندگر چه بیگ ناوک دو بخیر

نمودار دوئی کز چشم کز حاش
 بود نیمی دروغ و نیمه ای راست

ز راهی خویش ساز آینه صاف
 بنقد خویش هم خود باش صراف

1860

1865

۱- ل، ب، آ: جهانست. ۲- ب، آ: یگلس. ۳- ل، ب: خود به بند.

۴- ل، ل، ب: نیک. ۵- ب: زوری.

وگر باکس و فایسن پیش دیدی
1845 چو تو خوردی زخوان دیگران چیز

ولی نه شباشکایت کس نخورده است
مگو خوردن که لب هم تر نکرده است

چو شاپور از حکایت بازپرداخت
بزرگ امی هم رمزی در انداخت

که شاهها ویرشد کاختر بکار است
همه ساز جهان ناسازگار است

کو اکب را خلاف اندر میان است
طبایع را خصومت هم غمان است

1850 جهان در یوفانی هست معدو
که سستش تیرکی بایسته چون نور

ز دست شب دید چون روز اجام
هند خفاش و بومش بیوفانام

وگر پوشد رخ روز از شب تار
خروس و زاغ خواندش جفاکار

ز بهر چشم زاغ و طغنه بوم
تواند شد زخوی خویش معصوم

کند اقطاع مرغی لا بد اینباغ^۴
که هم بومش بود همچانه هم زاغ

۲۱۱ - ل ۲ اب آ: بودی ۰ ۳ - ت اب آ: جای ۳ - ل اب آ: نخستی

۵ - ل ۲ اب آ: ناپایداریت ۰ ۶ - ل اب آ: همچان است ۰ ۷ - ل اب آ: بسته

نور ۱۰ - ل: طعمه ۰ ۹ - ل: مرغی را بین باغ ۰

و لیکن خست چون جنبد زبالا
چو در خویش را بی نبند خواهی
کشد یک ماده راده خاک در زیر
باید مرد را کین خروسان

1835

چو طاق طاق شده از تیمار
که چون شیرین ز باگست پیوند
شما هم چاره کارم بجوئید
بسی خوردم سکر بر بوی تسکین

1840

چو دیدم شور شیرین همچنان بُو
جو ابش داد شاپور از سر بهوش
چو امید کنی از بخت جاوید
مرنج از بار اگر دروی و فانیست

بپای خود رود برزد کالا
دست را رسیمانها چند خواهی
نباشد ماده شیر براد و ز شیر
که تنها داشت بتواند عروسان
طلب کرد از حریفان چاره کا
بیاری بهتر از ما گشت خرسند
خلاصم چون بود از وی گجوئید
که شیرینی بود بر جای شیرین
که در گرمی سکر خوردن زیان بُو
که بادت آرزوی دل در آغوش
مرادت باد حاصل پیش از امید
که از خوبان و فاجستن بو اینست

۱- ل ۲ ب : بنا پد (۴) ۲۰۰ ل ۲ ب ۳ : بسی خوردم سکر بر جای شیرین نه شیرین بود

چون صلوای شیرین .

آگاه‌هی خسرو از عشق فریاد

حکایت فاش گشت اندر زمانه بگوش عالمی رفت این فسانه
چو اندر شهر گشت ایندستان رسید آگاه‌هی اندگوش خسرو

که شیرین را از عشق سست بنیاد بدل شد رغبت خسرو بفریاد

نذیمان هر چه شنیدند از آرزو همه گفتند شهر ایک یک باز

فاد اندر دل شه خار خاری که دامان گلش بگرفت خاری

چنانش از رشک شیرین تنخ کام که در کامش شکر را تلخ شد نام

فرو بست از سخن لبهای خندان بنماید از غضب لب را بدندان

ز سوز سینه گشتش عیش ماهوش گرفت از غصه سر تا پایش آتش

چو مردان شد غیرت لا ابالی که از غیرت باشد مرد خالی

چو طبع مرد از غیرت بود دو ز ما محرم ماند خانه مستور

۱- ل: که چون در ؛ ل: چو در ۲۰- آ: شیرین (۹) ۳۰- ب: آ:

اینرا ۴- ت: ل: ب: آ: دلش ۵۰- ل: ب: آ: عشق

۶- ل: بازو ۷۰- ل: ب: عشق ۸۰- ل: آ: مردم

بدل جز عشق بازاری نبودش
بجز دیوانگی کاری نبودش
ز بس کز بخودی هر لحظه میبرد
شب و روز آرزوی مرگ میبرد
مدام از بسکه ناخوش بود جانش
حدیث مرگ بودی درد هانش
نشاید فال بدزد هوشتن را
که تاثیر است قول مردوزن را

حکایت ابده و فال بد

1815 شنیدم کابلی را خیره کاری
فرو برد از سر بازیچه خاری
سرش پوشید و ما را فسا برا
که بان بیدار می نهی کوفت
فسونگر چون فروشد در شمارش
بگریه گفت رفت از دست کارش
بخنده کرد بیدارش و غاباز
زمرّد خفته بیرون نامد آواز
چو بگشادند رویش بیخبر بود
دمش محتاج افسونی دگر بود
1820 بگردن نویسرا چون فال بد کرد
همان فال بد او را حال بد کرد
چه خوش گفت آن حکیم فال بدی
که نمود را فال میگزین همیشه .

۲۱- ل : ا : ندارد . ۳- ب : آ : لمحہ . ۴- ل : ا : ب : آ : برزبانش

۵- ل : ا : ب : بر . ۶- ل : ا : ب : آ : شخص . ۷- ل : ا : ب : آ : کوز

1800 نبود ارچه کلوخ امردوی از دوست

بسگی بود نفوس کاین از پی اوست

بود و بهمان چو بهر ابر و لنگ

شود شاد ارچه بار از آسمان سنگ

مدان عاشق که از آزار ترسد

چه گل چسبند کسی که حار ترسد

بدریا هر که مروارید بگوید

نخت از گوهر جان دست نشوید

به آب زندگانی چو زوی راست

نخت از زندگانی بایدت خاست

1805 ز بهر سخت جان از است این باز

که از نازک دلان ناید بجز ناز

چو ختم پنگ و سندان خورد شمشیر

بزمی در رود در دیده شیر

نشاید چون سپر بودن در انگوی

که پیش از ختم بر چین کردش روی

سر مرد انگلی آن مرد دارد

که گر غضبان رتزش سر بخار د

بباید همچو فر باد اژدهائی

که تا بر سر خورد سنگ بلائی

1810 بدین ریخ آفریب ریخ پرورد

ز گردون منجنیق تنه میخورد

ا-ب: این بیت نیست . ۲- ل ۲، ب ۲، آ: شود شاد در بار . ۳-

ل ۱، ب: بد آن . ۴- ل ۱، ب ۱، آ: جوهر . ۵- ل ۱: نازک بان ؛

ل ۱، ب ۱، آ: نازک تان . ۶- ل ۲، گروت . ۷- ل ۲، ب ۱: سنگ آبیان

بقمری ما جرای راز گفتی غم دل مین مبلس باز گفتی
 1790 بیفشاندی غبار مدهد از تاج بخاریدی بناخن پشت دراج
 بگام کبک یاد آوردی از یار بگریش غرق خون گشتی چو منقار
 ز عشق رنگ آنزلف خمیده نشاندی زاع را بالای دیده
 چو در شهر آمدی از قده کوه شدی نظارگی در گردش انبوه
 یکی بر حالتش بگریستی زار یکی زخم زبان کردیش بسیار
 1795 یکی بر خنده لبر باز کردی^۲ یکی از طعنه سنگ انداز کردی^۱
 یکی افسوس کردی بر جو انیش یکی خوردی در یغ زندگانیش
 دو ان طفلان زهر سوپیت^۱ بدنبالش کلوخ و سنگ درشت
 نهاده او بزخم سنگ گردن تنش سنگین شده زار زخم خوردن
 بشادی ز آن کلوخ امرود^۲ جاش کلوخ امرود گشته در دهنش^۱

۱- ل، ب، آ؛ فرام ۰- ۲- ل؛ یکی زخم زبان را باز کردی.

۳- ل، ا، ۲؛ نه سیری ز آن کلوخ امرود؛ ت، آ؛ او تود

۴- ب؛ این بیت نیست.

1590 چه شیر از از راه افکنم اینجا
 چه زرها خاک شد بر آستانم
 که با چندین صریفان بردم
 نه مقصود من آن بود اندین کا
 ولیکن بسکه نامت میشدیم
 1595 خیالت گرم گرم از جنبش درد
 غمت ز آثوب خلقم دوریداشت
 درین فکرت چه همتها که بستم
 چه خوش گفتم آنکه سنگ از بزمش بود
 چو مرغی بیضه را زیر پر آرد
 1600 چو بینی زیر دامن عقد من بست
 کنون اقبال کرد آنکارسانی
 چه شایه از آکلاه افکنم اینجا
 چه سر با پست شد بر آشیانم
 نیا لود از لب کس ساغر من
 که در درپرده دارم پارسا وار
 هوایت را بصد جان من خریدیم
 مرا یکرد میل دیگران سرد
 همه خلقم بدین معذوریداشت
 که یکدم پیش از همت نشستم
 که همت هست مقاطیس مقصود
 بهمت مرده را جان در بر آرد
 به عقد من کجا دامن کنی پیش
 که از وصلت کنم گردن فراری

۱- ل، ب: در بر من ۲۰- ل: ۲: رو ۳۰- ل، ل، ب، آ: آورد ۵- ل،

ل، ب، آ: این بیت پس از بیت ۱۶۵۳ آمده است.

بردن شکر خسرو را بجانۀ خویش مہمانی

چو گیتی کرد صاف خویش را دد سپهر بوالعجب خنجر فرو برد
 بصد خواہشگری شہر پر روی بہ عشرتگاہ خود شد میدما بخوی 1580
 شہنشہ نیز نگذشت از ضایعش بہما زفت در ہمان سرایش
 کنسیران سرا از ہر کرانہ ناری یختندش خسروانہ
 شکر فرمود تا ہر ماہروئی حریرا برد ہمان بسوئی ۳
 چو ہر گل کرد خوش با یلی جا ملک ماند و بہار عالم آرای
 بر آن دل شد کش آرد تنگ میر خورد زان شاخ نازک بیوہ تر 1585
 شکر گفتا کہ چون من خود بر آنم کہ باقی عمر دولت با تو را نم
 تو ہم بہر دل من گر توانی حدیثی گویش کن ز انیس تو دانی
 شہنشہ زان حدیث آمد بخود باز صنم برداشت ہزار حصہ راز
 کہ گر خسرو نداند داند آفاق کہ من چون رستم از غوغای عشاق

۱- ل: فرو خورد. ۲- ب: سوی او. ۳- ل: برد ہمان حریری را بسوئی.

۴- ل: ب: آ: ضت. ۵- ل: ب: آ: حدیثم. ۶- ل: ل: ب: آ: دیگر.

گرت نقدیست امروزش بخور خوش مسوز اندیشه فردا شو تش
 ترا کا امروز عیش آسوده باشد غم فردا خوری پیوده باشد
 بسا کس کا زده فردا کشیدند که دی مردند و فردا را ندیند
 پس آن بهتر دین ده روزه نیاد ¹⁵⁷⁰ که داری دل بروی دوستان شاد
 بود عالم بروی دوستان خوش که باشد از ریا حسین بوستان شاد
 خبر گویند ز آب و سبزه هر کس از آن با جمال دوستان بس
 چو همان نو آید خسر و امروز مبارکبدا اقبال نو امروز
 سگر چون زمین ترانه بازپرداخت حریفان را اعلام خویشتن خست
 مگر از آن سر و سگرین ساز ¹⁵⁷⁵ سگر در عشق با شیرین شد ابا
 بعشق اندر دویی هر چند خویشیت که در می چاشنی از قند خویشیت
 ولی چون شه بجان بود از غم دوست خلاص جان خود میجت در پوست
 بدل میکرد یاری را بیاری بسوزن میکشید از پای خاری

۱- ل، ل، ۲، ب، آ: بر نیی ۲۰- ب، آ: دیرینه ۳۰- ت، ل: بصیر (باید
 بی بره شه) ۳- ل: تو ۵۰- ل: اقیم نو؛ ل، ۲، ب، آ: اقبال تو ۶۰- ب: دور

چو نگذارد جهان در کام ماندن
 بر خشم او بیاید کام راندن
 چو خوی روزگار آمد صرونی
 نشاید کرد با دشمن زبونی
 چو گد در کوچه دندان خای باشد
 بروزن بانگ نابرجای باشد
 کسیرا کو فتد^۱ با مشت زن جنگ
 قدم بی سنگ باید دست بستگ
 بگاه جنگ باید سنگ بردست^۲ 1560
 چو پارسنگ آید او فتی پست
 زبونان نیز گردندش زبونگیر
 صریفی کو زیون افتد ز تقدیر
 مگس چند آنکه جبت از کنج دیوار
 چو خواهی کاسمازرا گوش مالی
 نخت از عنکبوتان گس خوا
 چو بامیش از خودی گردن فزایی
 چو باقی نیست کس در گردش دهر 1565
 خوریم امروز آب با صفا را
 خوش آنک از شادمانی باشدش هر
 که فردا خاک خواهد خورد مارا

۱- ب: آرام راندن. ۲- ل، ل، ل، ۲: کسی کو افتد. ۳- آ: نپا بر سنگ باید

سنگ دست - ۴- ل: چو در پاسنگ. ۵- ل، ب: گیرندش. ۶- ل، ب:

آ: رنت. ۷- ل، ل، ل، ب، آ: آحر کار.

1545 زمان چون رفت دیگر یافت توان
 عیان زندگانی تافت توان
 ز سال رفته نتوان یافتن روز
 نه دی را بازگردانیدن امروز
 در این شیشه که زهرش در شربت
 جهانی زو بهر دوری خرابست
 کسیرا باشد آن شربت گواران
 که داند خوردنش بر روی یاران
 تو چون عقل و دلی چالا کرداری
 بخور کاین زهر را تریاکداری
 1550 تهی دل کو بمحرومی زبونت
 چه داند لذت عالم که چونت
 نه هر لذت سزای هر زبانت
 نه هر میوه برای هر دهانت
 سزای کام هر کس نیست هر چیز
 نه گز خرمای خورد نه گربه گشنیز
 شکار شیر گنجشک آمد انجیر
 بمیرد چون زنگ پستای خورد شیر
 خزی کو روزی اندر خاک جوید
 گرش ریجان دهبی خاشاک بوید
 1555 تو گر مردم مزاجی لقمه خور پاک
 رها کن خرمزاجا جزا به خاشاک

۱- ب: مهره و تریاک ؛ ل: ب ؛ مهره و ان تریاک ۴۰- ت، ل: نی .

۳- ب: سیر ؛ آ: صید ۴- ل، ت، آ: جوید ؛ ب: این برینیت

۵- ل، آ: کر مزاجان ؛ ب: کج مزاجان .

عزل سرانی شکر در مجلس خسرو

1535 چه فرخ روزگاری باشد آرزو که گردد همنشین دویار دلسوز^۲
 همه سرمایه عشرت مهیا ز موج شادمانی دل چو دریا
 مراد و خوشدلی و کامرانی نشاط عشق^۳ و آغاز جوانی
 کسیرا کاین همه یکجا دهد دست گراز دولت بنازد جای آن^۱ هست
 مرا کاین دولت امروزیت در بدولت چون تو ششم جام گلنگ^۴
 1540 کسی که مدبری بحال ماند نباشد زنده گر صد سال ماند^۵
 ز ما چون برد دولت روز بدرا غنیمت داشت باید روز خود را
 مراد از زندگانی کامرانیست چو آن نبود چه جای زندگانیست
 کسیرا زنده گیر اندر دل خویش که بر وارد نصیب از حاصل خویش
 بسادی کوش گر سرمایه داری بقا چند است کس دشمن گذاری^۶
 ۱- ل: ساعی باشد در ۲- ب، آ: یار و نفوز ۳- ل، ب، آ: نشاط خویش
 ۴- ب: این بیت پس از ۱۵۴۲ آمده است ۵- ل، آ: این بیت پس از ۱۵۴۲ آمده است
 ۶- ت: خاطر ۷- ل، ب، آ: کاندر غم گذاری

بجانهای فت و او چشمش شب

دانش داده چشمش را روایت

چو همچون شفا دای زبان را

قدح بر کف گرفته عاشقانه ¹⁵²⁵

دلی کان آب برد از دانه چویش

میش چون در مزاج طبع ز یافت

ز را مشگرسته چنگ خوش آواز

نوارا بر طریقی ساز میگرد

چو شد پرداخته ترتیب سازش ¹⁵³⁰

بلند و خوش نوائی کرد بر کار

بنوک زخمه مروارید میسفت

نوا چون گفته شد بگشاد نونوه

برون برد از دل جوشان خنل

مژه میرفت دلمار را بجا روب

زبان خاموش در مژگان در حکایت

بپیوستی جبراهتمای جان را

خویش میریخت از رخ دانه دانه

هم آنجا دست شستند خانه یخ

هنر جولان خود را جاگیکه یافت

روان دستی فرود آورد بر ساز

که گوش بار بدر را باز میگرد

نوازش یافت لحن جان نوازش ^۳

کز آن شد فتنه های خفته بیدار

که شاد روان مروارید می گفت

ز راه خسروانی عشق خسرو

ز جوش دل بر آورد این خنل را

۱-ل: صفا . ۳۱۲- ل : سازی ، نوازی . ۴- ل : دکار . ۵۰- ت : ل : جوجو .

1510 چو جان را از جمال شاه خوش کرد
مناح خد تیرا پیشکش کرد
پذیرفت آنمه خسرو کم و بیش
نشاندش زار بجمندی پهلوی خوش
تا شاکر دهن حسن با کمالش
موافق دید با شیرین مجالش

دمی باز آمد از پیشینه پیوند
ز شیرین هم بشکر گشت خرسند
صراحی حبت و جام باده برداشت
برو و می دل افتاده برداشت
1515 بر آهنگ طرب می نوش بکرد
از آن میخورد و زین در گوش بکرد
نوا می بارید بر ماه میشد
دل زهره زده بپراه میشد

برود از زهر ترانه آب میرفت
بهر سو آد می در خواب میرفت
ظرافتهای شاپور از حال
عطار در اوراق سکر و پامال
بزرگ امید هم در حرده کاری
ز لب سکر و هر دم شومد باری

1520 شهنش کآیتی بود از ظرافت
سخن را آب میداد از لطافت
شکر خود نیکر خانی دگر بود
که سر تا پا ز شیرینی سکر بود

۱- ب، آ: قیمتی ۲۰- ل، اب: از غیزی ۳۰- ب، آ: یاد ۴۰- ت:

بزمی ۵- ل، ل، ب، آ: چون

برد سکنی ز مرواید شتاب

رساند تحفه شه بردلارام

1500 که آمد بهترین پادشاهان

سزودگر برگ همانا ز ابزاری

رسول کاروان پیغام را برد

شکر لب چون پیام شاه بشنید

بر آندل شد که بیرون افتد از کوی

1505 از آن شوخ که چشم سیه داشت

زجا برخاست با صد بیقراری

ز سودای کهن با رغبت نو

ملک را خود دو دیده سوی ره بود

در آمد نازنین و دیده شه را

بیک رشته درون صد قطره آب

پس انگاهش دهد پوشیده پیغام

خریدار سگر سوی سپاهان

ترا رسم است خود مهما تنواری

بر آ یعنی که در غور بود بسپرد

بگوش خویش نام شاه بشنید

بر نرسد پا و سر پوید بدان سوی

بطنازی عنان دل نغمه داشت

چو مبه نشست در شبگون عمار

روانش سوی مترنگاه خسرو

که شیرین نوش در خوا بگه بود

بمژگان رفت خاک بارگه را

۱- ل : این همان ۲۰- ل : ب : بر آن جانم ۲۰- ل : آ : تا بمنزگاه .
۲- ت : شیرینی .

چنان باید که بایکوترین رای
 شوی در ملک و دولت کار فرمای
 ننگمداری طریق نیکخواهی
 ندانی غایبم ز او زنگ شاهی
 چو کرد این رهنمونی با خردمند
 بر آمد بر کمیت باد سپویند^۲
 همان^۳ خاصان در گمبهر کیش^۴
 1490 کز ایشان طبع بودی نیکیش
 بهمراهی بزرگ امید و شاپور
 سه تازن^۵ بار بد بارود و طنبور
 ده اشتر پر ز گوهرهای شهوار
 گران در رخ و در بردن بسکبار^۶
 که تا هر جا که خرجش سهل ماند
 بدری دخل اقسیمی ستاند
 هوای دلبر نو کرده در دل
 همی شده بده منزل بمنزل
 1495 رها کرده همه ترتیب شاپان
 و آمد بی سپاه اندر سپاهان
 طلب کرد از گذر پوشیده جانی
 ز موکب ساختش دولتسرانی
 بزرگ امید را در حال فرمود
 که ره گیرد بدگان شکر زود

۱- ل : دادخواهی ۲۰- ل : باد مانند ۳۰- ل : همه ۴۰- ت، ل، ب :
 دولت ۵۰- ل، ب، آ : و زانو (سه تازن) مخفف ستارن است ۶-

ل، ب : دو اشتر پر ز گوهرهای غلطان که کس قیمت نداند هر یکی زان

شکر نامی که از بهر هوس را
 بکشتت از شکر بسیار کسرا
 چو در جانهای شیرین جایگه داشت
 تو اند جای شیرین را نگه داشت
 شومشه زان فسون رغبت انگیز
 شد از بهر شدن یکبسا گی تیز
 همه روز آهوا فکن بود در گشت ¹⁴⁸⁰
 شبانگه سوی مشکوی آمد از دست
 در آن سودا که بودش فتنه دلروز
 همه شب پاس دل میداشت تا روز

رفتن خسرو با صفهان بهوای

شکر

چو شد نارنج مشرق صبحگاهان
 سفید و سرخ چون سیب سپاهان
 زمانه گشت از آن نارنج سازی
 مشعبد وارد در نارنج بازی
 بر آمد شمع شاد روان جمشید^۲
 فراز کرسی زره همچو خورشید
 بخلوت^۳ جست دستور گزینا ¹⁴⁸⁵
 ز لعل افشانند لولوی شین را
 که سنگ آمد دلم زین منظر تنگ
 دو ماهی سوی صحرا دارم^۵ تنگ

۱- ب : افون ؛ ل : فتنه . ۲- ل ؛ ل ؛ ب ؛ آ : خورشید . ۳- ل ؛ ل ؛

ب ؛ آ : جمشید . ۴- ل ؛ ب ؛ آ : بخت . ۵- آ : آرام .

درد زبگونه شهما چون ظریفان
1465 خود اندر عهد عصمت شاد ماند

بسی دادند شاهان قیمت پر
عجایب گوهری باشد که در کار
فراوانش رسید اندر زمانه
و فای شاه بس کافزون شنیده است
1470 زهر آینه ای با جان پرور

بجز تو دل بکس مایل ندارد
رکاب دولت از جنبد درانیزه^۲
نه با شیرینیت شیرینی همبخت
گرت جلاّب شیرین نیست در جام
1475 همه مستی نه با انگور یار است

چو گل نبود در منزه مشک نایست

کنیزان را در آغوش حریفان
سمن در بند و سرو آزاد ماند

شد خاریده ز الماس کس آن^۱
بود پوشیده رو با صد خریدار
رخش خسرو و شیرین فانه
بصد جان مهرش را بر گزیده است
خبرهای ملک پرده شب بوز

بجز پیوند تو در دل ندارد
تواند شب که حورشیدی کند ماه
شکر را نیز شیرین مینوانگفت
شکر هم خوش تواند کردنت کام
که آب نیشکر هم مسکارت است

چراغ اندر دل شب آفتاب است

۱- ب، ۲؛ عزت ۲۰- ل، ۲؛ ب: رانی در آناه .

بگانه در بائی مد کخوئی ندارد دو مین در خو بروئی^۱
دو نایج ترش دو حلیه^۲ حور^۳
درش ز آشوب مشتاقان^۴ چو محشر^۵ بسی سرگشته سرگردان آند

بزرگان جهان در آرزویش
رسند از هر طرف صاحبکلان
جنابش دیده را با زنده محراب
خرنیه بردش بریزند چون آب

چو جان و مانش را کرد تاراج
همه روز از طریق عشق بازی^{۱۴۶۰}
پس از عمری نماید رود محتاج
بنقل و می کند عاشق نواری

شبانگه سوی همان پرامید
چنان در جام نوشینش کند خرق
فرستد سایه ای بر جای نشوید
فرید همچو طفل نازنینش
که سگبار اندازد انگین فرق
با بخیری برد انگشترش

۱- ل، ۲، ب، آ: بگانه دلبری و نیکنوئی ندارد آن دویم در خبر و ۲۰ - ۲- ل،

حلقه . ۳- ب : نور . ۴- ل، آ: چو جان و مانشان را .

۵- ل: همان . ۶- ت ، ل: چنان از جام جوشانش .

به آن باشد که باز آری دلش^۱
 کنی سنگین دل اندر سینه تنگ
 بخوبان دگر بندی دل خویش^۲
 کشی دستی بهنجا رازته سنگ
 چو رفت آنکلبن نوخیز از یاد
 همه عالم پرست از سرو آزاد
 چو جان بر جاست جان چندخوا^۳
 1445
 دو چیز است اتفاق بهوشمندان
 کز آن باشد خلاص مستندان
 یکی چون بی وفا باشد نگاری
 بدل کردن بدیگر گلهزاری
 دگر ز آنج که شد عشق آتش انگیز
 بر آهنگ سفر گشتن بسکمز
 کسی کز عاشقی بگست زنجیر
 یکی بس باشدش زین هر دو تیر
 مرا خود است بر خاطر دگر چیز^۴
 1450
 شنیدم در سپاهان است ماهی
 بگویم کان بدل باشد سفر نیز
 شکر نامی و شود انگیز عشاق
 بتان روم و چین را قبله گاهی
 بشیر نی چو شیرین در جهان طاق

۱- ل : خویش ۲۰- ل : ریش ۳- ل ، ل ، ب : برخاست .

۲- ب : خلاف ، آ : جلاک ۵- ل ، ب ، آ : دگر ز آنجا که عشق آتش کند

تیز ۶- ب ، آ : همه ۷- ل ، ب ، آ : صفایان .

عنان کجدار آخر تاجداری	مکن چسبیدن تاج و تخت خواری
خلل مبیاید اندر کار ماراه	که دارد طاقت رنج دل شاه
مزا جت راست بهر آن بتسیم	عیاذاً بالله از دیوانگی بیم
مباد آجوش سودا پیش گردد	خرد را چشم پیش ریش گردد
چه باشد بعد ازین در زیر نه طاق ¹⁴³⁵	نه حال ما که حال جمله آفاق
بدان دل کو زبون آورد ترا	زبون دادن نشاید خویشتن را
ولی کز میسل با دشمن شود یار	نه دل بل دشمنی باشد ستمکار
بهست آند دشمنی کو دوستیست	حذر ز آند دشمنی کو دوستیست
چو نتوان عسرتی با یار کردن	نشاید خویشتن را خوار کردن
چو او را نیست بر پیوند تو رای ¹⁴⁴⁰	تو نیز از دامن عزت ککش پای
کسی کو عزت یاری نداند	ز عزت فرق تا خواری نداند

۱- ل، ل، ل، ب، آ: گردان نه آسز. ۲- ب، آ: خلهایا بید. ۳- ل، ل، ل، ل.

ب، آ: بناید. ۴- آ: شه. ۵- ل، ب، آ: بکش. ۶- ل، ل.

ب، آ: زعزت فرق تو.

1420 ز آتش گاهِ سرا خوشبود ناب بقدرِ شنگی شیرین بود آب

گر سینه کش نباشد صبر چندان جوش چلغوزه باشد نیردندان

نه من زان میکنم این نکته بکار که شیرین را کم است اخس بازار

چنان سروی که در عالم نخیزد بدش گویم ز بانم چون نریزد

ترا بگردی او گر صد نگار است بچشم من یکی ز انصد هزار است

1425 تو هم دانی که از دانا و او باش نداند نقش را کس به رنگاش

به معبودی کنسم سوگند را یاد که نیکی و بدی را زوست بنیاد

که در سیکوئی و سیکوئی شانی بشیر نیکاری و شیرین زبانی

زمین و آسمان گربا، هم آیند چو شیرین بیش فرزندی تر آیند

ولی چون زو دل شده در دست از آنیک مرد عالم در گزند است

1430 صلاح دولت شاه آنچه دانم ضرورت گفتنی شد تا تو انعم

۱- ل، ۲، ب: قدر ۲۰- ت، ل، ۱، ۲: یکی راصد؛ ب: یکی گرسد، ۲- ب، آ: ۳:

که نیکی را از زو بود دست بنیاد، ۴- ل، ب، آ: که در سیکوئی و شیرین زبانی به شیر نیکاری

شیرین دمان، ۵- ل، ب: بستمند است، ۶- ت .. شه تا تو انعم ... به بچند نام

چو در قرابه نبود باده باقی
چو باران قطره ای نفاشد از عیب

1410 چو شب نبود چراغ خانه رازور

بسی زین فتنه میکردم کراگیر
میان شاه و شاپور از شکایت

هر آتش کزد دل شه برزدی با
بسی سودا چو زینسان در سر قادی

1415 ملک گفت که دارد کس ز عشاق

کز آنکا همی که من هستی گردیم
بیا سخ گفت شاپور سخن سنج

بلذت گرچه شیرین است تو خوش
چو طبع از عشق باشد ناسکیبا

شکایت چو نتوان کردن ز ساقی
اگر بستان نخندد چو نکم عیب

اگر دیده بیند هست معذور

چو بادل بس نمیا آیم چه بدتر
فراوان زین نمط بودی حکما

روان شاپور بروی یختی آب

سخن در خوبی خوبان در افتاد
بتی شیرین تر از شیرین در آفتاب؟

بتی چون او به شیرینی ندیدم
که ای در هفت کشور نوبت پنج

ترا شیرین تر است از جان پر
نماید نقش مفرش نقش دیبا

۱- ت: کلمه ۲۰ - ت: بر ۳۰ - ل: هزاران ۴۰ - ل: ۲ - ب: بصرعا

پس و پیش است .

روا شد با علایم چند دلخواه
 که بودندش بخدمت گاه و بیگاه
 ندیم خاص شاپور خرومند
 بهمراهی سخن را نکته پیوند
 فروگفتی به چستی هر زمان
 بر آئین ندیمان داستان
 با فسون برگشادی مشکشرا
 تپی کردی زغم لختی دلشرا
 1400 که تا دوران گردوزاری است
 بنای کار او بر سیو فایست

نیارد میچکسر اشاد دیدن
 نه یک دلرا ز رخ آزاد دیدن
 از آن بهتر نداند کوشش کار
 که یاریراجد اگر داند از یار
 جوابش باز گفتی خسرو از د
 که با تقدیر نتوان داورسی کرد

اگر شیرین ز راه بیو فانی
 برید از آشنایان آشنائی
 گلو کاین تیغ از شیرین نکویت
 که عیب از بخت بد خویش زیوت
 1405 بهرنیک و بدی کاند میانت
 گنه بر بخت و تهمت بر زمانست
 چو تلخی نمیکند بخت ز شدم
 گله بر گیسوی شیرین چه بندم

۱- ل ۲، ب ۱، آ: که تا گردون گردان را ۲- ب ۱، آ: از خوی.

۳- ل ۲، ب ۱، آ: گنه.

1385 درست اندوہ بیماریان ندند کہ خفتہ حال بیداران ندند
 چو سر بر کرد از آن خواب جگر کا بنومیدی بر آورد از جگر آہ
 بادہ گر چہ لب مشغول بودش دل از عیش و طرب معزول بودش
 ز مرگان سیل آتشاک میرخت جگر میخورد و خون بر خاک میرخت
 مٹی کا ندیشہ را پروا میداد لبش میخورد و شمشش با زبیداد

نصیحت کردن شاپور بخسر و ودالات
 کردن اورا بہ شکر

1390 سخن پرداز گو بای خردمند چنین برداشت از دج گمربند
 کہ چون خسرو ز بار عصمت اینیش بمشگوی خود آمد بادل ریش
 ز سوز سینہ ماندافت دہ بخورد چو تشنہ کزلب کوثر شود دور
 بمشگو چند گاہی بود غمناک دلش چون دامن و دامن چو دلاچاک
 ز غم خوردن چو فتنہ از کف غناش ز مشگو میل صحرا کرد جانس
 1395 بر آہنگ شکار از خانہ برخواست بد و لتخانہ زین منزل آراست

۱- آ: سحر گاہ ۰-۲- ل: ات : در ۰-۳- ل: آواز ۰-۴- ل: ب آ: بہ ۰

بسی زینگو نه نقل فاشند پرویز
خجالت در دل خسرو اثر کرد 1375

حریف گرم دل شکست پر میر
دل از شیرین شدن کباره یوسف

بزانو سر نهاده دیده تر کرد
بخشم از پهلوی دلجوی بر خا

رفت از تاب چون پیش خورشید
سوی مشکبوی مشک آلوده شدند

جنیبت جیت و ساز رفتن آریست
ز زلف او که بهادشت با خویش

ز شیرین کرده دندان بوس کنند
غزالان خاکبوسان پیش فتنند 1380

یکی در ابرو و ده در دل ریش^۴
نه در کس دید و نه با کس سخن گفت

سوی فرمانروای خویش فتنند
اگر چه از خوشدلی خسب بد هم چیز

ز مرکب جیت و در بستر فروخت
بخفتن گر چه راحت یار باشد

بسی باشد که خواب آید غم نیز
چو عاشق شب نخسبد بیکر مانهم

ولیکن خواب غم^۹ دشوار باشد
دمی گرفت بیدار است آنهم

۱- ب، آ: شده ۲۰- ل، ا، ب، آ: و دلار ۳۰- ب، ل، ا، ب: راه ۴۰- ل، ا،

آ: خویش (۵) ۵۰- ب، آ: نکس را ۶۰- ت: فی ۷۰- ل، ا، ب،

آ: بالین ۸۰- ل، ا، ب، آ: اگر از ۹۰- ل، ا: خواب و غم

خیالت راست بایستی که در تن
 میفکن دد دل از دوری خراشم
 من از بهر بلاک خویشتن فرد
 1365 دل من کاتش هرگز نمید
 چه عزت داری از خواری پیش
 غم روزیکه در وی سوز باشد
 چه پیش از غم دل از غم چاک ماند
 بشادی غم مخور چندین یکبار
 1370 کسی که آفرینش سر بلند است
 گذارد کس که با قوت خطرناک
 دمی کان تاج سلطان را فرود
 ز می کا این عزت شد عیارش
 من از نوم آینه دارم تو را همین
 مزان هر دم بر خشم دور باشم
 تو پذیری که گردد خاطر م سرد
 ندانم خود که سردی چون پدید
 نگر کار روز خواری نایدت پیش
 همان روزی خوری کاروز نباشد
 همه عمر آدمی غمناک ماند
 ز بهر روز غم چیزی نگهدار
 همه وقت و همه جا اجمند است
 ز درج ز رفت در دامن خاک
 کسی در بند بغلیش ندوزد
 کسی هرگز تواند کرد خوارش
 ۱- ب، آ: نزه آهن ۲- ل، ب، آ: مکش ۳- ت، ل: بگویم ۴- ل، ب، آ:
 بگردت ۵- ل، ب، آ: بر بندت ۶- ل، ل، ب، آ: شمارش.

یکی شدستی من با خیالت	بر آنگونه ز سودای جمالت
دید بوی تو خاک استخوانم ^۲	که چون در خاک گم گردش نام
که در جانم چکد مهر تو با شیر	هم اول بر سر من بود تقدیر
ز تن با جان برون آید بنا کام	چو با شیر این بهوس رفته است کام
کنون از هم جدا کردن محالت	دو جانرا که ز ازل با هم دست
نه نیلوفر تا بد رو زخوشید	نه مرغی را بود صبر از گل و بید
نه ماهی زنده داند بودی آب	نه کم گردد گس از ذوق جلاب
نه بی شیرین تواند بود خسرو	نه بی نم زنده ماند سبزه نو
زمن جز دوستی گیر دشماری	چرا باید که آخر چو نتویاری
که دل را دل بود آئینه راست	مگر کان گفت و انایان نه برجا ^۳
ز یکدیگر خیال راست بندند ^۴	دو آئینه چو رود در رو بختند ^۵

1355

1360

۱- ل، ا، ب، آ: از آنگونه ۲- ل، ا، ب: دید بوی تو در خاک استخوانم ۳۰- ل، ا:
 نتابد ۴- ت: روز چون شید ۵- ل، ل، ا، ب، آ: تازه ۶۰- ۶-
 ب: نمک کفند انایان برخواست (؟) ۷۰- ب: بچند، بندد.

1340

گلی از باغ و مسلم برنجیدی

بجز نظاره ای که دور دیدی

مرادی کت بروی من خجل کرد

کناری بود و تو انم بجل کرد

دو بوس اشتلم کامد و بالت

حرامم باد اگر دارم صلالت

حلال آشد که با من چند گاه ای

بجرت باشد از دورت نگاه ای

گرت رحمت بود زانیده^۱ خامچو کام خود بیانی^۲ گیری آرام

1345

دورت پخته است سودائیکه داری

بیانی خود تمنائیکه داری

مرانیز اعتمادی باشد از نخب

که آسان نکند بیخک شد سخت^۳

بنای دوستی چون محکم افتد

صلل ز آسیب دورانش کم افتد

چنان پیوند کن مهر ابد را

که دوری ره نماید چشم بد را

ملک گفت که بر یاران جانی

بدین غایت نشاید بدگمانی

1350

مرا کاندیشه آنزوی چو ناه

رساند بر فلک بر شب علی الله

۱- ب: این بیت نیت ۲۰- ل: ا ب: آ: از لعل تو ۳۰- ل: ا ب: آ: بگیری؛

ب: نیابی ۴- ل: ا: مرانیز اعتمادی نخب شد که آسان بگذرد چون سخت باشد.

۵- ل: ایچ ۶۰- ل: بناید .

لوگر خواهی به چشمه^۲ راه جوئی
بجو تا در کشم دست اعنات
کنم در خاک خواری منزل یوش

1330

کشم در دامن اندیشه پائی
وگر بر من ز نذبیط قتی راه
کیم من مقنع انداز قصب پوش
باتش در مزن جو شیده ایرا

1335

که من گرچه زخم کار آزمایم
تو هم دانی که من تا در تو دیدم
نذارم یاد روزی در خیالت
اگر جز من کسی بودی درین روز
تو عصمت بین که با این مقرای

بنوشی شربت تی و دست ثونی
غبار خود برو بم ز آستان
نهم سنگ صبوری بدل خویش
زدورت بینم و خواغم دعائی^۲
کنم نظاره دزخورشید و در ماه
که خوغم با کلمه داران جویش

مکن بی پرده رو پوشیده ایرا
رها کن تات بسیار آزمایم
دو عالم دارم و مهرت خریدم
که بودم خالی از یاد جمالت
نماندی زنده زیندر دجگر سوز
چسان کردم ز تو پر مهر نگاری

۱- ل ۱، ل ۲، ب ۱، آ: میخوایی ۲۰- ل ۲، ب ۲، آ: بگویم ۳۰- ل ۱: گویم ۴۰-

ب: این بیت پس از ۱۳۳۴ آورده شده است. ۵- ب: چون ۶- ل ۲: بودی.

گراز تو دور بودن را می دارم
 بجان تو که جان پشت بصد داغ
 غمت من دانم و این جان جونی
 گراز من میروی چون گل زنبان ¹³²⁰
 ولیک اینست خود سودای شیرین
 بزرگان گفته اند این نکته دیر است
 کسی کورا بود صد کاسه در پیش
 کسی کو شرتی هر دم کند نوش
 چو مرغی خرمنی بیند بهر گام ¹³²⁵
 چرا گل دامن از لبس نخیند
 من آن سر چشمه شیرین گوام
 ۱- ل، ب : پای ۲۰- ب : اند جان ۳۰- ل، ب : این بیت پس از

۱۳۱۸ آورده شده است ۴۰- ل : لبس ۵۰- ل : که سیری آرد؛ ب :

که سیری دارد ۶۰- ل، ل، ل : شرت مردم ۷۰- ل، ب، آ : دانه .

یا تا با هم از بخت جهانگیر
 در آمیزیم همچون شکر و شیر
 ساعت را که قیمت بسیار
 ز من پر مایه تر نبود خریدار
 ز سودا به که مردم سود گیرد
 که سود اندیش در اندیشه میرد
 تبر ممکن که بس میموند ختم
 به پشت پاکن دورم که بختم
 پانچ شیرین خیسرو

1310 شکر پانچ ز شکر نب بگشاد
 پانچ لعل شکر خف بگشاد
 که بخت آرزو ما را داد پایه
 که اقبال تو بر ما کرد سایه

که باشم من بخدمت زیر دستی
 کنیزان ترا آئین پرستی
 نه چندان قیمتی دارد ماعلم
 که رنجد گوش دلال از صد علم
 و گرزد تو قدی دارد ایتماک
 بمرگان رویم از راه تو خاک

1315 گرم در حجه خدمت دهی راه
 کنیزی را کنی مقبول درگاه
 و از تو خوشتر از مهجور بنیم
 همت چون آفتاب از دوبرینم

۱- ل، ب : از ۰ - ۲ - ب، آ : مایه ۰ - ۳۰ - ل، ل، ب، آ :

مارا ۰ - ۳ - ل : جمله ۰

چو اسباب جوانی رخت برت
 سبل گردد به چشم رگس مرت
 گل از بوی ارچه^۲ باشد نافه^۳ سنگ
 چو شد پرموده خاشاک^۴ کی بود شک
 1295 مجرومی مکش یاری چنین را
 غنیمت دار بازاری چنین را
 چه بختت اینک^۵ چه خوش بادشانی
 بود محتاج رویت چو نگدائی
 کنونم ده زکات خوبی خویش
 که فردا من غنی گردم تو دیوش
 روا باشد که رویت قبل^۶ هور
 منت میبینم و میبهرم از دور
 1300 نگس کوجان کند در جام جهلا^۷
 به از گریه است دردگان قصا^۸
 زلال آن به بود کز لب بوی دیز
 که از دیدن نگرود آدمی سیر
 از آسم^۹ بگوئی که نتوان خورد آبی
 هلاک تشنه را باشد سرابی
 درین دولت که گردون پایه^{۱۰} است
 زمین تا آسمان در سایه^{۱۱} است
 سریر ما که دارد بر جهان دست
 در و جز نیستی دیگر همه است
 1305 چرا نقد رضا دینسد^{۱۲} داریم
 به نسیه^{۱۳} خویش را خرسند داریم

۱- ل: گیرد. ۲- ل: ب: آ: از بوگرچه ۳- ل: بازار.

۴- ب: این بیت پس از ۱۲۹۹ آورده شده است.

ماند اندر فلک ز انجم نشانی
به نیلو فر بدل شد گلستانی
ملک بروعه دوشینه بزخاست
حریفان باز جبت و مجلس آست
بر آمد باز هم بر نسبت دوش
نوا ی ارغنون و نغمه نوش
1285 خمار عشق بازی در سراقاد
دل از جوش شراب از یاد افتاد

اشارت کرد خواندن موبد انرا
همان دانشگان و مجذ انرا
خرد مندان چو گشتند انجم گنت
که گرد و سردی با گوهری هفت
کسی کز عشق کس باشد خیالش
شود همسر یکا بین حلالش
بفرمان دو صاحب چاره نان
همی بستند از عشق بازان

1290 همیگردند یک یکر افرام
دو گانرا عقدی بستند با هم
چو گشت آسوده خاطر ما پیوند
بیوی وصل دلیما گنت خرسند
ملک در پیش شیرین زار بگریست
که چند از یکد گرافغ تو اینر بست
نه پاینده است بر مردم جوانی
نه کسرا اعتماد زندگان

۱- ل، اب، آ: پیش خواند ۲۰- آ: در آمد بارید ۳- ل، اب، آ: کار آنگان

۴- ل، اب، آ: چو مجلس ساز شد خسرو چنین گفت

گهی سر پیش یکدگر بنادند گهی دپای یکدگر قنادند
 گه از جاروب مرگان خاک فیتند گهی ز الماس دندان لعل سفند
 گه او در زلف این شبگیر کردی بگردن زلف را زنجیر کردی
 گهی این جعد او بگشادی از ناز دل در مازده را کردی گره بان
 گه آن جستی از و خون دل تنگ ¹²⁷⁵ بدین دعوی زدی درد این تنگ
 گه آن با این عتاب اندیش گشتی شفاعت خواه جرم خویش گشتی
 گه این افسانهای نازگفتی ز بهران سرگذشتی بازگفتی
 گه او از دل پروندادی هوایی بگریه باز راندی ماجرائی
 در آن مجلس که بود از عشق بازار خرد در خواب بود و فتنه بیدار
 ز بس عشرت همه شب تا سحرگاه ¹²⁸⁰ بهشت این جهانی بود خرگاه

عقب بستن دختران با پیران
 بفرمان خسرو

چو خندان گشت صبح عالم افزو زمانه داد شب را مرده روز

۱- ل: ۲ ب: دیده ۲۰ - ل: جستی ۳۰ - ل: عشق .

1260 ز دریا کر چه ز شکستی خمارش
 چو باد بر رخ خوبان خورد کس
 بدان یک جرعه رفت از در کجاش
 بود دریا کشتی را جرعه ای بس
 نشاید عاشق از می پرستی
 کزان دیوانگی خیزد نه مستی
 شراب و عاشقی چونند بهم یار
 معاذ الله بر سوانی کشد کار
 بجائی کاتشی در خرمن افتد
 کجا میرد چو در وی روغن افتد
 چو خورد آبنباده رامت جگر خوا
 بدستوری شد از شیرین مگر خوا
 1265 دهازا با دمانش هم نفس کرد
 لب خوش بود هم ز آرایش جام
 بلب خوش و عیش و لغو روز
 بزینائی شبی خوشتر ز نور روز
 چنان وقت خوش و عیش و لغو روز
 جوان و عاشق و دیوانه و مست
 دو یار زارین در باده همدست
 ز مقصود آنچه باید در نظر گاه
 غم و اندیشه رحمت برده از راه
 1270 گهی بستند از می جاتوازی
 گهی کردند با هم بوسه بازی
 ۱- ل، ب، آ: کاتش اند ۲۰- ل، ب، آ: لبش ۳۰- ل، ب، آ
 آ: اگر چه ۴۰- ل، ب، آ: شربش ۵۰- ل، ب: سازی.

کف پایش بوسه بر شکر کرد	بسجده پای شیرین تاج سر کرد
ولیک آن کجا دلیری کی تو انم	بزاری گفت جای بوسه دلم
که لعلت را بوسی بجه دارد	کجا بخت من این سر سنجبه دارد
بنو نه جز بدستوری دهانت	1250 که گر اندیشه گردد بمعنانت
بناده گوش و میش حلقه و گوش	شکر لب ز آتوزشهای چون نوش
می از طبعش نشست آرایش شرم	دل از مهرش چو شد یکبارگی گرم
دمی خورد و بخسرو داد باقی	ستد جام شراب از دست ساقی
از آنکن چاشنی لعل من وام	که چون من چاشنی گیرم از نیجام
یکی و امم ده و صد باز بستان	1255 دو بوسی زان نوش و باز بستان
از موی و ز لب من نقل بر گیر	دهان زین جام در جلاب تر گیر
ملک را برد بیش از چاشنی پیش	نشاط انگیزی آنجام پر نوش
ستد ز آتشخ و هم بروی او خورد	بصد ذوق آنزلال رو چهره و

۱- ل: زبوسه ۲۰- ل، ب، آ: ولی ۳۰- ل، ب: نبوسم ۴۰- ل،

ب، آ: باز ۵- ل، ب، آ: از آن ۶- ب، آ: نهال

1235 گرم گردن تبا بد چرخ کرژو
نابم گردن از فرمان خسرو

نظر سوی صلاحم بود چندان
که با من بود رای هوشمندان
خرد را چون زین پوشیده شدم
چه تخمین بر من از خلق و چه دشنام
چو راضی گشت بر شمشیر جامم
چه باک آید ز شمشیر زبانه

مرا با دوست بودن نگرز آفت
گرم دشمن بد می گوید معانت
امید نام یک از عشق خامی است
چو عشق آمد چه جای نیک نامی است

1240 بعشق آنکو ز گفت و گوی ترسد
چو میخواری بود کز بوی ترسد
بر آنکس نام غواصی بود ذوق
که هم در جوید و هم ترسد از عرق

کسی کو ترسد از غوغای زنبور
سیند انگبین را لیکن از دور
چو گل چینه کسی در مرغزاری
گریزش کی بود ز آسیب خاری

1245 شومنه کز طریق مهر بانی
ز شیرین یافت آئین زبانی
دل از شادی شدن با خرمی هفت
چو گل خنید و چون گلزار گفت

۱- ل: ان بیت نیست . ۲- ل، ل، ل: تنگ و نام ۳۰- ل، ل، ل،

ب، آ: کاندیشه ۴۰- ل، ب: گلبرگ ۵۰- آ: این بیت افتاده است .

وگر خود او را بگیرد ایرم
نه شیرین نام آن شیرین نسبت
مگر شیرین از آن خواهد جا را ¹²²⁵

لب شیرین چو پاسخ را عا نداد
اجازت خواست از چشم دعا باز
بشوخی کرد و بازار سخن مگرم
که شیر افکن غزالی بوده امست
فدا آهوکشی را سویمن رای ¹²³⁰

چنین دانم کزین پیکان شیرین
از این پیش آرزو فراموشت دگشاد
جوانی عشق با زیر اصلا داد
چو دل بردست یارم شد گرفتار

چو شیرین جان من باشد نمیرم
ولی شیرینش میخوانم که نسبت
که چیزی ماند آن شیرین باز را

ز باز را در سخن سوید جا نداد
که باشد غمزه را دستوری باز
بگفت اندر میان شوخی و شرم
بسی ناوک زنا را برده از دست
یک تیر خدنگم دوخت بر جای

نخواهد برد شیرین جان شیرین
دل من آسوده بود و جانم آزاد
شکیم را تا راج بلا داد
کنون شکم من و خاک ره یار

۱- ل: صیوحی . ۲- ل: بگفت آمد . ۳- ل: این پس

۴- ل: برداشت (؟)

1210 بجزا کرد رویاره وگفت
 من آن سیاره ام کاندروانی
 که جزا به بود سیاره زراعت
 چو دور آمد بشا پور سخن گوی
 زهوزا دارم اوج روشنائی
 که در خوابم نموده است آسمان دوش
 روانگرد از لطافت آبی درجی
 مر از پنجواب خوش نیک اختر می باد
 1215 پاسخ گفت ماه مشتری نام
 که یار د کرد سوی مشتری راه
 که گوئی مشتری دارم در آغوش
 عطار در اقران مشتری باد
 کزین افسون نگر در مشتری رام
 مگر در آسمان چو رشید یا ماه
 که سویم ره نیابد هیچ نقاش
 ولی نقش مراد جهان نگارند
 صدف بگشاد و مروارید طیفست
 نشسته در ره صید اژدهائی
 بشیرینی شکار خویش کردش
 که شیرین کرد تخمیرم به بزرگند
 1220 که بود اندر کیمین فتنه جائی
 بره شیرین نگاری باز خوردش
 منم آن اژدهای آهین جنگ
 ۱- ل ۱۲ ب ۱۰ آ: یار .

چه میمونی تو اند بود جائی که ماند استخوانی از همائی
 1200 لب نوشاد نیز از شادی نو ز سروی تازه کرد آزادی نو
 که جانم را ز شادی ناگریست که از بختم نشاطی در ضمیر است
 نشاط از عشق سپیان پرده بگشا که غمهای کس در دم ز نوشاد
 دلش از من نشاط آباد خواند مرا از روی بت نوشاد خواند
 بزاری خنده زد طایوس کافوس که بی مینو بمانده زنده طایوس
 1205 نه زان طایوس دستم کم درین باد که جز مینو نمیگوید بفریاد
 در آمد حور مینو نام در گفت که مینو کی شود طایوس راجعت
 رقیب من که مینو را نه در خار مگو رضوان که هم دیو است هم مار
 سخن برداشت جزا کاندیندل مرا سیاره اسی کرده است منزل
 سعادت بین که چون در آمد همان سیاره در جوزا در آمد
 ۱- ل: نماند ۰ ۲- ل: کاندین ۰ ۳- ل: ب ۰ ۴- ل: نه چون طایوس گشتم کم
 درین باد ۰ ۵- ل: ب ۰ ۶- ل: سیاره ۰ ۷- ل: نه آن ۰

زلال خوش زبان عباد کامروز گذشتم بر یکی جوی دلفروز
 رسیدم زیر شمشادی که هستم چو شستم پایش از خود دست شستم
 چو دور کوثر آمد گفت کاشب شادی جام را کردم باب
 گلابی یافت با من آشنائی که نامکن بود از وی جدائی
 1190 گلاب صاف گفت آن آشنائی که در شیشه مکن زنگونه مارا
 گلابی را رسید بینهش که در کوثر چکاند قطره خویش
 برون داد از دل انور چشمه نور که خواهم غیت در شبهای دیگور
 چنان ش دیده در پروین ایرما که گر پروین نمانگر دو میمیرم
 بنخذه گفت پروین کز تک و تا چو دولت چشم انور برین انداخت
 1195 جمال من از نو نوری بکف کرد که مه بانور خویش از وی شرف کرد
 سخن برداشت میمون خجسته که بودم شادمان بوزی نشسته
 همانی سایه کرد از اوج برکن که من میمون شدم ز انسایه پاک
 همای فرخ اختر گفت کاری فسونی در خور با سایه داری

۱- ل- ب- چو آمد جوی کوثر ۲۰- آ: کرده ۳۰- ب: آ: همای بخت فرخ

بهار از سوی دیگر گفت خندان
 که بستان بی نسیم هست زندان
 اگر بر بود اویم نیست بهی 1175
 که باشد هر بهار یرا نسیمی
 در آمد لاله رنگین بگفتار
 که میگشتم سحر گامان بگلزار
 دلم را سوسنی گرفت در زیر
 ز بانم داد و بر من راند شمیر
 به آزادی زبان بگشاد سوسن
 که در باغی شدم با بخت تو سنان
 بجام لاله عشرت ساز گشتم
 قدح ناخورده یخود باز گشتم
 سحر آریک و بونی داد گلرنگ 1180
 که درستی بگفت ری ز دم چنگ
 چو شد در مغز از آن گلناری بوم
 روان شد انگ گلناری برویم
 بجنده گفت گلنار سگر خند
 که جان ما و جو عشق تا چند
 نه دل آنکس بسینه سنگ دارد
 که صبر از عارض گلرنگ دارد
 چو شانه صد زبان بگشاد شمشاد
 که آمد ساقی دولت بمن شاد
 ز لالی ریخت اندر کام من دوش 1185
 که کردم چشمه حیوان فراموش

۱- ل: بر سر ۲۰- ل: اب ۱، آ: روشن ۳۰- ل: اب: مانجور .

۴- آ: که بر جان بار جو عشق تا چند ۵۰- ب: آ: عاشق ۶۰- ت: ده .

اگر چه شهریار و شاه بودند ولی از درد عشق آگاه بودند
 غم هر یک یکبار صد گرفتند قیاس کار عشق از خود گرفتند
 چو گشت از جام نوشین و قتیان قنادریش را نعل اندر آتش
 بخواهش گفت شه با مهربانان ز دل بیرون دهند آتش جانان
 پس آنگاه بی به تعظیم خداوند و شفقت یاد کرد و خورد سوگند
 باز ز گس عشق ای شیرین بچشم خویش و خاک پای شیرین
 که نام سر بگرمی بهیچ راهی که من هم زین غم دارم کلاهی
 کسی کز راستی بنیم شمارش مراد او را نام در کنارش
 صنم کش نیش بجران ناوکی بود در آن اندیشه با خسرو کی بود
 چو خوبان یافتند آن استخوان زبانه باز بست از زرده داری
 زمستی و خوشی با هم خویش برو نمیداد هر یک گوهر خویش
 نسیم اول بطیبت غنچه بخت که دنگی باد بهار این سو ره بخت
 فرا از خود در بود و طرفه کاری که بر باید نسیم را بهاری

1165

1170

۱- آ: اندوه ۲۰- ل: ب، آ: دلبر ۳۰- ل: وین؛ ب: این.

با چندان بود گلزار به گلزار
 چو خالی شد ز سیم و زر کنارش
 چو بی برگ از خزان شد گلبن باغ ¹¹⁵⁰
 بر ششم زن ره عشاق میزد
 کرشمه ساز کرده ساقی ست
 خرامان جام بر کف چون تندروی
 ز می مغز تب زاجو شمیداد
 از آن سیمبیران هر کس خرامی ¹¹⁵⁵
 سحرگو یان بغزه دوست با دوست
 بسی گشتند در دل برقع انداز
 نشد ممکن که در بهر لابه و بوس
 ز ابرو گشته هر موی زبانی
 از آن دلما که صید یکدگر بود ¹¹⁶⁰

ا- ب، آ: خو شخرامی

صنم با او برسم دلنوازی

بگرد آتخت خوبان سرانی

1135

ازین سوده غلام نازک اندام

نسیم ولاله و گلرنگ و شمشاد

و گر طاقس کز خوبان گرو برد

از آن سوده عروس ناز پرورد

بهار و سوسن و گلزار گوی

1140

بهامی فرخ و عینوی دلکش

پیش تخت شاپور هز سنج

کیزی بود دیگر مشتری نام

ز طفلی تا جوانی یار شیرین

نشسته شاد و خندان پیش شاپور

1145

چو اسباب عرض باشد همیا

مبادا هیچکس اتنگی حال

نشسته بر سریر سرفرازی

ز چهره داده شب را روشنائی

ز بعد از بهر دلها بافته دام

گلاب و انور و میمون و نوشا

و گر جزا که پروین پیش او مرد

ز چشم بد ندیده رویشان گرد

زالال و کوشرو پروین مدهوی

نشاط تازه و ستیاره خوش

همیا چون کلیدی برد گنج

که خوردی مشتری بر یاد او جام

بشیرینی نیابتدار شیرین

چو شمعی کوه در پروانه را نور

بود خانه ز مردم چون شریا

که سایه نیز بگریزد ز دنبال

ز زلف شب که دامن برین بود
بازی در هوای غبت انگیز
شده زهره بصد دست ایغنون باز

رقص آهنگ صحرا کرد خسرو

لب شهرود و مطرب خنده درو

بروی لاله و گل خرگه شاه

باط سبزوتر بر سبزه پاک

معنبر شمعهای مجلس افروز

بخور مجراز عود قماری

صبا کاجا عبیر انداز می گشت

سند از سوز خود پر شور میشد

نهانی مجلسی کز بیچ سوئی

ملکرا او که دون دو تا پشت

1125

1130

باط خاک گشته عنبر آلود
معلق زن شده مرغان شبنمیز
ثوابت را بر قص آورده ناوار

کشیده بارگه بر سبزه نو

غبار غم جهازا کرد بد رود

چو بر نطع کواکب خرمن ماه

فلک ساخته همخوانیه خاک

گشاده در دل شب بوزن روز

زده ره چون نسیم نوبهاری

پای پس هم از ره باز گشت

زدودش دیده بد کور میشد

بجز محرم نمی گنجید موئی

بشارت نامه مقصود در

۱- ت ا ب : خرگه ماه

مداین گرچه زار من دور تر بود دو صاحب چو یکی شد در بدر بود
 میان هر دو کشور زان دو معمار از اینجا تا بد اینجا گشته بازار
 همه معمور شد ز آسایش دهر ولایت با ولایت شهر با شهر
 طرب کردند آن هر دو جهانگیر گهی در بزم و گه در دشت نخبیر
 عشرت کردن خسرو و شیرین برب

شهر و دوا فسانه گفتن آنان

شبى همچو سواد دیده پر نور هوا غمبرفشان چون طره حور^۲
 زمانه برگ عشرت ساز کرده فلک درهای دولت باز کرده
 فرو مرده چراغ صبح گامی نشاط خواب کرده مرغ و ماهی
 مقیمان زمین دپرده راز عروسان فلک در جلوه ناز
 کواکب در میان سرمه باغ درست افکنده مروارید شب
 گشاده شب در اینطا و سگون باغ دم طا و سرا بر سینه زاغ
 فرو برده زمانه جام همشید شده مه در زمین مهان نشید

۱- ل، ل، ب، آ: آرایش ۳۰- ل: دیده

گلش تر شد خزان را با بخت
جفا ندارد تسیم گیسوی دست
زهر جانب که دولت رخنه ای تا

1100 بغای خاطر می شد مجلس افروز

کمر بسته بتان نارفتش
یکی گشته دو شمع روشن از نور

اگر چه خوشدلی کردند تا دیر
در آن عشرت کز آلائش برون

1105 بنجوید شهوت آنکو عشق باز

عرض باشد محبت را چو در پوست

ملک بود از مزاج دلبر آگاه

نبردی دست در خرمای و انگور

دو سلطان کرده دیکشور آرام

بازادی چو سرو آرا بخت
چو غنچه خواست بیرون افتد
خود از پولاد دوزر لیک بیان است

قدح می خورد و خوش می بود هر روز

سگر خندی چو شیرین هم نشینش

بگرداگردشان پروانه شاپور

نگشتند از جمال یکدگر سیر

شاط عاشقی هر دم فرون بود

که هرگز عشق با شهوت سازد

محبت با عرض باشد نه بادوست

که توان خوشه چید از خرمن ماه

بنظاره قناعت کردی از دور

بدل گشته بگیتی تیغ با جام

۱- ت ۱، ل ۲؛ چو؛ ل ۱؛ چه ۰ ۲- ل ۲، ب ۱، آ؛ بیداری ۰

1085

ز شیرین عیش مریم بود چو تلخ

ازین کاهش قناد آناه در سلخ

بتن عیسی جانش مانده بیدم

تمش چو زشته مریم شد از غم

زیباری به بستر نضت ماهی

وز آن پس جست دیگر خوبگاه

ملک باریت و نابایت بر خاست

بصد شادی باط ماتم آست

دل از سودای شیرین در غم فکند

بهانه بر فراق مریم افکند

1090

بگره کش خروشی دبدم بود

خروش از یار و منتت بر حرم بود

بما تم کرد پیر این بسی چاک

ولیکن در هوای یار چالاک

بشیرین کاری اندر پرده خدی

ترش میبود همچون درد مندی

بپر خاش غرض در شام و شبگیر

شتابان گشته پیکان نیز چون تیر

چو شیرین دید کز خس رفته شده راه

به بی صبری شتابان گشت چو ناه

1095

رسید آن دلبگی قیمت بدریا

چو خورد در بره و مه در ثریا

درون آمد بخلوتگاه مقصود

چمن بیخار دید و شمع بیدود

۱- ت: خود ۲- ل: مریم؛ ب، آ: یاد مریم ۳۰- ل: ۲، ب: با

۴- ل: سمن

1075 بگوش شه کتم گوهرش نی بخش از گوش را باشد گرانی
 شهنشپه میش کاید باده درگشت هم از آواز ساقی بخیبرگشت
 نوا برداشت مرغ ارغنون ساز بصد جادوزبانی کرد آغاز
 دل شه کز کشتش مطلق عنان بود کسان شه بارنهم سوئی که جان بود
 1080 بیار اچه کشتن بیار بودش ولیکن نخل مریم خار بودش
 زبانی با هوای یاریخت بائید رطب با خار یخت

وفات مریم

شناسای معانی موبد پیر چنین کرد این خبر در نامه تحریر
 که چون خسرو ستد گنجینه زوم خلافتش رومیانرا گشت معلوم
 چون غالب گشته بود از تیغ کین خواه داد اندیشه را در خویشتن راه
 زبانی پوششی کان در حرم کرد ز مریم چندگاه آن نیز کم کرد

۱- ل، ا، ب: بی بخشش ۲۰- ل، ا، ب، آ: بصد جادوزبانی شد فسوساز

۳- ل، ا، ب: میشد بدان جایی که ۴۰- ب، آ: سخن ۵۰- ل، ا، ب، آ:

با ۶۰- ل، ا، ب، آ: زبانی ۷۰- ل، ا، ب، آ: او.

1065
 بر و خوشخور که افزون میدپذیر
 ز هستی بخش بندار آنچه هستیت
 طرب در مطرب آورد آن دم را
 گرا نب را عطا می شاه برخت

بشادی برد شادوان بخش
 نوائی ساخت از می طبع کشت

نو ارا نام شادروان بره بو
 که آن پرده ز شادوان شه بود

چو مرواریدهای تر فشانندش
 که شادروان مروارید خوانندش

1070
 بآرایش چو آن گنج گهر یافت
 چو شادروان مروارید تر یافت

بدرگاه ملک شد خاک بوسید
 چو زهره دامن افلاک بوسید

بش گفت از رهی زین حضرت پر
 به بخشش برد شادروانی از در

دایوان آورید از سان دیگر
 ز مروارید شادروان دیگر

بترتی هر یکی چون آب باران
 سزای گوشه‌های تاجداران

۱- ل، ب: باشد؛ آ: پیدا ۲۰- ل: از ۳۰- ل، ل، ب، آ: آن یل

۳- ل، ل، ب، آ: دری ۵- ب، آ: گوشوار

به تری هر دی یک قطره آب
بخرخ از لولوی تر ناب میشد
اشارت کرد کاین ابر گهر بند
بگفتش کرد بان چون ریختی بد

1055 زمین بوسید مرد گوهرین باز

نبود اندازه دیدن خرد را
بحیرت گفت کاسی ابر گهر بار
تو خود پر خواهی از گوهر و ماغم

1060 چنین گنجی بحیب مانندان
شهرش گفت ازینجا چند گویی

کسی که قسمتش روزی فرست
دهنده میشناسد کو چر اداد

که در دریا بود آن قطره نایاب

و بان ابر از و پر آب میشد
از آن تست بان بگشا و بر بند
بدین در کن دهان بار در گر پر

ز ایوان کرد شادوان در باز
چو حالی یافت آن گم کرده خود را

نسجد کفّه من اینقدر بار
ولی کی گنج بدین در در دهم

بود در قطره ای دریا نهادن

مکن چون تنگ چشمان تنگ خوئی

برش زین باغ رنگین شاخ حشت

که هر کس را چه می باید عطا داد

۱- ل، ۲، ب، آ، : در بند ۲۰- ل : بگفتش ریختی چون از دهان در ۳۰-

ل : بار بند ۴۰- ب، آ، : که ۵۰- ل : بخرد .

دل شہ را کہ بدیش اندون تر
 بہ زخمہ خراشی یافت از سر
 ہر آتش کان نوا در جان فروخت ¹⁰⁴⁰
 ز باد و روغنش میداد و میخست
 چو کار عاشق از غم زار باشد
 شود دیوانہ گر ہمشیار باشد
 دو چیز افزون کند در عاشق آتش
 شراب جان نواز و نغمہ خوش

لبی کز دی گشاید دل فغامی
 سماع و عاشقی و میپرستی
 چو این ہر نہ مستی جز یکی نیست ¹⁰⁴⁵
 می آرمی آید و میزنی شکی نیست
 سبب شد این سہ چیز از بہرستی
 می آرمی آید و میزنی شکی نیست

می آرمی آید و میزنی شکی نیست
 می آرمی آید و میزنی شکی نیست
 دو ہستان شمار انگور و انجیر
 چو در خسرو نوای نوا اثر کرد
 چو در خسرو نوای نوا اثر کرد
 چنان بر بار بد خوش گشت جانش
 چو در خسرو نوای نوا اثر کرد
 معلق پیش ایوان بود یکسر ¹⁰⁵⁰
 ز مروارید شاد روان قیصر
 کہ یکدم خواست بختیدن جانش
 کہ یکدم خواست بختیدن جانش

۱- ب : اندر ۲۰- ل، آ : ہر ب : آن ۳۰- ل : من .

۳- ل، آ : آ میزد ۵۰- ل : نیامزد بکجا .

ز نریت بزرگه را ساخت گلشن
در افشا نذا آن باغ بهستی
همه روز آن خزان شاد میداد
همی گفت آنکه خودند بجز خویش

زموج زر زمین را کرد روشن
کف دریاوش کشتی کشتی
ز بادش بستد و بر باد میداد
پنن تاراج میدگو هر خویش

دهم به یابریزم در معاکش
بیانگ کوس میداد از دروبام
چنان شد خانه و کو پر خزان
از آن بخش که داد آفاقرا بهر
سختگویان سخن را تازه کردند

که از بادش برم بهیم بجاکش
صلای عام بگره خاصه و عام
که کس مفلس نماند اندر مداین
مثل شد گنج باد آورد در دهر
شا بار ابلند آوازه کردند

فراوان ریخت از لولوی منور
نوا سازی که بودش بابر نام
بناد از زخمه جو نبرزد تماشش
چو در مجلس نوازش کردش از خود

بدامان بزرگ امید و شاپور
نوائی ساخت آرزو آگین فام
نوائی گنج باد آورد نامش
بر آورد از دماغ عاشقان دود

۱- آ : ز آبش ۲۰- ۲۱ ب
صلای عالمی بر خاصه .

کند غارت دلیری را دلیری بر دلیری سکار از جنگ شیری
 ملکر رسم شاهی خود همین است که با همبازی خود در کین است
 بیاید پردلی گزنیروی خویش زنده سرسینه با هم پهلوی خویش
 1020 پوشه ترسان بود در هر شماری ز ترسنده یاید هیچ کاری
 پسندیده است ترس پاوشاها ولیکن از نفیر داد خواها مان
 خسر بود ارچه خسرو ارشه روم^{۳۰۰} ولیکن نخل مریم بودش از روم
 چو او خرمای نخل استین داشت بقدر این در لب آن در استین داشت
 همه کس نخل شیرین را گزید است نه نخل موم گز شیرین برید است

نغمه سرانی بارید در بزم خسرو و ساختن
 نواهای «گنج باد آورد» و «شاد روان مرواید»

1025 ملک نشست روزی خرم و شاد بخشش گنج باد آور بگشاد
 ۱- ل ۲، ب ۱، آ: بازوی ۲۰- ل ۱: از هر شماری ۳- ل ۱: که خون
 ۲- ل ۲، ب: بنودی ترس خسرو ارشه روم ۵۰- ل ۲، ب: بنقل
 ۶- ب: ۱۰۲۳ و ۱۰۲۴ ترتیب مصرعها پس و پیش است.

چراع ملک ازوغن زکالت بقای مملکت بی زرمحالت
 گدا باشد ملک بی زرخدائی نیاید از گدایان پادشائی
 سپاه آراستن شکرکشان را نذ الفنجیت بهر زرکشان را
 نه بی زر شگری گردد فرامم نه بی شکر زر آید نیز با هم
 1010 بزرگان گر بزر افسر نهادند اساس مملکت بر زر نهادند
 ولیکن نه زر از بهر خزان است که بزر نام و تنگ جاودانه است
 ز بهر آنکه گر صحت و گر جنگ کفافی را نذار در هشتم تنگ^۷
 چو ماند لشگری بی توشه ناچار بنا کامی شود با دشمنی یار
 زشه واجب چو بر قدر کفایت زیادت گردد ورنی معافیت
 1015 تصرف داد گنج قیصری شاه نداد اندیشه خویشی بخود راه
 تاج و تخت خویشی بر نگیرد بخیل گرگ میشی بر نگیرد

۱- ت : گردن ۲۰- ۲: میشک ؛ ب : یکسر ۳۰- ۳: ل ۲: ب :

سرکشان را ۴- ت : کز سری ؛ ل : کز سر این ۵۰- ب : این بیت نیست .

۶- ل ۲: ب : ز بهر ۷۰- ل ۲: ب : هشتم بر تنگ ۸۰- ل ۲: بی .

اشارت کرد شه کآنجاستانبد
 خدای آورده مارا بازباند
 طبکاران روان گشتند لئاد
 بسوی گنج باد آورد چون باد
 ز دریا برکشیدند آنخزینه
 چو لولوزآب و باد زانگینه
 رسانیدند از آن سوهر بر سر
 بقصر خسرو از گنجور قیصر
 چو کالارا بعرض آورد گنجور
 زمین تا آسمان روشن شد از نور

ز در دیدند دریائی نه باد
 نزر کوهی بهر جائی نهاده
 گرمای همین کز زرخ آبنوه
 نه در دریا شود حاصل نه در کوه
 در آن نظاره میشن خیره میشد
 نظر که روشن و گه تیره میشد
 فرستادار پس نظاره خسرو
 سوی گنج کهن گنجینه نو
 خزینه با خزینه شد بهم خاص
 دو دریا را یکجا کرد غواص
 از آنجایه که در دولت نوی یافت
 دل پروریز نیروی قوی یافت

۱- ل، ب: از آنسان ۲۰- ل، ب، آ: کانی ۳۰- ل، ب، آ: دیدند

۲- ل: شدی ۵- ل: این بیت پس از ۶۹۹ آورده شده است.

۴- ب، آ: از پی.

ز گوهر شصت کشتی چون شریا تو گوئی مایه بیرون داد دریا^۲
 دیگر پر نقره صد کشتی بر سر که هر یک بود بادریا برابر
 985 بخازن گفت کان سرمای ملک که هم ملک و هم پیرایه ملک

بجنبانند جهاز بار کش را رساند زود سلطان حبش را
 بگوید کا عثم و آند لپاک مراد لدا کاین گنج خطراک
 کنی^۳ اندر امانت بنیاری کامان وینهار روزگاری
 امانت دادمت در پرده راز برم هنگام حاجتمندیش باز

روانشد خازن و آزاد میرفت که اسب چوبیش از باد میرفت^۴ 990
 مخالف گشت روزی قوت باد همه کشتی زره یک جانب افتاد
 همیشه هر یکی پر تنده چون طیر چوماه نو فلک کجیر و بسکیر
 بدینسان تا رسید اجنبش تیز بانطایکته در سر حد پرویز
 خبر بر شاه رفت از مبر آه که روزی بر درآمد زود بشتاب

۱- ب: گفتی ۲۰- ل: این بیت نیست ۳- ت، ل: کنم ۴-

۲، ل: چون باد ۵- ل: بر آب آن چوب پیش از باد میرفت ۰

چنان ارتعج کرد آفا قرار ام
 چو از کین شسته شد هر مرز و بوش
 چو آن نیرو و جواز گشت معلوم
 ز نزدیکان قیصر نیز خمندی
 یکی گشتند با خسر و نهانی 975
 از آن گردندگی قیصر خبر یافت
 زد دیگر خسروان بودش با خلاص
 پس از چند آزمون شهر یاری
 چو دید آن بستگی مرد و خرد مند
 بکشتی کرد گنج بیسکران بار 980
 چو مالا مال شد بحر از خزانه
 پراز دینار و زر بهفتاد کشتی
 چو گلهای تر از باغ بهشتی^۲
 که گشت از نیمروزش مرصه تا شام
 روان شد حکم تا دریای رومش
 بلرزید از نهیبش قیصر روم
 که در دل داشتند از وی گزندی
 که با قیصر کنند آرش کمانی^۱
 به پیشی کار خود را وقت دریافت
 طرف دار حبش در دوستی خاص
 یکی گشته در و نه از استواری
 گشاد از گنج زرین آهین بند
 زری کز وی شدی دریا گر انبار
 ز روم اندر حبش کردش روانه
 چو گلهای تر از باغ بهشتی^۲

۱- ل، ل، ل، ب، آ؛ کتدش به گمانی ۲- ل، ل؛ قفل ۳۰- ل، ب،

آ؛ دیا ۰ ۴- ل؛ این بیت نیست

بنده زان ترکستان زهمو بادش
 رها کرد از میسانه کشوری خند
 بجز در حد ترکستان سادش
 ددان کشور دآمد با سری خند
 برسم چاکری چون سخت ساهان
 کمر بست در نگاه خاقان
 چو لشکر کش سری بدکار وای
 ز خاقان نامزد میشد بهر جای
 فراوان داده کوشش خانرا
 هم آخر در سر آن کرد جانرا
 زمانه بازمی گو با کسان خست
 چو آمد وقت آن با او همان خست
 شب و روز از بریدان بسنجیز
 خبر میشد ز حالش پیش پرویز
 چو در دل مردن چوین یقین دید
 بنای دولت خویش آهین دید

965

افقادی خزانة روم بدست خسرو پرویز

چنین خواندم دین دیرینه مشور
 که چون خسرو سرازار کرد مقهور
 شاهای بادل آزاد بنشت
 غم از خاطر بنشت و شاد بنشت

970

۱- ت: سد. ۲- ب: وز آن ۳- ل، ب، آ: چاکران ۴-

ل: چو بر لشکر سری بدکار وای. ۵- ل، ب، آ: کان ۶- ل،

ل، ب، آ: سوی ۷- ت، ل، ب: بنشادی.

چو نینان از شکوه بخت فیروز	مظفر گشت بر خصم سیه روز
950	بدار الملک شد با صدر وائی
بر آمد بر سریر ملک شادان	چو خورشیدی که تابد با بادان
خرد را مایه داد از کارسانی	بدشمن سوزی و مخلص نواری
سپه را شاد کرد از نعمت و جو	رعیت را برحمت داشت خشنود
چنان کرد از جهان گردستم دور	که شد خاک درش در دید با نور
955	ز دولت گرچه فرخ بود روش
نگیرد سهل هرگز صاحب تخت	ز چوین خار خاری بد بهنوزش
غم دشمن ز دشمن پیش کینه است	غم دشمن خصوصاً دشمن سخت
خده چون پوست از بیرون خراشد	که بیرون است دشمن غم بسینه است
بترس از کینه دار نیم کشته	خده در دل نگر تا چون خراشد
960	چو بهرام از سیاه سگاه خسرو
	که بد گیرند ما نیم کشته
	عنازاد در نیریمت داد درو

۱- ل: بوب؛ ۲، ۲، ب، آ: برجت ۲۰-۲، ب چشمها، ۳- ل، ب: گشته.

۴- ل، ب: سرشته، ۵- ل، ۲، ب، آ: چوب، ۶- ل، ۲، ب: میرو

شده خسرو بکین جوشا ترا ز نیل
 چه کوه آهین بر کوه پیل
 به پیرامن بزرگان سپاهش
 ز چشم بد باهین بسته راهش
 بزرگ امید بارای فلک تاب 930
 نهاده چشم و چشم سطرلاب
 فلک در چشم سطرلاب کرده
 نظر سوی فلک پرتاب کرده
 چه طالع رازمانی دید فرخ
 بشه گفتا که دولت اثباتست
 رواند پیل شه با سرفرازی
 بر آنسو تعبیه زانگوبه نگشت 935
 ازین جانب حریف ازهر کرانه
 این جان بدینسان بیدقش فرزین همی گشت
 باز سرنگون ازین همی گشت
 بخون در مهره گردون زمین سنج
 چو رنگین مهره در یکسوی شطرنج

۱- ل، ا، ب : بر ۲۰ - ل : داد ۳۰ - ب، آ : شاهماست .

۴- ل : در ۵۰ - ب : خودخانه بخانه ۶۰ - ت : بیدق ؛

لا، ل، ب : بیدق از ۷۰ - ل : رنگ .

مبارز تشنه شمشیر میگشت	بخون آشامی از خود سیر میگشت
باستقبال مرگ از تیغ خوردن	همی شد پای کوبان سر ز گردن
جگرها از بلارک چاک میشد	بگردون بانگ چاک چاک میشد
920 همی خندید خشم از هیکل ^۳ مرد	بخنده گریه ای خوزیر بیکرد
بگرمی تو سنان چون برق گشته	میان آب و آتش غرق گشته
ز خشت آهنین هر سو مصاری	ز سنگین برده هر جا کوهساری
اجل دامن بگشتن چست کرده	ز زمین لیفه بخوردن سست کرده
جنیبت بکه آهن با پی گشته	هلال نعل پروین زای گشته
925 زبان تیغ های چاکر میسر	شده در کاس سر با چاشنی گیر
تن افتادگان میداد دگل	صلای کرکسان از دیده و دل
شکهایکه میگشت از سنان سیر	چو برگ گندنا میخورد شمشیر

۱- آ: مبارز تشنه و ۲۰ - ت، آ: از خون ۳۰ - ل، ا، ب: آ: گردن.
 ۳- ل: خون نیز ۵۰ - ب، آ: بوستان ۶۰ - ل، آ: بره (و با)
 پره) ۷۰ - ل، ل، ا، ب: هر سو.

غبار قلب دریا خیز بودش	که دریائی غیب را انگیز بودش
روانش شاه با لقب و قرین	ز قسطنطنیه سوی مداین
خبر بردند بر بهرام سرکش	که خسرو میرد چون کوه آتش
نکرد از چیرگی در دل بهراسی	مقابل راند چون با محضنای
دوشگر روی درو با ز خوردند ^{۹۱۰}	بکوشش بازوی کین باز کردند
بخوزیزی رواند تیر دلزد	ولی میخت و جانی میسد مزد
دین در گوش مردان کرده ^{۹۱۵}	سخن میگفت کاینک نوبت کار
سان جاسوسی دلها نموده	زبانی داده و جانی ربوده
ز تیر اندازی زنبورک از دور	مشبک سینه با چونان زنبور
نی ناوک نوای زایکرد ^{۹۱۵}	نوای او بدلهای کار میکرد
ضدنگ از سینه دل میکرد عار	کمان میکردش از ابر و اشارت

۱- ب، آ: گشت ۲۰- ل، ا، ب، آ: ساز کردند ۳۰- ل، ا، ب، آ: دلدوز

۳- ل، ا، ب، آ: بر آورد ازل و جانهایشان سوز ۵- ب: این بیت نیست

۶- ل: فغان ۷۰- ب: این بیت نیست ۸۰- ل، ا، ب، آ: میکند

خدا بختم دهد تا بیکم و کاست
 تو انم عذر چندین مرمی حواست
 بگفت این حسین گنبد چون بدر
 پذیرفت از نه خویش آن شب قدر
 بر آمد همچو ماه در شام دیگور
 سوار سایه شد خورشید پر نور
 بر وز اند آتش فرخنده ز انبوم
 مبارک روی شد بر قیصر روم
 900 زیش دل بر گان جوی خونداد
 پس از دل ناوک چو مین برونداد
 یاری خواستن خسرو از قیصر و لشکر کشی او بعد این

و شکست خوردن بهرام

چو بینه

چو قیصر دید ز اوج پایه خویش
 چنان خورشید اندر سایه خویش
 بتاج و تخت دادش سر فراری
 کمر بست در همان نوازی
 پس از چندی بخویشی مرده دادش
 بدامادی کله بر سر نهادش
 ز قد میرمش تخیلی بیرون داد
 وزان نخل ترش خرما می تر داد
 905 چو دریا لشگری دادش فرمایش
 که بنشاند غبار دشمن خویش

۱- آ: از ۲- ل: ب؛ آئمه اندر ۳- ل: برش ۴- ل: کردش

نجواش گفت ما را برگ آن نیت که آید خدمتی در خور نهان نیت
 ولیکن در زمانه نیت نهان متاع مور و دگاہ سلیمان
 متاع من که سر تا سر کس است سلیمان و اربنیر ارچه باد است
 890 چو مورم من که از بس هوشمند
 چو شہ دید آن دو باد تنگ است صبار ابرد و گونه رنگ بسته
 در آن نظاره حیران ماند تا دیر نیمه چشمش از دیدارشان سیر
 نظر سوی سوادش بیشتر بود که نوری زان سیاهی دبصر بود
 بگفتش بود بر من بیکران بار کنون خود بیشتر گشتم گرانبار
 895 چو خاکی کرد شب دیزت بمن پای بسان سرمد چشمش کند جای^۹

۱- ب، آ؛ این بیت پس از بیت ۸۸۹ آمده است، ۲- ب، ۳، بر تاپا، ۳- ل، ۴، ب؛ چو مورم مکررات

هوشمندی ۴- ل؛ کشم ۵- ل، ل، ل، ب؛ بار بندی ۶- ل، ۷، ب؛ نیمه چشم او از دید

سیر ۷- که نور آن ۸- ل، ب؛ کنونم بیشتر کردی گرانبار ۹- آ؛ چو آرد

گردش دیزت بمن باد، بسان سرمد در چشم کشم شاد؛ ۳؛ این بیت را علوه

دارد؛ چو خاکی بر کند شب دیزت از پای بیان سرمد چشم کند جای.

875 چو مرد از پاس دشمن شد ساکن
نباشد دوست کس گردد غناگیر

تور و نوکن اساس پادشاهی
که من خود با توام هر جا که خواهی

چو کشتی آتش دشمن که تفتست
نشاط دوستان جانی زرقه است

اشارت کن بایروی چو چوگان
که تا از سردوم چون گوی غلطان

880 فرار کارشان چون محکم یافت
دل خسرو ز شیرین معنی یافت

همین بانو دو بمحولان بهم دست
که هر یک دو مین در دهر کم دست

یکی شبگون و نامش کرده شبیز
گر و برده ز ضرر صد رنگ تیز

سیاهی خنگ گردد ز اغناگیر
چو دود از آتش خویش آسماگیر

دو عم گلگون بجانی در هوا بود
که گرم و نرم چون باد صبا بود

ز آتش پایش نعل اندر آتش
که رفتن چو آب تیز و خوش

885 تو گویی مهره هر یک با فسون
کشیدند از دهان مار بیرون

صنم فرمود کا آوردند در حال
بر رسم خدمتی پیش دو همسال

۱- ل: ابکام ۲۰ - ل: اب، آ: من ۳۰ - ت، ل: کار ۱۰

۴- ل: ب: سیاه ۵۰ - ب: بدودی آتش ۶ - ت، ل: کینه

865 بمی میکش دل را آتشین رود
 بشرین گفت میدانی که کارم
 مراد ملک خود کاری در اقامت
 کنون کا تیدم از تو یافت باری
 گرفتم ارزخت فال مبارک
 گرم دستورتی باشد ز رایت
 سبستانم در انم بتعمیل
 870 به نیزه بردم هفت آسمان را
 بدین تیزی چو سازم خصم اسلخ
 چو خار از راه خود یکت بکنم
 صنم گفت ارچه ماطقت نیدارم
 ولی چون بهمتی پس سدا ردای
 ز لب دریا کس از دل تشنه میبود
 پریشانست همچون رو کارم
 رسیدم با تو کاری دیگر افتاد
 بکنم نیز هست امید و آرزوی
 که تا بچشم باز گردد سوس تارک
 بر آرم سر بروم از زیر پایت
 بآلم بیدق چو بین ته پیل
 لباس نیل^۳ پوشم دشمنیا زرا
 من و لبوسای شیرین و می^۴ نخ
 بفاغ خاطری با گل نشینم
 که دامنیت دست آسان گذارم
 به آن باشد که پاس کار داری

۱- ل، ا، ب: یکد ۲۰- در همه نسخه بکار ی. ل، ا، ب، آ: تنگ.

۲- ب، آ: که ۵- ت، ل، ا، ب: کردم، ب: پوشم

اگر بر تو کسی دیگر گزینم
 به از تو کیت کورا بر گزینم
 مه نو گردگر جا دیدی امید
 نگشتی کفچه دستش پیش خویش
 کنون سوگند فردی میکنم یاد
 که گیتی حفت بخت افکند بنیاد
 855 که تا روزیکه خواهم در زمین بخت
 و گرجان را عار نکند نقد
 با سان هم بعقد اندر نیام
 دلش را تا فراوان ناز مایم
 پوشید آرخان سوگند و عهدی
 دگر در کام دل نمود و جوی
 بزلف و عارض قانع شد از
 بونی دل نهاد از مشک و کافور

آگاه کردن خسرو شیرین را از قصد سفر خوبوی قصر برم
 860 صلاوت سنج شیرین شکر خند
 چنین برداشت مهران حقه قند
 که با خسرو چو شیرین بسپیان
 که این بعتیس گردد آن سلیمان
 ملک بر رسم اول چند گاهای
 بمر از دور میکردش نگاهای
 ۱-۲، ب: به از تو کیت گزینم
 ۲-۱، ل، ا، ب: خوردی

۳-ت، ل: عارض

و لم زان کرد سنگت نوازش پیدا
 چو خاص مینت سازم گلوی بند
 نرت چون پخته شد سازم سرانجام
 فراوان کرد خسر و کوشش گرم
 ضرورت نواست از شیرین زای

که جز خسر و نخوابد هفت دیگر
 شکر بگفت کاین خود گفتنی نیست
 چه پنداری که گرمی آرام گشتم
 نه من آن آهویم که ز راه مستی
 مرا بر خوشین بست آنقدر زور
 850

که معیار زرت گردد هویدا
 و گرنه در گداز آرام می چند
 بزر پخته زرخ نقره خام
 شد پولاد یار سیمر زخم
 و شقت را طریق استواری
 و زین گفته باشد گفت دیگر
 چنین در می یازی سخن نیست
 بگفت نفس بی آرام گشتم
 چو حوک و سگ کنم شو پستی
 که نشام تن شویده از شور
 و گر خود مردنی باشم بمیرم
 که از یک هفت نبود چاره کسرا

۱- ت: بنا کام ۲۰- ل: گفتن ۳- ت، ل، ل: را

۴- ل: این بیت پس از بیت ۸۴۸ آمده است.

830 همه یارند بهر قسمت گنج کسی یار است کو قسم کند
 و در باره شکر بگفت کاری کسشم از دیده رنج چو تو یاری
 هر آنچ از دست ما خیزد ز یاری بفرما تا کنیمت جان سپاری
 ناریم از بس باری کشیدن تو اینم از قدم خاری کشیدن
 و اگر گردی ز دل شستن ندانیم غباری از آستان رفتن تو اینم
 ورت در جنگ نتوانم باری تو اینمت دعا خواندن بزاری
 835 نوشیده است زیر آبگون بود نم گنجشک و آتشگاه نمرود

نه من زان میکشم دامن زاری که روزی چند تنگ آمد قبایت
 از آن بالا تر آمد نور خورشید که گردد از کسوفی ذره نوید
 ولی میدارم این لوزینه تا دیر کز اندک لقمه پنجم پر شود سیر
 چو باز از طعمه پرگشت سرمست بخواندن باز کی گردد سوی دست

۱- ل، آ: باری . ۲- ل، ل، ب، آ: ورت . ۳- ل: بجای
 اینصغ صغ دم میت ۸۳۱ نوشته شده است . ۴- ل: کز اندک لقمه ای چشمی شود
 سیر؛ آ: کز اندک لقمه ای چشمت شود سیر .

820

شب و روزم دل آبخاوتن اینجا
چرا خوش نایدم با چو تنویاری
ولی ناموس و تنگ پادشاهی

تو آنجا زار میسوزی من اینجا
گرفتن کامی از بوس و کنای
فتد ز آسب فسق اندر تباهی

825

بیا میزد میان خاصه و عام
مرا ز رنگونه می باید بسی خست
مک گفتش که با این خبثت گرم
سرت گردش کله و در همه چیز

بهم نام حرام و حرمت نام
که عصمت چون بدو کم توان دوخت
توقف از پی عار است یا شرم
کلاهی و سری داریم ما نیز

تابستان مین بی آبی جوی
به میبرگی مین دردی چمن را
گر اکنون مانعش تازه داریم
و اختر خواست کردن دشمنی باش

که گردد باز دریائی بهر سوی
که برگی هم دید بشد و سمن را
امید از نخت بی اندازه داریم
تو نیز از دوستی با ما یکی باش

۱- ل، ب، آ: میاشی ۲۰- ت: ولی ناموس و تنگ و نام شاهی ۳۰- ل، ب، آ:

کنو ناید حرام ۴۰- ب، آ: همی ۵۰- ب، آ: گفتا ۶۰- ل: دریاها ۷۰- ب: برونی

۸- ت: تو ۹۰- ل، ل، ل، ب، آ: سرو ۱۰۰- ل، ب، آ: تو اندر دوستی.

چون بود لقمهٔ روزی به پرده ۵
 چرا نبود مرا دلسوزی از تو
 بروش اندازد ارباب نیمخورد
 دلم خونشد ز دورت چندینم
 که تا اکنون ندارم روزی از تو
 جدائی در حضورت چندینم
 810 بروزم چون رسد شبهای دیگور
 که باشی روز با من شب ز من دور
 پو سرخابان ز تقدیر خدائی
 بروز آمیزش و شبها جدائی
 چو پیش آوری از لوزینه خوانی^۲
 رها کن تا کنم شیرین د بانی^۳
 چو خواندی تشنهٔ بر چشمه ساری
 به تر کردن لبی بگذار باری
 شکر پانچ شد از پانچ شکر ریز
 که شیرین باد از من عیش پرویز
 همه آتش بسوی خود مکن ساز
 که داری دیکمی سودا و اناز^۷
 815 و گر تو نا بصوری کز تو دورم
 چه پندار می که بینی من صبورم^۸
 بجان تو که در جان وفادوست
 تو جانم گشته ای و جان من پست
 ۱- ل، ا، ب : سرخ آبی ۲۰ - ت : این مصراع نوشته نشده است ۳۰ -
 ۲، ب : زبانی ۴ - ل، ب : خوانی ۵۰ - ل، ب : آ : عشق ۶۰ -
 ل : چه بینی ۷۰ و ۸۰ - ت : این دوبیت نیست

سخت از دیده خسر و خون تراوید
 پس آزار جگر میسر و ن تراوید
 بشیرین گفت کای چشم مرا نور
 مشوزینگو نه نیز از مردمی دور
 که همان خودم خوانی بیازی
 پس استوه آئی از همان تنواری
 نه همان شکم گشتم بکویت
 که جان از دیده شد همانیرت
 و گرنه تا بقا را ختم نیاید
 شکم داری کسی را کم نیاید
 مرا حلوائی شیرین کی کند کسود
 کزان کحلوا غلبه سیم بحر ذود
 نه لب شیرین ز نام قف باشد
 ز بوسی با ده مستی چند باشد
 چه سود از اطلس و دیبا ز برپوش
 باه وی چون توان کرد بردوش
 بخیل از آن کسوت چه خیزد
 که اندر طبند ناپوشیده ریزد
 غریبی را چون اندی برد خویش
 بحر و می نشاید راندن از پیش
 ولی آنکس که زاد از بخت محروم
 نیابد بهره میش از رزق مقسوم
 (از صفحہ پیش ل، سحر اقل از دل بگستند؛ ل، سخن را قفل دل بر هم شکستند.

800

805

۱- ل، آ: این بیت افتاده است. ۲- ل، ب: و گرنی ۳۰- ل: بناید:

۳- ت: و یک.

اطهار عشق کردن خسرو شیرین

785 چو صبح از پرده آه عاشقان کرد
بروزد شعله گرم و دم سرد
دگر ره باز شیرین مجلس آراست
هر فیان را گشتند از چپ و راست

دو بیدل باز در زاری درآمد
جلگرها در جلگر خواری درآمد
زنوش ساقیان و نغمه ساز
می از دلهای صافی گشته عمار
ز آهی کز دو غمپسورده میسخت
حیا را اندک اندک پرده میسخت

790 در آن صحبت که شوق از حد برون بود
ز روز اول آمیزش فرون بود
بر آنگونه ز جان نابرومند
همی بودند صابر روزی چند

غم اندر گل اثر می کرد و نونو
که سیل تند بر میرفت جو جو
چو طوفان موج سربرز دستی
خصل ره یافت در بنیاد هستی

چنانکه دیگرهای تفته در جوش
که از سربا فرو افتاد سرشوش
شبی زانده دل با هم نشستند
سخنرا قفل و د لرا در گشستند ۶
795

۱- ب، آ: جمع ۲۰ - ل: کردند ۳۰ - ل، ا، ل، ا، ب: میخواست

۲- ل: بدانگونه، ب، آ: بدینگونه ۵۰ - ل، ا، ب، آ: ز ۶۰ - (باقی در صفحه بعد)

775 بدینسان تابشام از اول چاشت
 می خوردند کز جان چاشنی داشت
 چو آمد در غنودن چشم خورشید
 بمرقد رفت چون ضحاک جوشید
 ملک را خوا بگا ہی راست کردند
 که از چرخ اطلسی درخواست کردند

شراب و عشرت و نقلی مهیا
 کنیزی پنج شش هم چون شریا
 ملک در خوا بگه شد باده در سر
 هوای سوسن آزاده در سر
 همه شب مانده بودش چشم در راه
 که طالع از کد امین سو شود ماه

780 رطبهها دید و رغبت کم فرودش
 که تلخش بود چون شیرین نبودش
 بیوی گل بهمین خورد از درون خار
 یاد گنج میچید چون مار
 صدم در خوا بگا ه خوشتن نیز
 مبراً مانده بود از هوش و تمیز
 زنگ و نام خون در پرده میخورد
 ولیک از پرده داران پرده میکرد

دو شتاق از غم دوری شوش
 فراقی در میان چونکوه آتش

- ۱- ت ، ل ؛ کز خون ۲۰ - ب ؛ این بیت افتاده است .
- ۳- ل ، ل ؛ نقل مهیا ۴۰ - ب - این بیت نیز افتاده است .
- ۵- ل ، ل ؛ ب ؛ بر راه .

سپردی گشته هر سو آتشروز	سرودی گرم و قشش از سرسوز
بخور انگیزی عود قاری	معطر کرده گردون را عاری
زبوی خوش که جان از دیرت	فرشته میرسد دست میفت
چو ماه چارده منشته خسرو	پریوش در تواضع چون مه نو
لبس میخواست همانرا دهنوش	کرشمه بانگ بر میزد که خاموش
ز خاطر نخست دوری نیت	ولی از ناز دستوری نیت
گه این جان پاره کرد آن پرده نیت	گه آن دم داد و این بی پرده نیت
نبود اندر میان گستاخ روی	که در گنج بود سراسر اکا مجوی
نظر مستغرق دیدار مانده	و کیلان خرد بیکار مانده
تمت کوبدل قاروره میسود	بر شوت خون دل میخورد و میسود
برون میجست هر دم جان پرتاب	زبان میداد امیدش که مشتاب
دوست شو قران آن همشربانی	بطا هرستی و باطن خرابی

۱- ب آ: سرود گرم . ۲- ب: بخور انگیز نشد . ۳- ل ا ب آ: ولیک
۴- ب: پاره . ۵- ل ا ب آ: بی تاب .

بجای آورد شرط نیکو بان	باستقبال پیش آمد چو شاهان
نار افشان یایوانش درون برد	طریق خدمت از غایت بر و نبرد
ملک را بر سریر دولت آرای	بزرگان را فرود آورد بهر جای
خردمندان نشسته از چپ و راست	بر رسم خسروان مجلس بر آراست
در آمد ساغر اند بوسه باری	نسیم می شد اندر جان توری
زمین بوس صراحی بر حریفان	پیاله برد بر رسم ظریفان
وی از می مست و میخواران است	خرامان گشت ساقی باده در دست
سرفرا به ای می باز می شد	زهر سازیکه در آوازمی شد
بدلدوزی شده ابریشم تا	شده در دلشکافی زخمه زار
ز شاد می گریه میکردند خوش	بطان باده و مرغان آتش
که آتش ز انگشان میبرد و میریت	چنان در آج و مرع از سو بگریست

755

760

۱- ب : ز . ۲- ت ، ب : افکن ۳۰- ل ، ل ، ب ، آ : بیار است
 ۴- ب ، آ : با . ۵- ل ، ب ، آ : راز ۶۰- ل ، ب ، آ : ساز ۷۰-
 ب : مرغان در آتش ۸۰- ل ، ب ، آ : بشادی .

740

من از عطف غنان بطوق خویش ترا میآزمایم در حق خویش
 و گرنه من کجا آسپای دارم که از کویت برفتن رای دارم
 بود زنجیر اسیران را مگلو گیر مراد گردن جانست زنجیر

چو در شست خودم بستی چو ماهی کشان ببر بهر جانب که خواهی
 هوای نو در آغاز جوانی بجم چون آتش و بادزدانی
 چو از عاشقان زینگونه شد فاش^۲ عنایت گفت میر ترا که خوشن باش

745

شکر لب گفت با خسر و که بان خیز چو دولت سایه ای برفرق ماریز
 بر آمد بر صبا هر آد سروی چو باز جره بر پشت تذروی

روان گشتند در ایوان شیرین که تا خسر و شود همان شیرین
 فرستاد آگهی شیرین سوختی که سوی دولت آمد میهمان بخت

750

همین بانو چو زاند دولت خیر یافت که مه در منزل پروین گذریافت

۱- ل، ب، آ: من آزمایم ۲۰- ل، ب: بردی ۳۰- ب، آ: نوای نو؛ ل

هوای تو ۴۰- ت: چو از عشق شد بر یکدیگر فاش ۵۰- ل: چون راد؛

ل، ب، آ: آزاد ۶۰- ل، ب، آ: از اندولت.

730

چو آمد آفتاب از بیت معمور
 سخن را کرد خسر و باز بست
 مرا خود دست بردل بیکران بار
 هر آن مردم که اورا مردمی حوت
 مرا کایست زینجا بوم بر بوم
 چو ز اینجا باز کردم شاد و خندان
 بزاری گفت شیرین کای دعا با

735

سزدگر کلبه ما را دهد نور
 کز آسب فلک دارم شکستی
 شمارا هم چه گردانم گرانبار
 نخواهد بار خود بر گردن دوست
 بجای خویش خواهم راند تا روم
 شوم همان لطف اجمندان
 چو دلبروی زین چندین مکن ناز
 ز پشت پای خویشم خیزد افسوس
 تو پشت پازنی شاید زرایت
 زو اندر پای شیرین بوسه ای چند
 که ای در دل نشانده تیرکاری

اگر خورشید بر پایم زند بوس
 چو خود میبوسم اکنون پشت پایت
 ملک از خصمت آنعلل چون نقد
 پس آنکه گفت با صد گونه زاری

۱- ل - سخن اگر چه : ب : سخن کرد ۲۰ - ب ، آ : این بیت پس از ۷۴۱ آمده است .

۳- ل : در ۴۰ - ل ، آ : اینجا ۵۰ - ل : و ۶۰ - ل : بس ۷۰ -

ل ، ب : آید ۸۰ - ت ، ل : در جان

سرش میداد دستوری خرد را	بصد سینه نگمید آشت بخود را
فرود آمد ز پشت باد چون باد	چو سبزه بوسه زد بر پای شمشاد
720 چو سر بر کرد در نظاره نور	بنامیزد چه بیند چشم بد دور
جهانی دید از عشق آفریده	جهانی پرده عاشق دریده
ازین سوا این ز دیدن گشت بیوش	وزان سوا از نصیرت ماند خاموش
دو عاشق روی در روست دیدار	نظر بر کار و مانده عقل بیکار
725 چو شیرین یاد کرد از خود زمانی	کشید از راه شیرینی زبانی
که یارب این چه دولت بود ما را	که ابری چو نوتو همان شد گیارا
مگس جلاب شیرین را شود قید	چه شیرینم که عنقا کرده ام صید
بقطره کی رسد دریای پر شور	سلیمان کی خرد در خانه مور
کجا در ذره گنج مهر روشن	که از تابی برقص آید ز وزن
۱- ل : پیش آورد . ۲- ل ، ل ، ل ، ب ، آ : فراجم پشت ۳۰- ل ، ا ، ب ، آ :	
ب ۴۰- ل ، ا ، ب ، آ : مهرش ۵۰- ل ، ل ، ا ، ب ، آ : ذالسنوان زگفتن گشت	
خاموش ۶۰- ب : این بیت نیست	

که بود از هر روان بشنیده نونو ز حد بیرون حکایت های خسرو
 گرفته در نهان با خویش تن بست که او را خواهد امکان بود حواست
 نثار شاه راه رفته میداشت که مروارید خود ناسفته میداشت
 بکار خویش تن، هنجار میبخت تمنا را کلید کار میبخت

710 موافق شد چو با اندیشه تقدیر در آن اندیشه حاجت نیست تدبیر
 چو وقت آید که اقبال اند آید با استقبال حاجت با بر آید
 چو خواهد گشته ایرا خوشه پر بار با همه بروقت بار و ابر در بار
 نباید در پی دولت زدن گام که خود نا خوانده پیش آید بهنگام
 ز بختی گامش نا خوانده پیش مبارک دید شیرین طالع خویش

715 خرامان رفت با جان پر امید زمین را سایه شد پیش خویشید
 بصد تعظیم خاک راه بوسید فرا تر شد رکاب شاه بوسید
 شه از شیرین گوید آن تازه رویی شش تازه ز سر دیوانه خوئی

۱- ل: چو خواهد گشته را از خوشه پر بار ؛ ل ۲، ب: بیت نیت ۲۰-۲۱
 سرکلام ؛ ب: که نا خوانده پیش آید سرکلام ۳۰- ل ۲، ب: بیت نیت ۲۰

695 تواضع کرد شاپور خردمند

دعایا با تواضع داد پیوند

که ای نور سعادت و بصیرت

سعود چرخ بادا بهمنشیت

خدا اندر سرافرازی و شاهی

بغازان بیسن نجات که خواهی

صدیقی را که پرسیدی دراز است

صداع رایگان داون نه ساز است

ولی چون ناگزیر است از نمودن

بگویم آنقدر کارزد شنون

700 در آنفوج آن سواری کار جمند است

فرس گلگون او سرو بلند است

نگر تا سهیل شکاری شمارش

که نیکو میشناسد روزگارش

با وزنگه عجم پوشیده چهر است

که این شمع آفتاب آن سپهر است

سعادت بین که داد اینخاک را روی

که آمد نور آمد دولت بدینسوی

بزرگان دولتش را تیز ذاتند

خطابش خسر و پروریز خوانند

705 چو شیرین نام خسر و کرد در گوش

نماذ از ناسکیبی دسرش هوش

ا-ت : این بیت نیت ۲۰- ت : این بیت نیت ۲۰- ب : آن ۴۰- ت

ل: شناسی ۵۰- ل : زاوینک ۶۰- ب : سعادت بین که دارد چاکراوی

۷- ت : خوانند ۸۰- ب : بنامش

ز بی صبری جفا میدید و میرفت ز حیرت در قفا میدید و میرفت
 رونده سرکش و جوینده بیحال کبوتر میشد و شاهین بدبال
 چنین تا شد گذر بر مرغزاری 685 سمنبر خمیده زوزیر چناری
 اشارت کنی خوبا ز آنکه پویند غریبان را خبر با باز جویند
 دوید آزاد سروی شد خبرجوی از آن یگانگان آشناروی
 ملک فرمود تا شاپور فرخ بگوید در غور پرسنده پاسخ
 جوابش داد شاپور از سر هوش که نبود راز ما در خورد هر گوش

اگر خود پرسد از نابانوی دهر 690 بگوئیم آنچه داریم از جهان بهر
 پرستار آنچه شنید آمد و گفت سهی سرو از خوشی چون لاله شکفت
 بخدمت خواند شاپور گزین را نشاند و از حسین بگشاد چین را
 بدو گفت ای دلم مایل بسویت نمود از خرد پید از رویت
 کسی و کیستند ایزه نوردان چشان دارد همی زینگونه گردان

۱- ل ۲: پائید ۳۰- ل ۳: باز یابند ۳۰- ب : جوینده ۴۰- ت :

که اند ؛ آ : کجا و .

بصحرا داشت شیرین گشت بخر
 ز تیرش کز روش در خور دزه بود
 قضا را از اتفاق بخت قابل
 بگرمی بسکه دلها مایل افتاد

675

برابر چشم^۲ پر چشم ایستادند
 شدند از تیر یکدیگر نشانه
 بسی کردند ترتیب سخن ساز
 نگه میکرد ماه از گوشه چشم

680

بسی میخواست دل بر جای دارد
 اگر در اغانا نمیداد جانش
 چو نتوانست از دلا را جد کرد
 چو نتوانست از دلا را جد کرد

۱- ب : گهی از غمزه آهوزد گهی تیر ۲۰- ل : در ۳۰- ب : نظر

بر دیده : ت : ل : نظر در دیده ۴۰- ل : در ۵۰- ل : شده ۶۰- ل : ۲ :

تدبیر ۷۰- ل : ۲ : ب : شاه ۸۰- ل : ۱ : ب : اگر چه دل ۹۰- ت : ۳ : کجا

بیسته با چنین عشرت پرستی در شهوت بهشیاری و مستی
 ز آهن کرده گنج خویش مسمار کلید کس نیاید بدردش بار
 اگرچ از خوبروئی هست بیجفت حدیث بیعت نتوان پیش او گفت
 چنان نخلی که گرتوانش بر خورد نباشد جز بیباغ شاه در خورد
 جفا نخسرو که مثلش در جهان نیست حدیثش در همه عالم نهان نیست
 چو خورشید ابد انسو تا بد از دور مه نور اکمالی بخشد از نور
 سلیمان گریه بلیقیس افکنده شد چه زیبا باشد آن خاتم بدین دست

665

رسیدن خسرو بشیرین در شکارگاه

چو صورتگر نمود آن صورت حال بدآم افتاد مرغ فارع البال
 ملکر او گرفت آنحال شیرین که شیرین آمدش تمثال شیرین
 سوی ارمین شتابان شد بسکینیز چو عنصر کو سوی مرکز شود تیز
 چو سایه در سواد ارمین آفت هر روضه می در خرمن آفت

670

۱- ب : اگر چه در کتب ۲۰ - ل : اینصورت . ۳ - ت : مرکب (؟)

۲- ل : رود

همه هموار گشته عرصه تخت چو کشت پر کلوخ از مالش سخت

چونیزه سخت باشد داوران را توور بشکند زور آوران را

اگر سو مان نه وندان دار گردد درشتیما کجا هموار گردد

درون چون پیش باشد آسیا بیکیان چون کند با آسیا جنگ

سپهرکش با نفس و خار جفاجوی چو آتش روی باید از همه روی

ملک چون پشت داد اهل و عارا ز پشت تیغ حکم نتوان خطا را

اگر خاک از هوا آبی بنیند بخار هر ز مینی کی نشیند

چنانست ایمن آنک از چنان شاه که کس خاری نیند رسته در راه

ز شب تا روز کار آن جانگیر نشاط و مجلس است و گشت و تخمیر

سرش بشیار و لعلش در شرب است دلش بیدار و چشمش مست خواب است

خود اندر خواب ناز و عمدۀ تخت حوالت کرده بر بیداری بخت

۱- ل: با زوان را ۲۰ - آ: بست ۳۰ - ت: آ: باشد ۴۰ - ب: این

بیت ۵۰ - آ: کار د ۶۰ - ل: جهانست ایمن از عدل چنان شاه ۷۰

۷ - ب: آ: از ۸۰ - ت: مصرعها پس در پیش است ۰

640

بناوک موی را صد شاخ کرده

به نیزه کوه را سوراخ کرده

بتاریکی زند از تیر قتال

مگس را با سلیق از پشه قیغال

برش کز لطف چون دیتیمت

دروش آهن و بیرونش سیمت

کشیده چون بچوگان آرزویش

شکسته شیشه گردون ز گرویش

چو گویش خاکبوسی ساز دارد

بچو گانش از تواضع باز دارد

زهر حرفه که مرد از است در خور

همه هست و نکور و نیش بر سر

جمالش خود صفت کردن نه است

که این صوت بر آن معنی گو است

نه تنها آفتاب از حسن و تابست

که در ضبط جهان نیز آفتابست

براق دولتش کز کین پی افشرد

سرازا در زمین بکسیر فرو برد

بعمدش هر که در سر کرد بادی

سراورا بر زوبی ایستادی

سران در راه او خاکی شانند

که چون خاشاک شایع پامالند

نماندستن بگلشن هیچ خاری

که در دامانش آویزد بکاری

۱- ل، ۲، ب: تیغ ۲۰- ب، آ: دیده ۳۰- ل، ۲: برین؛

ب، آ: بدین ۳۰- سراورا برد.

ازین صورت مرشد کار دشوار
 بپسرخ گفت رنگ آمیز شاپور
 بشنیدم کز ره فرمانروائی

امورش از قصبهای مسلل
 بتی کاین نسخه از وی در پزند است

همین بانو نمود ایت تحت
 بر رسم بندگان پیشش کمر بند

بیدیه خدش را برگزیده است
 خلافش در دل بانو نیاید

کلمه ایت چون شاهان بر افراز
 بشکل آهو بدل شیر دلیر است

سوار چیره کز زخمش سبکخیز
 خود آموزد هنر ناوک زنازا

۱- ل ۲، ب ۲، آ: به ۲۰- ل ۲، ب: نیابت دار او بخت بند است.

بنوعی هر یکی ز دتیشه ای راست
 ز سر تا پای او از هیچ روئی
 ز چندین گفتها کم گشت لب تر
 که در چین بود از امن نقشبندی
 چو من جادو گرم در صنعیت
 نامم گر خرد را پای داری

نور دفته را بجشا و تمثال
 تماشا کرد شاه آپیکر هست
 که شیرین جانی از نوک قلم است
 درون جانش تا پاکی در افتاد
 بهر کج دلش چاکی در افتاد
 بدندان میگزید انگشت و لب را
 بگوید گفت این کز روی نمونه است
 تعالی آله که آنصورت چگونست

۱- ب، ل: بنوعی هر یکی یک تیشه ز در است ۲۰-۲، ب: که ۳۰-۲، ل:

ب: نکته ۲۰-۲- ب: کشیده ۵۰-۲، ب: چو من دیدم چنان

۶- ل، ب: حالی ۷۰-آ: بند ۸۰-ت: بگوید گفت کز روی کاین نمونه است.

پس ادبم را پوئیدان عمان داد	مد این را در وید سکران داد
غبار آلوده چون باد خزان	همیرفت از طلبکاران نهانی
ز نعل نقش میرتید فرسنگ	بسی روز از کشتن در خاک و در سنگ
همی کرد از سخن کوتاه دور	605 بر رفتن هم کباب شاه شاپور
عجارت را بجان میداد پیوند	ز رمز و نکته و افسانه و پند
همه میکرد پیش شه حکایت	عجایب تا که دید از هر ولایت
که کردی دایره بی دور پرگار	که در چین دیده ام از تنگ پرگار
که از بتور کردی آب لزان	و گردیدم بروم از پیشه و رزان
که گویی گرد کرد از تیشه بی چرخ	610 ز تجاری بدیدم نیز در کرخ
که ده نقاش سنگ آمد فراهم	و گردیدم در اقصای خطاهم
بدعوی در میان سنگی نهادند	ز بس دعوی چو بی سنگ اوفاد
دویم زد باشد از هم پیگان پس	قرار آند که از یکضرب هر کس

۱- ل، ب: پتریدن ۲۰- ت، ل: شاور ۳۰- ل، ب: زهره

۳- ت: دیدم از از تنگ؛ آ: دیدم از استاد ۵۰- ب: بی گرد

برون آمد بخشم از نیروی خویش مصارع خویش کرد از بازوی خویش
 ز طاعتگه بعضیان دور میبود گهی پیدای گهی مستور میبود
 گر سخن خنجر و از مداین

چو بر هر مز سر آمد پادشاهی ز خسر و تازه گشت آنکینه خواهی
 بر آند کاتش کین بر فرزند در و بهرام چو بینج بسوزد
 فراوان داد رایت ابلندی نمودش بر عدو فیروز مندی

595

اگر چه پایۀ کسری ننگه داشت فرار تحت هر مز خوا بگه داشت
 تخت ایرانشک و بسترش بود مگس در توی پیراهن درش بود
 دگر باره بکوشش گشت کینتوز که دشمن چیره میشد روز تا روز
 مصافی کرد چون فیروز مندان ولی یاری نخر و شنخت چندان

600

مظفر گشت خصم سرد مهرش علم بشکست ز آسب سپرش
 روان شد باد لیری چندر سرکش دلش از شعله چو بین بر آتش

۱- ل: بخشم آمد برون ۲۰ - ب: دل ۳۰ - ب: با ۴۰ - ل: ۱،

ب: در ۰

580 نبود از کین دآن فرخنده ایام
 کس آهین دل ترا ز چو بیند بهرام
 دلیری بود چون شیران بمستی
 چو بهرام فلک در چیره دستی
 بعد هر مز از تیغ و خراین
 مسلط گشته بر ملک مداین
 از او اورنگ هر مز از نوی بود
 که هر مز را سپهداری قوی بود

بگرگان و طبر کرده ز میری
 گهی شیری و گاه هی شیرگیری
 585 چو هر مز سوی خاقانش و ستاد
 بکوشش ملک خاقان داد بر باد
 رسید اندر مداین با ده و گیر
 کشیده پور خاقان را ز بخیر

گل و بسته بسی میر و ولایت
 غنیمت های صینی بی نهایت
 چو آن فیر و زمندی دید از شاه
 تغییر یافت اندر خاطرش راه
 ز غیرت کرد طعن بیکرانش
 نوید پنبه داد و دو که انش
 ازین وحشت که بر بهرام ره یافت
 چو وحشی جبت و روی از مرد می یافت^{۹۰}

۱- ل: کس . ۲- ل، ب: دلیری ۳۰- ل: کرد ۴۰- ل: کله
 ۵- ت، ل: حالتش ۶۰- ت، آ: زجملت ۷۰- ب:
 طعن ۸۰- ب: داده ۹۰- ل، ب: بادیه .

ز ظلم شاه خلق از جان شود سیر
 بود اشک گوزن از خنده شیر
 570 چراغ از روشنائی بچند است
 چو در کالایان آرد گزند است
 گیاه پرورش بخش آفتاب است
 چو از گرمی کند خشکش عدالت
 کند آب از لطافت سبزه را مست
 چو تند آید در خان را کند پست^۲
 دهد باران بخوشه دانه چون در
 ز انصافی که دور خسروی یافت
 چو بار و ژاله ریزد خوشه^۳ پر
 575 ولایت ضبط گشت از قاف تا قاف
 یگیتی عهد نو شروران نوی یافت
 ستمکاران فروماندند ز اطراف
 نماید از جهان صاحبکلاهی
 کلمه داری که سرکش بود و بیباک^۴
 خسان را پاک رفت از بهر داری
 سرش را با کلاه افکند در خاک
 بجز از زمین نگذاشت خاری
 بجز چوبین که در ره خار بودش
 وزو پای مراد افکار بودش
 ۱- ل: خشکی ۲۰- ب: این بیت نیت ۳۰- ب: این بیت نیت ۴۰- ل: ب:
 کرد ۵- ت، ل: فروروند ۶۰- ل: چالاک ۷- ت:
 افتاد ۸- ل: جهان را.

آغاز داستان

تاریخ عجم دانسته راز
 چنین کرد این حکایت اسر آغاز
 که چون خورشید بر زلف زنگ
 کشید اکلیل خسرو سر بر افلاک
 جهان را خسرو از سر کار نو کرد
 کرم را در جهان بازار نو کرد
 بترتیب جهان بودی شب و روز
 گهی لشکر کش و گه مجلس افروز
 560
 چو بیداران پاس ملک و آسنا
 ز بیداریش عالم رفته در خواب
 سران از تیغ او ایدش کردند
 همه گرگان شبانی پیشه کردند
 چنان آراست ملک از دژ و داد
 که شهر آسوده گشت و کشور آباد

مقیمان زمین زان مهربانی
 همه مشغول عیش و کامرانی
 565
 باشک و ناله کس نمود می آهنگ
 مگر چشم صراحی و رگ چنگ
 چو شه را بار عیت دل بود راست
 ز خواب خوش نیارد فتنه بر خاست
 هم از غارت ربه کالای محتاج
 هم از تاراج خصم ایمن شود تاج
 زمینی که خزان میرد نباشش
 موای معتدل نختد حیانش

۱- ل ۲، ب : کرده ۲۰- ل : مغزور ۳۰- ل : لب ۴۰- ل ۲، ب : باشد

نمیکویم که تاندهی فرج نیت گرت باشد بده ورنه حرج نیت
 ز حاجت بیس در دنیا مجو چیز وگرنه جسته یابی رد مکن نیز
 چو گردد ابر دولت بر تو در بار فروتن باش همچون شاخ پر بار
 بهستی به که خدمتکار باشی که خود در نیستی ناچار باشی
 550 تواضع کن ولیکن با کم از خویش که با بیش از خودی لابد کنی پیش
 چو دنیا باشد از خواهی سعاد به خوشا و ندرسی گیر عادت
 چه خوش گفت آنبرادر با برادر که کن تعظیم خال از بهر مادر
 و از دنیا بسوی دین پناهی نیت خوشدار و میکن بر چه خواهی
 نیت را اگر ز حق باشد فراغی گیا همیرا بود پاداش باغی
 555 سخوایی آخر اندر کار با جوش تو کل را مکن اول فراموش
 بر کاریکه باشد تا توانی خدا را یاد کن دیگر تو دانی
 ۱- ل، ل، ب، آ، گلزار . ۲- ل، ل، ب : پرسی

535 - گرت باشد ز سلطان قوچی به بنگاه گدایان کن صبوحی
 درت را قفل برد ویش کن بست تو انگر خود نه محتاج درت
 540 - دهان مغلطان شیرین کن آقند که بر حلو کند منعسم شکر خند
 شکمهای تهی را پر کن از قوت که مرغ سیر را حنظل بود قوت
 صلاهی منعمان گفتن بخشا فریب طوطیان باشد بدانه
 چونان دادی بیاید شکر کرد که باری نانت میارزد بخوردن
 بخت چشم همازرا مکن ریش بنه منت ولی بر دیده خویش
 545 - چوپیلان باش میثانی گشاده نه چون موران گره در سینه داده
 چو نتوان رفتی را داشت در بند گره بستن چو موران بر شکم چند
 مشو باری تر شرو تا توانی اگر شیرینی ندی تو دانی
 بد هر از دوست روئی نام باشد که دشمن روی دشمن کام باشد
 چنانم خویش را مکر مکن نام که از سرمایه داری دست بر وام
 کسی کز وام شیرین شد شماش همیشه تلخ باشد روزگارش
 1 - ل، ب: غبئی

طمع را در همه در روی زرد آ	خوی پیشانی آب روی مرد آ
چو با کم سازی و افزون نخواهی	علم بر با کم دولت زن که شاهی
مباش از بهر تاج و تخت محتاج	زین راتخت دان و چرخ تاج
525 گرت دندان بهم بند سپهریز	مکن دندان بال مردمان تیز آ
بکشش پیش همه بیمزد خوانی	مخواه از خوان کسن بیمزدانی
می از جام کسان در کام کردن	لوندی را حیر نفی نام کردن
مریز اندر گل آن سیل شرابی	که در بنیاد عقل آرد خرابی آ
بجام مردمان سببت مکن ست	شراب لعل تو آخونا به تست
530 ورت گردد بزرگی نعمت اندوز	بخدمت وام آن نعمت همی دوز
کرم را شکر گوی زندگی باش	مکر احق گدا بر بندگی باش
نه کمتر از آن سگی کر زهر نانی	بود بر منغم خود پاسبانی

۱- ل، ل، آ: ۳: بال مردمان دندان مکن تیز ۰ ۲- ل، ل، ۱: این بیت

نیست ۰ ۳- ل، ل، ۲: دیگران ۰ ۴- ل، ل، ل، ب: لعلگون ۰

۵- ل، ل، ب: وگر ۰

دو کر را باشد از پیش سبجی
دو حلقه گردد از پیش فراهم
بگیتی بادت خورشید رونی
تختین صبح کاخر بیفر نخست

515 کسی کورا هوس در جمع مالست
بصدق آنکس تواند شاد بودن

امل راره مده پیرامن دل
گرت خوردی و پوشی هست در جای

گرت در خانه باشد نانی از جو
بنانی صبر کردن با پوئیت

امل در دل خداوندی نباشد

۱- ل ۲، ب : این بیت نیست

نیفتد راسترا با راست پهی
دو سوزن دنیا ویزند با هم
پو صبح دو تین کن راستگویی
سیره و نیش با دانه در نخست

نشان راستی در روی محالست
که بتواند ز حرص آزاد بودن

بنه نقد رضا در دامن دل^۳
زیادت از در بیرون منه پای^۴

میفتد از بهر گندم در دوادو^۵
دویدن در پی گنجی گدایست

سریری به خورشیدی نباشد

۲- ل ۲، ب : کسی را کو (۹) - ۳۰ - ت :

۳- ل ۲، ب : زیادت از در بیرون منه پای .

۴- ل ۲، ب : زیادت از در بیرون منه پای .

۵- ل ۱، ل ۲، ب ، نکادو .

500 چو شیران بر شکار اندازستی چو خوک و گسک مکن شهوت پرستی
چو پیران پختگی کن گاه خامی که نیست از جوانان نیخامی
ورت پیری کند روزی خداوند خدائی شو چو پیران فردمندا

بطاعت کوش چو نروشن ضمیران مکن کاریکه پسندند پیران
جوان دیوانه باشد در همه روی ز دیوانه بترس پیر جوان خوی^۲
505 کما نرا گوژ باید تا کمان بود چو خواهد تیر گردد بشکند زود

اگر خواهی نگو باشی نگو باش همیشه راستکار و راستگو باش
مترس از همتی گرز استکایت که مزد استکاری رستگاریست
گریزان باش از آنکریار بدکیش که باشد راست دیدار و گرانیش

رقم نرا بمین کو خط کشد راست که چندان نقش گرز از استی خاست
510 مزاج گرزها کن تا توانی که تا با گرز مزاجان در نمائی
۱- ل : این بیت نیست . ۲- ل ، ب : این بیت نیست .

۳- ب : این بیت نیست . ۴- ل ، ل ، ب : صنعتی

۵- ل ، ل ، ب : میل

کسیرا گو درین گیتی خردمند که دل بزنگه دارد گوش برپند
 دل و گوش یکدیگر بی تمیز نباشد سوران و خرازا نیز نباشد
 چو در گوش کر آن گوید کسی راز کند مردیگر از این آواز
 نخستین بندم آن شد گریزوشی که جز در طاعت یزدان نکوشی
 همیشه از اعتقاد پاک پیوند خدا را بنده باش و نفس را بند
 بر آن گوش از نیاز سینه پرور که دامن پاک داری و آستین تر

مکن باریان بی پر میر پیشه در پر سیزگاری زن همیشه
 بصف نیکانمان شو کمانگیر زبده نامان گریزان باش چون تیر
 بمنعم دار همچون مومنان شو مکن چون کافران بغمت فراموش
 در آب او گل مکار آن دانه خام که بار آرد پشیمانی سرا انجام
 چو در معز او فتد جوش جوانی عیان کرد در دل را تا توانی

۱- ل: ل؛ بر؛ ل؛ اب؛ گر؛ آ؛ گو؛ ۲۰- ل؛ ل؛ اب؛ نا؛

۳- ل؛ آ؛ بگردان؛ ۳- ل؛ اب؛ گوش؛ ۵- ل؛

عانه کش تو در اگر توانی؛ ل؛ اب؛ آ؛ عیان دل بگردان تا توانی.

پوزین بلا شوی هم چشمم دام
 همان شب یافت بختم تاج شاهی
 که بالاتر شود زین پایه کارم
 که لولوی تورست از گوشماهی
 کون کت دهدی شد سگه پاک
 چراغی چو توتو اندر دو دماغم
 چو هست از روی تو چشم مرا نور
 اگر پذیری ای فرزانه فرزند
 ز رویت باد یارب چشمم بد دور
 کنونت لوح دل پوشید حرفت
 خرد خرد است و باد ازنی گرفت
 ندانی قدر آنرا چون ندانی
 کنم هر خدیت آگه زین معانی
 شناسی ذوق این لوزینه در کام
 چو شمد از سر که بشناسی انجام
 خدا آرزویم روزی کنادت
 که پند من دلا فروزی کنادت

۱- ل، ل، ب، آ: هر روز کارم ۲۰- ب، آ، ۰، فرقم ۳۰- ل، ۲
 ب، آ: چو از روی تو شد چشم مرا نور ۴۰- ل، ب: بدان قدر آنرا
 تا بدانی ۵۰- ل، ل، ب، آ: شناسی قدر این لوزینه خام
 ۴- ب: آرزو

اگر چه عشق خود آشوب جانست سعادت نامه هرد و جهانست
 درین کوی اردی توان گشایدن نگویم پای، سرباید نهادن
 ازین در اچه زیر اقد سر مرد فدای باد اسرمن بهر این درد
 چه سردرم دهنین با بده ساقی بهای درد سر شکرانه باقی
 خدایا باز کن راهم بکونی^۲ کزان گلزار بتوان یافت بونی
 از آن می جبره ای در کام زیم که تا روز قیامت مست خیرم^۳
 در نصیحت بفرزند

الا ای مردم چشم گرامی که چون سعد فلک مسعود نامی
 ز نامی کرد در ایتداری سعادت نامه جاویداری
 امیدم هست کرد جلان مقصود مسعودی به محمودی سی زود
 چو آمد پایه عمرت بده سال ز توده گونه فرخ شد مرافال
 ۱- ل، ا، ب : الهی . ۲- ل، ا، ل، ب : بسوی . ۳- ل، ا، ب : بر بخیزم .
 ۴- ل : تو آنی، ب : آ : چه نامی . ۵- ل، ا، ب : این بیت نیست . ۶- ل، ا، ب :
 چو آید . ۷- ت : نامه .

حکایت سلطان محمود و ایاز

شنیدستم که محمود جو تخت
 چو وقت آمد که در صحرای تخت
 در آن تلخی که شربت نوش میکرد
 نوید آن جهان در گوش میکرد
 یکی گفتش ز قبولان درگاه
 که گریست آرزوی در دل شاه
 بگو تا دل کنیست ز آرزوی پاک
 شاید بر دهرت در دل کجا
 بگریه گفت مرد خانه برداز
 که اسی همان یکدم را نواساز
 چو پرسید که در جان غمخیز
 بگویم کار زوی و اسپین صحبت
 نظر تا میتواند بود بازم
 بگردانید رخ سوی ایازم
 که یکدم در رخسار منم نهانی
 برم با خود نصیب آن جهانی
 طلب کردند یار نازنین پیش
 که تا ماتم کند بر کشته خویش
 ایاز آمد کرشمه ساز کرده
 جهانی نیم گشت ناز کرده
 چو عاشق کام دل را دید حالی
 یک نظاره قالب کرد خالی

460

465

۱- لا: کشه . ۲- آ: جهانی گوش . ۳- آ: حزن

۲- لا: برده .

نذاری چون عشق گریه ای سوز
 و فاداری زنگ باری یا موز
 اگر چه عاشقی خود بت پرستیت
 همه مستی شمر چون ترک بتیت
 بعشق اربت پرستی دینت پاکت
 و گر طاعت کنی بی عشق خاکت
 نئی کم زان زن بند و دینگوی
 که خود را زنده سوزد بر سر شوی
 با گبرا که پیش بت تسلیم
 بزیر آره خوش خوش شد بد و نیم
 تو کر عشق تحقیقی لافی ایدوست
 خراش سوزنی بنجای در پست
 نو کر باتمگ سگی از دین شومی فرد
 نذاری شرم ازین ایمان میدرد
 زستان در قفس غبت کند باز
 چو قمری رادهی سیجفت پرواز
 کبوتر در هوا سی یار چالاک
 ترا اگر پای در سنگی بر آید
 فدا ای عشق شوگر خود مجازیت
 چو بیدردی زودت جان بر آید
 حقیقت در مجاز اینک پیدا
 که فتح آن خزینه زین کلید است

450

455

۱- ل، ب: این بیت نیست ۲۰- ل: بربط کند ساز ۳۰- ل، ب:

چو بیدردان دلت از جان بر آید ۰

از آنمستی که چون نو کرد بنیاد
سروش غیب گرد و آدمیزاد
بس از جامیکه یکقطره بهشیار
بنخشد تا نگر دانی نگونار
بر افروز از شراب شوق سینه
که هست این آفتاب آن آبگینه
مباش افسرده چون گرم شب افروز
که آتش پاره ای عینند میسوز
جز از پروانه ناید عاشقی خوش
که پاکوبان رود بالاسی آتش
خدایا هر کرا بوئیت زینباغ
زیاده کن دلشرا آتین داغ

در فضیلت عشق

جهان بی عشق سامانی ندارد
فلک بی میل دورانی ندارد
نه مردم شد کسی که عشق پاکست
که مردم عشق باقی آب و خاکست
چراغ جمله عالم عقل و دینت
تو عاشق شو که به زانجمله اینت
دلت بر گریه ای گریه بانست
نشان صحبت ایمان بهمانست
دل ترا گریه برد و گریه بسته
بر پیش گ اندازش که مرده است

۱- ت: چراغ جمله جان و عقل و دین است. ۲- آ: صحت. ۳- ل: ل: ۲:

و گریه و گریه نبرد است.

425

چو دهقان سر ز خفن برینارد همه خرمن بگنجشکان سپارد
 جهان چاهیت بی بن بر سر راه شاید مست خفن بر سر چاه
 یکی افسانه های خفنگان گفت چو دبینی فسانه گوی هم خفت
 سخن باقی و شب در گفتگوفت پیده در دید و مه فروفت
 نشاط زندگانی شد پایان جنیت پیش رانند آشیان
 کجایند آن جو انمردان چالاک که پیش از ما فروفتند در خاک

430

از آن منزل کی آید کاروانی کزان گم گشتگان گوید نشانی
 چه نازک بردمید آنلا در باغ مگر کز نایب آن دارد ایندغ^۲
 از آنجو شبوست اینکلهای خود^۱ که از خون جوانان وارد اینبوی
 بنال ای بلسل مجور مانده بیاد دوستان دور مانده
 درین دوران که سراسر حمارت کسی کو مست باشد بهوشیار
 نه ز آتمستی که چون بر سرزند جوش از آن خرد خروش آید یک نوش

۱- ب: ستاره ۲۰- ل: نیاید؛ ل: کی آمد؛ آ: نیاید ۰- ۳- ل: آ: ب

آ: خورویان ۴۰- آ: باغ ۰- ۵- ب، آ: از

گر قسم خود بچسد و لایمی قویم
چه سود این جمله چون در عالم پاک
گزارشهای این حرف و رنگیر

بانی کاندیرین محراب گاهند

همان درزن که این خوبان فرخاد

رو اقی کاین کهن بنیاد دارد

فلک بتخانه اسی مینی بلندی

بعبرت چون درویند خردمند

تو نیز اسی یک شبه همان آیند

زمانی یاد کن زینجان دنا

اگر بیداری عشی داری بیندش

بخوابد ابلهسان بنگر بویش

415

420

همه احکام انجمن گشت معلوم
نه انجمن راه میابد نه افلاک
چه خواند باز با قانون تقدیر

برین در چون بن و تو خاک را بند

فراوان سجد را کردند ز تار

که داند چند چون مایاد دارد

نشسته بر سر تخت نه پندی

فروریزد ز دیده قطره اسی چند

حرفی چند ازین بر خوان و بگذد

از آن رفتن که نتوان آمدن باز

از آن نختن که نتوان خایستن

بختن باز باشد چشم خرگوش

۱- ل: میداند . ۲- ل: بجزرت . ۳- ل: ب: در آن .

۴- ت: بخوابد ابله منکر فن و هوش

400 ورق چون بشکند عقل از زمین جا
که کرد این کاسه گرزو نیست این باز
و گرا و ساخت چمن می بشکند باز

بیاید خاک را منزل بریدن
کزین پُر بر فلک توان پریدن
مک شوتاستانی از فلک داد

تو پنداری که عالم جز همین نیست
همان گرمی که در گندم نهانست
زمین و آسمانی میش ازین نیست
زمین و آسمان او همانست^۲

405 بر آن کنگر که قدر ترا کمند است
چنین ذره^۳ خدا داد که چند است

چه آگاهی که شبگردان اینراه
کجا دارند بهر شب نوبتی گاه

همان به کاین ور قراره نوردیم
بگرد فکر بجای صل نگر دیم

فرو بریم زین خورشید سایه
سریر شرع را بوسیم پایه

دلاد دامن اسلام زین چنگ
که او دارد کلید ایفت اوزنگ

410 بر افروز ارتوانی مشعل نور
که شب تیره است و میر کنگ و ره دور

۱- ت: بشکند؛ ۲- ل، ل، اب؛ ازینجا. ۳- ل، اب؛ این بیت نیست.

۴- ۲: شکر (۱)، ۵- ل: فتح.

همه بستند و گنجینه نهان بود
بسی اندیشه دادند پرواز
همه خوردند و دریا، همچنان بود
و گریه کرده فریادی کند کس

390

کسی کا نیجاست چوندا نکه اچ سہیت
قدم تا بر فلک نتوان نهادن
ازین گنبد برون نگذشت آواز
فلک را کی توان مدخل گشادن

درین اندیشه با شیچ در پیچ
دروغ افسانه ای بینی دگر پیچ

نیابی راستی زین کرش و فغان
کجا داند فلک را ریز و تقسیم

395

دو نقش بند سی بر لوح تقویم
که خود خاک افکند بر تنخه خاک
که با میانند وز نقش چینی
دین پرده نشاید نقش بینی

که حاصل زان روش مستی سفال است
مگر کاین تیز و چرخ کلال است

۲۱ - ۲ ل، ب، آ: ماند ۳۰ - ل: صدائی باشد در ۴۰ - ل، ب:

چون ۵ - ت: افسانه ای ۶۰ - ب، آ: بینی ۷۰ - ل:

وفایان ۸۰ - ل، ب تیره رو .

خداوند پوزین فرزند چالاک بارک روی گردد مادر خاک
 چنانسه فروغ جاودانه که باشد مردم چشم زمانه
 نهد در ظلمت خاک از روانی بر خانه چراغ روشنائی
 دین حرفم گرفت خلق پیش است گرفتاریم خود زانده پیش است
 در آموزم بلفیقین در همه چیز جواب خویش زان دیگران نیز
 گواهی میدهد دل زان سرایم که در حضرت قبول است این دعایم

380

در بیان حقیقت عالم

گر آگاهای خبر گوی اینخردمند که چون بگیرد این گردنده چند
 چه شکست این گوی بالا و گزیر که گشتس از دینی ماندنش دیر
 چه گونه است این سیاط غلظت و نور که گاهای مشکبیزد گاه کافور
 اگر منزل زمین شد آسمان صییت و گر عالم همین خاک است آن صییت
 کجا سردار داین گردنده دولا خیال است اینکه منی منیم یا خواب
 دین چرخه نظر کردند بسیار سرشته شد بر کس پدیدار

385

۱- ل، ب؛ سیرش ۲۰- ل، ب؛ این بیت نیت .

بکار آرم کنون طبع گم ریز بکان کندن کنم پولاد را تیز
 عجب نبود گراز کاویدن سنگ گرامی گوهریم آید فرا هنگ
 ورق دچشم از بسیار گفتن 365 که در سفتن به از خاشاک رفتن
 تحوا هم دل که بیش اندیش باشد که از بیشی خصومت بیش باشد
 نظامی چون سخن ناگفته است ز خوبی گوهر ناسفته نگذشت
 چو بازان شو بکم گوئی فنا مگو بسیار چون گنجشک خانه
 مرا باد هوس کز جنبش گرم ر بود از پیش بنیش پرده شرم
 چون گذارد که بر خود گیرم آنجوش 370 صداع اندک دهم باری هم آغوش
 دماغ از گفت ناخوش گیرد آزار دهل اندک توان زد چنگ بسیار
 جسد القمه برگیرد همه کس ز سر که در نواله قطره ای بس
 در آن گنجیکه بت از گنجه بنیاد دگرگون کرد گنجور دگر یاد
 من از وی چیده ام پیرایه ای چند دین گنجینه خواهم کردنش بند
 که ماند تا قیامت پیکر آرای 375 عروس عالم از وی فرق تاپای
 ۱- ل: که نقش این خصومت بیش باشد ۲- ل: گردد افکار .

350 بجانم زین دل بجای صل خویش
خرد بخود شود زین بختش منی
که پیش آن گل فشانم گل خویش
که زنگی غازه مال پیش چمنی
که باطووس رقاصی کند زاغ
که بوقی پیش طنبوری کند ساز

355 ولی چون جو شمع گرم خیز است
درون صد خسته شد زین آب مخیم
دو موئی را داند از دبه تشویش
چو رفت انصاف میگوهر چه خواهی
خرد را در هوس بازار تیز است

360 مگر خاری بود کو گل بر آرد
گلی تا شکفت زین خار خارم
خلاصم نیت تا بیرون زیرم
کف از کاش برون یزد خروشنا
زیر پل کند بالای پل راه
شکاف سنگ بیرون آید از سنگ

360 دلا چون غنچه لبستن نه کار است
مگر خاری بود کو گل بر آرد
برون یزار بخاطر خار خار است
نشاطی در دل مرغان در آرد
چگونه بیدار چشم دارم

تو محتاج منی از روی تمسیر
سری را بی کله آزار نبود
همین اگر چه قیمت بیش باشد
اگر چه قیمت ترکان بود بیش
سخن فی الجمله گر لعنت و گرسنگ
خردندی که گفتاری شنیده است
یقین دانم که چون بیدور این حرف
بخندد کاین نه با آن بمعنان است
چو پدید آید دو تنده در یکی بود
بمونی ننگد تا خصم تارم
برخند ابلهان از بهوشمندان
چه باک از ناوک انداز غرض گیر
بمخسنگوار آنکو زندگ

340

345

و گر برسی کله مداران تو نیز
برخند پا اگر افسار نبود
برخت سهل حاجت بیش باشد
بر دهند و هم آخر قیمت خویش
برون خواهم فشانم زیندل تنگ
فسون جادوی مشنه دیده است
بکم قدری کند نقد مرا صرف
غش معذور وارم کا پچنان است
اگر زنجیر باشد بگلد زود
اگر سخت کشد سستش گذارم
که سگر اسگ تواند خورد و دندان
چو من از جان شدم پر خاش آتج
فراخس کرده باشد روزی تنگ

۱- آ: قدر . ۲- ت: فراخس کرده باشد از دل تنگ

و گری بود چنان شایسته چیزی هم ارزد نرود انا کم بشیزی
 خردمند از نخواند از ملامتش نه خالی بیند از معنی خیالش
 بوند آخر چو من نیز ابدی چند که هم ز افسانه ای گردند خرسند
 نداند چون کسی افسون جانی با فسانه گذارد زندگانی
 شتر کو سوی تخلصان زندگام اگر خاری خورد هم خوش کند کام
 نه در عالم همه خوش اختیار است که زشتی نیز چون خوبی بکار است

حکایت کلاهدوز

کله دوزی ز شغل خویش روزی همی زد طعنه ای بر کفش دوزی
 بعدش کفش گرفت ای بر او از بقویم کهن چندین مکن ناز
 پاسخ من تو انم عذر تو خواست که پا افتاد مردان کرده ام راست
 گرفتم خلق شد از تو کله پوش نشاید پای خود کردن فراموشی
 کلاهت نرود من نرود پیشری که محتاجت نیم در هیچ چیزی

۱- ل: کم دانان بشیزی ۲۰ - ل: که خالی ۳۰ - ل: ز خرابم بخاری .

۲- آ: خنده ای ۵۰ - ل: ز تقویم:

رکاویدن چو چشمه ریش گردد ز لالش هر زمانی میشد گردد
برون ریز آب کجک از خود بود شور که چه چون چشمه باند شود کورا

315

عروسی را برون آراز عماری که خورشید آیدش در پرده داری
همش دیبا سیر باشدیم اکون که افسانه سر آید گاه افنون

برفق از چشم نیکانش نظر خواه که چشم بد نیابد سوی اوراه
جوان ماند بسم جادوانی چو کم عمر آن نمیرد در جوانی^۲

من این پیغام کرد دولت شنیدم چو دولت سر بگردون کشیدیم
فکندم مرغ بخت را پرواز دل گمگشته را در دادم آواز

320

در دوج جوا هر باز کردم ز دل برب نثار انداز کردم
امید از بختسم باری شگرفت که تا روز مرا روزی چه حرفت^۳

گر آید گوهری در خورد گوشتی فتد برد امن گوهر فروشی^۵
۱- ل: که چون چشمه بیدی میشود کورا؛ ب: که گر چشمه بیدی میشود کورا

۲- آ: بیخشن و عشرت و در کارانی ۳۰- ت، آ: گردون ۴۰- ل، ب:
که بزوی مرا کاری شگرفت ۵- ت: این بیت نیت .

نگر کز یاری من قاف تا قاف
 کنون کز بندگی میبوسمت پای
 305 گزفتی این جهان را از معانی
 ز تو برور فسانی اول نهادن
 ز تو طالع شدن نیک اختر را
 ز تو خوش خوش نشید آغاز کردن
 ز تو گردن گشادن طبع را حبیب
 310 ز تو بر مفلسان بخشنده بودن
 بند از بیم تنگی محکم بگشت
 ز هابی دوات این گردند دولا
 در آن چشمه محیطی یکدم آید
 چه گنج افشاندی از فکرت اطراف
 دو عالم بنده گشتت حکم فرمای
 گر آن عالم بگیری هم تو دانی
 ز من بند از دل دریا گشادن
 ز من بردن بشارت شتر را
 ز من گوش عطار دواز کردن
 ز من داون تو نو باوه عجب
 ز من برگنج گردون ره نمودن^۶
 که داری کیمیا غیب مشت
 چرا داری دنیع آتشگان آب
 بسوئی نیت که خوردن کم آید

۱- ل: گشت و ۲۰ - - : فشاندن ۳۰ - ب : این نیت نیت .

۴ - ب : من و ۵ - ل : ب ، آ : عالم ۶ - ل : این

بیت نیت ۷ - ل : ب : که فیض دم دم .

ز تو بهتر نمیبایم خریدار تو دانی خواه بستان خواه بگذار
 الا تا روز را باش دورنگیت زمانه گاه رومی گاه زنگیت
 بروم و زنگ بادت پادشاهی بفرمانت سپیدی و سیاهی
 مظفر بادت از دولت نشانه مباد ای کرمان میتو زمانه
 سپهرت رام و در عالمگشائی خدایت یار در کشور خدائی
 دلت بر آرزو با کامران باد هر آنخت آرزو باشد همان باد

295

در پشرویش داستان

شبی کا قبالر اطالع قوی بود سعادت کار ساز خسروی بود
 در آمد خازن دولت به پیشم قوی کرد از بشارت های خویشم
 بخوابش گفت کای نظم چو میوت گرفته گوش من و آورده میوت
 مرا بپذیر و خاص نندگی کن بفرخ روز من فرخندگی کن
 ازین پیشت که یاری بودم از دور چو غورشیدی که بر خاک افکند نور

300

۱- ل: یار ۲۰- ل: ب: بدبخت ۳۰- ل: باد اچنان .

۲- ل: ب: آ. جان .

چو اول تیز بود الماس گفتم
کنون کز مهره کردم لعل افوق
پی دل خوشن بخشستم نیت
چو در دیار رود جوینده در

285

بدر سفتن چو دستم نیت گستاخ
گر این مهره است و گرد تیمیت
گرفتم خود سراسر عینا کت
اگر کال بصد عیب است بخورد
متاعی کو کساد جاودان فیت
بامیدیکه دیدم در خورتو

290

۱- ب: بین دل کین ۲۰- ل:

بلی دل گر سخن بخشستم نیت

گهر بگذاشتم خرمهره فتم
ز سفتن باز ماند این طبع چون برق
گهی در یاد ده که قطره هم نیت
گهی مشتش تهی باشد گهی پر

ضرورت میسکنم خرمهره سوراخ
ترسم چون پذیرنده کرمیت
چو تو بخشنده عیبی چه پاکت
هنرمیند خریدار جو انمرد
خریدارش به از تو کی توان یافت
بصاعت باز کردم بر در تو

که در یاد ده که قطره هم نیت

۳- آ: گرفتم بر سر ۴- ل: بخشیده ای عییم ؛ ل ۲: عییش ۵- ل ۲: ب:

این بیت نیت

کز آن سرمایہ کو با جان زندگوس
 چهل سال اندرین ستان زدم گام
 بر این فرزند دبستن نه را بست
 ربا کن تا شود این زاده ناچیز
 ولی خام ارچه طفل آلت ختم رفت 275
 همه عمر آنچه در نظم سفتم
 در یغا کا نچه کردم زین ورق یاد
 ز آسبی شود تصنیف بد پاک
 و گر لایق غیب شد به تعظیم
 چو محکم سکه ای باشد بفرنگ 280
 من از خود را کنم زین سکه نامی
 نذارم هیچ درد امن جز افسوس
 نخوردم میوه ای کم خوش کند کام
 که این چلساله طفل هشت یا بست
 که نابالغ بود بعد از چهل نیه
 همان نا پخته باشد کز شکم رفت
 چو رفت از گوشها گوئی نگفتم
 قلم بر آب راندم تیشه بر باد
 چو نقش بندسی بر تخته خاک
 ز سالی نگذرد چون حکم تقویم
 ماند جا و دان چون نقش بر سنگ
 بخسرو کی رسد ملک نظامی

۱- ل، ل، ل، ب، آ، کش ۲۰ - ل، ب : این بیت ۳۰ - ب، آ، پم پیز

۳- ب، آ، ارچه ۵ - ل، ل، بود ۶۰ - ل، ب، برف ۷ - ل، است : و گز لایق
 نیری

باشه ۸۰ - آ : بگذرد

260 بزرگان خازن کاهناش خوانند حکیمان عیسی جانهاش خوانند

شمان سایند بر چشم سیا هوش سران سازند تعویذ کلا هوش
سختدانی که دارد ذوق جانی همش جان خواند و هم زندگانی

چو زین گونه در آمیزد بجانها چو جان پانیده ماند در بانها
سخن باید که در جان جای گیرد که چون پیوند جان یا بد نمیرد

265 سخنهای بسی گوینده زان مُرد که نتوانست پی در ملک جان برد

حدیثی کان نه ورد بهر زبان است نشاید زنده خواندن گر چه جان است

سخن چون کس نتواند مرده خویش و گریست آ بچوان درد هانش^۲

تن مردم که یک جانش درونت قیاس زندگیش از صد فرونت^۳

سخن کش صید جان باشد ز حدیش حیاش تا چه حد باشد پندیش

270 من ار لانی زخم در نامه خویش شناسم دست خامه خویش

۱- ب: این بیت ۲۰- ت. لا: که است آبجیات آب دهانش.

۳- ت: مرده ۴۰- لا، ن، ب، آ: از حد فرونت ۵۰- ل ۲:

را. ۶- لا، ب، آ: دستاف جامه.

سنانت کو ہر سوراخ کردہ خدنگت موسیٰ اصد شاخ کردہ
 250 تراہر چند بہر عشرت و نوش عروس ملک بس باشد در آغوش
 ولی بکر مرا کر زوی زیبا دلی در سینه نگذارد شکیبما
 تا شاکن کہ گر ارزد بچیزی سیرر شاہرا باشد کنسیزی
 ز احسان خود شن بخش از جہندی ہم اورا ہم مرادہ سر بلند کی
 کہ تا چون جلوہ در در گاہ یابد بشاد روان عزت راہ یابد
 255 گر شن بخت باشد خاص در گاہ و گرنہ خاک رو بد برگز گاہ^۳
 ز بختی چون تو دوری گرہ سختت درت را خاک رفتن نیز سختت
 قبولی بخش گستی خداوند کہ یابد بادل پاک تو پیوند
 کہ تا زان یک پذیر فاری خاص شود بر فرق ہر دانندہ رفاص
 فلک را ما جرای کار گردد با زوی جہان طومار گردد^۴

۱- ل : حودم ۲۰ - ل ، ل ، ۲ ، ب ، آ : گرد گرد در گاہ .

۳- ل ، ۲ ، ب : و گر خاک تو گردد برگز گاہ ۰ ۳ - ل ، ۲ ، ب ، آ :

زمین را خزن اسرار گردد .

240 در این دولت زبزدان باریت باد ز لطف شاه برخورداریت باد
 خدا یا تا مدار هست آسمان را مکن زین پادشا خالی جان را
 فلک چون خاتمش زیر نگین باد کلید عالمش در آستین باد
 در خطاب زمین بوس

241 زهی در ملک و دین پیروزی ارتوا جهان را طالع بهروزی ارتوا
 توئی کا آوازه آفاق منجبت بهمفتم چرخ نوبت کرده پنجبت
 مرادی کان بشاهان دست کیداد نشسته منتظر کس کی کنی یاد
 242 جهان دولت بصد جان عاریتست که نگردد عنایت یکرمان بست
 حکمتم کت رحمت است بجهنم که خود بخت ارتودار در سر بلندی
 نگویم زیر حکمت شام ناروم که لوی کل آید ست مهره نوم
 کلید صحت از تیغ عدو بند گشاد و شرفه درواز در بند

۱- ل. ۲ ب : زهی دین و زهی فیروزی ارتوا - ۲ - ل. ۱ ا. ب :

چنین ۳۰ - ل. ۲ ب. آ. دل ۳۰ - ت کلید تبعیت از فتح .

۵ - ل : دوران و در بند .

چو غافل خستد از پاسبان میش
 نه شه بیدار رخنائیت بر تخت
 بجوابی هم نیندگرگ را پیش
 که هم حرمت و هم رایت و هم بخت
 230 دلش چون تخت حکمت گکاله

زموج خاطرش در قعر طوفان
 تو جرات بین که من زین شسته در
 فرودت جهان فیلسوفان
 تخم دم پیش در بیانی چنان پر
 و یک این دویم از دریای شایهت
 که لطفش آب و خسر و گوشماهت
 چو باران کرم داد صدف داد
 قضا از آن نطقه پاک این خلف زاده

235 کنون این زاده کز گوهر تمام است
 چو بیابی پیش آن مخراب کونین
 مرا فرزند و سلطان را غلام است
 در آندم کا آسمان سویت گویند
 محل خاکبوس ای قره العین
 چو دولت مند گردی در همه چیز
 مکن اندر زمین مارا فراموش
 هد آند دولت مرا یاد آوری نیز

۱- ل: ۲؛ با؛ آ: در ۲۰- ب: که طوفا نرا ۳۰- ل: ۲، ب: آ:

بحکمت ۴- ت. ل. جهانی ۵- ل: شرف داد ۶-

آ: سلطان ۷- آ: کند گوش ۸- ل: ۲، ب: آ: زمان

زهر سجد پیش گاه و بیگانه	کلاه افکنده هم خورشید و هم ماه
مه و خورشید معزول اندران با هم	که نور رویش افتد صبح تا شام
بخاک پایی او چرخ آرزو سنج	چو درویش حریص از فکرت گنج
بدرگاهش بصف پیل زوران	سلیمانان کمر بسته چو سوران
220 شده کج بردش کینخر و وجم	چو ابر و خم نگشته ابرویش خم
چو هنگام لب ساغر مزیدن	نسیم خلقش آید در وزیدن
بصحرای شکر بی بنه گردد	نبات زهر شاخ قند گردد
چو در میخوردنش مستی حرات	حلاش باد هر می کشن بکامت
جما بنایت آن فی می پرستی	که پاس عالمی دارد بستی
225 بشادی چون تحسب خوش جهانی	که دارد همجو سلطان پاسبانی
رعیت را زامن از خواب کم نیت	چو بیدار است نجات شاه غم نیت
بلا و فتنه کاین هم خواب دارند	قضای عمر ماضی میگذارند

۱- ل، آ: معزولند از آن نام ۲۰- ت: چو ابر و خم ۳۰- ل: بلا و فتنه
 با هم ۳۰- ل، ل، ب، آ: عمد

205 زمانش کز گزند آزاد زاده
 فلک را توبه بیداد داده
 ز خون خوردن بعمدش تیغ خوریز
 دمان بسته چو بیماران به پریمیز
 چو عدش ذره ذره فاش گشته
 دمان فتنه پر خشناش گشته
 ز عدش جان مظلومان سحرگاه
 فراموش کرده تیراندازی آه
 ترازو میت انصافش جانگیر
 که همسنگ است در وی چاکر میور
 210 زمین را داد او بس کز بلا رفت
 همه جا زد مرد و پاسبان خفت
 جهان را خلعت این آینه چنان داد
 که تیغ از تنگ عربانی شد آزاد
 همیشه شمش در چاره سازی
 بقادر سوزی و عاجز نواری
 سیاست را چو در دل راه کرده
 تحمل را شفاعت خواه کرده
 بر آرد آفتاب از خاکیان
 لوایش گزینشد ظل ممدود
 215 فروغ لعل فورشید از گینش
 طلوع صبح اقبال از حسینش
 ۱- ل، آ: زباش ۲۰- ت: داده- ۳- ل، ل، ۲، ۰، ب، آ: زمین را دور
 او بس کز بلا رفت ۲۰- ل، ل، ۲، ۰، ب: خلعت آینه چنان
 ۵- ل، ل، آ: بظالم

به تیغ اسلام را پیرایه کرده جهان را ز آفتابی سایه کرده
 دل خشمش ز سنگی شت بیزاست که مقاطیس بیکانهای تیز است
 کسی که جان نباشد شکرگویش ¹⁹⁵ زبان شمشیر گردد در گلویش

فلک لرزنده بروی شام و بگير چو بر فرزند زیرک مادر پیر
 دل پاکش که هست از کینه معصوم به همجا آهن و در بزم چون بوم
 گذشته را خرد و انجم کلاهش گرفته مشرق و مغرب سپاهش
 فلک را کرده رخش هفت جابرح جهت را داده میدانش دوشش طرح

درش پیدا و دربان ناپدید است ²⁰⁰ زرش بی قفل و آهن بی کلید است

نهاده سو بگو گنج و درم را کلیدش را در گنجور کرم را
 به بخشش بر کفش معمار عالم بر انگشتش کلید کار عالم
 رضای حق به تسیمی خریده دعائی را با قلیسی خریده
 ره دین بس کز وینجار مانده سلاح غازیان بیکار مانده

۱- ت : آهنمای . ۲- ل . ل . ا . ب : باشد . ۳- ت . ل : در بار جاموم .

۲- ل . ا . ب : آ . آ . ش . ۵- آ : قعاش . ۶- ل . ل . ا . ب : سر بر .

دیج سلطان علاء الدین محمد شاه

چو در بگشا در بر من خازن راز ز دل گشتم چو دریا گوهر انداز
 همه دل چون خرد شد شتری بوش بختن چون صد گشت آسما گوش
 ز عطر افشان این با کوره غیب مغنیز شد جازاد امن و جیب
 عطا در بر من آمد خاکبوسان خطی بردست چون زلف عروسان
 185 که گردون دادت این فرخنده نشور که اقطاع دلت شد بیت معمور
 بمن دادش که بستان نسجه نو شدی در ملک معنی چون تو خسرو
 میسخت خوانده روح اله ثانی نفس بستان ز روح اله که آنی
 خضر کش دادی آب از چشمه خویش نخورد از چشمه خود آب خوش پیش
 بدین خوبی زلال خوشگواران چه میریزی بهر خاک کی چو باران
 190 بجام شاه ریز این شربت نایب که اسکندر شناسد قدر این آب
 علاء الدین و دنیا شاه و الا بریز چتر فضل حق تعالی
 ستاره رایتش را خفته در زیر ملک با جمله او کند شمیر
 ۱- لایحه کیزه ۲۰۲- ت: بمطهر .

غلط گفتم کس از بینائی خویش حجاب آسمان هم نیت در پیش
 170 پناه مبران و مقبلان هم سر صاحب دلان و بیدلان هم
 مریدانیکه پیش دست بسته بسیلی گردن شیطان شکسته
 در آن حجره که تیرش رفته در فک بیا بی بیضه مرغان فردوس
 بقفص کرده جبریل آشیانه فلک در صحن او گنجشک خانه
 بجائی کز بزرگی خرده رانده بزرگانش مسیح خرد خوانده
 175 گذشته هر شبی چرخ روان را پیش روشن نگشته انس و جان را
 قدمگاهش بوهم اندر نیاید که پی بر روی دریا بر نیاید
 بر پیشمیکه در راه امید است ز خاک پایی او کحل سپید است
 در آذر که دولت را مدار است طریقت را طریق نامدار است
 نه تنها خسرو است از مدح سنجان که مردم تن تن با جان و بنجان
 180 دل از نور حضورش باد معمور جزین نور از حضورش دور

۱- ل ۲، ب : این بیت ۲۰ - ل ۱: پایدار است ۳۰ - ل ۱۰

از جان برین جان ؛ ل : با جان بی جان .

نظام الحق بنی را بازوی رست که چرخ از قش عطف مصلحت
 بر حرفی فلک را کیه پرداز بر کاری قضا را محرم راز
 ولایت داری از توفیق درگاه ولایت سنا را ولی مع آله
 یکی دور از کلاش آسمانت اگر چشم سر بزرگی در میانست ¹⁶⁰
 نگنجیده حسین آن یگانه درون نه کلاه صوفیا نه
 ز دیوان ازل و اصل خط بش ز میراث نبی آمد نصا بش
 دمش گنجینه تحقیق بیزان جینش آفتاب صبح خیران
 دو کون از بر خویش از غیب بسته بآب دیده دست از بر دوسته
 کراماتش که بیش از ممکنات ¹⁶⁵ بمعنی تو امان معجزات
 به سیر و طیر بهمت کرده در کار ^۳ گه سیراد هم و در طیر طیار
 همش شهم سعادت ثبت شدت همش سرید آله در کف دست
 بیده را چرخ از چشم سینه چو صورت در حجاب آگینه
 ۱- ل: ۲؛ از فغش ۲۰- ل: جیب ۳۰- ل: ۲؛ اب: ز ۴۰- ل: که در
 ۵- ل: تیر ۶۰- ل: هست ۷۰- ت: چون ۰

گریبان جنت را پاره کرده جهانی بی جنت نظاره کرده
 شده نفس از حدیث غیب شادش حدیث نفس کرده غیر بادش
 چو کرده وعده های لطف در گوش نکرده زبردستان را فراموش

دعائی کرد رحمت شنیده ازین سو خوانده و زانو دیده
 چو مالا مال گشت از نعمت پاک به بذل نعمت آمد جانب خاک
 یاران کرد جمعیت مرده درشت ز سیفور عنایت شقه برشت

برید از ذیل خلعت رقعته ای چند بدرویشان سگین داد پویند
 بدان پیوند کرد از تیزهوشی گناه عاصیان را پرده پوشی
 اگر امتت بعضیان راه داد شفاعت را هو الشکاه دارد

هو الشکاه هی از لطف الهی که بخشایش کند چندانکه خواهی
 برات رحمت از غیب انس و جان خط آزادی از آتش جهان را
 مثال آسمان بر دشمن و دوست که شیخ من مبارک نسجه اوست

مدح شیخ الاسلام نظام الدین

۱- ل، ل، ل، ب، آ: سلام.

ثوابت راه او از دیده روبان
 دویده در کابش پایکوبان
 چو طی کرده بساط صرخ نیسی
 با طش گشته پرتجریسی
 بمو کبدریش ناموس اکبر ¹³⁵
 خرامان گشته چون طاموس انور
 بهمراهی چو دامن و اشکسته
 ز سدره خارش اندر پاشکسته
 از آنجائیل یکائیل کرده
 از و سرتل بر اسرافیل کرده ^۳
 بعزرائیل نیز از کان عالم
 نموده کیمیای جان عالم
 ز زلف خود برفرف سایه داده
 ز پاشی نمود بکرسی پایه داده
 گنده بند نعلین فلکسبال ¹⁴⁰
 از و در ساق عرش افکنده ظحال
 چو پای از عرش بالاتر نهاده
 ز زایش گردو هم از پیش و پس خاست
 متاع خاک را بر در نهاده
 گذشته از حد بالا و زیری
 چشپن هداده از پست است از بارت ^۴
 شده عین یقین با قره العین
 بلکه لاسکان کرده دلیری
 گذشته همچو تیر از قاب قوسین
 از و در ساق عرش افکنده ظحال

۱- ب : ابن بیت نیت . ۲- ب ، آ : خضر . ۳- ل : ابن بیت
 نیت . ۴- آ ، ب : جنبیت چیست کرده از پست و راست

دو ال چا بکان ناسوده دوشش	صغیر ایضاً نشونده گوشش
نه اختر، لیک ز اختر پاک جانتر	نه گردون، لیک از گردون روانتر
زمین تا آسمانش نیم گامی	رنگاش سیر گردون نیم دامی
شده بر پشت آفرخش جهانگیر	سوار آسمانی آسمانگیر
125 در آرزو کش قدم تا دور میخواست	همی رفت و غمب رنو میخواست
تخت از بیت اقصی برگشوده	باقصی قبسه ای دیگر نموده
چو بر محراب اقصی دیدمخه نور	جنبیت رانده سوی بیت معمور
لبش کرده بچندین رشته در	گریبان مه و حیب فلک پر
ز شادی زهره بر لب گیر گشته	عطار در چشم بدر اتر گشته ۲
130 چو دیده پر تو آن نور جاوید	بجو ایش بر زمین غنطیده خورشید
سیاست بر کف بهرام داده	سعادت مشتری را وام داده
براقش چون کیوان بر رسیده	رنقش گوش چون هندو در دیده ۳

۱- ل، ب: بخنده ۰ ۲- ل: مصرع پاپس پیش است .

۳- آ: بریده ؛ ب: این بیت نیست .

110 بر آتش فرمن نه کرده جو جو زمیم معجزش نبی مه نو
 هدایت را بگردون برده رایت گدایان درش صاحبولایت
 ز حکمت نامه او حی کلامش با علی پایه ادنی مقامش
 ندارد هفت مرد و چار زن نام مگر زان شاه بهفت ایوان و نه نام
 بر آن آینه دل و اجیت آه که در معراج او شک را دبه راه
 115 دل خسرو که هست آینه کردار ز زنگار شکش یارب محمدار

وصف معراج نبی

سخن آن به که بهزار جندی ز معراج نبی یابد بلندی
 رسولی کا آسمان را پایه داده رکابش عرش را پیرایه داده
 شبی تنگ آمده زین حجره تنگ ز پستی سوی بالا کرد آهنگ
 رسیده پیک حضرت با پر نور براق غیب سنج آورده از دور
 120 همای بسوه در نه باغ کرده به زنگس سر مه مازاغ کرده

۱- ل: زمیم ۲۰- ل، ب: بعد از ۳۰- ل: زکارش

۲- ت: تا بر ۵۰- ل، ل، ب: غیب را.

100 ملایک خوانده شمع آسمانش
 چراغ عرش روشن از زبانش
 بنشته از دغان بر نور مشور
 دغانش نور دل نور علی نور
 زمویش چرخ را مشور لولاک
 ز زلفش کعبه را زنجیر افلاک
 مسیحا ز دم خود رفته جایش
 خضر از آب حیوان شسته پایش
 بر اهل اقتدارانده غضب را
 بلوح فاستقم خوانده ادب را
 101 که امین ناخشنود در هر بنانی
 که از نون القلم نهدشانی
 ز بهستی نور او بود اولین چیز
 چه ، صادق بود صبح اولش نیز
 زد و لقمندی بخت جهانگیر
 لوای شرع را کرد آسمانگیر
 قضا برگرد چون دهبیزادش
 قیام فرض شد ذات العبادش
 بکویش سبیل آبی سبیل است
 برویش چرخ یک نقطه زبیل است
 ۱- لا اب : طریق شرع روشن از زبانش ؛ ل ۲ : دغان و نور روشن از زبانش ؛

آ : از دغانش . ۲ - لا اب : بر ۳۰ - لا اب : از .

۴ - لا الفرض . ۵ - ب : این بیت نیست . ۶ - لا : نکته .

۷ - ب : این بیت نیست

90 شده بر عنکبوتی سوی غاری مگس گیری شده عقاشکاری
 دو قربان یافت زوزندگان دوزنده گشته از وی جاودانی^۲
 گمش آهو سخن گفتی گهی شیر گمش حجت زبان و گاه شمیر
 طراز خانت نقش نگینش کلید نه فلک در آستینش
 شکوه آفتاب از پایه او بجز وی هر که باشد سایه او

95 همین او را گویم سایه یار است دگر هر کس که باشد سایه دار است^۵
 بدان سان گشته در و عدیگان که ناگنجیده جویم در میان
 در احمد از احد کامل جمالیت چو احمد بی احد شد صفر خالیت
 بنام احمد اندر سجده نه بام مگر حم سجده است اند آن نام
 کتاب انبیا گامد ز پیشی همه از نامه پاکش هواشی

۱- ت، ل، ا: دو کشته زنده، ب: تثنه ۲۰- ل: تا بدانی .

۳- ل، ا، ت: گوید . ۴ ل: گمش . ۵- ل، ا، ب: دگر هر

ککبه یعنی سایه دار است ؛ ل : دو گو هر کس که باشد سایه دار است .

۶- ل، ا : هم خود .

80 ز غوغای قیامت ده سجا تم بگنجور عنایت کن بر اتم
 دلی دارم درین کاخ گل اندود که نقدی باو بیت از گنج مقصود
 ز عصمت پاسبانی ده دیر کاخ که دزد فتنه در نماید ز سوراخ
 دلی کو نیست در دین یار با من اگر نحو د جان بود مگذار با من
 بر آن کنگر که دارد نور جایو بدست من کنذای ده ز امید
 ای دم را بر اهی ده حوالت که باشد پیر و ختم رسالت
 در نعت نبی^ص

85 محمد کاصل مستی شد و جودش جهان گردی ز شاد روان جودش
 چراغی روشن از نور خدائی جهان را داده از ظلمت بیائی
 دل خصمان گوا بر صدق ذاتش گواهی داده سنگ از معجزاتش
 دم خلقش که جان داده عرب را فروکشته چراغ بولس را
 نجیب کون سیرش را بوادی خضر ثانی و دو فرزند حاد^ه

۱- ل، ب: چراغی ۲۰ - ل: لطفی . ۳ - ل: نور . ۴ - ل،

ب: دم . ۵ . معنای این بیت روشن نگردید

چنان ده مردم چشم مرا نور
70 بهوای دل چو بچه گردنم را
که نبود هیچگاه از مردمی دور
که از عیب کسان بر نام آواز
ز عون خود توانا کن تنم را

چو افتد لاشه در سیلاب سختم
ازین طینت که ماند تم پای دگل
فروگذار در سیلاب ختم
روانم کن بسوی عالم دل
ز تو بقیقش قوی کن بازوی کار

بزمیوم که بر اندام روید
75 ببردی کن چو شیران روزنم
زبانی ده که تسبیح تو گوید
چو نفس بد کند شهوت پرستی
مکن چون سگ شهوت پابندم
بده دستی که در نقد زمستی

من خفته که دیوم داد بازی
بدریای صلاحم کن نمازی
بزمی گو شالم ده که خواب
که سختی را ندارم طاق و تاب

۱- ت : در ۲۰ - ل ۲ : مانم ۳۰ - ل ۲ : زتوفیقم قوی کن

بازوی دل ۴۰ - ل ۲، ب : زهر ۵۰ - ل ۲ : مردان ۶۰ -

ت : شوکر بنم ۷۰ - ل ۱، ب : نفسی ۸۰ - ل ۱، ل ۲، ب : بزرگدود ۹۰ - ب : بزپستی

مثال هستی ما هم ز اول	بتوقع کرم کردی مستجیل
ز گنج بخشم هر چیز دادی	کلید گنج ایمان نیز دادی
کریمان کز کرم خرمن گشایند	چو بخشیدند گردش بر نیایند
تو با چندین کرمهای نوا ساز	ز نفس کی ستانی داده را باز
چرا غم را چو خود بخشیده ای نود	مکن بخشیده خود را ز من دور ۳
بهر فعلم که گردانی سزاوار	رضای خویش کن با فعل من بار
به قهر نفس نیرو مندیم ده	بهرج آید ز تو خر سندیم ده
ز غیبم نعمتی فرمائی بیخود	که اثب تو شرفم فردا کنم رست
چنان ده پایه همت بلندم	که از هر دو جهان دل در تو بندم
بیاد خویش کن زانگونه شادم	که نماید همچو گاه از خویش یادیم
چنان نزدیک خویشم کن یگانه	که از خود دور مانم جدا و آ
مده بخت مرا آن شر ساری	که سر بر هر دری کوبد بزاری

60

65

۱- ت: جوی ۲۰- ل ۲، آ: باز نایند ۳۰- ب: این بیت نیت .

۴- ل ۱، ب: بیخوفت .

45 عنایت را نگر کاین صو عنان داد که هم دل داد ما را هم ز بان داد
 بگو سر مرد را پر کرد سینه خرد را ساخت گنجور خزینه
 سخن را با بقا زانگونه جدت که دامانش بدامان ابدست
 کفایت را ب مردم داد منشور که تا زو گرد این ویرانه معمور
 عنایت را طریق از اصل تا فرع هوالست کرد بر دروازه شرع
 50 جهان را تا نیارد فتنه در زیر بیازوی شریعت داد شمیر
 چو بر بندگی بخشید هر چیز کرامت کرد شغل خواجگی نیز
 چو شکر بندگی گفتن نیاریم سپاس خواجگی را چون گذاریم
 نیارد مردم از خندین کرامت یکی را شکر کردن تا قیامت

مناجات

خدا یا چون به منشور الهی قسم کردی سپیدی و سیاهی
 55 ز باران عنایت گل سرشتی برات مردمی بروی نبشتی

۱- آ: زبان . ۲- ت: این بیت نیت . ۳- لا، ب: درایت؛

لا، آ: هدایت . ۴- ل: گفتن . ۵- ت: تا .

خرد از بود او کی گردد آگاه	کجا نابود را در بود او راه
نه آن بود است کونا بوده گردد	نه مصنوعت هم تا سوده گردد
35 زگردیستی پاکیزه ذاتش	ز آسب زوال امین جیاتش
به بخشش نندگان را دستگیرد	فراوان بخشد و اندک پذیرد
کسی که ظلمت فیشش کند دور	ز توفیقش فرستد مشعل نور
و گر خواهد شب کس را درازی	کشد شمعش ز باد بی نیازی
چو خواهد روشنی در جان تاریک	نماید ره به حکمت های باریک
40 مین خوار از کسی گم گشته ساینت	که قدرت را در و پوشیده راینت
بشکرش هر کوهی از زبانیت	وز و هر ذره ای تسبیح خوانیت
به بیکاری ز ملکش یک گس نیت	تصرف را بکارش و ستر نیت
نصیب هر که داد اقسمت خویش	نه کم گردد از آن یک ذره نه بیش
چو داد از جان نور زیب ز می را	طراز معرفت بست آدمی را

۱- ل، ل، ب، آ، آسوده ۲۰- ل : دولت ۳۰- ل، ب :

جمادی ۴۰- ل، ب : بککش

بصارت بخش چشم پیش بیان	تمنای درون شب نشینان
جواهر بندنا هید از ثریا	چراغ افروز در در قعر دریا
بعنوان عنایت کرده تحریر	برات کائنات از کلک تقدیر
25 سپرده در جهان بی نیازی	ارادت راعشان کار سازی
اگر تقدیر او مرگت و گزیت	همو داند که در وی مصلحت چیست
نه دانا زو خبر دار د نه او باش	که هر با نیز کور آمد چو خفاش
تو شوخی مین که ادراک اندین راه	نظر میا فکند با چشم کوتاه
ز غیرت لطمه ای خورده خطر کن	کز ان تار یک گشته چشم ادراک
30 کسی کو آدمی را کرد بنیاد	کجا گنجد بوهم آدمی سزاد
قدم کو باز شناسد قدم را	چه داند باز نقاشش قسم را
نه در ما گنجد اسرار الهی	نه در ما گنجد اندر گوشماهی

۱- ت: این بیت نیت . ۲- ت: بگوهر . ۳- ل، ل، ب، آ:

حاب . ۴- ل، ب: قناعت . ۵- ل، ب: حکمت افزو.

۶- ل، ل، ل: داند . ۷- ل، ب، آ: فکرت . ۸- ل، آ: رقم .

حساب من که از زیدن نیز زد مپرس از من که پرسید نیز زد
 15 کرم را شخمه باز از من کن غمایت را و کیل کار من کن
 بآمرزش ایسم تازه گردان امید را برون ز انداز گردان
 چو ز آمرزش رسید امیدی بیاب اللهم ایدل تا چه داری

در تومیه

بنام آنکه جان از زندگی داد طمعت را کمان با زندگی داد
 خداوند که حکمت بخش خاکست کینه بخشش از جان پاکست
 20 دو کون از صنع او یک گل با غمی ز ملکش نه فلک یک شجر اغمی
 رموز آموز عقل نکته پیوند شناسائی ده جان خردمند

- ۱- ل ، ل ، ب : آن دیدن ؛ آ : این دیدن . ۲- ت : کردار .
- ۳- ب ، آ : کفیل . ۴- ل ، ل ، ب : بند آواز . ۵-
- ل ، آ : گجو . ۶- ل ، آ : خلافت . ۷- ل ، ب :
- رجان . ۸- ت : این بیت نیست .

خداوند دلم را چشم بگشای
 بر صفت باز کن گنجینه جود
 دلی بخش از ثنای خویش معمور
 در آسایم شکر اندیش گردان
 5 امیدم را بجائی کش عماری
 چه خود برداشتی اول ز خاکم
 بعفوم شوی تا پاکی پذیرم
 نه دل بل مرده ای دارم نهانی
 برافروز این زیارتخانه خاک
 10 خیالیرا که میبندم درین برج
 بخواب غفلتم مگذار ازین پیش
 ز بهر گرمی رسگامه خویش
 چه گردد نقش این دیا مشکل
 بمعراج تقسیم راه بنمای
 درونم خوان بشاد روان مقصود
 زبانی زافرین دیگران دور
 بدشواری سپاسم پیش گردان
 که باشد پیشگاه ستکاری
 مده آخر بطوفان هلاکم
 بخویشم زنده گردان تا نمیرم
 تو بخشی مردگان را زندگانی
 بعقل روشن و اندیشه پاک
 بعفقت زندگانی میکنم خرج
 مرا خود خواب دیگر است پیش
 سواد می میکنم در نامه خویش
 بقول استار کن آنرا مستجل
 ۱- ل : میرم ۲۰- ل : ب : من برده ای ؛ آ : پزمرده ای .

انستیتیوی ملل آسیا

امیر خسرو دہلوی

شیرین خسرو

من انتقادی و مقدمہ

بقلم غضنفر علی یف

مکو ۱۹۶۶

آکادمی علوم اتحاد شوروی

سیسٔہ آثار ادبی
ملل خاور

متون
سری کوچک

۱۲

ادارہ اشعارت، دانش

امیر خسرو دہلوی
سیرت و خسرو